

PLAN OCHRONY DLA PARKU KRAJOBRAZOWEGO WZNIESIEŃ ŁÓDZKICH

OPERAT OCHRONY WALORÓW KRAJOBRAZOWYCH I DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Łódź - Warszawa, 2025

Operat ochrony walorów krajobrazowych i dziedzictwa kulturowego opracował zespół w składzie:
mgr inż. arch. kraj. Maciej Wasilewski
mgr Ryszard Bonisławski
mgr Elżbieta Bąbka-Horbacz
mgr Marta Pabich-Makoska

Wykonawca prac:

Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska;
ul. Erazma Ciołka 13, 01-445 Warszawa

ZESPÓŁ PARKÓW
KRAJOBRAZOWYCH
WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Plan ochrony dla Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich sporządzono na zlecenie
Województwa Łódzkiego – Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Łódzkiego
ul. Solna 14, 91-423 Łódź

Fundusze Europejskie
dla Łódzkiego

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Priorytetu FELD 02. Fundusze europejskie dla zielonego Łódzkiego, Działanie FELD.02.15 Bioróżnorodność, typ 4. Opracowanie, aktualizacja dokumentów dla obszarów chronionych lub wdrażanie ich zapisów, programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021 - 2027.

Fot. okładka: Panorama widokowa z okolic Plichtowa (Wasilewski M., 2025).

Spis treści

1. WSTĘP	7
1.1. Cel opracowania i ogólna informacja o Planie ochrony	7
1.2. Metodyka i zakres prac diagnostycznych	7
1.2.1. Ogólne założenia prac nad Planem ochrony	7
1.2.2. Metodyka i zakres prac w odniesieniu do walorów kulturowych	10
1.3. Zespół autorski	11
1.4. Ogólna charakterystyka Parku	11
2. OCENA DOTYCHCZASOWEGO STANU ROZPOZNANIA	15
2.1. Ogólna charakterystyka stanu wiedzy	15
2.1.1. Walory krajobrazowe	15
2.1.2. Walory kulturowe	15
2.2. Zestawienie dostępnego piśmiennictwa oraz ocena zasobów informacji pod kątem ich przydatności do potrzeb Operatu	16
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE, SPOŁECZNE I GOSPODARCZE OCHRONY WALORÓW KRAJOBRAZOWYCH	27
3.1. Ogólne uwarunkowania prawne	27
3.2. Uwarunkowania wynikające z dokumentów strategicznych, planistycznych i innych dokumentów ponadlokalnych	29
3.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030	29
3.2.2. Rewaloryzowanie, poszerzanie i wzbogacanie przestrzeni o atrakcyjnie zaaranżowane tereny zieleni	31
3.2.3. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego	31
3.2.4. Dokumenty strategiczne i planistyczne miasta Łodzi	34
3.2.5. Audyt krajobrazowy Województwa Łódzkiego	35
3.3. Uwarunkowania wynikające z dokumentów strategicznych i planistycznych gmin	47
3.3.1. Strategie rozwoju gmin	47
3.3.2. Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin	51
4. CHARAKTERYSTYKA WALORÓW KRAJOBRAZOWYCH	56
4.1. Ogólna charakterystyka walorów krajobrazowych na tle regionu	56
4.2. Walory fizjonomiczne Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich i potencjał widokowy	60
4.3. Wyniki inwentaryzacji stanu krajobrazów i jego walorów fizjonomicznych	65
4.3.1. Typy krajobrazu i charakterystyka krajobrazów lokalnych Parku	65
4.3.2. Punkty i otwarcia widokowe	69
4.3.3. Ciągi, osie widokowe i wnętrza krajobrazowe	95

4.3.4.	Dominanty i akcenty _____	103
4.3.5.	Przedpola ekspozycji widokowej _____	105
4.3.6.	Przejawy dewastacji i elementy dysharmonijne w krajobrazie PKWŁ _____	106
4.4.	Rozpoznanie zmian zachodzących w krajobrazie Parku oraz analiza skuteczności dotychczasowych sposobów jego ochrony _____	111
4.5.	Wstępna waloryzacja krajobrazowa _____	125
5.	ZAGROŻENIA DLA WALORÓW KRAJOBRAZOWYCH ORAZ MOŻLIWE SPOSOBY ICH ELIMINACJI LUB OGRANICZENIA _____	135
5.1.	Charakterystyka oraz źródła zagrożeń wewnętrznych oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia _____	135
5.2.	Charakterystyka oraz źródła zagrożeń zewnętrznych oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia _____	142
6.	OGÓLNE UWARUNKOWANIA OCHRONY WALORÓW KULTUROWYCH W PARKU _____	144
6.1.	Uwarunkowania prawa powszechnego i miejscowego _____	144
7.	CHARAKTERYSTYKA WALORÓW KULTUROWYCH _____	145
7.1.	Zarys historii obszaru Parku i jego otoczenia oraz ogólna charakterystyka zasobów kulturowych na tle regionu _____	145
7.2.	Wyniki inwentaryzacji i ocena znaczenia zasobów kulturowych _____	149
7.2.1.	Archeologia _____	149
7.2.2.	Układy przestrzenne _____	149
7.2.3.	Obiekty nieruchome – obiekty budowlane i zieleń komponowana _____	150
7.2.4.	Obiekty nieruchome – obiekty upamiętniające wydarzenia historyczne i osoby _____	162
7.2.5.	Wykaz zabytków w odniesieniu do formy ochrony zabytków _____	165
7.2.6.	Muzea, izby pamięci itp. _____	168
7.2.7.	Wartości niematerialne _____	168
7.3.	Ocena stanu ochrony i przekształceń zasobów kulturowych, ze szczególnym uwzględnieniem ostatniego 20-lecia _____	169
7.4.	Znaczenie zasobów kulturowych dla funkcji turystycznej i rekreacyjnej Parku _____	169
8.	ZAGROŻENIA DLA WALORÓW KULTUROWYCH ORAZ MOŻLIWE SPOSOBY ICH ELIMINACJI LUB OGRANICZENIA _____	171
9.	SPIS RYCIN, FOTOGRAFII I TABEL _____	173

Spis załączników

Załącznik 1. Audyt Krajobrazowy Województwa Łódzkiego - charakterystyka krajobrazów priorytetowych z wyszczególnieniem walorów estetyczno-widokowych –

Załącznik 2. Karty charakterystyk krajobrazów

Załącznik 3. Charakterystyka punktów widokowych

Załącznik 4. Punkty, otwarcia i ciągi widokowe Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich

Załącznik 5. Zasięgi widoczności z wyznaczonych punktów i otwarć widokowych Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich

Załącznik 6 Zasób fizjonomiczno-ekspozycyjny Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich

Załącznik 7 Waloryzacja krajobrazowa Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich

Załącznik 8. Obiekty zabytkowe Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich

Część I

Wprowadzenie

Zgodnie z przyjętymi założeniami, niniejszy materiał przedstawia stan prac na koniec II etapu. Jednocześnie prace diagnostyczne będą kontynuowane w III etapie, a tym samym wybrane rozdziały Operatu mogą ulec uzupełnieniu

1. WSTĘP

1.1. Cel opracowania i ogólna informacja o Planie ochrony

Operat ochrony walorów krajobrazowych i dziedzictwa kulturowego (dalej Operat) jest jednym z sześciu operatów szczegółowych, stanowiących wraz z Operatem generalnym dokumentację Planu ochrony dla Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich (dalej PKWŁ lub Park). Jego zasadniczym celem jest identyfikacja i ocena zasobu fizjonomicznego Parku oraz wskazanie działań na rzecz ochrony i kształtowania walorów widokowych i krajobrazowych obszaru Parku w perspektywie najbliższych 20 lat.

Operat dzieli się na dwie zasadnicze części – diagnostyczną, charakteryzującą walory krajobrazowe oraz strategiczną, w której zapisano proponowane cele i działania ochronne. Materiał opracowany w Operacie stanowi podstawę merytoryczną dla zapisów projektu uchwały Sejmiku Województwa Łódzkiego w sprawie Planu ochrony dla Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich (dalej Plan ochrony). Treść Operatu należy traktować także jako rozwinięcie i uzasadnienie zapisów wyżej wymienionej uchwały, przy czym należy zwrócić uwagę, że w wyniku uwag zgłaszanych w ramach konsultacji społecznych, a także procedur uzgadniania i opiniowania projektu Planu ochrony, ostateczne brzmienie zapisów uchwały może różnić się od propozycji ujętych w niniejszym operacie. Jednak wszystkie podejmowane działania mają na celu eliminację lub ograniczenie zagrożeń, zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych, dla zasobu fizjonomicznego i walorów krajobrazowych Parku.

Wymóg sporządzania planów ochrony dla parków krajobrazowych wynika z zapisów art. 18 ust. 1 Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1478 z późn. zm.). Zasadnicza treść oraz jego podział na poszczególne operaty planu ochrony dla parku krajobrazowego ujęta jest w art. 20 ust. 4 tej ustawy, natomiast tryb jego sporządzania, zakres wymaganych prac oraz zakres i możliwe sposoby ochrony zasobów parków określa Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 12 maja 2005 roku w sprawie sporządzania projektu planu ochrony dla parku narodowego, rezerwatu przyrody i parku krajobrazowego, dokonywania zmian w tym planie oraz ochrony zasobów, tworów i składników przyrody (Dz. U. z 2005 r. Nr 94, poz. 794).

Organem sporządzającym Plan ochrony dla PKWŁ jest dyrektor Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Łódzkiego (ZPKWŁ), natomiast wykonawcą opracowania jest Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska.

1.2. Metodyka i zakres prac diagnostycznych

1.2.1. Ogólne założenia prac nad Planem ochrony

Sporządzenie Operatu wymaga przede wszystkim pozyskania danych archiwalnych, literaturowych, fotograficznych, kartograficznych i przestrzennych bazując na źródłach pierwotnych i wtórnych, pozyskanych i opracowanych w ramach pracy kameralnej. Oprócz badań kameralnych największe znaczenie mają badania terenowe, w tym badania inwentaryzacyjne. W kolejnym etapie zespół przystąpi do prac analitycznych, a na ich podstawie do sporządzenia strategii ochrony, prognozy i syntezy w zakresie zachowania i kształtowania walorów krajobrazowych Parku.

Poniżej opisano w sposób szczegółowy metodykę prac diagnostycznych i analitycznych, planowanych do wykonania w ramach opracowywania Operatu. Zaplanowane prace obejmują:

a) prace kameralne, w tym:

- analiza Audytu Krajobrazowego województwa łódzkiego w kontekście walorów krajobrazowych. Pozyskanie informacji odnośnie krajobrazów priorytetowych związanych z

Parkiem i otuliną, w tym informacji o lokalizacji i charakterze zasobu fizjonomicznego (punkty widokowe, osie widokowe, panoramy, itp.);

- analiza map i przewodników turystycznych pod kątem walorów fizjonomicznych – opracowanie ogólnej charakterystyki istniejących wyznaczonych punktów widokowych;
- kwerenda, przegląd i analiza dostępnych źródeł piśmiennych (publikowanych i niepublikowanych, aktualnych i archiwalnych) oraz internetowych (m.in. literatura, mapy, przewodniki turystyczne, informatory turystyczne, publikacje naukowe, publikacje popularno-naukowe, ewidencje, bazy danych, strony internetowe, bazy danych itp.) dla obszaru Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich, otuliny Parku oraz jednostek administracyjnych na terenie których zlokalizowany jest Park, obejmujących problematykę walorów krajobrazowych Parku;
- zebranie i analiza opracowań znajdujących się w posiadaniu podmiotów regionalnych i lokalnych, w tym m.in. strategii rozwoju;
- analiza map, ortofotomap, numerycznego modelu pokrycia terenu, zdjęć lotniczych i zdjęć historycznych dotyczących w kontekście zagospodarowania przestrzennego i walorów krajobrazowych;
- analiza danych przestrzennych z Banku Danych Lokalnych (BDL), Baz Danych Obiektów Topograficznych (BDOT), Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii (GUGiK), również za pośrednictwem geoportalu, dotyczących elementów kształtujących krajobraz;
- analiza zapisów tzw. uchwał reklamowych przyjętych w gminach na terenie Parku i otuliny;

b) prace terenowe, w tym:

- wizje lokalne wraz z przygotowaniem dokumentacji fotograficznej, które pozwolą na zweryfikowanie oraz uzupełnienie zebranych danych i materiałów;
- szkice terenowe w odniesieniu do walorów krajobrazowych;
- inwentaryzacja i analiza elementów stanowiących zasób fizjonomiczny Parku, w tym m.in.: punkty i otwarcia widokowe, ciągi i osie widokowe, panoramy, wnętrza krajobrazowe, dominanty, akcenty, przedpola ekspozycji widokowej;
- inwentaryzacja wartościowych - w kontekście walorów widokowych – biotycznych i abiotycznych elementów krajobrazu: aleje drzew, grupy drzew, solitery, głązy i odkrycia skalne, doliny rzeczne, itp.;
- identyfikacja elementów dysharmonijnych w krajobrazie;

c) prace syntezujące i końcowe, w tym:

- usystematyzowanie danych i przygotowanie części opisowej (dokumentacja fotograficzna, opracowania kartograficzne, rysunki, tabele);
- identyfikacja zagrożeń dla zidentyfikowanych korytarzy ekologicznych
- wyszczególnienie i charakterystyka krajobrazów lokalnych Parku
- weryfikacja dotychczas wyznaczonych punktów i ciągów widokowych
- analiza i ocena walorów fizjonomicznych w tym: szczegółowe analizy widokowe dla wybranych/ najbardziej atrakcyjnych punktów/ otwarć widokowych (analizy uwzględniające m.in. liczbę planów, lokalizację dominant i akcentów (pozytywnych, neutralnych i negatywnych) jak również główne linie kompozycji: diagonalne, wertykalne i horyzontalne; analizy widokowe dla najbardziej wartościowych ciągów widokowych;
- analizy przestrzenne wykonane w środowisku GIS dla określenia zasięgu ekspozycji czynnej z wybranych punktów i otwarć widokowych. Późniejsza weryfikacja zasięgu widoczności w terenie;

- analiza zmian krajobrazowych na przestrzeni ostatnich 20-lat w kontekście rozwoju zabudowy i sukcesji drzew na terenach otwartych
- opracowanie waloryzacji krajobrazów lokalnych Parku w kontekście jego walorów przyrodniczych, kulturowych i fizjonomicznych, a także przejawów degradacji;
- analiza zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych walorów widokowych Parku wynikających z działalności człowieka, w tym z rozwoju zabudowy, działalności gospodarczej, rozwoju turystyki i rekreacji.

Przygotowana diagnoza walorów krajobrazowych Parku będzie podstawą do przygotowania strategii kształtowania analizowanych uwarunkowań, w perspektywie funkcjonowania przez kolejne 20-lat. Przygotowanie strategii będzie obejmowało sformułowanie celów ochrony i kształtowania walorów krajobrazowych, zaleceń dotyczących kształtowania poszczególnych elementów zasobu fizjonomicznego, jak również przygotowanie propozycji ustaleń do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

W opracowaniu i analizach fizjonomicznych krajobrazu przyjęto następujące definicje pojęć:

- ekspozycja czynna: określa, co widzi obserwator, użytkownik przestrzeni;
- ekspozycja bierna: określa jak i gdzie widoczny jest obiekt, element krajobrazu;
- punkt widokowy: miejsce lub punkt topograficznie wyniesiony w terenie, który umożliwia rozległe i dalekie widoki w wielu kierunkach. Punkt widokowy może mieć charakter naturalny lub antropogeniczny;
- otwarcie widokowe: miejsce lub punkt w terenie umożliwiające rozległy, panoramiczny widok, zazwyczaj w jednym kierunku. Widok jest szeroki, ale ograniczony (kulisy panoramy);
- ciąg widokowy: umożliwia dalekie widoki w różnych kierunkach. Towarzyszy elementom liniowym, takim jak drogi, szlaki piesze, rowerowe, wodne, itp. Umożliwia postrzeganie dalekich panoram krajobrazowych;
- oś widokowa: wyobrażalna prosta kierująca wzrok na charakterystyczny i atrakcyjny element krajobrazu (naturalny bądź antropogeniczny). Towarzyszy elementom liniowym, widok osiowy naprowadza na akcent lub dominantę;
- wnętrze krajobrazowe: fragment przestrzeni otaczającej obserwatora, wyodrębniony z otoczenia przez odpowiednią kompozycję form ukształtowania i pokrycia terenu. W zależności od charakteru możemy wyróżnić wnętrza przyrodniczo-krajobrazowe lub architektoniczno-krajobrazowe;
- przedpole ekspozycji: rozległe płaszczyzny, w szczególności zbiorniki wodne, tereny łąk i pól uprawnych oraz płaskie dna dolin i zbocza, które umożliwiają ekspozycję widokową cennych elementów krajobrazu naturalnego i/ lub kulturowego;
- dominanta - obiekt w krajobrazie o wiodącym oddziaływaniu wizualnym, silna forma przestrzenna wertykalna (wysokościowa) lub horyzontalna (przestrzenna, powierzchniowa), zidentyfikowano dominanty pozytywne, negatywne i neutralne.

1.2.2. Metodyka i zakres prac w odniesieniu do walorów kulturowych

Podstawowym celem opracowania Operatu w zakresie walorów kulturowych było wskazanie zasobu dóbr kultury oraz roli jaką elementy te pełnią w krajobrazie. W opracowaniu skupiono się na obszarze w granicach Parku. W przypadku dóbr kultury obowiązuje systematyka określona w prawodawstwie (wykaz rodzajów elementów środowiska kulturowego mogących być uznanymi jako zabytki podano wyżej). W ślad za systematyką dóbr kultury opracowane zostały przepisy dotyczące ich prawnej ochrony.

Prace wstępne

Prace wstępne objęły kwerendę materiałów źródłowych w poszukiwaniu nowych informacji o terenie opracowania oraz znajdujących się w granicach opracowania obiektach zabytkowych (cennych głównie ze względu na walory historyczne i/lub artystyczne). Przeprowadzono weryfikację wcześniejszych danych w oparciu o aktualne dokumenty (gminne ewidencje zabytków) oraz nowe źródła kartograficzne (mapy historyczne sprzed 1945 r.) jak i opisowe (publikacje z ostatnich 20 lat).

Na podstawie wstępnej analizy zasobu określono zakres merytoryczny dalszych badań oraz wytypowano nowe obiekty, które w poprzednim opracowaniu nie zostały uwzględnione, a które potencjalnie są świadkami historii tego obszaru, stanowią o tożsamości tego miejsca (stanowią o jego walorach kulturowych). Przeprowadzono także kwerendę materiałów planistycznych i strategicznych o szczeblu wojewódzkim i gminnym w kontekście walorów kulturowych. Przeanalizowano zapisy miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dotyczące zabytków oraz planowane działania gmin w celu ich ochrony.

Opis walorów kulturowych poprzedzony został wizytami w Urzędach Gminnych oraz w biurze Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Umożliwiły one porównanie dzisiejszego stanu ewidencji zabytkowych obiektów, ze stanem wyjściowym z okresu tworzenia pierwszego "Operatu". Następnym etapem było zapoznanie się z różnorodnymi publikacjami oraz mapami (spis w załączeniu). Pomocne były także strony internetowe i zawarte w nich odsyłacze oraz informacje bibliograficzne. Dla ustalenia przebiegu kilku wydarzeń z odległej przeszłości nieodzowne były kwerendy archiwalne oraz sięgnięcie do dawnej prasy. Z tak przygotowanymi notatkami i kartami obiektów można było wyruszyć w teren.

Prace terenowe

W kolejnym etapie prac przeprowadzono wizję lokalną w celu rozpoznania aktualnego stanu zachowania obiektów wcześniej zidentyfikowanych oraz zmian jakie nastąpiły w ostatnich latach. Wykonano dokumentację fotograficzną najważniejszych obiektów. Ponadto zidentyfikowano dominanty i subdominanty kulturowe oraz obszary, które powinny pełnić funkcję przedpoła ekspozycji krajobrazowej dla tych obiektów (lub ich zespołów). Zweryfikowano czytelność zespołów parkowo-dworskich i kościelnych w krajobrazie.

Konfrontacja teorii z praktyką to najciekawszy etap pracy. Oglądanie zabytków, spotkania z ich gospodarzami, a jednocześnie obserwacja pojawiających się przy zabytkach turystów i rozmowy z nimi, to najlepsza metoda opisanie oczekiwań, poznania czynników negatywnych i pozytywnych oraz przygotowania diagnozy i zaleceń. Bardzo pomocne w poznawaniu zabytków i oceny ich stanu są materiały ikonograficzne wykonane do przygotowania pierwszego "Operatu", można dzięki temu porównać jakość prac konserwatorskich, ocenić dbałość gospodarzy o powierzone im obiekty itp. W gminnych ewidencjach zabytków znajdują się także informacje o artefaktach archeologicznych (od epoki miedzi do XVII w.), były znajdowane przypadkowo podczas prac polowych i podczas badań archeologicznych. Ich położenie można znaleźć na załączonych do ewidencji mapach, ale w terenie są nieoznakowane. Znaleźiska przekazano do Muzeum Archeologicznego w Łodzi, w materiałach

kierowanych do turystów nie ma precyzyjnych wskazówek co do miejsc znajdowanych zabytków. Wg uzyskanych wyjaśnień ma to zapobiegać nieuprawnionym poszukiwaniom i dewastacji archeologicznych stanowisk. Każda wizyta w terenie kończyła się nanoszeniem spostrzeżeń na karty obiektów i opisem zdjęć.

Prace analityczne

Na tym etapie pracy, na podstawie zebranych wcześniej materiałów, w tym na podstawie wizji terenowej przeprowadzono analizy dotyczące stanu zachowania substancji zabytkowej zidentyfikowanych cennych elementów kulturowych Parku (podjęto próbę określenia kierunków postępujących zmian), oceniono czytelność i kompletność układu przestrzennego komponentów.

Synteza

Ostatnim etapem diagnozy było opracowanie, na podstawie wcześniej przeprowadzonych analiz, waloryzacji zasobów kulturowych Parku oraz jego otuliny. Waloryzację oparto o uznane prawem wartości (wpis do Rejestru Zabytków lub inne formy prawnej ochrony z uwzględnieniem ich rangi) oraz: stan zachowania (i przekształceń), miejsce występowania rolę w krajobrazie i znaczenie dla zachowania tożsamości tego obszaru.

1.3. Zespół autorski

Kierownikiem zespołu Operaty ochrony walorów krajobrazowych i dziedzictwa kulturowego oraz autorem opracowania, w części dotyczącej zasobów elementów krajobrazowych jest architekt krajobrazu, mgr inż. arch. kraj. Maciej Wasilewski.

Zagadnienia dotyczące Audytu krajobrazowego woj. łódzkiego opracowały mgr Elżbieta Bąbka-Horbacz oraz mgr Marta Pabich-Makoska.

Autorem opracowania w zakresie ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego jest Ryszard Bonisławski - filolog (absolwent UŁ), regionalista, przewodnik turystyczny, twórca szlaków rowerowych, autor programów telewizyjnych oraz książek i artykułów krajoznawczych.

1.4. Ogólna charakterystyka Parku

Koncepcja utworzenia parku krajobrazowego w rejonie dorzecza górnej Moszczenicy oraz w rejonie dorzecza Mrożycy powstała już w połowie lat osiemdziesiątych XX w. Cele utworzenia Parku koncentrowały się wokół dwóch grup – udostępnienia mieszkańcom aglomeracji łódzkiej cennych walorów krajobrazowych, przyrodniczych, kulturowych i historycznych tego obszaru oraz ochrona tych walorów, zwłaszcza malowniczego krajobrazu sprzed okresu suburbanizacji aglomeracji łódzkiej. Około 10 lat później, a dokładnie w 1996 r., utworzono Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich, który swym zasięgiem objął jeszcze dorzecze górnej Bzury wraz z Lasem Łagiewnickim w Łodzi. Park położony jest na północny-wschód od Łodzi, pomiędzy Łodzią, Brzezunami i Strykowem.

Park z otuliną swoim zasięgiem obejmuje obszar o powierzchni 14 663 ha (Park 11 609,29 ha, otulina 3096,10 ha) na terenie województwa łódzkiego. W skład Parku wchodzi tereny położone na terenach miejskich Łodzi i Brzeziny, powiatów: Łódź, łódzkiego wschodniego, zgierskiego i brzezińskiego oraz gmin: Zgierz, Stryków, Dmosin, Brzeziny i Nowosolna.

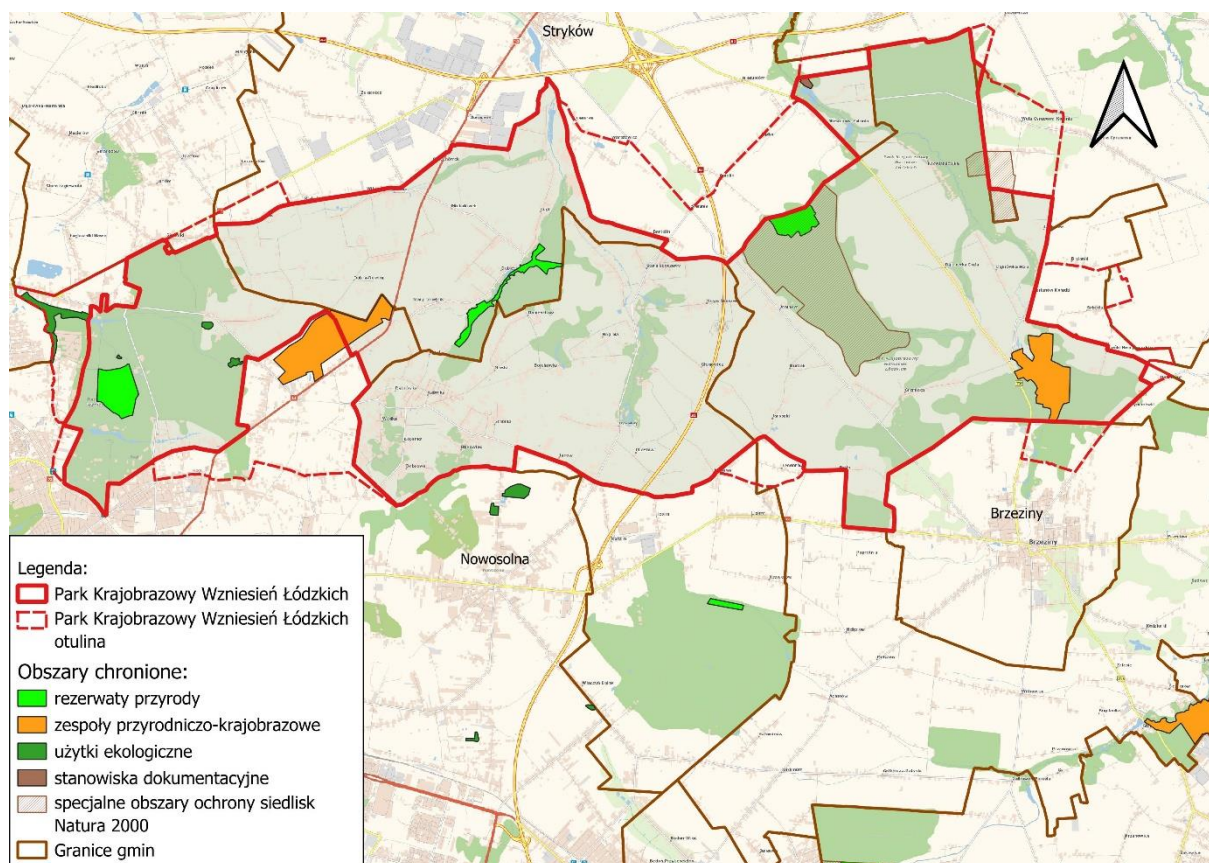
Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich utworzony został na mocy Rozporządzenia Wojewody łódzkiego (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego z 1996 r. Nr 27 poz.163) i Wojewody Skierniewickiego (Dz. Urz. Woj. Skierniewickiego z 1996 r. Nr 33 poz.238) z dnia 31 grudnia 1996 r. Aktualną podstawę prawną jego

Wg regionalizacji fizyczno-geograficznej J. Kondrackiego (1978) Park położony jest w obrębie makroregionu Wzniesień Południowomazowieckich, mezoregionu Wzniesień Łódzkich i obejmuje eksponowaną północną krawędź Wyżyny Łódzkiej. Podobną klasyfikację utrzymała zaktualizowana regionalizacja fizyczno-geograficzna krajobrazów Polski z 2021 r. pod zbiorową redakcją Andrzeja Richlinga, Jerzego Solona, Andrzeja Maciasa, Jarosława Balona, Jana Borzyszkowskiego i Mariusza Kistowskiego opracowana na zlecenie Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska.

Do najcenniejszych walorów przyrodniczo-krajobrazowych Parku należą:

- unikatowy w Polsce Środkowej krajobraz strefy krawędziowej Wyżyny Łódzkiej z licznymi wzniesieniami powyżej 200 m n.p.m. (najwyższe wzniesienie Radary 284 m n.p.m.), formami polodowcowymi, głazowiskami (Polik) czy parowami (Las Janinowski, Skotniki, Tadzin, Struga Dobieszkowska),
- fragmenty naturalnej szaty roślinnej, zwłaszcza leśnej w tym Las Łagiewnicki z cennymi drzewostanami dębowymi, las bukowy Janinów oraz lasy bagienne w dolinach rzecznych,
- rzeki Mrożyca i Moszczenica wraz z dopływami;
- obszary źródlisk (około 130) i łąki,
- obiekty historyczne i zabytkowe, w tym wczesnośredniowieczne grodzisko w Starych Skoszewach, dwór w Byszewach, parki podworskie, drewniana zabudowa sakralna (m.in. drewniany kościół w Niesułkowie Kolonii), kościoły i wsie mariawickie (m.in. Dobra, Grzmiąca i Lipka),
- cmentarze z okresu I wojny światowej (Poćwiardówka),
- zespół klasztorny oo. Franciszkanów z XVIII w. w Łagiewnikach.

Na obszarze Parku znajdują się trzy rezerваты przyrody (Las Łagiewnicki, Struga Dobieszkowska, Parowy Janinowskie), trzy użytki ekologiczne (Łąki na Modrzewiu, Opadówka, Bagno Ługi), dwa zespoły przyrodniczo-krajobrazowe (Górna Mrożyca, Sucha dolina w Moskulach), dwa obszary Natura 2000 (Buczyna Janinowska, Wola Cyrusowa), jedno stanowisko dokumentacyjne (Niesułków Kolonia) oraz około 50 pomników przyrody.

Ryc. 2 Położenie PKWŁ na tle wybranych form ochrony przyrody (oprac. własne).

Walory krajobrazowe i potencjał ekspozycyjny Parku związane są przede wszystkim ze stosunkowo urozmaiconą rzeźbą terenu. Deniwelacje na obszarze Parku, między jego południową i północną granicą, osiągają około 140 m na odcinku około 10 km (różnica wysokości między wzgórzem Dąbrowa – Radary, a dnem doliny Mrożycy w Niesułkowie), co odzwierciedla dużą dynamikę rzeźby, jak na tereny nizinne. Wzniesienia stanowią dogodne punkty widokowe skąd rozpościerają się dalekie panoramiczne widoki. Sieć rzeczna i związane z ciekami doliny stanowią także istotny walor krajobrazowy Parku.

Do roku 2023 obowiązywał Plan ochrony ustanowiony rozporządzeniem Nr 5/2003 Wojewody Łódzkiego z dnia 31 lipca 2003 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich.

2. OCENA DOTYCHCZASOWEGO STANU ROZPOZNANIA

2.1. Ogólna charakterystyka stanu wiedzy

2.1.1. Walory krajobrazowe

Stan wiedzy o walorach krajobrazowych Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich można określić jako dobry. Należy jednak zaznaczyć, że zdecydowana większość publikacji i materiałów literaturowych dotyczy zasobów przyrodniczych, tj. biotycznych (flory, fauny) oraz abiotycznych (geologia, gleby, uwarunkowania fizjograficzne i hydrologiczne Parku). Krajobraz w sensie przyrodniczym, ale też kulturowym został szeroko opisany w licznych monografiach, przewodnikach, artykułach i publikacjach popularnonaukowych. Stosunkowo niewiele jest natomiast publikacji i opracowań, które w sposób jednoznaczny odnoszą się do walorów widokowych – zasobu fizjonomicznego Parku.

Wiedza o poszczególnych elementach krajobrazu jest rozproszona w różnych opracowaniach. Cechy fizjonomiczne krajobrazu nie są wystarczająco rozpoznane. Dokumentacyjne znaczenie, umożliwiające przy tym analizę przemian krajobrazowych) mają albumy z fotografiami krajobrazu Parku (krajobraz rolniczy, wartościowy drzewostan, rzeki, cieki i źródła, krajobraz kulturowy, w tym zabytki architektury, budownictwa).

Istotnym źródłem wiedzy o walorach widokowych są mapy turystyczne z lokalizacją głównych punktów widokowych i najbardziej wartościowych pod względem krajobrazowym i kulturowym miejsc i obiektów w Parku. Pomocne będą również mapy satelitarne, ortofotomapy i zdjęcia lotnicze, w tym zdjęcia historyczne, które umożliwią ocenę przemian krajobrazowych oraz analizę istniejących i potencjalnych zagrożeń.

W pracach nad Operatem szczególną wartość stanowi poprzedni Plan ochrony PKWŁ (wraz z jego dokumentacją), ustanowiony rozporządzeniem Nr 5/2003 Wojewody Łódzkiego z dnia 31 lipca 2003 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich.

Zasadniczym i aktualnym źródłem wiedzy w kontekście zasobu fizjonomicznego Parku jest niewątpliwie uchwalony w 2025 r. Audyt krajobrazowy dla województwa łódzkiego. Będzie on stanowił materiał wyjściowy do badań i porównań.

2.1.2. Walory kulturowe

Dobrem kultury jest każdy przedmiot ruchomy lub nieruchomy, dawny lub współczesny, mający znaczenie dla dziedzictwa i rozwoju kulturowego ze względu na wartość historyczną lub artystyczną.

Dobra kultury dzielą się na ruchome (obrazy, rzeźby itp.) i nieruchome (budynki, cmentarze, pola bitewne itp.). Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

Zabytki nieruchome będące w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

Zabytki ruchome będące w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi,
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami

Zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami.

2.2. Zestawienie dostępnego piśmiennictwa oraz ocena zasobów informacji pod kątem ich przydatności do potrzeb Operatu

Wybrane i najważniejsze pozycje bibliograficzne, które wykorzystano do sporządzenia diagnozy ochrony i kształtowania walorów krajobrazowych zawarto w tabeli 1.

Tab. 1 Zestawienie dostępnej literatury z analizą jej przydatności na potrzeby Operatu ochrony walorów krajobrazowych i dziedzictwa kulturowego Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich.

Lp.	Dane bibliograficzne	Komentarz
1.	Adach A. 2004. „Bitwa o Łódź”. „Schlacht bei Lodz” 1914. Przewodnik po polach bitew operacji łódzkiej 1914 roku.	Ogólne informacje o operacji łódzkiej podczas I wojny światowej. Informacje o polach bitewnych i lokalizacji cmentarzy wojennych
2.	Andrzejewski H. i inni, 2014, Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich. Informator przyrodniczo-turystyczny, ZPKWŁ, Łódź, ss. 100	Ogólna charakterystyka Parku. Informacje o jego głównych walorach, w tym walorach krajobrazowych
3.	Andrzejewski H., Kurowski J. K. 2006. Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich z perspektywy 10. lat. Przyroda Polski Środkowej, 9: 36-39.	Podstawowe informacje o walorach Parku, w tym walorach krajobrazowych, a także informacje o głównych zagrożeniach.
4.	Andrzejewski H., Krakowska K., Maśliński J., Rozensztrauch -Sosnowska K., Samosiej L., Świć A., Zaborowska A. 2017. Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich. Informator przyrodniczo-turystyczny. Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Łódzkiego, Łódź, ss: 100.	Charakterystyka fizjograficzna oraz przyrodnicza Parku. Ogólny opis najważniejszych walorów Parku, w tym informacje o głównych zabytkach

5.	Andrzejewski H., Maśliński J. 2010 Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich – walory przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe. [w:] Jaskuła R., Tończyk G. (red.) Owady Insecta Park Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich, Łódź. s. 9-15	Informacje o głównych walorach Parku
6.	Andrzejewski H., Maśliński J., Rozensztrauch K. 2010. Charakterystyka Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich. Kraska. 18, 1-2: 18-22.	Ogólna charakterystyka Parku
7.	Archidiecezja Łódzka. Informator 2016	Zwięzłe informacje historyczne i administracyjne o parafiach oraz świątyniach katolickich na terenie PKWŁ
8.	Bernatek L. 1991 Błogosławiony Rafał Chyliński z Łagiewnik.	Informacja o postaci ważnej dla klasztoru. Rozwój kultu.
9.	Biuro Planowania Regionalnego Województwa Łódzkiego. Audyt krajobrazowy województwa łódzkiego. 2025.	Informacje o krajobrazach priorytetowych i najważniejszych walorach fizjonomicznych województwa łódzkiego, w tym terenów Parku i otuliny
10.	Bogdanowski J., 1976. Kompozycja i planowanie w architekturze krajobrazu, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk	Metody analiz krajobrazowych Możliwość zastosowania metody w ocenie walorów krajobrazowych PKWŁ
11.	Bogdanowski J. 1994. Metoda jednostek i wnętrz architektoniczno-krajobrazowych (JARK-WAK) w studiach i projektowaniu. Polit. Krak., Kraków 1-36	Analizy krajobrazowe, percepcja krajobrazu
12.	Bogdanowski J. (red.), 1994b. O percepcji środowiska. Zesz. Nauk. PAN Człowiek i Środowisko 9	Fizjonomia i estetyka krajobrazu
13.	Burzyński I., Ojrzyńska G., Wypych P. 2010. Pomniki przyrody województwa łódzkiego wczoraj, dziś, jutro. Piotrkowskie Stowarzyszenie Rozwoju, Promocji i Integracji Europejskiej - EURO-CENTRUM. Piotrków Tryb.	Pomniki przyrody Parku – ogólna charakterystyka
14.	Cepil M., 2013. Geneza i dziedzictwo kulturowe osad fryderycjańskich we współczesnych granicach Łodzi	Dotyczy m.in. Nowosolnej
15.	Chmielewski T. J. 2013. Systemy krajobrazowe. Struktura - funkcjonowanie - planowanie. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa	Metody analiz krajobrazowych Możliwość zastosowania metody w ocenie walorów krajobrazowych PKWŁ
16.	Czas mija - pomniki pozostają. Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2008-2011. 2008., BPPWŁwŁ, Urząd Marszałkowski w Łodzi	Ogólna charakterystyka walorów kulturowych Parku
17.	Czubla P., 2021, Eratyki Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich, Konferencja z okazji 25-lecia Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich,	Charakterystyka eratyków występujących na terenie Parku

	Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Łódzkiego, Łódź	
18.	Drzazga D., Ratajczyk N., 2005, Rozprzestrzenianie się zabudowy aglomeracji łódzkiej na terenach otwartych na przykładzie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich, Przegląd Przyrodniczy, XVI, z. 1-2, s. 183-199	Wpływ zabudowy na walory krajobrazowe Parku i otuliny
19.	Dwory i pałace okolic Łodzi, 1997 (zbior.)	Historia i opis dworów w Łągielnikach, Byszewach, Dobieszkowie i Skoszewach Starych
20.	Dylik J. 1948. Rozwój osadnictwa w okolicach Łodzi. ŁTN, Łódź.	Historia osadnictwa na obszarze Parku
21.	Europejska Konwencja Krajobrazowa, sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r. w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, 2004, Dziennik Ustaw Nr 14, Poz. 98, s. 564-576.	Akt prawny o znaczeniu ogólnokrajowym, odnoszący się do zasad kształtowania krajobrazu
22.	Geoportal Województwa Łódzkiego.	Opracowania kartograficzne, ortofotomapy, mapy historyczne – możliwość oceny przekształceń w krajobrazie
23.	Gmina Nowosolna. 2013. Mapa turystyczna. Wyd. II, Compass.	Opracowanie kartograficzne. Lokalizacja głównych walorów krajobrazowych i kulturowych oraz punktów widokowych
24.	Goździński P. 2009. 1939 8-10 września Dmosin Jeżów Koluszek Lipce Reymontowskie. Wydawnictwo Eko-Graf Adam Świć. Łódź.	Informacje o przebiegu i miejscu ważniejszych bitew oraz lokalizacja cmentarzy historycznych
25.	Gramsz A., 2002, Las Łągielnicki i okoliczne wsie, wyd. GRAKO	Charakterystyka historyczna osadnictwa w okolicach Lasu Łągielnickiego; zebranie materiałów historycznych, bogata ikonografia
26.	Gwałt P. 2002. Rewaloryzacja parku dworskiego w Ożarowie, [w:] Siódma Prowincja. Kwartalnik Kulturalny, s. 35-36	Informacje o historii zespołu dworsko-parkowego oraz o podjętych działaniach rewaloryzacyjnych
27.	Hodun G., 2011. Drzewa owocowe na Wzniesieniach Łódzkich. [w:] Wędrownik. Kwartalnik Krajoznawczy RPK PTTK w Łodzi, III (409), s. 31	Informacje o występowaniu drzew owocowych w krajobrazie Parku
28.	Iwaskiewicz J., 1983. Książka moich wspomnień	Literacki opis pobytów w Byszewach i wędrowek po okolicy
29.	Jagielska E., Kulesza-Szerniewicz E., Makowska B., Stieler E., Welc-Jedrzejska J. 2011. Problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Poradnik dla planistów i samorządów lokalnych. Narodowy Instytut Dziedzictwa, Warszawa.	Problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego

30.	Jaskulska K. 2009. Natura i krajobraz Ziemi Łódzkiej. Towarzystwo Fotograficzne im. Edmunda Osterloffa. Radomsko.	Album fotograficzny walorów przyrodniczo – krajobrazowych. Możliwość oceny przemian krajobrazy na podstawie porównania zdjęć
31.	Jaskulski M., Szmidt A., 2015, Rzeźba Lasu Łągiewnickiego w Łodzi jako atrakcja turystyczna, Turyzm 2015, 25/2	W opracowaniu znajdują się informacje o walorach krajobrazowych Parku wynikających z urozmaiconej rzeźby terenu Lasu Łągiewnickiego. Charakterystyka głównych walorów turystycznych i rekreacyjnych Lasu Łągiewnickiego
32.	Kamiński J., Twardy J. (1998), Przemiany krajobrazu w holocenie, [w:] Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich, red. J.K. Kurowski, Wydawnictwo Eko-Wynik, Łódź	Geneza krajobrazu przyrodniczego Parku
33.	Kaplice w Łągiewnickim Lesie, 2007. Dzieje, badania i prace konserwatorskie	Zebranie informacji o najstarszych zabytkach Łodzi, wyniki badań archeologicznych, analiza budowlana itp.
34.	Kistowski M., Myga-Piątek U., Solon J. (red). 2018. Studia nad regionalizacją fizycznogeograficzną Polski. Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego. PAN	Mapy różnych autorów prezentujące podział fizjograficzny krajobrazów, w tym obszarów, gdzie zlokalizowany jest PKWŁ
35.	Klajnert Z. (1998), Budowa geologiczna i rzeźba terenu, [w:] Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich, red. J.K. Kurowski, Wydawnictwo Eko-Wynik, Łódź.	Budowa geologiczna i rzeźba terenu Parku
36.	Kobojek E., Kobojek S., 2019, Walory przyrodnicze i zagospodarowanie turystyczne wydm śródlądowych na przykładzie regionu łódzkiego, Space-Society-Economy, nr 29, wyd. Uniwersytetu Łódzkiego	Charakterystyka przyrodniczych walorów wydm śródlądowych oraz zagospodarowania turystycznego w nizinnej części Polski Środkowej w regionie łódzkim
37.	Kobojek S. (2021), Geologia i rozwój rzeźby strefy krawędziowej w obszarze Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich, Konferencja z okazji 25-lecia Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich, Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Łódzkiego, Łódź.	Analiza rzeźby terenu Parku
38.	Kondracki J. 1978. Geografia fizyczna Polski. PWN, Warszawa: 1-463.	Podział fizjograficzny Polski. Podstawowe informacje fizjograficzne o Wzniesieniach Łódzkich
39.	Kotfasińska P. 2012. Różnorodność i struktura drzewostanów Lasu Łągiewnickiego w Łodzi. Maszynopis Pr. Magisterskiej, Katedra Geobotaniki i Ekologii Roślin Uniwersytetu Łódzkiego: 1-44.	Charakterystyka Lasu Łągiewnickiego, opis drzewostanów i ich zróżnicowania
40.	Koter M., Liszewski S., Suliborski A. 2001. Łódź i region Polski Środkowej. ŁTN, Łódź.	Geografia Parku

41.	Krakowska, K. 2001. Głazy narzutowe w krajobrazie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich. Przyroda Polski Środkowej, 4: 27-29.	Informacja o głazach narzutowych na terenie Parku, ich walorach krajobrazowych oraz zastosowaniach w krajobrazie wiejskim
42.	Krakowska K. 2011. Geologicznie po Wzniesieniach Łódzkich. [w:] Wędrownik. Kwartalnik Krajoznawczy RPK PTTK w Łodzi, III (409), s. 16-20	Informacja o zasobach i walorach geologicznych, mających związek z walorami krajobrazowymi
43.	Krakowska, K., 2011. Walory historyczno-kulturowe Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich. [w:] Wędrownik. Kwartalnik Krajoznawczy RPK PTTK w Łodzi, III (409), s. 33-37	Ogólna charakterystyka zabytków Parku
44.	Kurowski J.K. 1994. Dokumentacja projektowa Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich województwie łódzkim i skierniewickim. Wydział Ochrony Środowiska Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi: 1-132.	Charakterystyka Parku w odniesieniu do konkretnych zasobów biotycznych i abiotycznych
45.	Kurowski J.K. (red.). 2013, Obszary Natura 2000 w woj. łódzkim. RDOŚ w Łodzi, UŁ, Łódź, ss. 184	Charakterystyka Obszarów Natura 2000 na terenie Parku
46.	Kurowski J. K. 1997. Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich, [w:] Kronika Miasta Łodzi, Zarząd Miasta Łodzi, 1-2/97, s. 186-193	Ogólna charakterystyka Parku i jego głównych walorów. Problemy ochrony PKWŁ
47.	Kurowski J.K. (red.) 1998 Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich. Monografia. WFOŚiGW w Łodzi, Eko-Wynik, Łódź, ss. 183	Monografia Parku. Ogólne informacje o krajobrazach i najważniejszych walorach Parku, a także o zagrożeniach związanych ze zmianami w zagospodarowaniu przestrzennym
48.	Kurowski J.K., Andrzejewski H. 1995 Dokumentacja projektowa zespołu przyrodniczo-krajobrazowego "Górna Mrożyca". Maszynopis, Katedra Botaniki Uniwersytetu Łódzkiego.	Informacje o walorach przyrodniczych ZPK Górna Mrożyca
49.	Kurowski J., Andrzejewski H. 2006. Walory przyrodnicze rezerwatu „Struga Dobieszkowska” w okolicach Strykowa, [w:] Źródła – środowiskowe aspekty badań. Ogólnopolska Konferencja Naukowa. Streszczenia referatów i posterów. Przewodnik sesji terenowej. Łódź 20-22 września 2006 r., s. 74-78.	Informacje o głównych walorach przyrodniczych i krajobrazowych rezerwatu przyrody. Informacje o zagrożeniach dla zachowania przedmiotu ochrony.
50.	Lasy Miasta Łodzi. Mapa przyrodniczo-turystyczna. Skala 1:10000, wyd. Compass.	Opracowanie kartograficzne, mapa Lasu Łagiewnickiego i pozostałych lasów w granicach miasta Łódź. Lokalizacja punktów widokowych oraz głównych atrakcji turystycznych
51.	Łuczak A., Łuczak M., 2000, Szata roślinna uroczyska Paprotnia w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich, Acta Universitatis Lodzensis, Folia Botanica (14/2000)	Omówienie zbiorowisk roślinnych uroczyska Paprotnia, inwentaryzacja flory, ocena walorów przyrodniczo-leśnych i dydaktyczno-naukowych obszaru
52.	Maksymiuk Z., Moniewski P., 2000. Hydrologiczna i krajobrazowa rola źródeł małej zlewni w zachodniej części strefy krawędziowej Wzniesień Łódzkich. Acta Univ. Lodz., Folia Geogr. Phys., 5.	W opracowaniu znajdują się informacje o walorach krajobrazowych nisz źródłowych

53.	Mapy historyczne – Mapster. (http://igrek.amzp.pl/)	Analizy układu osiedleńczego, trwałości szlaków komunikacyjnych, kompleksów leśnych, cieków i obiektów zabytkowych
54.	Malinowska J., 2001. Studia osadnicze na obszarze powiatu brzezinskiego do połowy XVI w.	Ważne ustalenia i uporządkowanie chronologiczne osadnictwa na terenie obejmującym PKWŁ
55.	Milczarek P., 1992. Sanktuarium Św. Antoniego w Łagiewnikach.	Najobszerniejsze opracowanie dziejów zespołu klasztornego.
56.	Mokras-Grabowska J., Rzeńca P., 2007. Województwo Łódzkie przewodnik turystyczny	Zwarte informacje o walorach krajoznawczych terenów PKWŁ i o miejscowościach sąsiadujących.
57.	Myga-Piątek U. 2016. Krajobraz jako autentyk, makietą, hybrydą. Rozważania o roli krajobrazu we współczesnej turystyce, Turystyka Kulturowa, www.turystykakulturowa.org , Katowice, Nr 1/2016;	Wykorzystanie walorów krajobrazowych dla potrzeb turystyki
58.	Otociński T. 1999. Projektowany Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy nad Łagiewniczką w Łodzi. [w:] Chronimy przyrodę ojczystą, 55, 4, s. 100-103	Charakterystyka głównych walorów przyrodniczo-krajobrazowych projektowanego ZPK.
59.	Otociński T. 2002. Rozmieszczenie zbiorowisk roślinnych na wododziałach w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich. [w:] Kurowski J.K., Witosiński P. (red.) Funkcjonowanie Parków Krajobrazowych w Polsce. Katedra Geobotaniki i Ekologii Roślin UŁ, Łódź 2002, s: 130-133	Lokalizacja przestrzenna szaty roślinnej Parku
60.	Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich. Mapa przyrodniczo-turystyczna, skala 1:30000, ZPKWŁ, Łódź 2021	Opracowanie kartograficzne, mapa Parku. Lokalizacja punktów widokowych oraz głównych atrakcji Parku
61.	Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego oraz Plan Zagospodarowania Przestrzennego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Łodzi.	Opisane uwarunkowania rozwoju przestrzennego województwa łódzkiego w kontekście zagospodarowania przestrzennego i zmian w krajobrazie oraz cele strategiczne w tym zakresie
62.	Plan ochrony Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich. 2002. Dyrekcja Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich, Łódź	Diagnoza stanu na potrzeby poprzedniego Planu ochrony z roku 2002
63.	Program ochrony środowiska województwa łódzkiego na lata 2025-2028 z perspektywą do 2032, przyjęty Uchwałą Nr XIII/160/25 z dnia 15 kwietnia 2025 r. Sejmik Województwa Łódzkiego	Odniesienie do walorów przyrodniczych, krajobrazowych i celów ochrony Parku
64.	Programy ochrony przyrody w gminach położonych w PKWŁ	Opisane możliwości rozwoju turystyki i rekreacji w kontekście realizacji celów ochrony przyrody
65.	Pytlaś S., 1993. Majątki ziemskie łódzkich przemysłowców w okresie zaborów	Dotyczy m.in. zagospodarowania Łagiewnik, Dobieszkowa i Kłęku

66.	Richling A., Solon J., Macias A., Balon J., Borzyszkowski J. i Kistowski M. (red.). 2021. Regionalna geografia fizyczna Polski. Praca zbiorowa. Bogucki Wydawnictwo Naukowe. Poznań.	Ogólne informacje o walorach Parku i regionu. Podział regionalny krajobrazów Polski.
67.	Rozensztrauch K., 2010, Skuteczność parku krajobrazowego jako formy ochrony przyrody na przykładzie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich. Maszynopis Pr. Magisterskiej, Katedra Gospodarki Regionalnej i Środowiska UŁ, s. 121	Ochrona przyrody na obszarze Parku, zagrożenia dla walorów Parku związane ze zmianami w zagospodarowaniu przestrzennym
68.	Rozensztrauch K., 2011. Formy ochrony przyrody w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich. [w:] Wędrownik. Kwartalnik Krajoznawczy RPK PTTK w Łodzi, III (409), s. 9-13	Charakterystyka głównych form ochrony przyrody i ogólny opis ich walorów
69.	Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 12 maja 2005 roku w sprawie sporządzania projektu planu ochrony dla parku narodowego, rezerwatu przyrody i parku krajobrazowego, dokonywania zmian w tym planie oraz ochrony zasobów, tworów i składników przyrody (Dz. U. z 2005 r. Nr 94, poz. 794)	Akt prawny
70.	Rozporządzenie Wojewody łódzkiego i Wojewody Skierniewickiego z dnia 31 grudnia 1996 r. w sprawie utworzenia Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich	Akt prawny
71.	Rybak S., 1992. Mariawityzm. Studium historyczne	Podstawowe informacje o ideach mariawityzmu, powiązanie ze świątyniami na terenie PKWŁ
72.	Samosiej L. 2011. Rola drzew i zadrzewień śródpolnych w krajobrazie kulturowym Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich. Na Wzniesieniach 7/8 (91/92): 13-15.	Walory krajobrazowe i funkcje drzew i zadrzewień śródpolnych Parku. Informacje o ich głównych zagrożeniach
73.	Schöller H.A., 2009, Neu-Sulzfeld/Nowosolna. 23. Mai 1801–17. Januar 1945. Illustrierte historisch-geographische Erinnerungen an ein Dorf und seine Menschen, Selbstverlag, Erlangen.	Niemieckie wydawnictwo (trudno dostępne) zawierające wiadomości historyczne o wsiach osadnictwa pruskiego w Nowosolnej i okolicach z bardzo bogatą ikonografią. Istniał projekt jej reedycji w języku polskim.
74.	Siciński J.T. 2001 Historia Lasu Łągiewnickiego. [w:] Kurowski J.K. (red.) Szata roślinna Lasu Łągiewnickiego w Łodzi. Urząd Miasta Łodzi, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2001, s: 15-21.	Historia i opis przemian Lasu Łągiewnickiego
75.	Skrzydłak E. 2007 Waloryzacja geobotaniczna rezerwatu Parowy Janinowskie w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich. Maszynopis Pr. Magisterskiej, Katedra Geobotaniki i Ekologii Roślin UŁ, ss. 75	Charakterystyka przyrodnicza rezerwatu przyrody, odniesienia do walorów krajobrazowych
76.	Skrzydło L., 1999. Rody fabrykanckie	m.in. opis rodziny Heinzlów dawnych właścicieli dóbr łągiewnickich

77.	Solon. J., Plit. J., Kistowski M., Milewski P. 2014. Przygotowanie opracowania pt. "Identyfikacja i ocena krajobrazów - metodyka oraz główne założenia". IGiPZ im. S. Leszczyckiego PAN. Warszawa	Metody analiz krajobrazowych
78.	Stopczyński M. 2006. Aktywna ochrona dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich [w:] Wędrownik. Kwartalnik Krajoznawczy RPK PTTK w Łodzi, IV (390), s. 15-17	Informacje o działaniach ochronnych mających wpływ na walory krajobrazowe i kulturowe
79.	Stopczyński M. 2003. Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich [w:] Raport o stanie środowiska w województwie łódzkim w 2002 roku. (praca zbiorowa). Woj. Inspet. Ochrony Środ. w Łodzi, Wydz. Środ. i Roln. ŁUW, WFOŚiGW w Łodzi. Łódź, s: 177-180.	Walory Parku – ogólna charakterystyka
80.	Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030. Biuro Planowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego w Łodzi.	Strategia rozwoju woj. łódzkiego
81.	Strategie rozwoju gmin i powiatów położonych w PKWŁ	Dokumenty przydatne na poziomie ustalenia celów strategicznych PKWŁ, w nawiązaniu do celów rozwoju społeczno-gospodarczego gmin m.in. w zakresie kształtowania zagospodarowania i krajobrazu Parku
82.	Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin położonych w PKWŁ (Brzeziny, Dmosin, Nowosolna, Stryków, Zgierz i Łódź)	Dokumenty przydatne dla diagnozy i projektu kształtowania zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego PKWŁ w zakresie zgodności z polityką przestrzenną gmin w tym zakresie
83.	Symonides E., 2014, Ochrona przyrody, Wydawnictwo UW, Warszawa, ss. 780	Zagadnienia ochrony przyrody w kontekście funkcjonowania parków krajobrazowych w Polsce
84.	Świć A., 2002, Drzewa wokół świątyń na terenie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich, Acta Universitatis Lodzensis, Folia Biologica et Oecologica 1: 105-112	Analiza istniejących drzewostanów rosnących w pobliżu świątyń na terenie PKWŁ. Omówienie struktury gatunkowej i wiekowej drzewostanów. Porównanie dendroflory otaczającej świątynie katolickie i mariawickie
85.	Świć A., 2006. Walory przyrodnicze PKWŁ. [w:] Wędrownik. Kwartalnik Krajoznawczy RPK PTTK w Łodzi, IV (390), s. 4-9	Ogólna charakterystyka walorów przyrodniczo-krajobrazowych PKWŁ
86.	Świć, A., & Kurowski, J. K. (2000). Drzewa pomnikowe i parki wiejskie w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich.	Informacje o najcenniejszych drzewach i grupach drzew a także o lokalizacji parków wiejskich w granicach Parku
87.	Uchwała nr XV/184/25 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 17 czerwca 2025 r. w sprawie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich (Dz. Urz. Woj. Łódz. 2025 poz. 7070).	Akt prawny

88.	Urząd Marszałkowski w Łodzi. 2010. Śladami walk 3 dywizji gwardyjskiej na ziemi łódzkiej (1914-1915 r.). Wydawnictwo Michalczyk Prokop Sp. z oo, Łódź.	Informacje o najważniejszych bitwach I wojny światowej. Lokalizacja pól bitewnych i cmentarzy wojennych
89.	Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody (Dz. U. z 2024 r. poz. 1478, 1940, z późn.zm.)	Akt prawny
90.	Wachecka-Kotkowska L. (2022), Parowy czy wąwozy? Przemiany środowiska pod wpływem antropopresji. Poradnik sesji terenowej B, Kongres Edukacji Geograficznej „Społeczna rola edukacji geograficznej w Polsce – dziedzictwo, odpowiedzialność, przyszłość”, Uniwersytet Łódzki, Łódź	Rzeźba terenu na terenie Parku i antropopresja
91.	Walczak M. 2007. Analiza krajobrazowa w planach ochrony parków krajobrazowych, [w:] Ochrona Środowiska i Zasobów Naturalnych, nr 30, s. 61-72.	Metody klasyfikacji i charakterystyki walorów krajobrazowych
92.	Woźniak K., 2015. Pruskie wsie liniowe w okolicach Łodzi i ich mieszkańcy w początkach XIX w.	Dotyczy m.in. genezy osadnictwa na obszarze PKWŁ
93.	Wójcik, M. (2004). Rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej w wybranych gminach wiejskich aglomeracji łódzkiej. Studia Obszarów Wiejskich, 5, 123-136.	Gospodarka na terenie Parku
94.	Wrzos D. 2001 Drzewostany Lasu Łągiewnickiego. [w:] Kurowski J.K. (red.) Szata roślinna Lasu Łągiewnickiego w Łodzi. Urząd Miasta Łodzi, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2001, s: 123-132.	Ogólna charakterystyka Lasu Łągiewnickiego. Informacje o walorach krajobrazowych i kulturowych Lasu Łągiewnickiego
95.	Wycichowska B., 2008, Zawłaszczanie chronionego krajobrazu kulturowego przez samorządy gminne. Bilans strat na przykładzie Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich, Zarządzanie Krajobrazem Kulturowym, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego nr 10, Komisja Krajobrazu Kulturowego PTG, Sosnowiec	Problematyka ochrony krajobrazu na terenie Parku. Omówienie przyczyn i skutków postępującego procesu zawłaszczania terenów chronionych przez samorządy gminne, ze wskazaniem najbardziej zagrożonych form chronionego krajobrazu na przykładzie PKWŁ
96.	Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Łódzkiego. Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich XXV lat. 2021. Zesp. Park. Krajobr. Woj. Łódz., Łódź, ss: 160.	Informacje o głównych walorach przyrodniczo-krajobrazowych i kulturowych Parku. Zdjęcia krajobrazów, elementów szczególnie cennych i atrakcyjnych przyrodniczo
97.	Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Łódzkiego. Informator przyrodniczo-turystyczny. 2016. Zesp. Park. Krajobr. Woj. Łódz., Łódź, ss: 86.	Informator nt. Parku
98.	Zaborowska A., 2011. Tradycyjne materiały w architekturze PKWŁ. [w:] Wędrownik. Kwartalnik Krajoznawczy RPK PTTK w Łodzi, III (409), s. 39-42	Informacja o cechach architektury oraz stosowanych materiałach

99.	Zajączkowski S., 2000. Uwagi nad dziejami dóbr łaznowskich i niesułkowskich biskupstwa wrocławskiego do końca XVI wieku	Przedstawienie udokumentowanych najdawniejszych dziejów miast i wsi na terenie PKWŁ
-----	---	---

Część IA

Charakterystyka i diagnoza stanu walorów krajobrazowych

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE, SPOŁECZNE I GOSPODARCZE OCHRONY WALORÓW KRAJOBRAZOWYCH

3.1. Ogólne uwarunkowania prawne

Zasadnicze uwarunkowania mające znaczenie dla ochrony walorów krajobrazowych i kulturowych wynikają z powszechnie obowiązujących ustaw (tab.6.1) oraz ich przepisami wykonawczymi. W szczególności należą do nich:

- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292, 1907, z 2025 r. poz. 537 i 1168 z późn. zm.) wraz z przepisami wykonawczymi;
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2024 r. poz. 1130, 1907, 1940, z 2025 r. poz. 527, 68 z późn. zm.) wraz z przepisami wykonawczymi, w tym m.in. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 stycznia 2019 r. w sprawie sporządzania audytów krajobrazowych (Dz.U. 2019 poz. 394 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (Dz.U. z 2020 poz. 1463 z późn. zm.) wraz z przepisami wykonawczymi);
- Ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (Dz. U. z 2024 r., poz. 82 z późn. zm.);
- Ustawa z 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2025 r. poz. 418, 1080 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2025 r. poz. 647, 1080 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody (Dz. U. z 2024 r.poz. 1478, 1940, z 2025 r. poz. 884 z późn. zm.) wraz z przepisami wykonawczymi, w tym m.in. Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 12 maja 2005 roku w sprawie sporządzania projektu planu ochrony dla parku narodowego, rezerwatu przyrody i parku krajobrazowego, dokonywania zmian w tym planie oraz ochrony zasobów, tworów i składników przyrody (Dz. U. Nr 94, poz. 794);
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 r. poz. 774, 1688 z późn. zm.) wraz z przepisami wykonawczymi.

Powyższe ustawy oprócz ogólnych zasad ochrony walorów krajobrazowych i kulturowych określają także instrumenty realizacji tej ochrony. Do najważniejszych z nich należą akty prawne powołujące do życia formy ochrony przyrody i zabytków a także ich plany ochrony. Istotne są tu także instrumenty planowania przestrzennego, które stanowią zarówno bezpośrednio (np. audyt krajobrazowy) jak i pośrednio instrumenty ochrony krajobrazu (np. studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy).

Tab. 2 Uwarunkowania prawne ochrony walorów krajobrazowych i kulturowych.

Lp.	Akt prawny	Uwarunkowania mające znaczenie dla ochrony walorów krajobrazowych i kulturowych
1	ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami	Ustanawianie form ochrony zabytków, w tym ochrony krajobrazu kulturowego. Możliwość wpisu do rejestru zabytku otoczenia zabytku (terenu wokół lub przy zabytku) w celu ochrony wartości

Lp.	Akt prawny	Uwarunkowania mające znaczenie dla ochrony walorów krajobrazowych i kulturowych
		widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych. Tworzenie gminnej ewidencji zabytków. Sporządzanie programów opieki nad zabytkami. Konieczność uwzględniania walorów krajobrazu kulturowego w dokumentach planistycznych.
2	ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym	Uwzględnianie w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wymagań ładu przestrzennego, walorów architektonicznych i krajobrazowych, ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Sporządzanie audytu krajobrazowego i wyznaczanie krajobrazów priorytetowych. Określanie zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń, ich gabaryty, standardy jakościowe oraz rodzaje materiałów budowlanych, z jakich mogą być wykonane.
3	ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach	Ochrona walorów krajobrazowych jako jeden z celów gospodarki leśnej
4	ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych	Możliwość wznoszenia w lasach ochronnych urządzeń służących turystyce, w tym m.in. wież widokowych i miejsc widokowych
5	ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska	Zanieczyszczenie rozumiane jest także jako emisja mogąca pogarszać walory estetyczne środowiska. Ochrona powierzchni ziemi związana jest m.in. z zachowaniem funkcji kulturowych, w tym zbioru dziedzictwa archeologicznego. Ochrona środowiska w zagospodarowaniu przestrzennym i przy planowaniu inwestycji polega m.in. na zapewnieniu w jak największym stopniu zachowania walorów krajobrazowych oraz uwzględnianiu walorów krajobrazowych środowiska w dokumentach planistycznych
6	ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody	Ustanawianie form ochrony przyrody i krajobrazu Sporządzanie planów ochrony Określenie granic stref ochrony krajobrazów stanowiących w szczególności przedpola ekspozycji, osie widokowe, punkty widokowe oraz obszary zabudowane wyróżniające się lokalną formą architektoniczną
7	Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu	Pojęcie krajobrazu, odniesienia do walorów krajobrazowych
8	Rozporządzenia wydane do ww. ustaw, w tym rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 stycznia 2019 r. w sprawie sporządzania audytów krajobrazowych	Metody wyznaczania krajobrazów priorytetowych i stref ochronnych

Kolejna grupa uwarunkowań wynika z aktów planowania przestrzennego. Najważniejszym z nich, mającym bezpośredni wpływ na zakres planu ochrony parku krajobrazowego, jest audyt krajobrazowy. Z audytu krajobrazowego bowiem powinno wynikać określenie wyznaczonych w obrębie krajobrazów priorytetowych granic stref ochrony krajobrazów stanowiących w szczególności przedpoła ekspozycji, osie widokowe, punkty widokowe oraz obszary zabudowane wyróżniające się lokalną formą architektoniczną, istotnych dla zachowania walorów krajobrazowych parku krajobrazowego. W granicach tych stref powinien być także wskazany zakres zakazów osobno dla obszarów objętych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego a także takimi planami nieobjętymi. W parku krajobrazowym, w strefach ochrony krajobrazów dla terenów objętych miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego mogą być wprowadzone zakazy lokalizowania nowych obiektów budowlanych i zalesienia terenów. W obszarach nieobjętych planami miejscowymi można dodatkowo wprowadzić zakazy lokalizowania nowych obiektów budowlanych odbiegających od lokalnej formy architektonicznej oraz lokalizowania nowych obiektów budowlanych o wysokości przekraczającej 2 kondygnacje lub 7 m. Należy jednakże podkreślić, że audyt krajobrazowy jest jednym z najmłodszych aktów planowania przestrzennego – dokument taki dla województwa pomorskiego jest aktualnie przygotowywany.

Zasady ochrony walorów krajobrazowych i kulturowych, w tym wytyczne do planów miejscowych, zawarte są polityce przestrzennej gmin. Szczegółowy zakres ustaleń w/w dokumentów dla obszarów Parku jest przedmiotem operatu zagospodarowania przestrzennego.

3.2. Uwarunkowania wynikające z dokumentów strategicznych, planistycznych i innych dokumentów ponadlokalnych

3.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030

Dokument w sposób syntetyczny opisuje główne uwarunkowania rozwoju województwa, przedstawia wizję jego rozwoju, a w części strategicznej główne cele strategiczne i operacyjne oraz kierunki działań.

W rozdziale diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej w kontekście do funkcjonowania krajobrazu, na uwagę zasługują odniesienia do:

- zmian klimatycznych:
 - wzrost temperatury powietrza (w roku 2023 temperatura była wyższa o 1,3°C od średniej rocznej wieloletniej,
 - zjawiska sprzyjające suszy, tj. niska lesistość i bardzo mała zdolność retencyjna zlewni. 2023 r. miał sumę opadów co prawda wyższą od średniej z 1991-2020, ale problem niedoboru wód jest niestety nadal aktualny
- presji urbanizacyjnej, będąca m.in. efektem migracji ludności miast na obszary wiejskie oraz rozwoju terenów inwestycyjnych. Składają się na nią takie zjawiska jak np.:
 - niekontrolowana suburbanizacja
 - wkraczanie zabudowy w obszary cenne przyrodniczo i krajobrazowo (np. doliny rzeczne)
 - rozwój obiektów infrastrukturalnych, przemysłowych i reklamowych

Rozprzestrzenianie się zabudowy w sąsiedztwie dużych ośrodków miejskich, a nie w ich centrum, obrazuje dynamika zmian zasobów mieszkaniowych. Gmina Nowosolna znalazła się wśród gmin woj. łódzkiego, gdzie w latach 2014-2023 miał miejsce ich największy wzrost (pow.

40%). Polityka przestrzenna prowadzona przez samorządy lokalne skutkuje rozpraszaniem zabudowy i brakiem ładu przestrzennego.

Diagnoza odnosi się też ogólnie do walorów krajobrazowych, kulturowych oraz przyrodniczych. Poniżej najistotniejsze spostrzeżenia zawarte w Uchwale:

- *Rozwój gospodarczy wyraźnie zaznacza się w fizjonomii krajobrazu. Związane z zainwestowaniem infrastrukturalnym i przemysłowym obiekty są niezbędne, lecz powstają bez analizy ich wpływu na przestrzeń, powodując przeładowanie krajobrazu elementami infrastruktury technicznej i reklamami, a w efekcie dysharmonię wywołaną przez obiekty dominujące wysokościowo lub obszarowo. Efektem jest nie tylko degradacja cennych krajobrazów kulturowych oraz przyrodniczych, ale dochodzi również do zakłócania walorów ekspozycyjnych obszarów cennych widokowo (m.in. zabytków i panoram historycznych jednostek osadniczych).*
- *Problemami w zakresie zwiększania udziału powierzchni obszarów prawnie chronionych są: niedostatecznie uporządkowany status prawny, niechęć samorządów do powoływania nowych form ochrony przyrody, brak planów ochrony dla niektórych parków krajobrazowych oraz brak kompleksowego monitoringu krajobrazowego. Skutkuje to niespójnością systemu obszarów chronionych oraz słabymi powiązaniem przyrodniczymi w skali regionalnej i ponadregionalnej.*
- *Najcenniejsze przyrodniczo tereny objęte są ochroną prawną w postaci parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu. W połączeniu z infrastrukturą turystyczną stanowią potencjał dla rozwoju różnorodnych form turystyki, rekreacji i sportu, w tym turystyki aktywnej (m.in.: rowerowej, pieszej, konnej, kajakowej), kulturowej, konferencyjno-biznesowej, zdrowotnej, w tym uzdrowiskowej i rehabilitacyjnej, przyrodniczej, edukacyjnej, rodzinnej i kulinarnej.*

Najważniejsze z punktu widzenia krajobrazu założenia części strategicznej dokumentu:

- Wizja rozwoju:

HARMONIJNIE ROZWIJAJĄCE SIĘ WOJEWÓDZTWO W CENTRUM POLSKI, PRZYJAZNE RODZINOM, MIESZKAŃCOM MIAST I OBSZARÓW WIEJSKICH. REGION, W KTÓRYM NOWOCZESNA GOSPODARKA IDZIE W PARZE Z OCHRONĄ WALORÓW KULTUROWYCH I PRZYRODNICZYCH

Na uwagę zasługuje podkreślenie znaczenia walorów kulturowych i przyrodniczych – które stanowią o krajobrazie – w kontekście rozwoju województwa.

W dokumencie wyznaczono trzy główne cele strategiczne:

1. Nowoczesna i konkurencyjna gospodarka
2. Obywatelskie społeczeństwo równych szans
3. Atrakcyjna i dostępna przestrzeń.

W ramach tych celów określono cele operacyjne i kierunki działań. Z punktu widzenia walorów krajobrazowych bezpośredni wpływ mają (bądź mogą mieć):

2.1. ROZWÓJ KAPITAŁU SPOŁECZNEGO:

2.1.3. Rozwój sektora sportu, turystyki i rekreacji

2.1.4. Wzmacnianie tożsamości regionalnej i lokalnej

3.1. ADAPTACJA DO ZMIAN KLIMATU I POPRAWA JAKOŚCI ZASOBÓW ŚRODOWISKA:

3.1.2. Ochrona zasobów wód oraz poprawa ich jakości

3.1.3. Przeciwdziałanie skutkom suszy i zmniejszanie niedoborów wody

3.1.4. Ograniczanie skutków zjawisk ekstremalnych

oraz w szczególności:

3.2. OCHRONA I KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU

3.2.1. Ochrona wartości i kształtowanie dziedzictwa kulturowego

3.2.2. Ochrona i wykorzystanie walorów przyrodniczych i krajobrazowych, m.in. poprzez:

- utworzenie spójnego regionalnego systemu obszarów chronionych (SOCh), utrzymanie ochrony jego istniejących elementów, weryfikację obszarów chronionego krajobrazu o nieuporządkowanym statusie prawnym oraz powoływanie nowych i zwiększanie powierzchni obszarów objętych ochroną prawną
- przeciwdziałanie i niwelowanie procesów niekontrolowanej suburbanizacji oraz postępującego chaosu przestrzennego
- ochronę, wzbogacanie, odtwarzanie i monitoring różnorodności biologicznej, utrzymanie istniejących form ochrony przyrody spoza SOCh oraz powoływanie nowych, utrzymanie i kształtowanie ostoi najwyższej różnorodności biologicznej, renaturyzację ekosystemów zdegradowanych, restytucję zagrożonych gatunków roślin i zwierząt, kontrolę i ograniczanie ekspansji gatunków inwazyjnych, stworzenie kompleksowego monitoringu krajobrazowego
- prowadzenie racjonalnej i zrównoważonej gospodarki leśnej, w tym zwiększanie lesistości m. in. poprzez dążenie do ewidencjonowania gruntów leśnych na terenach o innej klasyfikacji, wyznaczanie obszarów do zalesień w dokumentach planistycznych gmin, pozyskiwanie nowych gruntów do zalesień
- ograniczenie likwidacji terenów zieleni i wycinki drzew przy realizacji nowych inwestycji
- wykorzystanie walorów przyrodniczo-krajobrazowych na potrzeby turystyki zrównoważonej, z uwzględnieniem m.in. turystyki: aktywnej, poznawczej, ekoturystyki, ekologicznej, edukacyjnej, rodzinnej, zdrowotnej (w tym uzdrowiskowej i rehabilitacyjnej).

3.2.2. Rewaloryzowanie, poszerzanie i wzbogacanie przestrzeni o atrakcyjnie zaaranżowane tereny zieleni

Na stan i funkcjonowanie krajobrazu będą mieć wpływ też niewątpliwie cele strategiczne odnoszące się nie bezpośrednio do środowiska przyrodniczego, ale mogące wpływać np. na dostępność terenów Parku (a przy tym większą antropopresję), większy ruch turystyczny i wykorzystanie rekreacyjne PKWŁ oraz przemiany w krajobrazie fizjonomycznym.

Chodzi tu m.in. o rozwój układu komunikacyjnego, w tym przede wszystkim rozwój nowych połączeń kolejowych i inwestycje związane z budową CPK, rozwój źródeł energii odnawialnej (elektrownie wiatrowe, farmy fotowoltaiczne i inne) oraz rozwój sieci telekomunikacyjnej i internetowej (maszty i wieże przekaźnikowe).

3.2.3. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego został przyjęty 28 Sierpnia 2018 r. przez Sejmik Województwa Łódzkiego uchwałą nr LV/679/18. Dokument określa cele i kierunki rozwoju przestrzennego regionu w perspektywie długookresowej, uwzględnia ustalenia strategii rozwoju województwa stanowiąc jednocześnie podstawę dla wyboru działań priorytetowych w kolejnych okresach programowania oraz uwzględnia rekomendacje i wnioski zawarte w audycie krajobrazowym. Plan, jako element systemu planowania przestrzennego, pełni istotną rolę w koordynacji między planowaniem na szczeblu krajowym a planowaniem metropolitalnym i miejscowym, nie będąc jednocześnie aktem prawa miejscowego i nie naruszając uprawnień gmin i związków metropolitalnych w zakresie gospodarowania przestrzenią.

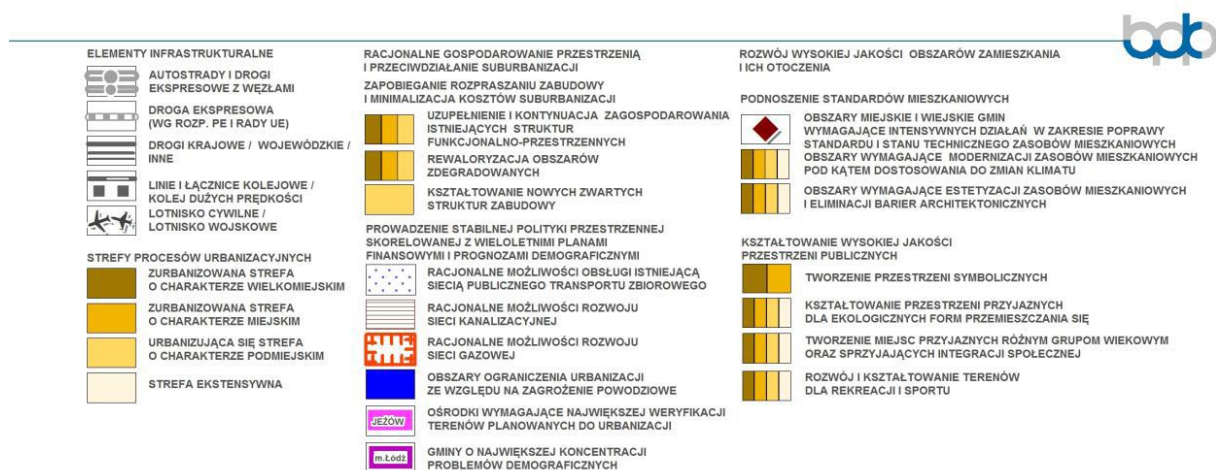
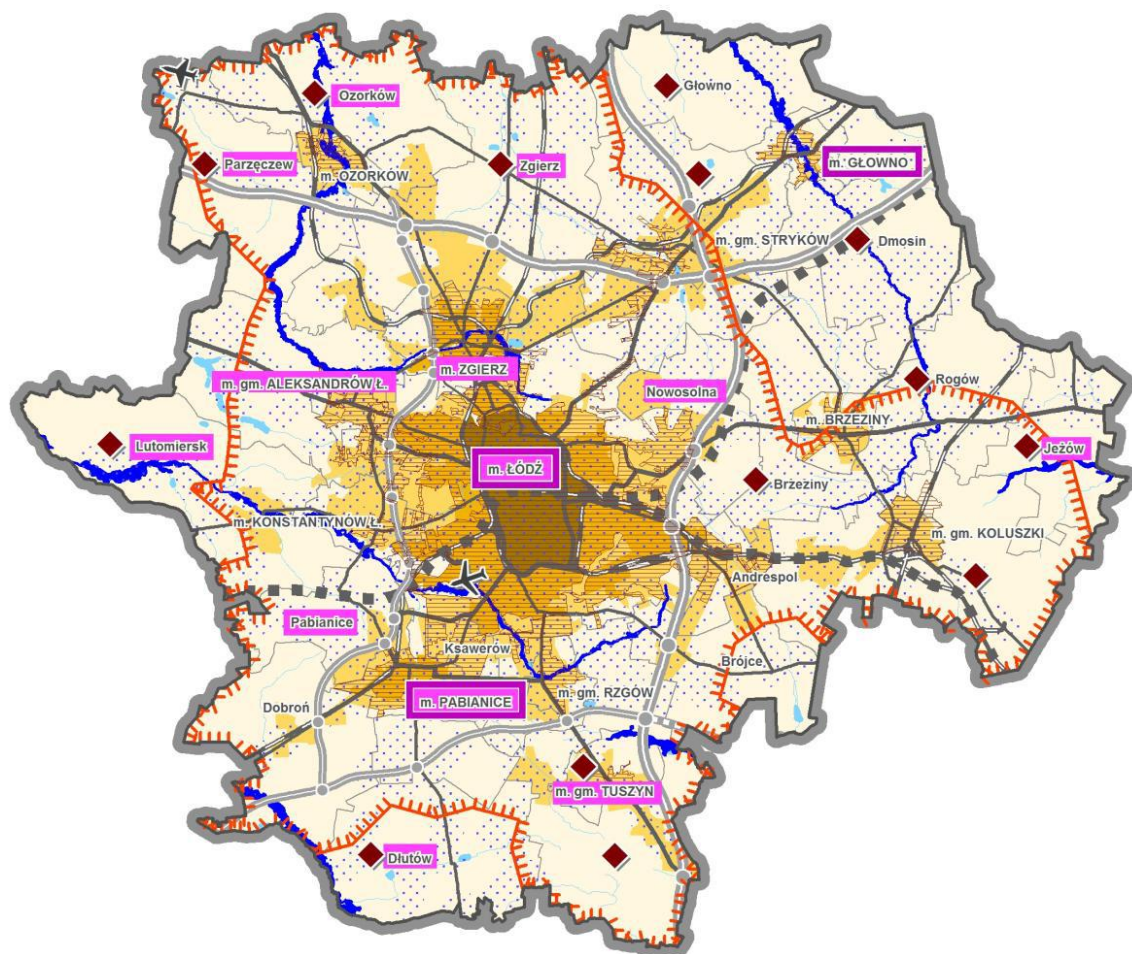
Specyfika i zróżnicowanie wewnątrzregionalne województwa, zarówno pod względem naturalnych i funkcjonalnych czynników determinujących rozwój, jak również potencjału gospodarczego, pozwoliły na wskazanie obszarów funkcjonalnych (OF) charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi jednolitymi celami rozwoju, których wykorzystanie i osiągnięcie wpłynie na zmniejszenie skali polaryzacji i włączenie słabszych ekonomicznie gmin w procesy rozwoju. Podstawą dla ich wyznaczenia były jednolite potencjały endogeniczne, wynikające z cech fizycznogeograficznych lub strukturalno-gospodarczych, oraz występowanie powiązań funkcjonalnoprzestrzennych. Obszary funkcjonalne w województwie łódzkim zostały określone na podstawie szczegółowych analiz przeprowadzonych w ramach prac nad „Strategią Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020” i potwierdzone Uchwałą Nr 509/18 Zarządu Województwa Łódzkiego z dnia 9 kwietnia 2018 r. w sprawie określenia obszarów funkcjonalnych o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym w województwie łódzkim w celu uwzględnienia w planie zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego. Obszar PKWŁ wchodzi w skład Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Łodzi.

Zgodnie z art. 49b. pkt 1. ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym obszarem funkcjonalnym o znaczeniu ponadregionalnym, o istotnym znaczeniu dla polityki przestrzennej kraju, jest miejski obszar funkcjonalny ośrodka wojewódzkiego. W województwie łódzkim jako obszar funkcjonalny o znaczeniu ponadregionalnym wyznaczono Miejski Obszar Funkcjonalny Łodzi.

Do najważniejszych wyzwań rozwoju przestrzennego MOF Łodzi zaliczono w szczególności:

- zdyskontowanie bardzo dogodnego położenia w kraju i przestrzeni europejskiej w kontekście wzrostu dostępności transportowej;
- zwiększenie spójności przestrzennej i rozwój publicznego transportu zbiorowego;
- zwiększenie atrakcyjności osadniczej w kontekście jakości środowiska;
- minimalizację problemów związanych z procesami suburbanizacji i kształtowaniem ładu przestrzennego;
- rozwój funkcji metropolitalnych i kreowanie wizerunku obszaru z wykorzystaniem potencjału endogenicznego i dziedzictwa kulturowego.

W kontekście urbanizacji Metropolitalnego Obszaru Funkcjonalnego obszar PKWŁ znalazł się w strefie o ekstensywnych procesach urbanizacyjnych, poza fragmentami zlokalizowanymi w pobliżu Lasu Łągiwnickiego oraz na południu w gminie Nowosolna, gdzie obszary Parku zaliczono do urbanizującej się strefy o charakterze podmiejskim.

Ryc. 3 Ład przestrzenny (Źródło: BPPWŁ).

3.2.4. Dokumenty strategiczne i planistyczne miasta Łodzi

Strategia rozwoju miasta Łodzi - Uchwała L/1535/21 Rady Miejskiej w Łodzi w sprawie przyjęcia „Strategii Rozwoju Miasta Łodzi 2030+”

W dokumencie brak jest bezpośrednich odniesień do PKWŁ. Strategia wskazuje jedynie na ochronę wartościowych przyrodniczo terenów miasta, w tym lasów, dolin rzecznych oraz gruntów ornych, poprzez ukierunkowanie procesów urbanizacji na tereny wyznaczonych rezerw:

- *przeciwdziałanie dezurbanizacji. Domknięcie procesu reurbanizacji centrum i strefy wielkomiejskiej przy jednoczesnym dyscyplinowaniu planowania w strefie zewnętrznej i przeciwdziałaniu zabudowie terenów otwartych.*
- *wzmocnienie systemu ekologicznego miasta w oparciu o zachowane systemy dolin rzecznych i tereny niezabudowane poprawiające potencjał ekosystemu do świadczenia usług na rzecz mieszkańców i mieszkańek*

Lasy znalazły się ponadto na liście planowanych przedsięwzięć o charakterze strategicznym, przy czym inwestycje te mają dotyczyć rozwoju i modernizacji infrastruktury pieszej i rowerowej, miejsc rekreacji, wypoczynku i innych aktywności. Rozwój turystyki i rekreacji w obrębie miasta jest również jednym z celów operacyjnych.

Istniejące tereny rolne oraz nieużytki wskazuje się na przekształcenie w tereny leśne i zieleni.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Łodzi – Uchwała Nr LXIX/1753/18 Rady Miejskiej w Łodzi z dnia 28 marca 2018 r.

Las Łągiewnicki znalazł się wśród tzw. krajobrazów charakterystycznych w mieście. Stanowi też istotne element powiązań ekologicznych i zielonego pierścienia Łodzi. Ponadto uznano go za obszar rekomendowany do utworzenia parku kulturowego.

Dla obszarów zabudowy położonych w granicy PKWŁ i otuliny kierunki zagospodarowania wprowadzają wytyczne urbanistyczne. Ustala się m.in. maksymalną wysokość zabudowy (9m) oraz minimalne powierzchnie działek budowlanych, przy czym wielkości te zależą od jednostki strukturalno-przestrzennej.

Zgodnie z kierunkami zagospodarowania przestrzennego tereny na wschód i południe od Lasu Łągiewnickiego, które znajdują się w granicach PKWŁ znalazły się w strefie wyłączonej z zabudowy (strefa 0 – tereny aktywne przyrodniczo, w tym użytkowane rolniczo). Sytuację przestrzenną obrazuje plansza graficzna kierunków zagospodarowania. Studium przewidywało kontynuację zabudowy wzdłuż dróg (m.in. wzdłuż ul. Żółtowej, Moskule), wyłączając z zabudowy tereny rolnicze znajdujące się poza układami zwartej zabudowy. Teren źródłiskowy Bzury również określony został jako wyłączony z zabudowy. Niestety presja urbanizacyjna i luki w systemie planowania przestrzennego spowodowały zabudowę tych terenów w znacznym stopniu. Teren przy źródłach Bzury został w większości zabudowany, zabudowa jednorodzinna (często w układzie pasmowym – zespół domów jednorodzinnych na długiej i wąskiej działce rolnej) wypełnia stopniowo tereny otwarte, pól uprawnych oraz nieużytków, które stanowią nie tylko istotne walory krajobrazowe i widokowe, ale także są istotnym elementem powiązań ekologicznych Lasu Łągiewnickiego z terenami dolinnymi znajdującymi się w części centralnej Parku.

Z innych informacji należy jeszcze wspomnieć o rozważeniu przydatności obszarów Parku, wzdłuż autostrady, we wsi Dobieszków pod lokalizację turbin wiatrowych.

3.2.5. Audyt krajobrazowy Województwa Łódzkiego

3.2.5.1. Charakterystyka struktury krajobrazowej Parku

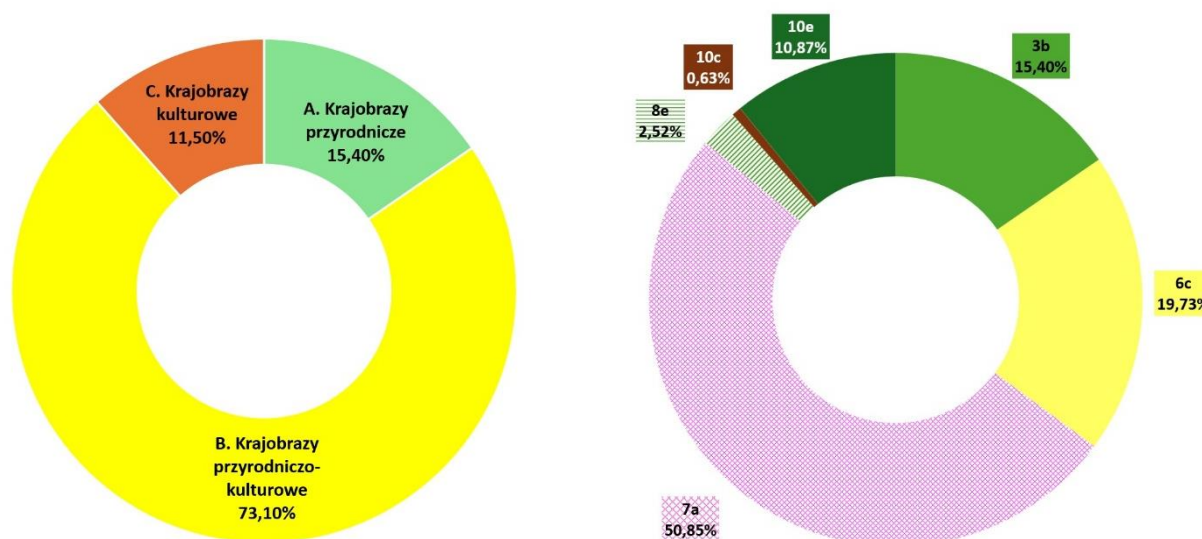
W granicach Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich (PKWŁ) znajduje się **9** jednostek krajobrazowych zdelimitowanych w Audycie krajobrazowym województwa łódzkiego (AKWŁ). Największy odsetek w jego powierzchni, na poziomie **73,1%**, mają krajobrazy **przyrodniczo-kulturowe** (B) w liczbie 3, reprezentowane przez jednostki typu wiejskiego, podmiejskiego i osadniczego oraz przeważający powierzchniowo krajobraz mozaikowy (podtypu 7a), który zajmuje nieco ponad połowę (50,9%) powierzchni Parku. Udział w powierzchni całkowitej Parku pozostałych grup krajobrazów: przyrodniczych (A) i kulturowych (C), plasuje się na zbliżonym poziomie, odpowiednio 15,4% i 11,5%. Przy czym wszystkie krajobrazy przyrodnicze są jednostkami podtypu leśnego (3b). Natomiast na krajobrazy kulturowe składają się 2 jednostki typu wielkomiejskiego: tereny sportowo-rekreacyjne (10e) i obszary zabudowy mieszkaniowej (10c), ten ostatni stanowi najmniejszy fragment PKWŁ (jedynie 0,64%). W całości w granicach Parku zawiera się tylko 1 krajobraz przyrodniczo-kulturowy – podtypu 8e (wielkoobszarowe zespoły pałacowo-parkowe i klasztorne oraz inne komponowane układy architektury, zieleni i wód), a w ponad 90% - 2 jednostki leśne (3b).

Tab. 3 Jednostki krajobrazowe wg grup, podtypów i typów krajobrazów w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich.

Grupa krajobrazu	Typ krajobrazu	Podtyp krajobrazu	Kod jednostki krajobrazowej (JK), w tym priorytetowej	Powierzchnia JK		Udział JK w powierzchni PK
				całkowita	część w PK ¹	
				ha	%	%
A. Krajobrazy przyrodnicze	3. Leśne	3b. Z przewagą siedlisk lasowych	10-318.82-40	152,75	99,94	1,31
			10-318.82-42	542,00	75,69	3,52
			10-318.82-44	1385,68	3,74	0,30
			10-318.82-46	604,34	97,92	5,09
B. Krajobrazy przyrodniczo-kulturowe	6. Wiejskie	6c. Z przewagą mozaikowo rozmieszczonych użytków rolnych tworzących małe pola	10-318.82-138	95870,40	2,39	19,72
	7. Mozaikowe	7a. Z przewagą terenów porolnych	10-318.82-132	15460,70	38,29	50,85
	8. Podmiejskie i osadnicze	8e. Wielkoobszarowe zespoły pałacowo-parkowe i klasztorne oraz inne komponowane układy architektury, zieleni i wód	10-318.82-97	293,68	100,00	2,52
C. Krajobrazy kulturowe	10. Wielkomiejskie	10c. Obszary zabudowy mieszkaniowej	10-318.19-187	3083,77	2,42	0,64
		10e. Tereny sportowo-rekreacyjne	10-318.82-79	1410,46	89,74	10,87

¹ Jednostki krajobrazowe mogą mieć kontynuację poza granicami Parku, % powierzchni stanowi zatem udział powierzchni danego krajobrazu położonego w Parku, w powierzchni całkowitej danej jednostki krajobrazowej

Źródło. Opracowanie własne na podstawie Audytu krajobrazowego województwa łódzkiego (www.bprwl.lodzkie.pl/akwl)

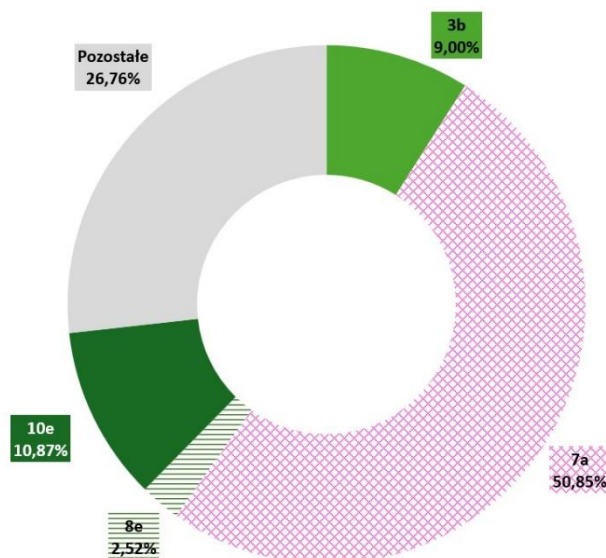
3b. Z przewagą siedlisk lasowych; 6c. Z przewagą mozaikowo rozmieszczonych użytków rolnych tworzących małe pola; 7a. Z przewagą terenów porolnych; 8e. Wielkoobszarowe zespoły pałacowo-parkowe i klasztorne oraz inne komponowane układy architektury, zieleni i wód; 10c. obszary zabudowy mieszkaniowej; 10e. tereny sportowo-rekreacyjne

Ryc. 4 Udział powierzchniowy jednostek krajobrazowych wg grup i podtypów krajobrazów w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich.

Źródło. Opracowanie własne na podstawie Audytu krajobrazowego województwa łódzkiego (www.bprwl.lodzkie.pl/akwl)

3.2.5.2. Krajobrazy objęte rekomendacjami w AKWŁ, w tym krajobrazy priorytetowe

Spośród 9 jednostek krajobrazowych w obrębie PKWŁ wyodrębniono **5 krajobrazów priorytetowych**, które stanowią łącznie **70,72% powierzchni Parku**. Jednostki te stanowią niespełna 7% powierzchni wszystkich krajobrazów priorytetowych w województwie łódzkim. W tej grupie w obrębie Parku największy udział mają **krajobrazy przyrodniczo-kulturowe (53,37%)**, w tym krajobraz o największym areale - 10-318.82-132 Kulminacja Wzniesień Łódzkich (mozaikowy 7a. z przewagą terenów rolnych) – jedyny priorytet wyznaczony w tym podtypie w województwie łódzkim. **Krajobraz kulturowy (10,87%)** jest reprezentowany jedynie przez jednostkę 10-318.82-79 Łódź - Las Łagiewnicki. Najmniejszy udział w strukturze mają **krajobrazy przyrodnicze (9%)** i są to 2 jednostki leśne tego samego podtypu (3b. Z przewagą siedlisk lasowych). Wśród nich jedyny krajobraz priorytetowy, 10-318.82-42 Las Tadziński, wyznaczony ze względu na zidentyfikowaną cechę unikatową. Pozostałe wytypowano w oparciu o kryterium eksperckie (zgodnie z metodologią). Kluczowe znaczenie ma fakt, że **krajobrazy priorytetowe stanowią podstawę do wyznaczania stref ochrony krajobrazu (SOK)** w parku krajobrazowym.

3b. Z przewagą siedlisk lasowych; 6c. Z przewagą mozaikowo rozmieszczonych użytków rolnych tworzących małe pola; 7a. Z przewagą terenów porolnych; 8e. Wielkoobszarowe zespoły pałacowo-parkowe i klasztorne oraz inne komponowane układy architektury, zieleni i wód; 10c. obszary zabudowy mieszkaniowej; 10e. tereny sportowo-rekreacyjne

Ryc. 5 Krajobrazy priorytetowe wg podtypów na tle struktury krajobrazów w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich.

Źródło. Opracowanie własne na podstawie Audytu krajobrazowego województwa łódzkiego (www.bprwl.lodzkie.pl/akwl)

Tab. 4 Krajobrazy priorytetowe wg kryteriów wyboru w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich.

Grupa krajobrazu	Typ krajobrazu	Podtyp krajobrazu	Kod krajobrazu	Nazwa krajobrazu	Kryterium wyboru
A. Krajobrazy przyrodnicze	3. Leśne	3b. Z przewagą siedlisk lasowych	10-318.82-42	Las Tadziński	cecha unikatowa
			10-318.82-44	Las Janinowski	ekspercko
B. Krajobrazy przyrodniczo-kulturowe	7. mozaikowe	7a. Z przewagą terenów porolnych	10-318.82-132	Kulminacja Wzniesień Łódzkich	ekspercko
	8. Podmiejskie i osadnicze	8e. Wielkoobszarowe zespoły pałacowo-parkowe i klasztorne oraz inne komponowane układy architektury, zieleni i wód	10-318.82-97	Byszewy – założenie dworsko-parkowe	ekspercko
C. Krajobrazy kulturowe	10. Wielkomiejskie	10e. Tereny sportowo-rekreacyjne	10-318.82-79	Łódź – Las Łągiewnicki	ekspercko

Źródło. Opracowanie własne na podstawie Audytu krajobrazowego województwa łódzkiego (www.bprwl.lodzkie.pl/akwl)

Poza krajobrazami priorytetowymi, analizę krajobrazową w ramach sporządzania AKWŁ przeprowadzono dla wybranych (zgodnie z metodologią) obszarowych form ochrony, położonych (w całości lub w części) w zasięgu Parku:

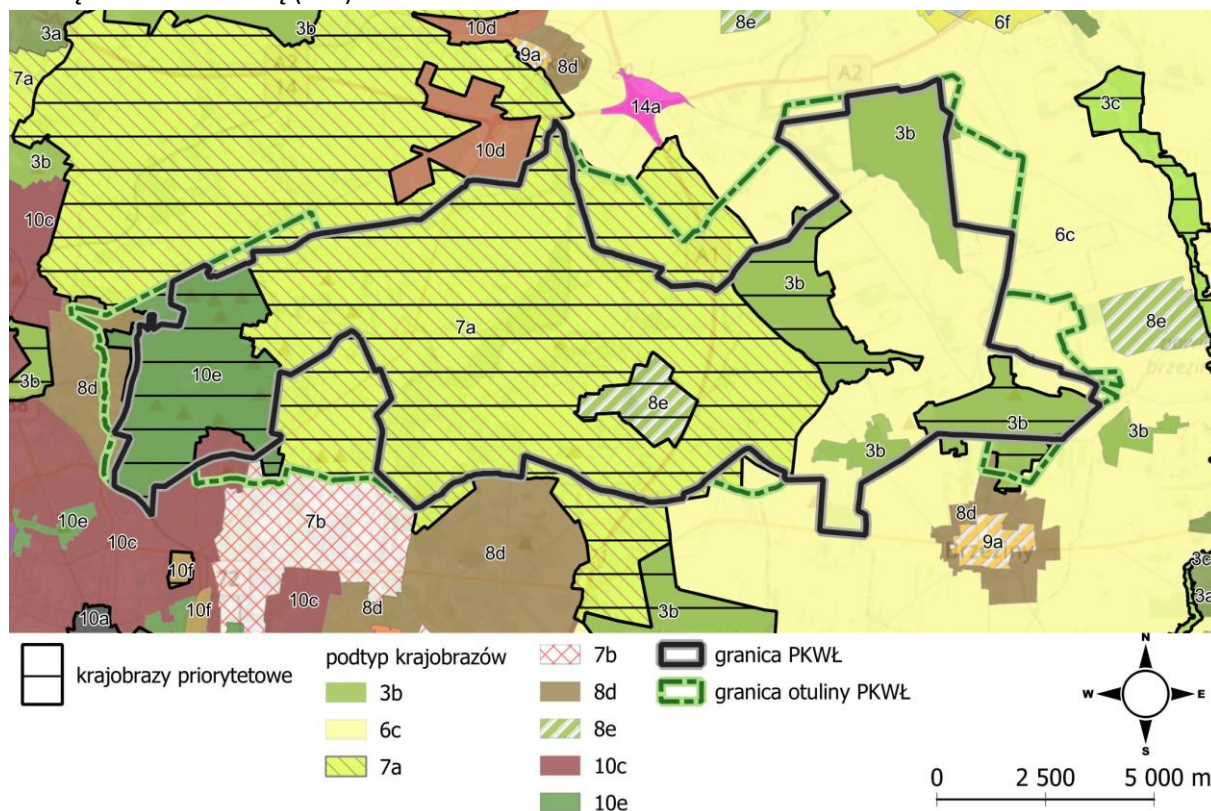
- Rezerwat przyrody Las Łągiewnicki (w krajobrazie priorytetowym **10-318.82-79**);
- Rezerwat przyrody Parowy Janinowski (w krajobrazie priorytetowym **10-318.82-44**);
- Rezerwat przyrody Struga Dobieszkowska (w krajobrazie priorytetowym **10-318.82-132**);

- Obszar Chronionego Krajobrazu Mrogi i Morożycy (w krajobrazach: 10-318.82-40, **10-318.82-42**, **10-318.82-44**, 10-318.82-46, **10-318.82-132**, 10-318.82-138).

Zgodnie z zasadami obowiązującymi w zakresie sposobu sporządzania audytów krajobrazowych, dla wszystkich krajobrazów priorytetowych i krajobrazów znajdujących się w zasięgu Parku oraz pozostałych form ochrony wyszczególnionych powyżej, sporządzono dokumentację w postaci map i kart, które zawierają m.in.:

- charakterystykę walorów przyrodniczych, kulturowych i estetyczno-widokowych (widokowo-kompozycyjnych),
- wykaz zagrożeń dla zachowania wartości krajobrazu,
- rekomendacje i wnioski dotyczące kształtowania i ochrony krajobrazów na poziomie regionalnym i lokalnym, w tym m.in. wskazania dotyczące obszarów proponowanych do objęcia ochroną lub przeprowadzenia analiz w kierunku zasadności zniesienia ochrony lub możliwości objęcia ochroną.

Ponadto obszar największego krajobrazu 10-318.82-132 Kulminacja Wzniesień Łódzkich, ze względu na rozległość, różnorodność pokrycia terenu, a co za tym idzie ze skomplikowaną problematyką krajobrazową (także w sferze konfliktów interesów) - został podzielony na podstawie waloryzacji na dwie strefy, w których obrębie zróżnicowano rekomendacje na poziomie lokalnym. W obrębie analizowanych krajobrazów nie wyznaczono obszarów zabudowanych wyróżniających się lokalną formą architektoniczną (LFA).

Ryc. 6 Podtypy krajobrazów PKWŁ oraz wyznaczone krajobrazy priorytetowe (źródło: Audyt Krajobrazowy, zmienione-autor).

3.2.5.3. Elementy estetyczno-widokowe

Kluczowe znaczenie dla walorów krajobrazowych Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich mają zidentyfikowane, łącznie w liczbie **42**, elementy estetyczno-widokowe (widokowo-kompozycyjne), w tym:

- dominanty krajobrazowe (6, w tym 2 negatywne),
- panoramy (3),
- punkty widokowe (11),
- ciągi widokowe (4, w tym 1 z analizy krajobrazu priorytetowego),
- wnętrza krajobrazowe (8),
- akcenty krajobrazowe (10, w tym 1 z analizy krajobrazu priorytetowego).

Z przyczyn oczywistych największe spectrum elementów kształtujących walory widokowo-kompozycyjne krajobrazów zidentyfikowano w jednostkach z grup krajobrazów przyrodniczo-kulturowych i kulturowych, przy czym najliczniejszy zestaw atrybutów oznaczono w krajobrazie największym, typu mozaikowego (7a. Kulminacja wzniesień Łódzkich). Wśród krajobrazów przyrodniczych w podtypie leśnym pojedynczy akcent krajobrazowy (budynek zabytkowy) wskazano tylko w 1 (3b. Las Tadziński). W podziale na poszczególne rodzaje elementów widokowo-kompozycyjnych najliczniej manifestują się punkty widokowe. Natomiast w grupie dominant krajobrazowych znalazły się również dominanty negatywne w postaci masztów telekomunikacyjnych zlokalizowanych w rejonie Imielnika Starego (w krajobrazie 10-318.82-132 Kulminacja Wzniesień Łódzkich).

Tab. 5 Walory estetyczno-widokowe (widokowo-kompozycyjne) w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich wg jednostek krajobrazowych.

Kod krajobrazu (nazwa krajobrazu priorytetowego), podtyp krajobrazu	Elementy estetyczno-widokowe (widokowo- kompozycyjne)	
	Rodzaj	Nazwa wg AKWŁ
10-318.82-42 (Las Tadziński), Podtyp krajobrazu: 3b. z przewagą siedlisk lasowych	akcent krajobrazowy	Dom nadleśniczego wraz z otoczeniem zabytku w Tadzynie
10-318.82-138 Podtyp krajobrazu: 6c. z przewagą mozaikowo rozmieszczonych użytków rolnych tworzących małe pola	panorama	08B - Panorama Niesułkowa i Lipki (E-SW)
	punkt widokowy	PW 96C - Syberia (W-NE)
		PW 96C - Syberia (W-NE)
	wnętrze krajobrazowe	Nr 11.1a – Mrożyca - młyn w Dąbrowce Małej (NW)
		Nr 11.1b – Mrożyca - młyn w Dąbrowce Małej (NW)
Nr 11.2a - Mrożyca - Poćwiardówka (NW-NE)		
Nr 11.2b - Mrożyca - Poćwiardówka (SE)		
10-318.82-132 (Kulminacja Wzniesień Łódzkich), Podtyp krajobrazu: 7a. z przewagą terenów porolnych	dominanta krajobrazowa	Wzgórze „Radary” koło wsi Dąbrowa (284 m n.p.m.)
		Zespół kościoła w Starych Skoszewach
		Kościół w Dobrej: par. i mariawicki
		Kościół par. w Kalonce
		2 maszty telefonii komórkowej w Nowym Imielniku (negatywne)
	panorama	157A - Panorama Starych Skoszew (E)
	punkt widokowy	PW 84C - Wzniesienia Łódzkie (N-NE)
		PW 98A - Stare Skoszewy (N-SE)
		PW 99 - Buczek (SE-NW)
		PW 100A - Teolin (E)
		PW 100B - Teolin (SW-W)
		PW103 - Janów (SE-SW)
		PW 106A - Kopanka (NE)
	ciąg widokowy	Nowosolna - MOP Skoszewy (A1)
		Stary Imielnik (DK14)
	wnętrze krajobrazowe	Nr 9.1a - Moszczenica - Sosnowiec (N)
		Nr 9.1b - Moszczenica - Sosnowiec (S)
	akcent krajobrazowy	Zespół dworsko-parkowy w Starych Skoszewach
		Grodzisko w Starych Skoszewach*

		Zespół dworsko-parkowy w Dobieszkowie
		Młyn wodny w Dobieszkowie
		Park pałacowy Geyera w Klęku
		Zespół dworsko-parkowy w Byszewach (w sąsiednim krajobrazie)
		Szkoła podstawowa w Dąbrowce Dużej
10-318.82-97 (Byszewy-założenie dworsko-parkowe) Podtyp krajobrazu: 8e. wielkoobszarowe zespoły pałacowo-parkowe i klasztorne oraz inne komponowane układy architektury i wód	panorama	48B - Widok Goraja (Byszew) (SW)
	ciąg widokowy	Autostrada A1 (na odcinku Plichtów Mały – Laski)
		droga lokalna Byszewy (dwór) – Plichtów Mały*
	akcent krajobrazowy	Dwór i park w założeniu dworsko-parkowym
10-318.82-79 (Łódź – Las Łągiewnicki) Podtyp krajobrazu: 10e. tereny sportowo-rekreacyjne	punkt widokowy	PW 108A - Łódź (NE)
		PW 109B - Łódź (NE-E)
	ciąg widokowy	Łągiewniki – Zgierz (DK 71)
	wnętrze krajobrazowe	Nr 1.1a - Bzura - Łódź zbiornik Arturówek (E)
		Nr 1.1b - Bzura - Łódź zbiornik Arturówek (SE)
	akcent krajobrazowy	Założenie pałacowo-folwarczno-parkowe Ludwika Heinzla

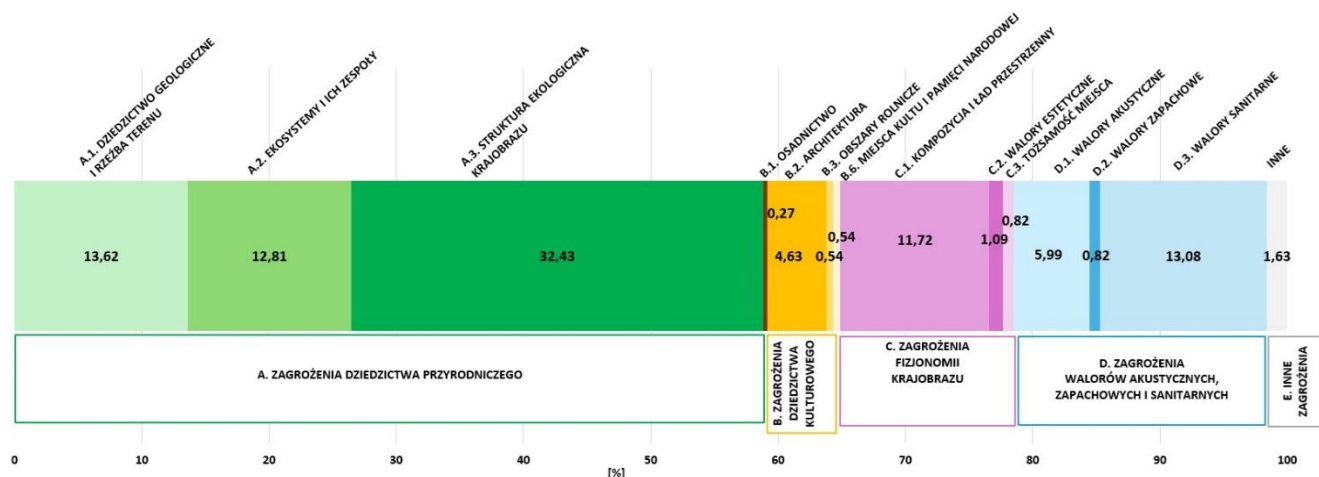
* Elementy wyznaczone w krajobrazach priorytetowych.

Źródło. Opracowanie własne na podstawie Audytu krajobrazowego województwa łódzkiego (www.bprwl.lodzkie.pl/akwl)

Walory fizjonomiczno-estetyczne zilustrowane są na ogólnodostępnych mapach krajobrazów opracowanych na potrzeby AKWŁ oraz zamieszczone jako załącznik do niniejszego operatu (Zał. 1).

3.2.5.4. Zagrożenia dla możliwości zachowania wartości krajobrazów w formach ochrony, w tym krajobrazów priorytetowych

W AKWŁ zdiagnozowano **37 rodzajów działań i zjawisk stwarzających zagrożenia** dla zachowania walorów krajobrazów w obrębie Parku (i w bezpośrednim jego sąsiedztwie). Najwięcej dotyczy dziedzictwa przyrodniczego (40,5%) i obciąża zwłaszcza strukturę ekologiczną, m.in. poprzez: wzrost zagęszczenia barier ekologicznych w krajobrazie i zmniejszenie różnorodności biologicznej, a także ekosystemy - szczególnie poprzez wprowadzanie różnych form zabudowy i infrastruktury technicznej oraz dotyczy niekorzystnych zmian rzeźby terenu. Niemal 19% stanowią zagrożenia dla dziedzictwa kulturowego i w największym stopniu dotyczy architektury, min. na skutek braku należytej ochrony i konserwacji zabytkowych obiektów i zespołów architektonicznych, a także poprzez zanik cech architektury regionalnej; unifikację materiałów i form architektury oraz jej bezpośredniego kontekstu krajobrazowego (tj. ogrodzenia, podjazdy, zieleń). Istotne, bo plasujące się na poziomie ponad 21%, są zagrożenia dla fizjonomii krajobrazu, a szczególnie w części dotyczącej kompozycji i ładu przestrzennego. Dominują wśród nich zwłaszcza: chaos przestrzenny i stylistyczny form zagospodarowania terenu, niszczenie cennych wartości historycznych, fizjonomicznych, przyrodniczych i architektonicznych przypadkową i nieestetyczną zabudową i infrastrukturą, a także lokalizacja dominujących w krajobrazie obiektów wysokościowych i obszarowych. Równie obciążające są zagrożenia walorów akustycznych, zapachowych i sanitarnych stanowiące ponad 15%, przede wszystkim za przyczyną: zanieczyszczenia terenu odpadami, hałasu komunikacyjnego i przemysłowego oraz zanieczyszczenia powietrza i wód. Nie bez znaczenia są także inne zagrożenia, zdiagnozowane na poziomie nieco ponad 5%, związane głównie z hałasem wywoływanym przez ruch turystyczny oraz uproszczeniem struktury drzewostanów (na skutek gospodarki leśnej).

Ryc. 7 Udział zagrożeń dla wartości krajobrazowych Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich ze względu na przedmiot zagrożenia (odbiorcę presji).

Źródło. Opracowanie własne na podstawie Audytu krajobrazowego województwa łódzkiego

Zdecydowana większość zidentyfikowanych zagrożeń wg przyjętej skali to zagrożenia istniejące (ponad 90%), w tym przeważnie umiarkowane i duże. W grupie zagrożeń potencjalnych (nieco ponad 8%) również dominują te o dużym natężeniu (5,45%). Te tendencje mają zdecydowanie niekorzystny charakter i wiążą się z narastającą antropopresją na skutek procesów urbanizacyjnych, w których nie są brane pod uwagę aspekty krajobrazowe.

Ryc. 8 Udział zagrożeń dla wartości krajobrazowych Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich ze względu na skalę.

Źródło. Opracowanie własne na podstawie Audytu krajobrazowego województwa łódzkiego

Przeważają zagrożenia będące pochodną oddziaływań wewnętrznych (79,56%), których źródłem są uwarunkowania lokalne, występujące w granicach Parku. Jako najpowszechniej występujące generatory zagrożeń w Parku zidentyfikowano w szczególności takie zjawiska jak:

- niewłaściwa gospodarka przestrzenna, w tym intensywność procesów urbanizacyjnych, przypadkowość zabudowy i jej niska jakość estetyczna, nieuwzględnianie aspektów krajobrazowych w planowaniu przestrzennym;
- zmiany w sposobie użytkowania terenu, zwłaszcza związane z rezygnacją z gospodarki rolnej;
- rozwój turystyki, bez zapewnienia odpowiedniej infrastruktury (m.in. sanitarnej);
- obciążenie ruchem komunikacyjnym, w tym o charakterze tranzytowym.

3.2.5.5. Rekomendacje i wnioski w zakresie kształtowania i ochrony krajobrazów w formach ochrony, w tym krajobrazów priorytetowych

Sformułowane rekomendacje w AKWŁ są odpowiedzią na zidentyfikowane zagrożenia. Ich integralną częścią dla krajobrazów w obrębie Parku są wskazania dotyczące obszarów proponowanych do objęcia

ochroną lub przeprowadzenia analiz w kierunku zasadności zniesienia ochrony lub możliwości objęcia ochroną. W Parku nie wskazano w AKWł obszarów proponowanych do objęcia ochroną. Natomiast kluczowe z punktu widzenia ochrony krajobrazowej Parku, są rekomendacje, dotyczące przeprowadzenia analiz w kierunku możliwości objęcia formami ochrony przyrody wytypowanych obszarów (zwłaszcza dedykowane krajobrazom, które mają kontynuację poza jego granicami). Mogłoby to stanowić usankcjonowanie ochrony otuliny Parku, uzupełnienie Regionalnego Systemu Obszarów Chronionych, jak również zapewnienie ciągłości korytarza ekologicznego.

Tab. 6 Rekomendacje w zakresie obszarów, wskazanych do analiz w kierunku zasadności kontynuacji dotychczasowej ochrony oraz uzupełnienia stanu wiedzy w kierunku możliwości objęcia ochroną, w krajobrazach położonych w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich wg jednostek krajobrazowych.

Kod krajobrazu	Kategoria obiektu	Rekomendacja	Nazwa obszaru/obiektu
		Przeprowadzenie pogłębionej analizy zasadności dalszej ochrony obszarów objętych formami ochrony przyrody, ze względu na znaczący spadek wartości krajobrazu:	
10-318.82-40 10-318.82-42 10-318.82-44 10-318.82-46 10-318.82-132 10-318.82-138	PRZYRODNICZY	aktualizacja podstawy prawnej z uwzględnieniem weryfikacji granic OChK Mrogi i Mrożycy oraz nazewnictwa wraz ze zniesieniem dublowania się formy z Parkiem Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich (zmniejszenie zasięgu ze względu na spadek wartości wybranych enklaw: - wyłączenie enklaw zabudowy: wieś Eufeminów, PGR Rogów, Teodorów; - priorytetyzacja ochrony doliny Mrogi; wyłączenie lasu Szeroka Droga)	OChK Mrogi i Mrożycy
Kod krajobrazu	Kategoria obiektu	Rekomendacja	Nazwa obszaru/obiektu
		Obszary wskazane do objęcia formami ochrony zabytków	
10-318.82-132	KULTUROWY	wpis do rejestru zabytków ¹	Budynek plebanii przy kościele rzymskokatolickim św. Jana Chrzciciela i św. Doroty i w Dobrej
Kod krajobrazu	Kategoria obiektu	Rekomendacja	Nazwa obszaru/obiektu
		Przeprowadzenie analiz w kierunku możliwości objęcia formą ochrony przyrody zgodnie z ustawą z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, np. jako ² :	

¹ Jest to rekomendacja AKWł z 2025 r. – należy zaznaczyć, że obecnie budynek znajduje się w bardzo złym stanie technicznym, pojawiały się już też propozycje jego rozbiórki.

² Wskazania dotyczące proponowanych rodzajów form ochrony nie mają charakteru wiążącego, ostateczne rozstrzygnięcie powinno być wynikiem dodatkowych analiz i uwarunkowań faktycznych i prawnych na etapie stanowienia.

10-318.82-40 10-318.82-42 10-318.82-44 10-318.82-46 10-318.82-132 10-318.82-138	PRZYRODNICZY	aktualizacja podstawy prawnej z uwzględnieniem weryfikacji granic OChK Mrogi i Mrożycy oraz nazewnictwa wraz ze zniesieniem dublowania się formy z Parkiem Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich	OChK Mrogi-Mrożycy
10-318.82-46 10-318.82-138	PRZYRODNICZY	zespół przyrodniczo-krajobrazowy	Dolina Mrożycy ³
10-318.82-97 10-318.82-132	PRZYRODNICZY	zespół przyrodniczo-krajobrazowy	Dolina Moszczenicy od Byszew do Skoszew Starych z dopływem Borchówki
10-318.82-79	PRZYRODNICZY	zespół przyrodniczo-krajobrazowy	Nad Łagiewniczanką (Dolina Łagiewniczanki i fragment starego lasu na S od doliny)
10-318.82-132	PRZYRODNICZY	zespół przyrodniczo-krajobrazowy	Panorama Dobra-Nowiny
10-318.82-132	PRZYRODNICZY	zespół przyrodniczo-krajobrazowy	Wylot Parowu Kalonka
10-318.82-132	PRZYRODNICZY	zespół przyrodniczo-krajobrazowy	Kulminacja Wzniesień Łódzkich (Wzgórze koło Dąbrowy, z węzłem hydrologicznym stanowiącym początek rzek: Bzury, Miazgi i Neru)
10-318.82-44 10-318.82-138	PRZYRODNICZY	użytek ekologiczny	Kompleks źródlisk Dąbrówka (środkowy odcinek rzeki Grzmiąca)
10-318.82-132	PRZYRODNICZY	użytek ekologiczny	Strefa otulinowa Dobieszków stanowiąca naturalną otulinę Rezerwatu Przyrody "Struga Dobieszkowska")
10-318.82-132	PRZYRODNICZY	stanowisko dokumentacyjne	Ostaniec denudacyjny Janów
10-318.82-42 10-318.82-132	PRZYRODNICZY	stanowisko dokumentacyjne	Wzgórze Grzmiąca
Kod krajobrazu	Kategoria obiektu	Rekomendacja	Nazwa obszaru/obiektu
		analiza w kierunku wzmocnienia obszarowej ochrony prawnej w ramach form ochrony wskazanych w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami⁴:	
10-318.82-97 10-318.82-132	KULTUROWY	nie określono	Dolina Moszczenicy (Byszewy-Stare Skoszewy, J. Iwaszkiewicz)
10-318.82-79	KULTUROWY	nie określono	Las Łagiewnicki

Kluczowym elementem AKWŁ są rekomendacje i wnioski dotyczące kształtowania i ochrony krajobrazów położonych w Parku. Dla obszaru Parku w ramach AKWŁ opracowano łącznie 10 kart rekomendacji, w tym:

- 1 karta dla Parku,
- 3 karty dla rezerwatów (Las Łagiewnicki, Parowy Janinowskie, Struga Dobieszkowska),

³ Aktualnie na etapie procedowania ustanowienia rezerwatu przyrody.

⁴ Wskazania dotyczące proponowanych rodzajów form ochrony nie mają charakteru wiążącego, ostateczne rozstrzygnięcie powinno być wynikiem dodatkowych analiz i uwarunkowań faktycznych i prawnych na etapie stanowienia.

- 1 karta dla Obszaru Chronionego Krajobrazu Mrogi i Morożycy,
- 5 kart dla krajobrazów priorytetowych.

Na poziomie lokalnym zostały sporządzone w podziale na dwie zasadnicze grupy zagadnień, odnoszące się do: kierunków i zasad kształtowania przestrzeni (C.II.2) oraz zadań mających na celu zachowanie krajobrazu w jak najlepszym stanie (C.III.), z uwzględnieniem specyfiki danego podtypu. Złożoność i różnorodność struktury ilustruje syntetyczne zestawienie, z prezentacją przykładów charakterystycznych, najważniejszych lub powszechnie występujących zaleceń.

C.II.2. REKOMENDACJE I WNIOSKI DOTYCZĄCE KIERUNKÓW I ZASAD KSZTAŁTOWANIA ZABUDOWY, ZAGOSPODAROWANIA I UŻYTKOWANIA TERENÓW

1. Wytyczne odnośnie kierunków zmian w strukturze przestrzennej oraz w przeznaczeniu terenów lub zasad ich zagospodarowania określających dopuszczalny zakres i ograniczenia tych zmian, w tym wytycznych odnośnie nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w zagospodarowaniu i użytkowaniu terenów, np.:

- Kształtowanie struktury przestrzennej z uwzględnieniem jako dominującej funkcji (...),
- Zachowanie i kształtowanie właściwych powiązań przestrzenno-funkcjonalnych pomiędzy głównymi elementami kompozycyjnymi (...),
- Lokalizacja nowych obiektów zabudowy na zasadzie uzupełnienia (...),
- Dopuszcza się uzupełnienie w niezbędnym zakresie istniejącej struktury siedlisk, na zasadach zapewniających zachowanie walorów widokowych (...),
- Ochrona i kształtowanie stref ekotonowych pomiędzy różnymi rodzajami ekosystemów, szczególnie w miejscach narażonych na zwiększoną antropopresję, m.in. na obrzeżach lasu czy wzdłuż cieków,
- Ograniczenie barier przestrzennych oraz wprowadzanie rozwiązań umożliwiających zachowanie ciągłości korytarzy ekologicznych (...),
- Ochrona i kształtowanie stref ekotonowych pomiędzy różnymi rodzajami ekosystemów, szczególnie w miejscach narażonych na zwiększoną antropopresję, m.in. na obrzeżach lasu czy wzdłuż cieków,
- Realizacja inwestycji celu publicznego w sposób zapewniający maksymalną ochronę walorów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych,
- Realizacja inwestycji, zwłaszcza w zakresie infrastruktury technicznej, w sposób zapewniający maksymalną ochronę walorów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych poprzez planowanie infrastruktury we wspólnych korytarzach podziemnych, a w przypadku gdy nie jest to możliwe, wprowadzanie zieleni przesłaniającej,
- Ograniczanie zagospodarowania generującego wielkoskalowe uciążliwości sanitarne (spowodowane np. emisją odorów, hałasu lub zapylenia),
- Realizacja inwestycji z zakresu gospodarki wodno-ściekowej w zlewni (...) w celu poprawy warunków sanitarnych krajobrazu.

2. Parametry i wskaźniki zagospodarowania terenu, maksymalna i minimalna intensywność zabudowy jako wskaźnik powierzchni całkowitej zabudowy w odniesieniu do powierzchni działki budowlanej, minimalny udział procentowy powierzchni biologicznie czynnej w odniesieniu do powierzchni działki budowlanej, np.:

- Intensywność zabudowy w nawiązaniu do parametrów i wskaźników charakterystycznych dla poszczególnych elementów struktury osadniczej w obrębie krajobrazu, odpowiednio do funkcji wiodącej terenu oraz rodzaju zabudowy,

- Należy dążyć do zapewnienia jak największego udziału powierzchni biologicznie czynnej,
 - Kształtowanie zieleni z wykorzystaniem gatunków rodzimych w nawiązaniu do zachowanych elementów historycznego zakomponowania.
3. **Kształtowanie linii zabudowy, z uwzględnieniem lokalnych form architektonicznych zabudowy, np.:**
- Kontynuacja charakterystycznego przebiegu linii zabudowy utrwalonej poprzez sposób sytuowania zachowanej zabudowy tradycyjnej/historyycznej w poszczególnych strefach obszaru.
4. **Zasady kompozycji przestrzennej nowej zabudowy i harmonizowania planowanej zabudowy z zabudową istniejącą, z uwzględnieniem lokalnych form architektonicznych zabudowy, np.:**
- Sytuowanie nowej zabudowy uzupełniającej, w nawiązaniu do cech charakterystycznych dla sposobu rozplanowania odpowiednio do funkcji, (...),
 - Nawiązanie gabarytami, a w szczególności wysokością elewacji i wysokością dachów budynków frontowych, do gabarytów tradycyjnej zabudowy.
5. **Zasady kształtowania form budynków, z uwzględnieniem lokalnych form architektonicznych zabudowy, np.:**
- Kształtowanie nowej zabudowy w nawiązaniu do cech charakterystycznych zabudowy tradycyjnej/historyycznej, zwłaszcza w zakresie: rozplanowania, proporcji, ilości kondygnacji, kształtu dachu, maksymalnej wysokości,
 - Dopuszczenie realizacji obiektów przekraczających przeciętne parametry istniejącej zabudowy tradycyjnej, związanych profilem gospodarczym obszaru lub nieruchomości, jest możliwe pod warunkiem dostosowania do kontekstu krajobrazowego.
6. **Zasady stosowania i eksponowania elementów konstrukcyjnych i zdobniczych, z uwzględnieniem lokalnych form architektonicznych zabudowy, np.:**
- Zaleca się zachowanie charakterystycznych cech zabudowy tradycyjnej (...),
 - Dla nowej zabudowy zaleca się stosowanie rozwiązań z użyciem komponentów o neutralnej formie.
7. **Rodzaje i standardy jakościowe stosowanych materiałów wykończeniowych, z uwzględnieniem lokalnych form architektonicznych, np.:**
- Unikanie stosowania agresywnej kolorystyki w elewacjach i pokryciu dachowym.
8. **Charakterystyczne cechy elewacji budynków, z uwzględnieniem lokalnych form architektonicznych zabudowy, np.:**
- Dostosowane do cech historycznej zabudowy,
 - Zaleca się lokalizowanie urządzeń technicznych (m.in. panele fotowoltaiczne, anteny, klimatyzatory, urządzenia wentylacyjne) w sposób niezakłócający odbioru wizualnego z przestrzeni publicznych (...).
9. **Charakterystyczne cechy dachów budynków, z uwzględnieniem lokalnych form architektonicznych zabudowy, np.:**
- Dostosowane do cech historycznej zabudowy,
 - Zaleca się lokalizowanie urządzeń technicznych (m.in. panele fotowoltaiczne, anteny, urządzenia wentylacyjne) w sposób niezakłócający odbioru wizualnego z przestrzeni publicznych.
10. **Zasady i warunki dotyczące sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń, ich gabarytów, standardów jakościowych oraz rodzaje materiałów budowlanych, z uwzględnieniem lokalnych form architektonicznych, w tym dla przestrzeni dostępnych publicznie, np.:**

- Realizacja obiektów małej architektury dostosowanych gabarytem i standardem wykończenia do kontekstu otoczenia, z zastosowaniem naturalnych materiałów lub materiałów alternatywnych imitujących naturalne, według jednolitej koncepcji.
 - Ograniczenie lokalizacji reklam i urządzeń reklamowych w obrębie przestrzeni publicznych,
 - Elementy informacji wizualnej należy kształtować w sposób spójny i jednolity, harmonijnie zakomponowany kolorystycznie, dostosowany do kontekstu krajobrazowego (...),
 - Zaleca się niestosowanie reklam wielkopowierzchniowych,
 - Zaleca się stosowanie ogrodzeń o prostej neutralnej formie,
 - Zaleca się niewprowadzanie ogrodzeń z prefabrykowanych płyt betonowych.
11. **Zasady dotyczące zagospodarowania i wyposażenia terenów przestrzeni publicznych**, np.:
- W zakresie sposobów wykorzystywania terenów przestrzeni publicznych zaleca się wprowadzanie błękitno-zielonej infrastruktury.
12. **Określanie warunków działalności usługowej, w tym handlowej, w szczególności maksymalnej powierzchni sprzedaży obiektów handlowych, obszarów rozmieszczenia obiektów handlowych o maksymalnej powierzchni sprzedaży i ich dopuszczalnej liczby**, np.:
- Dopuszcza się lokalizowanie nowych obiektów usługowych, z uwzględnieniem wymogu dostosowania obiektu w zakresie sposobu sytuowania, skali, proporcji i formy architektonicznej odpowiednio do kontekstu krajobrazowego,
 - Nie dopuszcza się lokalizacji obiektów usług i handlu o dużej powierzchni zainwestowania i/lub kubaturze (czyli znacząco przekraczających wartości parametrów charakterystycznych dla zabudowy tradycyjnej, takich jak wielkość działki, powierzchnia terenu utwardzonego i/lub zabudowanego, szerokość, wysokość), za wyjątkiem inwestycji celu publicznego.
13. **Wytyczne odnośnie określenia walorów ekspozycji, w szczególności elementów takich jak przedpola ekspozycji, osie widokowe i punkty widokowe oraz zasad ich ochrony i kształtowania, w tym nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w zagospodarowaniu i użytkowaniu terenów**, np.:
- Uporządkowanie i utrzymanie przestrzeni publicznej z uwzględnieniem zasad ładu przestrzennego,
 - Rekomendacja opracowania analiz widokowych w ramach przygotowywania mpzp, określających możliwość dopuszczenia lokalizacji i ustalenia warunków realizacji obiektów o znaczącej kubaturze, a w odniesieniu do niekubaturowych – o znaczącej wysokości lub powierzchni,
 - Niewprowadzanie elementów naruszających walory widokowe, w tym zabudowy dysharmonijnej,
 - Ograniczenie skali zabudowy i zasięgu jej rozprzestrzeniania się oraz zacierania granic między obszarami zabudowy a terenami otwartymi i leśnymi.

C.III. REKOMENDACJE I WNIOSKI W ZAKRESIE ZADAŃ MAJĄCYCH NA CELU ZACHOWANIE DOTYCHCZASOWEGO STANU LUB DOPROWADZENIE DO STANU POŻĄDANEGO, ADEKWATNIE DO CHARAKTERYSTYKI, WARTOŚCI I ZAGROZEŃ ZIDENTYFIKOWANYCH, DLA MOŻLIWOŚCI ZACHOWANIA WARTOŚCI DANEGO KRAJOBRAZU

- **Rozpoczęcia, kontynuacji lub zaniechania różnych form gospodarowania terenem, w tym działalności rolniczej, leśnej oraz gospodarki wodnej**, np.:
 - Zachowanie i odnowienie drzewostanu leśnego,

- Eliminacja obcych gatunków inwazyjnych oraz gatunków ekspansywnych wpływających niekorzystnie na jakość różnorodności biologicznej ekosystemów,
- Kompleksowe działania ukierunkowane na poprawę zdolności retencyjnych w celu zachowania optymalnych warunków wilgotnościowych ekosystemów. Zaniechanie bądź ograniczanie działań przyczyniających się do niekorzystnych zmian stosunków wodnych. Stosowanie rozwiązań opartych na przyrodzie (NBS) w zakresie naturalnej retencji oraz przywracania naturalnych warunków przepływu (...),
- Maksymalne zachowanie zadrzewień w granicach krajobrazu,
- Ochrona miedz i zadrzewień śródpolnych w celu zachowania tradycyjnego układu rozłógów pól,
- Zachowanie w stanie nieprzekształconym naturalnych elementów ukształtowania terenu.
- **Zabiegów renaturalizacyjnych oraz zabiegów odnowy obiektów kultury materialnej, np.:**
 - Realizacja zabiegów renaturyzacyjnych na jednolitych częściach wód powierzchniowych,
 - Zachowanie w jak najlepszym stanie zabytkowych obiektów kultury materialnej.
- **Koordinacji działań podejmowanych dla osiągnięcia celów występujących na danym obszarze objętym formami ochrony przyrody, o których mowa w art. 6 ust. 1 pkt 1–9 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, oraz form ochrony zabytków, o których mowa w art. 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, np.:**
 - Realizacja polityki przestrzennej na zasadach określonych w gminnych aktach planowania przestrzennego,
 - Opracowanie lub aktualizacja gminnego programu opieki nad zabytkami, z uwzględnieniem zagadnień krajobrazowych,
 - Opracowanie katalogu dobrych praktyk zawierającego modelowe przykłady rozwiązań w zakresie kształtowania zabudowy i małej architektury (...).
- **Konieczności podejmowania działań mających na celu utrzymanie dotychczasowej funkcji danego krajobrazu, w tym funkcji korytarzy ekologicznych, np.:**
 - Uwzględnienie szczegółowych zasad ochrony krajobrazu w gminnych aktach planowania przestrzennego,
 - Utrzymanie funkcji korytarzy ekologicznych (...).

Rekomendacje, w zależności od podtypu, a także specyfiki obszaru, dla którego zostały sporządzone (krajobraz priorytetowy lub krajobraz w formie ochrony), różnią się nieco zakresem bądź stopniem szczegółowości. W przypadku form ochrony należy uwzględnić również rekomendacje zawarte w kartach krajobrazów priorytetowych znajdujących się w ich zasięgu, ponieważ analizowane łącznie stanowią pełny komplet zasad. Nie zastępują zasad wynikających z przepisów szczególnych obowiązujących dla istniejących form ochrony ani z nimi nie kolidują, stanowiąc rodzaj uzupełnienia zagadnień krajobrazowych. Natomiast powinny znaleźć zastosowanie na etapie sporządzania planu ochrony Parku, w pracach nad częścią strategiczną operatu, jako wytyczne do ustalenia działań w zakresie gospodarowania krajobrazem na poziomie jednostek planistycznych.

3.3. Uwarunkowania wynikające z dokumentów strategicznych i planistycznych gmin

3.3.1. Strategie rozwoju gmin

Poniżej przedstawiono ogólnie najważniejsze ustalenia/ wyciąg z dokumentów strategii rozwoju gmin w kontekście kształtowania walorów krajobrazowych PKWŁ, przy czym odniesienia pojawiające się w tych dokumentach odnoszą się zwykle do walorów środowiska przyrodniczego.

Gmina Brzeziny - Strategia Rozwoju Gminy Brzeziny - 2019-2025 (Uchwała nr XVIII/117/2019 z dnia 19 grudnia 2019 r.)

Wizja rozwoju gminy:

Gmina Brzeziny jest miejscem atrakcyjnym i przyjaznym zarówno dla mieszkańców, jak i turystów ją odwiedzających. Jej obszar cechuje się dobrym klimatem do pracy i wypoczynku. W gminie rozwinęły się usługi uzdrowskowe, przez to obszar ten jest chętnie odwiedzany przez osoby poszukujące relaksu i zdrowego wypoczynku

Dla realizacji wizji rozwoju gminy wskazuje się na wysokie walory krajobrazowe, które sprzyjają turystyce oraz pozytywnie wpływają na stan zdrowia, przy czym przewiduje się wykorzystanie walorów środowiskowych (unikalny mikroklimat) przede wszystkim do rozwoju turystyki uzdrowskowej.

Środowisko naturalne zostało wskazane jako jeden z czterech głównych obszarów priorytetowych strategii. Cele strategiczne odnoszą się w zasadzie jedynie do wpływu na stan środowiska, m.in. jakość powietrza, regulację gospodarki wodno-ściekowej, energetykę odnawialną.

Wzmianki o krajobrazie – głównie w kontekście walorów kulturowych – pojawiają się w celu strategicznym II. Turystyka i rekreacja, w którym jednym z planowanych działań jest Ochrona i rewitalizacja zabytków (II.3).

Do proponowanych zadań mających na celu realizację działania zaliczają się m.in.:

- rewitalizacja zespołów i obiektów przyrody,
- rewitalizacja zabytkowych cmentarzy,
- stworzenie szlaku turystycznego, którego celem będzie odwiedzenie wszystkich lub większości zabytków.

Gmina Nowosolna

Obecnie trwają prace nad strategią rozwoju gminy na lata 2026-2024. Poprzedni dokument uchwalony został w 2011 r. i dotyczył strategii rozwoju gminy na lata 2010-2020. Brak zatem zasadności omawiania założeń dokumentu i jego potencjalnego wpływu na krajobraz.

Należy zaznaczyć jedynie, że obecność w gminie parku krajobrazowego uznano w analizie SWOT zarówno za silną stronę – głównie w kontekście kształtowania funkcji turystycznej – jak i słabą stronę, z uwagi na potencjalne ograniczenia dla rozwoju gospodarczego.

Ponadto krajobraz nie pojawił się, ani w celach strategicznych, ani celach operacyjnych strategii rozwoju gminy. Cele powiązane z krajobrazem pośrednio dotyczyły m.in. poprawy jakości środowiska, zwiększania świadomości ekologicznej mieszkańców gminy, poprawie dostępności i jakości usług turystyki, rozwoju agroturystyki, kultywowania tradycji lokalnych i regionalnych.

Gmina Stryków - Strategia Rozwoju Gminy Stryków na lata 2022-2030 (Uchwała nr LXIV/550/2022 z dnia 29 grudnia 2022 r.)

Najważniejsze zapisy z części diagnostycznej:

- *Gmina Stryków stara się rozwijać nie tylko swój potencjał gospodarczy, ale także turystyczno-rekreacyjny gdyż posiada w swoich zasobach tereny o wysokich walorach przyrodniczych oraz piękne, malownicze krajobrazy. Od strony południowej rozciąga się bowiem Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich, od strony północnej – Równina Łowicko-Błońska. Korzystne położenie czyni obszar Gminy jednym z bardziej atrakcyjnych miejsc w regionie łódzkim i jednocześnie stwarza warunki do aktywnego uprawiania sportów czy turystyki pieszej i rowerowej.*

Ponadto zwraca się uwagę na obecność PKWŁ w granicach gminy i uznaje za atrakcję turystyczno-przyrodniczą z uwagi na cenne walory przyrodnicze, krajobrazowe, kulturowe i historyczne, zwłaszcza malowniczy pejzaż oglądany z punktów widokowych.

- *Przez Park przebiega w sumie 74 km szlak rowerowy, który zaczyna i kończy się w Lesie Łagiewnickim oraz szlak pieszy o długości 63 km, który przebiega przez najbardziej interesujące miejsca w Parku. Podążając szlakiem można dotrzeć do ważnych miejsc historycznych, takich jak pomnik powstańców poległych w 1863 r. w bitwie pod Dobrą oraz obiektów zabytkowych (modrzewiowy kościół w Niesułkowie z XVII w.). Szlak pieszy zaczyna się w Lesie Łagiewnickim, a kończy w Starym Imielniku.*

Dokument wskazuje na konieczność inwestycji w elementy małej infrastruktury (np. ławki, kosze na śmieci, stojaki na rowery, etc.) oraz odpowiednie oznakowanie tras z ciekawymi przyrodniczo obszarami czy zabytkami.

Wskazuje się również na realne i potencjalne zagrożenia powodziowe w ciągu rzeki Moszczenicy, gdzie mapy ryzyka powodziowego w odniesieniu do granic PKWŁ wskazywały na odcinek rzeki od wsi Ługi, przez zalew w Cesarce i dalej na kierunku północnym.

Zwraca się uwagę na to, iż planowane dalsze intensywne procesy niekorzystnie wpływają na kształtowanie ekosystemów jakimi są doliny rzeczne.

Na krajobraz bezpośredniego sąsiedztwa Parku od strony północnej, wpływ ma położenie gminy u zbiegu głównych krajowych autostrad, z czym wiąże się funkcjonowanie i dalszy rozwój parków przemysłowych.

Rozwój usług telekomunikacyjnych (telefonia komórkowa, Internet):

- *w Gminie zauważa się jednak wiele miejsc, w których brakuje dostępu do szerokopasmowego Internetu, zapewniającego stałą, nieprzerwaną łączność ze światem zewnętrznym. Internetu nie ma w ogóle w takich sołectwach jak: Bartolin, Bronin, Cesarka, Kalinów, Lipka, Niesułków-Kolonia, Nowostawy Górne, Rokitnica, Sierźnia, Krucice, Lipa i Zagłoba. Obecnie firma TOYA Sp. z o.o. realizuje m.in. na terenie Gminy Stryków projekt pn. "Budowa sieci NGA w powiatach: brzezińskim, pabianickim, zgierskim, łódzkim wschodnim, i mieście Łódź" dotyczący budowy sieci telekomunikacyjnej opartej na technologii światłowodowej, który obejmie w/w miejscowości. Projekt na terenie Gminy zostanie zakończony w II kwartale 2022 roku. Dalsze inwestycje w tym obszarze są bardzo oczekiwane przez społeczność lokalną. W miarę możliwości inwestycje rozbudowy sieci powinny być kontynuowane.*

Najważniejsze zapisy z części strategicznej (w kontekście ochrony walorów krajobrazowych):

Wysokie walory środowiska naturalnego (Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich uznano za „mocną stronę” Gminy.

Wizja rozwoju Gminy:

Stryków gminą o silnej pozycji gospodarczej i rosnącym potencjale społecznym zachęcającym do życia, pracy, rekreacji i wypoczynku.

Gmina Stryków ma stać się miejscem zapewniającym wysoką jakość życia i pracy, dzięki działaniom koncentrującym się na:

- *rozwoju i promocji terenów inwestycyjnych;*

- *rozwoju infrastruktury technicznej i społecznej: komunalnej, oświatowej, kulturalnej, sportowo-rekreacyjnej;*
- *zachowaniu walorów środowiska naturalnego i wykorzystaniu jego potencjału.*

Zakłada się, że docelowo w 2030 roku Gmina Stryków będzie:

- *wykorzystywać potencjał walorów środowiska przyrodniczo – krajobrazowego i zasobów dziedzictwa kulturowego rozwijając ofertę rekreacyjno - turystyczną zachęcającą do aktywności stając się miejscem coraz atrakcyjniejszym do osiedlania się oraz spędzania czasu wolnego, także przez mieszkańców gmin sąsiednich, w szczególności z terenu Łodzi.*

Cel Strategiczny II Nowoczesna i zrównoważona gospodarka

Cel II.1 Wsparcie zrównoważonej gospodarki wodnej przystosowanej do zmian klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi

(...) przewiduje się budowę nowoczesnej oczyszczalni, która pozwoli na dalszy rozwój aglomeracji Stryków

Budowa nowoczesnej oczyszczalni ścieków przyczyni się jednocześnie do ochrony wód gruntowych oraz rzeki Moszczenicy, likwidacji szamb przydomowych, jak również ochrony Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich.

5. Model struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy

- obszary cenne przyrodniczo:

na tych terenach położonych głównie w południowej części Gminy przewiduje się wzmacnianie funkcji przyrodniczych przy jednoczesnym rozwijaniu funkcji rekreacyjnych i turystycznych. Planowane działania będą realizowane z poszanowaniem środowiska naturalnego. Będą to inicjatywy skierowane na wzmacnianie integracji regionalnej, poznawanie i promowanie lokalnych zasobów przyrodniczych przy jednoczesnym zachęcaniu do aktywnego spędzania czasu wolnego.

Gmina Zgierz – Strategii Rozwoju Gminy Zgierz na lata 2021 – 2030 (Uchwała nr XL/453/21 z dnia 26 października 2021 r.)

Z uwagi na niewielki fragment Parku, który leży w granicach Parku, dokumentu strategii gminy Zgierz nie poddano bardziej szczegółowej analizie.

Gmina Dmosin – Strategia Rozwoju Gminy Dmosin na lata 2023-2030 (Uchwała Nr LII/321/23 z dnia 31 maja 2023 r.)

Analiza istniejących uwarunkowań gminy wskazuje na walory przyrodnicze jako mocną stronę w kontekście możliwości rozwoju – brak jest jednak odniesień konkretnie o jakie walory chodzi, brak też w celach strategicznych, operacyjnych oraz kierunkach działań odniesień do Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich.

W dokumencie pojawiają się jedynie ogólnie informacje dotyczące poprawy stanu środowiska i ładu przestrzennego a w kontekście walorów krajobrazowych pojawia się stwierdzenie:

W odniesieniu do systemu przyrodniczego istotne jest zachowanie najcenniejszych zasobów przyrodniczych i krajobrazowych oraz zapewnienie ciągłości systemu ekologicznego, m.in. poprzez:

- kształtowanie spójnego systemu obszarów chronionych,
- ochronę pozostałych terenów cennych przyrodniczo i krajobrazowo,

- kształtowanie korytarzy ekologicznych.

3.3.2. Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin

System planowania przestrzennego podlega obecnie reformie, w wyniku której dokumenty planistyczne w postaci Studium zostaną zastąpione Planami ogólnymi. Dokumenty te, w odróżnieniu od studium nie będą jedynie nakreślać kierunków rozwoju zagospodarowania przestrzennego i stanowić podstawę do opracowania planów miejscowych, a same będą również stanowiły akt prawa miejscowego. Tym samym, dewastujące krajobraz Polski na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat, tak zwane wz-tki (decyzje o warunkach zabudowy) będą musiały ściśle odnosić się do postanowień planów ogólnych. Reforma wciąż trwa a terminy wdrażania instrumentów ulegają zmianie (obecnie 30 czerwca 2026 r. jest terminem, w którym samorządy mają przygotować ogólne plany zagospodarowania przestrzennego). Tak naprawdę po uchwaleniu dokumentów i wdrożeniu w życie ich zapisów będzie można określić skuteczność tego instrumentu polityki planistycznej. Z uwagi na fakt, że dokumenty Studium w niedługim czasie stracą aktualność, w operacie przedstawiono jedynie najważniejsze z punktu widzenia ochrony walorów krajobrazowych ustalenia. Ponadto pominięto gminy, w obrębie których znajdują się jedynie niewielkie obszary Parku (gmina Zgierz, gmina Dmosin). Szczegółowe omówienie tych dokumentów zawiera operat planistyczny będący częścią składową dokumentacji planu ochrony.

Gmina Brzeziny - Uchwała nr LXVI/390/2023 z dnia 26 maja 2023 r. w sprawie uchwalenia zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Brzeziny.

Dokument w części diagnostycznej wyczerpująco i racjonalnie odnosi się do walorów przyrodniczo-krajobrazowych. Wskazuje się na niekorzystne zmiany w krajobrazie związane z rozwojem zabudowy, m.in. na rozpraszanie zabudowy oraz zagospodarowanie osadnicze wzdłuż dolin rzecznych. Wskazuje się, że procesy inwestycyjne wzdłuż dolin rzecznych można zaobserwować w miejscowościach: Koluszki Stare – wzdłuż rzeki Mroga, oraz jej dopływu – ciek z Witkowic; Tworzyjanki i Bronowice – wzdłuż rzeki Mroga; Dąbrówka Duża – wzdłuż rzeki Grzmiąca; Poćwiardówka – wzdłuż rzeki Mrożyca. Wskazuje się przy tym na zagrożenie funkcjonowania korytarzy ekologicznych. Jako podłoże tego problemu wskazuje się na współczesny trend lokalizacji domów jednorodzinnych w otoczeniu przyrody.

Diagnoza studium wskazuje też na problemy funkcjonowania obszaru Wola Cyrusowa, którego głównymi zagrożeniami są melioracje, naturalne obniżanie się poziomu wód gruntowych, stosowanie nawozów sztucznych i środków ochrony roślin, intensyfikacja upraw oraz zaprzestanie użytkowania terenów rolnych.

Z analiz sporządzonych na potrzeby określenia zapotrzebowania na nową zabudowę mieszkaniową wynika, iż nową zabudowę należy projektować na maksymalnie 1522 osób (prognozowany przyrost do 2050 roku powiększony o 30%).

PKWŁ znalazł się w strefie funkcjonalno-przestrzennej „K” – strefa krajobrazowa. W strefie tej nadrzędnym celem jest:

- zachowanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego, pełni różnorodności biologicznej oraz trwałości i równowagi procesów przyrodniczych;
- ochrona najcenniejszych fragmentów przyrody naturalnej, wybitnych walorów krajobrazowych oraz dziedzictwa kulturowego;
- stwarzanie korzystnych warunków do prawidłowego funkcjonowania systemów przyrodniczych, ich trwałości i zdolności odtwarzania oraz przywracanie tych systemów;

- ograniczanie antropogenicznych przekształceń powierzchni ziemi;
- zachowanie pełnej różnorodności florystycznej w odniesieniu do wszystkich grup systematycznych w tym gatunków chronionych i rzadkich i regionalnie zagrożonych;
- zachowania pełnego inwentarza naturalnej fauny w odniesieniu do wszystkich grup systematycznych, w tym gatunków chronionych, rzadkich i regionalnie zagrożonych;
- harmonizowanie z uwarunkowaniami przyrodniczymi dotychczasowych form użytkowania i zagospodarowania terenów i działalności społeczno-gospodarczej a także stworzenie warunków do dalszego ich rozwoju w poszanowaniu wartości nadrzędnych, określonych powyżej.

Co do zasady kierunki zagospodarowania przestrzennego zachowują harmonijny układ zabudowy wiejskiej skoncentrowanej wzdłuż dróg. Dla większości wsi obowiązują ponadto mpzp. Warto jednak zwrócić uwagę na wyznaczone w kierunkach tereny zabudowy usług turystyki w rejonie między wsią Jaroszką a wsią Buczek. Są to niezwykle cenne fizjonomicznie obszary, o dużym potencjale widokowym. Także w studium zostały w tych okolicach wyznaczone punkty widokowe. Dla walorów krajobrazowych zagospodarowanie turystyczne tego obszaru może stanowić duże zagrożenie, a ich realizacja całkowicie zaburzyć przedpole ekspozycji widokowej z wyznaczonych w operacie punktów. Tym bardziej, że dopuszcza się zabudowę usługową, a jako uzupełniającą (dopuszczalną) funkcję obszaru mogą być usługi z zakresu zdrowia i rehabilitacji, sportu, kultury, gastronomii i handlu oraz zabudowa mieszkaniowa. Dopuszcza się także funkcje towarzyszące.

Studium odnosi się również do zasad zagospodarowania dolin rzek i cieków, m.in. w celu zapewnienia prawidłowego funkcjonowania korytarzy i sięgaczy ekologicznych. Wskazuje się na następujące działania:

- zakaz realizacji nowej zabudowy – ze względów technicznych (grunty słabonośne lub nienośne), przyrodniczych (naturalne korytarze ekologiczne) oraz bezpieczeństwa (obszary narażone na podtapianie w okresach występowania wielkich wód oraz potencjalne zalewanie, szczególnie dolina rzeki Mrogi i Mrożyca);
- zakaz lokalizacji wszystkich obiektów i instalacji nie związanych z gospodarką wodną, z wyjątkiem istniejącej zabudowy zagrodowej oraz urządzeń infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej, w tym ścieżki rowerowe, bulwary itp.;
- zachowanie zbiorników wód powierzchniowych wraz z ich naturalnymi siedliskami;
- utrzymanie i tworzenie stref buforowych wzdłuż cieków wodnych oraz wokół zbiorników wodnych, starorzeczy;
- zakaz niszczenia zieleni łąkowej;
- przeciwdziałanie procesom zarastania łąk i pastwisk cennych ze względów przyrodniczych i krajobrazowych;
- dążenie do utrzymania naturalnych zespołów zieleni, rodzimych gatunków roślin i zwierząt;
- zakaz realizacji nowej zabudowy;
- dążenie do utrzymania naturalnych zespołów zieleni, rodzimych gatunków roślin i zwierząt;

Wskazuje się na wysoką wartość przyrodniczą doliny rzeki Mroźnicy, która może stać się atutem gminy i przyczynić się do rozwoju ruchu turystycznego ze szczególnym uwzględnieniem lokalnej turystyki rekreacyjnej. Ponadto postuluje się:

- chronić zadrzewienia (w tym zieleń śródpolną) oraz szpalery wzdłuż ciągów komunikacyjnych oraz polnych dróg;
- odtwarzanie nasadzeń drzew wzdłuż mało uczęszczanych dróg;
- wzbogacanie nasadzeń śródpolnych o krzewy (głównie o jadalnych owocach);
- stosowanie dominującego południkowego kierunku zadrzewień (ze względu na przewagę wiatrów zachodnich).

Gmina Nowosolna - Uchwała Nr LIV/356/22 z dnia 27 kwietnia 2022 r. w sprawie Zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Nowosolna.

W uwarunkowaniach obecność PKWŁ w granicach gminy (Park zajmuje powierzchnię ponad 50% terenów gminy) uznano za słabo stronę dla rozwoju jako czynnik ograniczający możliwość wykorzystania terenów, w tym rozwoju gospodarczego. Z drugiej strony wskazano go silną stroną jako potencjał turystyczny Gminy).

W strukturze funkcjonalno-przestrzennej Park zaliczono do Strefy Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich. Obejmuje ona wszystkie jednostki strukturalne północnej części gminy. Południową granicę strefy stanowią granice wsi: Kopanka, Grabina, Byszewy, Plichtów i Moskwa. Jest to strefa o najwyższych na terenie Gminy wartościach przyrodniczych i krajobrazowych. W jej obrębie skupia się polityka ochronna wartości ekologicznych i krajobrazowych oraz terenów rolnych.

Wskazuje się, że przyjęte propozycje zmiany Studium, szczególnie z zakresu osadnictwa, powinny być uwzględnione w opracowywanym dokumencie planistycznym dla Parku – prawdopodobnie chodzi o plan ochrony Parku.

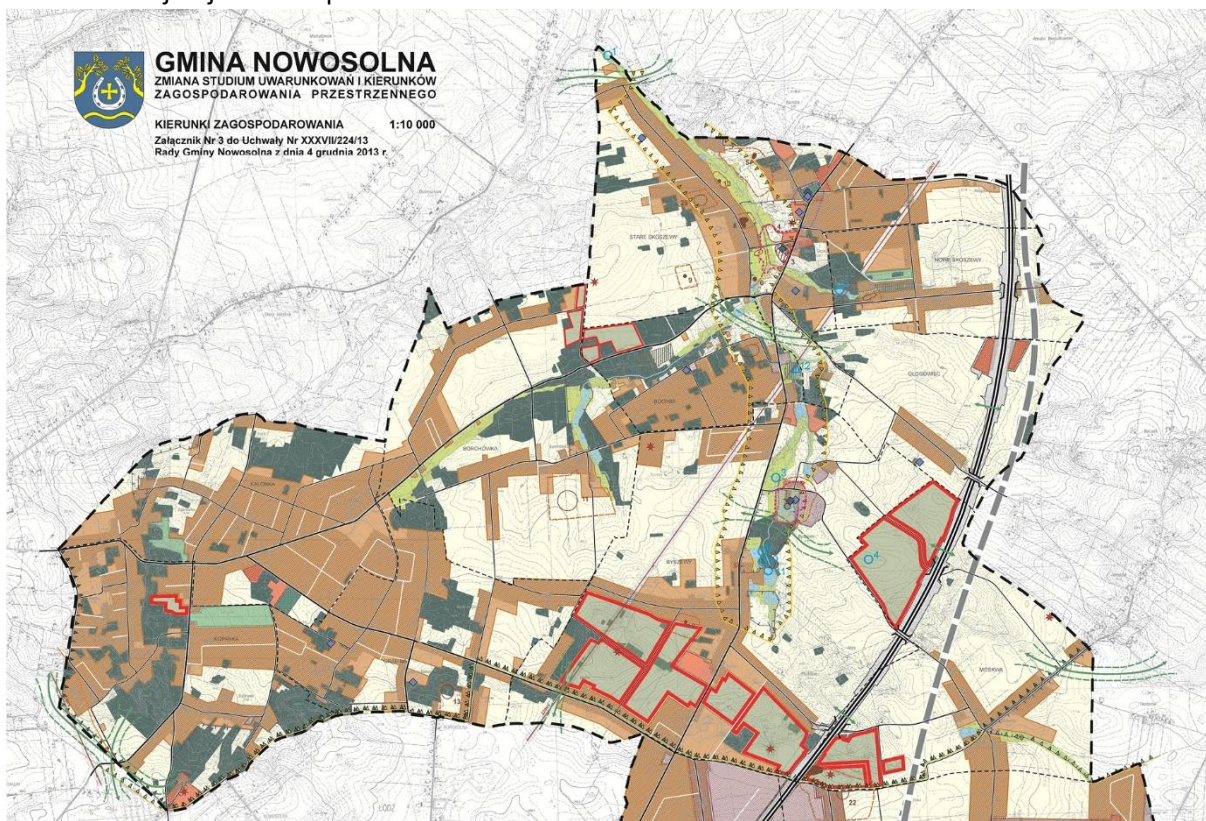
Prognozy demograficzne obszaru gminy wskazują na wzrost zapotrzebowania na nowe tereny mieszkaniowe. Liczba mieszkańców gminy Nowosolna w 2016 roku wynosiła 4786 osób, zaś zgodnie z przeprowadzoną prognozą demograficzną do 2048 roku przewiduje się jej wzrost do 9 457 osób. Przyjmując ustawowy wskaźnik niepewności procesów rozwojowych (30%) szacuje się, iż zapotrzebowanie na zabudowę mieszkaniową wyniesie 416 044 m². Przeprowadzone obliczenia wskazały, że na obszarze gminy Nowosolna, w obszarach o w pełni wykształconej zwartej strukturze funkcjonalno-przestrzennej możliwym jest zlokalizowanie nowej zabudowy mieszkaniowej o łącznej powierzchni użytkowej zabudowy wynoszącej ok. 65 096 m².

Zapotrzebowanie na zabudowę mieszkaniową w zestawieniu z łączną chłonnością obszarów wskazuje, iż maksymalne w skali gminy zapotrzebowanie na nową zabudowę mieszkaniową jest niższe niż chłonność obszarów wyrażona w powierzchni użytkowej zabudowy. Zatem w przypadku zmiany obowiązującego studium gminy Nowosolna, nie jest zasadnym wskazywanie lokalizacji nowych terenów zabudowy mieszkaniowej, z wyjątkiem obszarów o w pełni wykształconej zwartej strukturze funkcjonalno-przestrzennej.

Zapotrzebowanie na nową zabudowę usługową i produkcyjną w zestawieniu z obliczoną chłonnością terenów, wskazuje, iż maksymalne w skali zapotrzebowanie na nową zabudowę o danych funkcjach jest wyższe niż chłonność terenów wyrażona w powierzchni użytkowej zabudowy. Ryc. 11. Działki chłonne zlokalizowane na obszarach o w pełni wykształconej zwartej strukturze funkcjonalno-przestrzennej (źródło: Studium).

Analizując główne kierunki zagospodarowania przestrzennego gminy należy stwierdzić, iż planowany rozwój zabudowy mieszkaniowej i usługowej w dużym stopniu zaburzy walory krajobrazowe oraz zmniejszy potencjał ekspozycyjny Parku. Należy przypomnieć, że w zasadzie cały obszar Gminy pokrywają ponadto plany miejscowe. Wiele punktów, otwarć i ciągów widokowych straci na znaczeniu bądź zostanie całkowicie zdegradowane, a cenne elementy krajobrazu i panoramy przestaną być eksponowane. Do najbardziej niepokojących, z punktu widzenia ochrony walorów krajobrazowych należą w szczególności:

- wyznaczone tereny pod zabudowę mieszkaniową, wypełniające niemal całkowicie rejony wsi Dąbrowa, Kopanka i Kalonka;
- wyznaczone tereny pod zabudowę mieszkaniową we wsi Borchówka, Boginia, Nowe Skoszewy;
- wyznaczone tereny usług wieloprzestrzennych na terenach rolnych, z dużą ekspozycją widokową – między Janowem, Plichtowem i Głogowcem. W ramach tych dopuszcza się m.in. zabudowę usługową do wysokości 9 m, z zachowaniem powierzchni biologicznie czynnej nie mniejszej niż 70 % powierzchni terenu.

Ryc. 9 Fragment kierunków zagospodarowania wg Studium Gminy Nowosolna (źródło: Studium).

Gmina Stryków - Uchwała nr LXXXII/715/2024 z dnia 26 marca 2024 r. w sprawie uchwalenia Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Stryków.

W Studium wyróżniono na terenie Gminy trzy strefy o odrębnym zagospodarowaniu wynikające z uwarunkowań geograficzno - przyrodniczych oraz istniejącego i zamierzonego zainwestowania:

- strefa środkowa - pas o szerokości ok. 20 km, ciągnący się w przybliżeniu równoleżnikowo od Swędowa i Zelgoszczy przez Stryków po Niesułków i Nowostawy o bardzo silnym zainwestowaniu;

- strefa północna - teren o stosunkowo słabym zainwestowaniu preferowany do rozwoju rolnictwa;
- strefa południowa - tereny podlegające ochronie prawnej, na których wskazane jest podporządkowanie elementów zagospodarowania ochronie środowiska; strefa ta preferowana jest również do rozwoju rekreacji.

Wśród określonych długofalowych możliwości rozwoju Gminy znalazł się m.in. zapis:

Strefa przyrodnicza w południowej części Gminy - obejmująca tereny Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkim wraz z otuliną oraz tereny między granicą Parku a autostradą A-2, w ramach których konieczne jest podporządkowanie charakteru zagospodarowania elementom ochrony środowiska. Walory wynikające z położenia, warunków przyrodniczych, krajobrazowych i klimatycznych stwarzają warunki dla rozwoju różnych form wypoczynku i rekreacji, budownictwa letniskowego i rezydencjonalnego oraz rolnictwa ekologicznego i sadownictwa.

W ramach kształtowania struktury funkcjonalno-przestrzennej Gminy przyjęto jednym z przyjętych podstawowych założeń, odnoszących się do krajobrazu jest uwzględnienie zaliczenia Gminy Stryków do Kręgu Przyrodniczo - Kulturowego Aglomeracji Łódzkiej poprzez spójny system obszarów chronionych, turystycznego pasma obszaru powiązań funkcjonalnych Aglomeracji Łódzkiej - warunków dla ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego, rozwoju turystyki kulturowej, wypoczynkowej oraz aktywnej - konnej, pieszej i rowerowej.

Analizując główne kierunki zagospodarowania przestrzennego gminy należy stwierdzić, iż planowany rozwój zabudowy mieszkaniowej zmierza do zachowania i uzupełniania istniejącej struktury osiedleńczej. Planowane jest jednak też zagospodarowanie nowych terenów pod zabudowę. Największe zmiany przestrzenne dotyczyć będą wsi Dobra (m.in. zabudowa wzdłuż ul. Doktora Dworzaczka oraz Marii Piotrowiczowej). Po zabudowę przeznaczony został też niewielki zagajnik na wschód od tzw. Górki Ślimaka oraz tereny w rejonie wsi Kiełminy. Realizacja zagospodarowania zgodnie z wyznaczonymi kierunkami niewątpliwie zaburzy walory krajobrazowe oraz przyczyni się do obniżenia potencjału ekspozycyjnego Parku.

PKWŁ położony jest w zachodniej części mezoregionu i sąsiaduje z pasmem Nizin Południowowielkopolskich, a dokładniej z mezoregionem Wysoczyzna Łaska.

Według regionalizacji przyrodniczo-leśnej Park i otulina należą do mezoregionu Sieradzko-Łódzkiego (VI.1.a), dzielnicy Łódzko-Opoczyńskiej (VI.1), krainy Małopolskiej (VI).

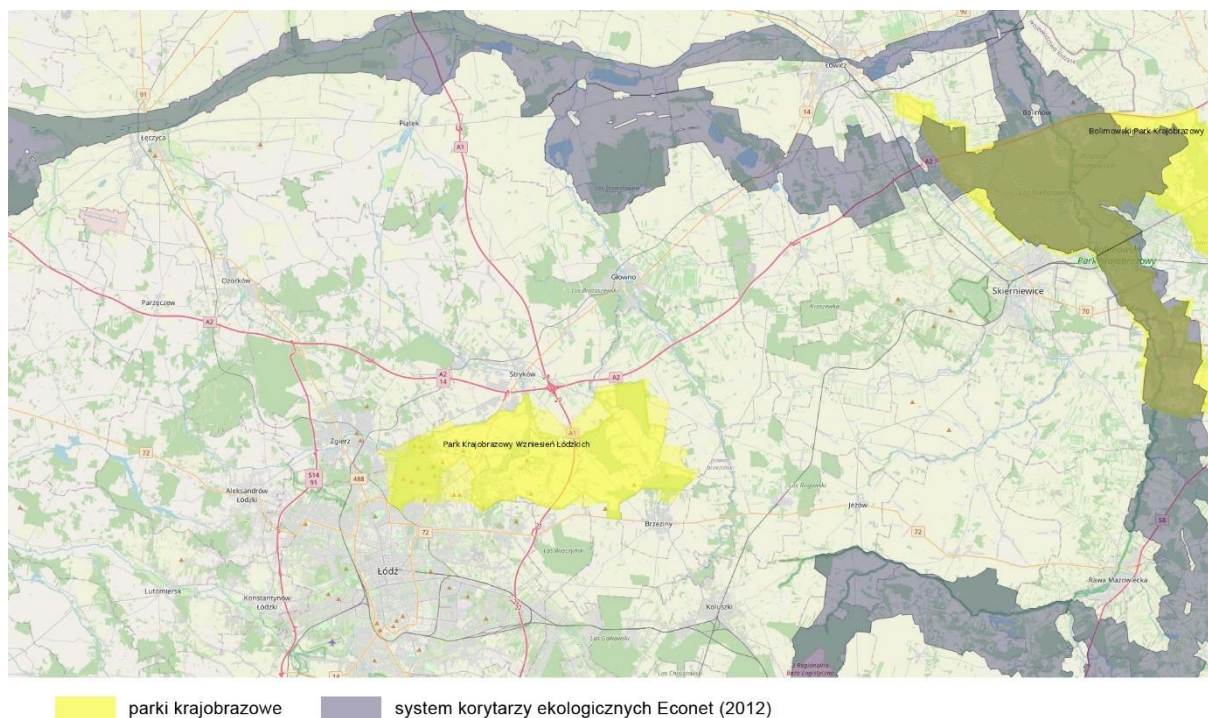
Według podziału geobotanicznego Park i otulina położone są w okręgu Łódzko-Piotrkowskim (18c), krainie Północnych Wysoczyzn Brzeźnych (18), poddziale Pas Wyżyn Środkowych (A4), dziale Bałtyckim (A), prowincji Niżowo-Wyżynnej Środkowoeuropejskiej.

Podstawowy układ ekologiczny w regionie opiera się na dolinach dużych rzek, tj. Warty i Pilicy. Układ ten powiązany jest w pierścień poprzez Pradolinę Warszawsko-Berlińską oraz dolinę rzeki Rawka.

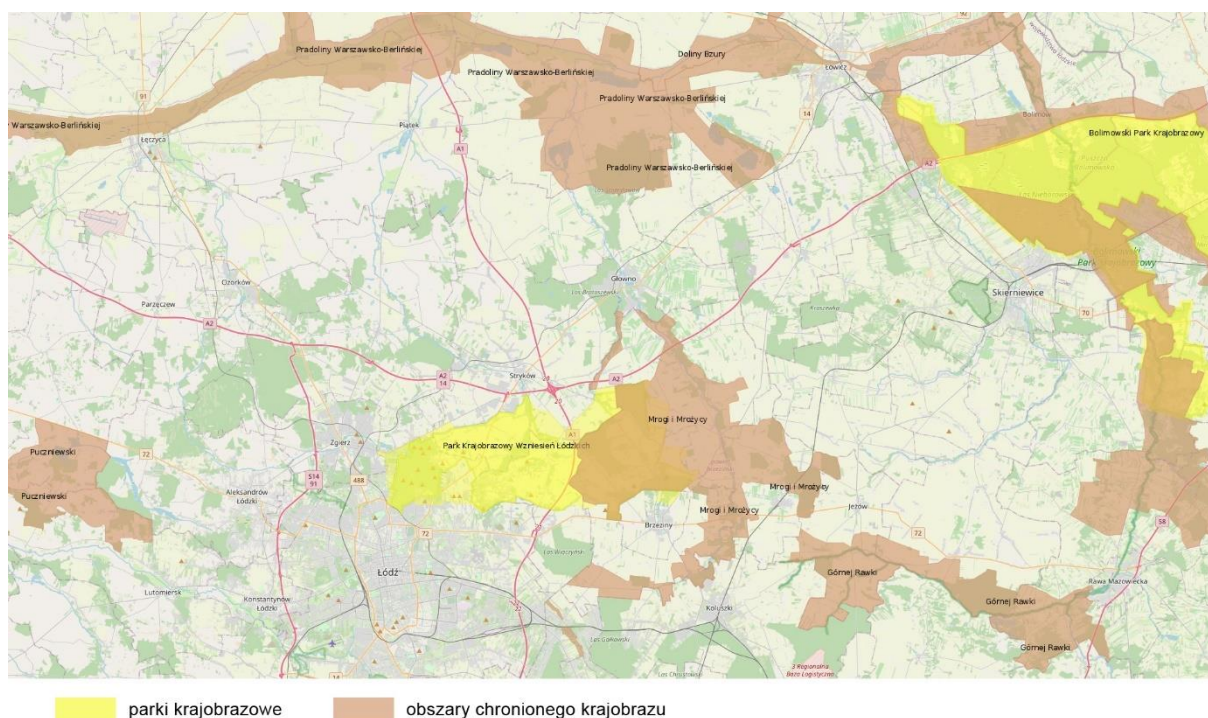
Obszar PKWŁ oraz jego bliskie otoczenie nie znalazły się w ogólnokrajowym systemie korytarzy ekologicznych (sieć korytarzy ECONET 2012). Korytarze, związane przede wszystkim z dużymi rzekami i ich dolinami okalają Park w odległości kilkudziesięciu kilometrów. W odniesieniu zaś do wielkoprzestrzennych form ochrony przyrody, a ściślej biorąc do obszarów chronionego krajobrazu powoływanych z myślą o wyznaczeniu stref buforowych najcenniejszych obszarów chronionych, ale też służących jako uzupełnienie systemu oraz pełniących niewątpliwie funkcję korytarzy ekologicznych, lokalizacja PKWŁ jest z nimi widocznie powiązana. OChK Mrogi i Mrożycy obejmuje wschodnią część Parku i sięga na wschód lasów Rogowskich sąsiadując z kolejnym OChK – Górnej Rawki łączącym się z kolei z większą siecią korytarzy ekologicznych o znaczeniu krajowym. Jest to najbardziej wyraźne połączenie ekologiczne PKWŁ z siecią korytarzy krajowych.

Ponadto w krajobrazie okolic PKWŁ kształtuje się też powiązanie ekologiczne w kierunku północno-wschodnim do Bolimowskiego Parku Krajobrazowego (między autostradą A2 a linią kolejową Koluszki-Skierniewice), a także w kierunku południowo-wschodnim przez Lasy Regnowsko-Budziszewskie do Spalskiego Parku Krajobrazowego.

Powiązania ekologiczne Parku z otoczeniem od strony północnej, zachodniej i południowej zostały mocno ograniczone i uległy daleko idącym fragmentacjom. Urbanizacja terenów (zabudowa, grodzenie posesji) oraz infrastruktura komunikacyjna i techniczna sprawiły, że niewielkie lokalne korytarze funkcjonują jedynie wzdłuż małych dolin rzecznych, cieków bądź na terenach rolnych, które nie zostały jeszcze zabudowane, są jednak często wąskie, nierzadko przerywane, a ich funkcjonowanie w dobie rozwoju zabudowy zagrożone.

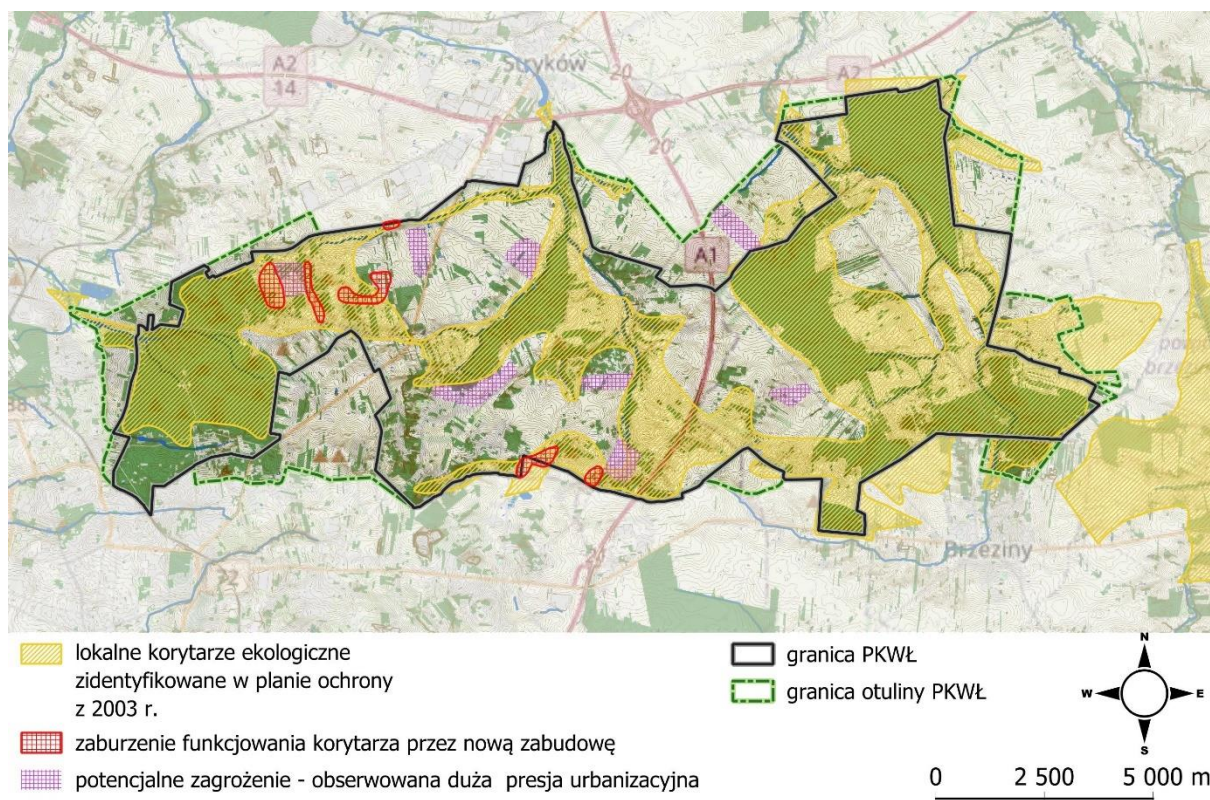
Ryc. 11 Położenie PKWŁ na tle systemu korytarzy ekologicznych ECONET. (źródło: <https://mapa.korytarze.pl>).

Ryc. 12 Położenie PKWŁ na tle obszarów chronionego krajobrazu. (źródło: <https://mapa.korytarze.pl>)

W skali PKWŁ i jego bezpośredniego otoczenia funkcjonuje wiele lokalnych korytarzy ekologicznych. Prace diagnostyczne w ramach planu ochrony Parku z 2003 r. wyznaczyły układ korytarzy w granicach Parku i kierunki powiązań z otoczeniem. Ich struktura oparta jest przede wszystkim o układ przestrzenny dolin rzecznych i kompleksów leśnych. Kluczowymi obiektami węzłowymi są: Las Łągiewnicki, Las Dobieszkowski, Las Janinowski, Las Poćwiardówka oraz mniejsze kompleksy leśne

Tadzin, Szymaniszki, Polik czy Paprotnia. W systemie powiązań ekologicznych istotną rolę odgrywają doliny głównych rzek wraz z dopływami. Kluczową rolę odgrywają połączenia między tymi elementami systemu, tj. tereny otwarte, użytkowane rolniczo. Takie powiązania zostały zidentyfikowane m.in. między Lasem Łągiewnickim a Dobieszkowskim, oraz między doliną Moszczenicy a kompleksami leśnymi we wschodniej części Parku. Niektóre powiązania już w 2003 roku były zagrożone ze strony presji urbanistycznej. Analizując zmiany w krajobrazie, które zaszły w ostatnich 20-tu latach, największe zaburzenia systemu powiązań ekologicznych zidentyfikowano w sąsiedztwie Lasu Łągiewnickiego, w rejonie Dobrej Nowiny, a także przy południowej granicy Parku w rejonie Grabiny i Janowa. Rozwój nowej zabudowy i wygrodzenia prywatnych posesji w niektórych przypadkach niemal całkowicie ograniczyły powiązania ekologiczne, szczególnie pod kątem migracji większych ssaków. Obok już zrealizowanej w ostatnich latach zabudowy obserwuje się obecnie nadal ogromną presję urbanizacyjną, która przejawia się w swej inicjalnej fazie w podziale geodezyjnym działek (oczywiście także w wyniku decyzji planistycznych). Obszary poddane tej presji zauważyć można m.in. w rejonie wsi Dobra, Ługi, Dobieszków, Borchówka, Boginia, Plichtów, Buczek i Anielin.

Ryc. 13 Lokalne korytarze ekologiczne oraz zagrożenia ich funkcjonowania. (źródło: dokumentacja planu ochrony 2003, zmieniona-autor).

4.2. Walory fizjonomiczne Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich i potencjał widokowy

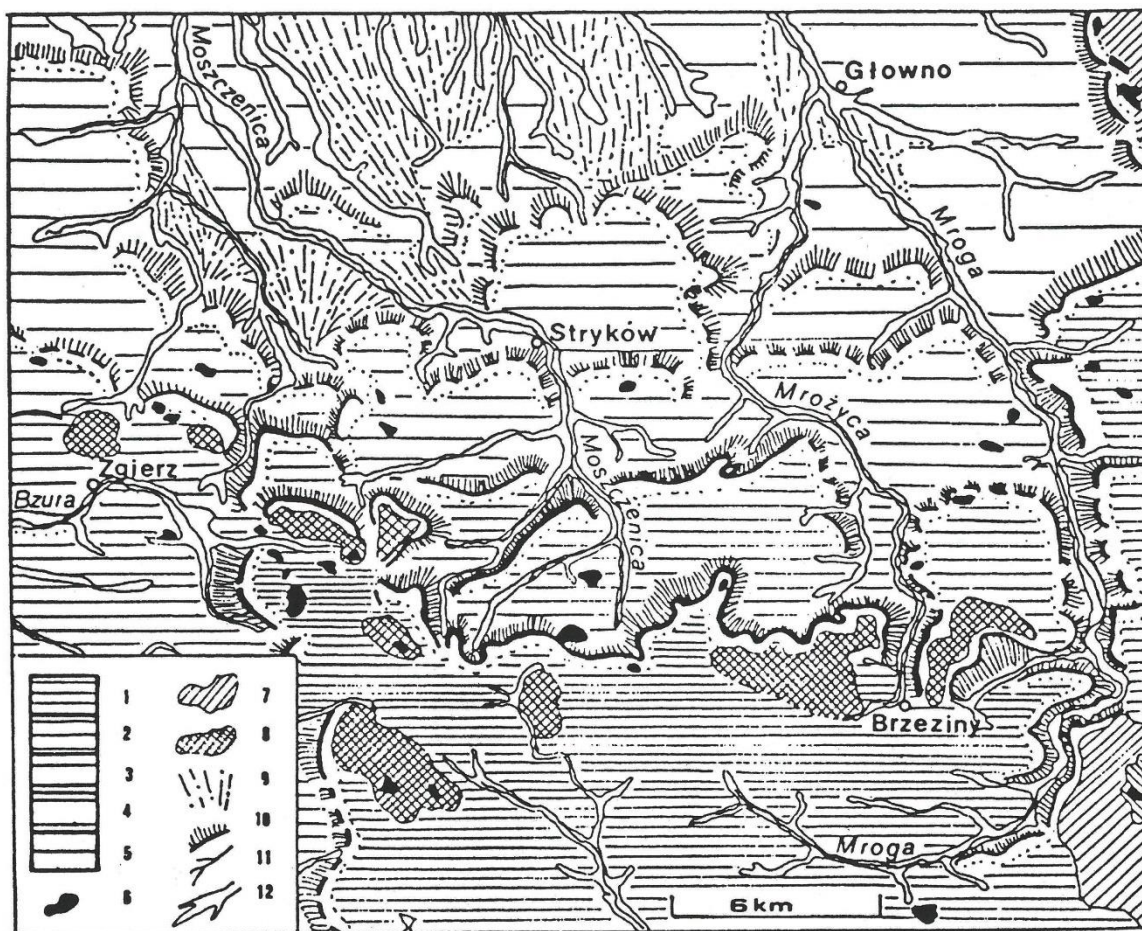
Analizę walorów krajobrazowych Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich przedstawiono w ujęciu fizjonomicznym, tzn. za krajobraz w tym kontekście przyjęto zgodnie z Europejską Konwencją Krajobrazową (European..., 2000) jako „obszar, postrzegany przez ludzi, którego charakter jest wynikiem działania i interakcji czynników przyrodniczych i/lub ludzkich”. W podobny sposób definiowany był krajobraz przez Bogdanowskiego i in. (1976, 1994), Bartkowskiego (1977), (Wolski 2002) jako zewnętrzny wyraz składników przyrodniczych i antropogenicznych lub innymi słowy - syntezę elementów przyrodniczych i stanowiących działalność człowieka. Krajobraz w rozumieniu systemu środowiska geograficznego przedstawiony jest w innych częściach planu ochrony (m.in. operat zasobów abiotycznych i gleb i operat ochrony siedlisk przyrodniczych, szaty roślinnej, grzybów wielkoowocnikowych i porostów).

Na obszarze PKWŁ wyróżniające się walory krajobrazowe będące przedmiotem dalszych analiz fizjonomicznych wynikają przede wszystkim z cech abiotycznych krajobrazu, mających podłoże w geologicznej i geomorfologicznej historii regionu.

Urozmaicona rzeźba terenu jest niewątpliwie głównym walorem krajobrazowym Parku. Południowa i zachodnia część PKWŁ to miejsce występowania moren spiętrzonych i czołowych akumulacyjnych, które tworzą w przestrzeni duże różnice terenowe o wysokościach względnych dochodzących do 40-70 m. W krajobrazie zarysowuje się wyraźnie wyżynny pas Wzniesień Łódzkich z eksponowaną krawędzią oraz kulminacjami o wysokości ponad 250m n.p.m. w tym najwyższym wzniesieniem Dąbrowa (284 m n.p.m.). Ta najwyższa strefa, określana jako poziom wyżynny, rozciąga się od północno-wschodniej części Zgierza ku południowemu-wschodowi, do Brzezin i dalej na wschód i przecina w granicach Parku m.in. Las Łagiewnicki, wsie Dąbrowa, Plichtów, Teolin, Natolin, Janów, okolice Jaroszek oraz Grzmiącej. Kulminacje wzniesień w rejonie Łodzi są porośnięte lasem, podobnie najwyższe wzniesienie Dąbrowa, na której znajduje się też stacja przekątnikowa, tzw. „Radary”. Inne wyraźne w krajobrazie wzniesienia, np. stożek denudacyjny w Janowie (252 m n.p.m.) czy wzgórze Grzmiąca, uległy sukcesji i są dziś w większości zadrzewione ograniczając, a w zasadzie eliminując ekspozycję czynną (możliwość podziwiania panoram z ich wierzchołków). Stosunkowo otwarty krajobraz jest natomiast w okolicy Plichtowa, skąd dziś roztaczają się najdalsze widoki.

Północne przedpole strefy krawędziowej Wzniesień Łódzkich (II poziom smardzewski) stanowi falista wysoczyzna morenowa, ukształtowana w okresie zlodowacenia środkowopolskiego. Charakterystyczną cechą tego obszaru jest występowanie kilku mniejszych stopni krawędziowych opadających ku północy. Wysokości bezwzględne wahają się tu od ok. 200 do 220 m n.p.m. (Nowy Imielnik, Janinów) – rzeźba terenu jest stosunkowo słabo urozmaicona.

Najniżej położona jest północno-wschodnia część Parku i otuliny (III poziom strykowski). Obszar ten wykazuje cechy równiny akumulacyjnej. Krajobraz jest tu dość monotony, teren jest płaski, nieznacznie opada w kierunku północnym. Łąki w dolinach strumieni posiadają duże znaczenie przyrodniczo-krajobrazowe.

Ryc. 6. Szkic geomorfologiczny strefy krawędziowej Wzniesień Łódzkich. (Opracowano wg mapy morfograficznej S. Pietkiewicza zmodyfikowanej wg opracowań Klatkowej) 1 - powierzchnia szczytowa Wyżyny Łódzkiej, 2 - poziom smardzewski, 3 - poziom strykowski, 4 - poziom katarzynowski, 5 - poziom równiny Woli Mąkolskiej, 6 - pagórki ostańcowe, 7 - piaszczyste równiny faliste moreny dennej, 8 - wzgórza meren czołowych, form szczelinowych i moren martwego lodu, 9 - stożki napływowe, 10 - krawędzie, 11 - sieć rzeczna, 12 - krawędzie dolin rzecznych.

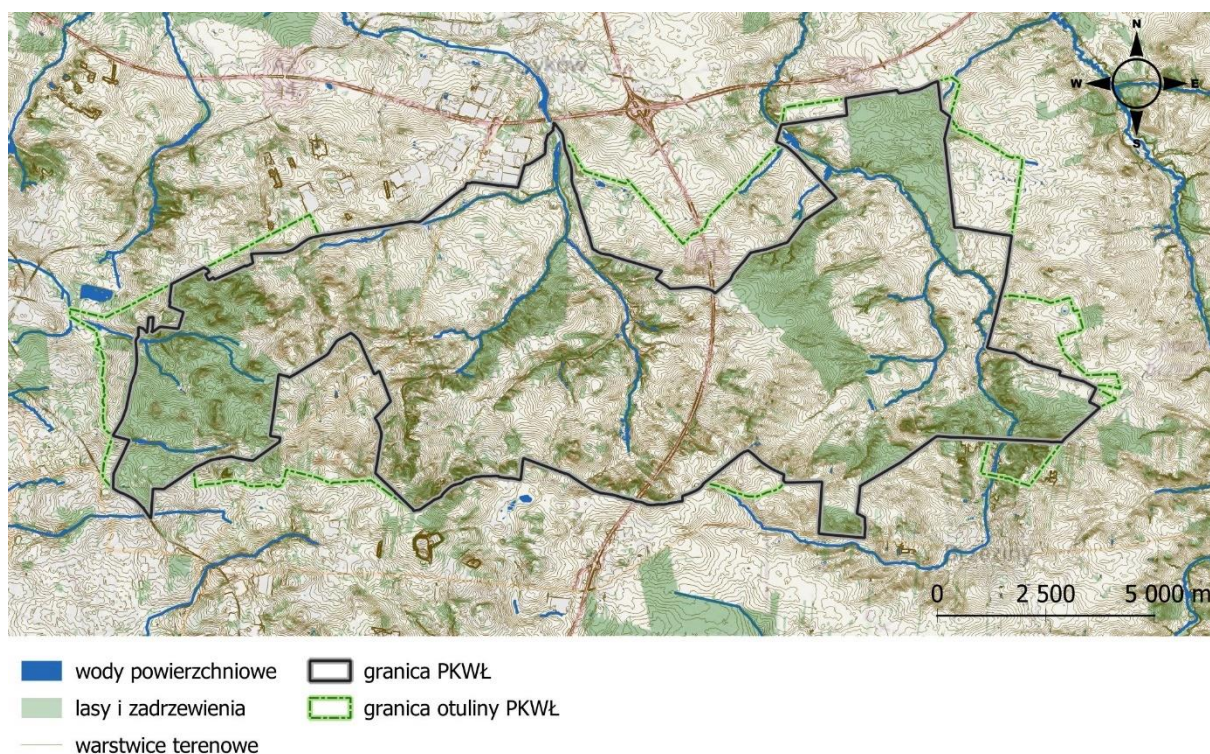
Ryc. 14 Szkic geomorfologiczny strefy krawędziowej Wzniesień Łódzkich. (źródło ryciny: Kurowski J.K. (red.) 1998 Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich. Monografia, ryc. na str. 27).

W kontekście krajobrazów środkowej Polski pasmo Wzniesień Łódzkich, a w szczególności eksponowana strefa krawędziowa z lokalnymi kulminacjami stanowi unikatowy walor krajobrazowy. Wysokie walory krajobrazowe mają też płaskie obszary położone w bezpośrednim sąsiedztwie krawędzi Wzniesień Łódzkich, tuż na południe od niej. Z tych powierzchni, głównie w kierunku północnym, roztaczają się szerokie widoki na zróżnicowaną rzeźbę Parku. Ze względów fizjonomicznych najcenniejszy krajobraz prezentują: Wzgórze Dobra Nowiny wraz z przedpołem Lasu Łągiwnickiego' strefa krawędziowa w rejonie Plichtowa, Teolina, Natolina i Janowa, okolice Jaroszek, Wzgórze Stara Grzmiać oraz wzgórza ponad doliną Mrożyca.

Znajdujące się na niższym poziomie, na terenie wysoczyzny, ostańce moren czołowych i spiętrzonych także cechują wysokie walory krajobrazowe. Urozmaicona, pofalowana rzeźba morenowa jest szczególnie widoczna na terenach otwartych, użytkowanych rolniczo (wąskie, długie i pofalowane pasma pól), stając się niezwykle malowniczym elementem krajobrazu.

Na tak rozmaiconą rzeźbę glacialną i peryglacialną nałożyły się następnie procesy holoceny, w wyniku których ukształtowały się (i nadal kształtują) formy wklęsłe, erozyjno-denudacyjne - doliny

rzeczne, następują procesy erozji gleb i denudacji antropogenicznej. Można powiedzieć, że procesy te utworzyły jak gdyby „drugą” warstwę fizjonomiczną w odniesieniu do geomorfologicznych, abiotycznych cech krajobrazu. Tworzą one przecinające Park od jego południowych granic w kierunku północnym doliny rzek, a lokalnie suche doliny i parowy. Na terenie PKWŁ jest wiele obszarów źródłiskowych. Początek biorą tu rzeki Bzura, Moszczenica, Mrożyca, Młynówka, Kiełmiczanka, Łągiewniczanka, Grzmiąca oraz inne mniejsze ciek. Większość z nich ma przebieg południkowy, płynie ku północy, do Bzury. Jako obszar źródłiskowy jest to zarazem obszar zasobny w wody podziemne. Wyróżniającymi się krajobrazami cechują się przede wszystkim górne odcinki (źródłowych) dolin rzecznych, takich jak głęboko wcięte, meandrujące: Mroga, Mrożyca, Moszczenica i Bzura. Doliny rzeczne wypełniają często rozległe łąki i pastwiska, gęste zarośla i bagniste olsy. Stanowią one przy tym istotne korzyści ekologiczne.

Ryc. 15 Układ topograficzny Parku. (oprac. własne na podstawie BDOT10k).

Do cennych walorów Parku należą też głazy narzutowe i głazowiska, spotykane w różnych jego częściach, głównie w krajobrazie erozyjno-denudacyjnym.

Fizjonomię krajobrazu PKWŁ, wywodzącą się z jego cech geomorfologicznych, tj. pasmo Wzniesień Łódzkich ze strefą krawędziową, wysoczyzna morenowa z ostałcami denudacyjnymi oraz wcięcia erozyjne rzek uzupełniają elementy przyrodnicze krajobrazu. Najważniejsze walory przyrodniczo-krajobrazowe posiadają przede wszystkim:

- kompleksy leśne, zwłaszcza Las Janinowski, Las Łągiewnicki, Dobieszków, małe uroczyska koło Brzezin;
- zadrzewione doliny rzeczne (m.in. Łągiewniczanka, Młynówka, Moszczenica, Mrożyca);
- obszary źródłiskowe.

Obok walorów przyrodniczych na krajobraz Parku i jego otuliny wpływają też elementy kulturowe. Najbardziej czytelne w krajobrazie są sylwety kościołów, które pełnią zarazem funkcję dominant (m.in. Łągiewniki, Niesułków-Kolonia, Lipka, Stare Skoszewy, Dobra, Grzmiąca, Poćwiardówka). Wiele

zabytkowych, historycznych obiektów uległo niestety degradacji, a ich walory w obecnym kształcie są niewielkie bądź niedostępne dla osób odwiedzających Park. Zniszczeniu uległo większość dawnych młynów (poza młynem z 1948 r. na rzece Mrożyca w Dąbrówce Małej), a dawne dwory zostały w większości przebudowane. Historyczny układ parków, które im towarzyszyły jest dziś niemal nieczytelny. Najlepiej zachowane jest założenie dworsko-parkowe w Starych Skoszewach. Pozostałości starodrzewu i dawnego układu przestrzennego są też w założeniu parkowym w Klęku, do którego prowadzi od północy malownicza aleja topolowa. W krajobrazie Parku są też obecne dawne cmentarze, niestety również w dużej mierze zdegradowane. Najlepiej zachowany cmentarz (wojenny) znajduje się w kompleksie leśnym Poćwiardówka. W krajobrazie z kolei najbardziej czytelne są cmentarze zlokalizowane na wzniesieniach, w krajobrazie rolniczym. Cmentarze są obecnie zadrzewione co czyni je jeszcze bardziej eksponowanymi (np. cmentarz w Głogowcu).

Szczegółowe informacje o walorach kulturowych oraz stanie funkcjonowania obiektów zabytkowych zawarto w części kulturowej operatu.

Podsumowując powyższy opis głównych krajobrazów PKWŁ, uwzględniając jego cechy abiotyczne i biotyczne, a także walory kulturowe, do najcenniejszych pod względem krajobrazowym należą poniższe obszary:

- strefa krawędziowa Wzniesień Łódzkich – cenny kompleks krajobrazowy z licznymi punktami widokowymi, w szczególności okolice Janowa, Plichtowa, Moskwy i Jaroszek;
- wzniesienia w rejonie Dobrej-Nowiny, na obszarze planowanego zespołu przyrodniczo-krajobrazowego;
- rejon „garbu łódzkiego” obejmujący wzniesienia Dąbrowa (284 m n.p.m.) i Moskuliki (278 m n.p.m.);
- wzgórze Grzmiąca, z którego otwierają się piękne panoramy na okoliczne lasy;
- fragment doliny Moszczenicy i uchodzącej do niej Kiełmiczanki (naturalny krajobraz rzeczny);
- dolina Mrożyca i wzgórze ponad doliną koło Niesułka z bogatą florą i fauną wodną i nadwodną;
- dolina Młynówki w rejonie rezerwatu przyrody Struga Dobieszkowska;
- „zielone wzgórza nad Mrożycą” między Tadzinem i Syberią;
- fragment doliny Moszczenicy i cieku spod Skoszew Nowych oraz wzgórz ponad wodami; kompleks ten obejmuje rejon Skoszew Starych i wczesnośredniowiecznego grodziska nad Moszczenicą;
- parowy poerozyjne (m.in. w Lesie Łagiewnickim, w Lesie Janinowskim, parowy zlokalizowane na północ od Brzezin;
- dwór i park dworski w Starych Skoszewach.

Krajobraz odzwierciedla procesy zachodzące zarówno w środowisku przyrodniczym jak i kulturowym, stanowiąc swoistą fizjonomię środowiska (Bogdanowski 1999). Krajobraz o cechach naturalnych w odniesieniu do PKWŁ ma wyraz w jego budowie geomorfologicznej, której wyrazem są m.in. pasmo Wzniesień Łódzkich, wzgórza morenowe, doliny rzeczne i parowy. Krajobraz kulturowy natomiast stanowią zarówno obiekty zabytkowe (np. dawne parki dworskie, kościoły, budynki gospodarcze - młyny), jak i obszary zamieszkałe i intensywnie użytkowane przez człowieka, takie jak tereny wiejskie z tradycyjnymi układami zabudowy czy malownicze wstęgowe pasma rozłogów. Obiekty zabytkowe na terenie PKWŁ charakteryzuje niestety duży stopień degradacji, wpływając negatywnie na ich walory krajobrazowe. Tradycyjne układy zabudowy wiejskiej, w kontekście silnej urbanizacji, ulegają zatarciu, a rozpraszanie zabudowy wpływa dysharmonijnie na krajobraz, powoduje chaos przestrzenny oraz

zmniejsza areał terenów pól uprawnych, łąk i pastwisk. To wszystko wpływa niekorzystnie na walory krajobrazowe oraz wyraźnie zmniejsza potencjał ekspozycyjny Parku.

Ekspozycja widokowa głównych walorów krajobrazowych Parku, zarówno czynna jak i bierna, związana jest jednak w pierwszej kolejności z urozmaiconą starogłacialną rzeźbą terenu, która ma swój wyraz w dominującej w krajobrazie strefie krawędziowej Wzniesień Łódzkich. Potencjał ekspozycyjny warunkują też obszary o znacznych deniwelacjach terenowych, m.in. ostańce denudacyjne i wzgórza morenowe na wysoczyźnie. Czytelność tych elementów w przestrzeni - dla obserwatora - wynika w dużej mierze z form pokrycia terenu oraz struktury użytkowej i zagospodarowania Parku. Lasy i zadrzewienia pełnią wprawdzie istotną rolę glebo- i wodochronną oraz zabezpieczają malownicze formy geomorfologiczne przed procesami erozyjnymi i przekształceniami antropogenicznymi, stanowią jednak również znaczne ograniczenia dla ekspozycji czynnej. Mocno zadrzewione wyniesienia ograniczają lub wręcz eliminują widoki i panoramy. Jedynie w okresie bezlistnym, jeśli zakres i skala zadrzewień nie są zbyt duże, lokalnie mogą pojawiać się otwarcia widokowe na otaczający, położony niżej krajobraz. W przypadku wielu wzniesień, np. Dąbrowa, Janów, widoki są w zasadzie całkowicie ograniczone z uwagi na zakres zadrzewień. Dynamiczna sukcesja drzew i krzewów na wzniesieniu w rejonie Dobrej-Nowiny również znacząco ograniczyła potencjał ekspozycyjny tego miejsca. Obecnie, widoki w kierunku zachodnim, na Las Łągiwnicki, z punktu kulminacyjnego moreny, są całkowicie przestonięte. Jedynie w kierunku północno-wschodnim, ponad krzewami i wierzchołkami niewysokich jeszcze drzew, roztacza się daleka panorama (niestety tło widoku stanowią hale magazynowe w okolicach Strykowa).

Z drugiej strony, zadrzewione wzniesienia, a częściej ostańce i stożki denudacyjne, zlokalizowane w otwartych krajobrazach rolnych, stanowią ciekawe akcenty przyrodnicze i są atrakcyjnym elementem ekspozycji biernej. Taką rolę pełnią również zadrzewione dawne cmentarze położone na wierzchołkach moren (np. w Głogowcu), a także zalesione moreny akumulacyjne wyraźnie wyniesione ponad teren sąsiadujących rzek i dolin, np. Pelchowizna.

Z uwagi na lokalizację najbardziej urozmaiconych i czytelnych w krajobrazie Parku form rzeźby terenu największy potencjał ekspozycyjny oraz najdalsze i najszersze panoramy dotyczą południowej i zachodniej części PKWŁ. Niekiedy jednak warunki fizjograficzne – jak w przypadku Lasu Łągiwnickiego, z uwagi na duże zalesienie, nie odgrywają wiodącej roli w kontekście walorów widokowych. Część północna Parku jest dość monotonna i charakteryzuje się mniejszymi deniwelacjami. Potencjał ekspozycyjny tych obszarów jest nieporównanie mniejszy niż terenów związanych z Wzniesieniami Łódzkimi.

W strukturze pokrycia terenu Parku zabudowa jest jednak tym elementem przestrzeni, który w coraz większym stopniu i zakresie ogranicza zarówno ekspozycję bierną jak i czynną najbardziej cennych krajobrazów Parku. Rozwój nowej zabudowy przyczynia się do degradacji ciągów widokowych, zaburza strefy ekspozycji widokowej oraz wprowadza chaos i dysharmonię w krajobrazie otwartym.

W Parku stosunkowo duży udział mają tereny otwarte, użytkowane rolniczo. Zlokalizowane między dolinami rzecznyymi i lasami wypełniają otwartą przestrzeń i stanowią duży potencjał ekspozycyjny. Są przedpołem widokowym m.in. strefy krawędziowej Wzniesień Łódzkich, wzgórz morenowych na wysoczyźnie czy zwartych kompleksów leśnych. Zakres widoczności na tych obszarach ulega jednak ciągłym zmianom w związku z dynamicznymi przekształceniami w sposobie użytkowania terenów. O ostatnich latach obserwuje się ogromną presję urbanizacyjną, której rezultatem są ograniczenia potencjału ekspozycyjnego oraz zaburzenia i dysharmonia w krajobrazie.

Zwarte kompleksy leśne pomiędzy terenami otwartymi stanowią eksponowany i atrakcyjny element krajobrazu. Percepcję zaburza natomiast chaotyczny i niezwykle intensywny rozwój nowej zabudowy mieszkaniowej. Same lasy i uroczyska nie stwarzają potencjału widokowego, a w ich strukturze nie występują wnętrza krajobrazowe – poza nielicznymi wyjątkami, np. zbiornik Arturówek na Bzurze, w Lesie Łagiewnickim.

Lasy w dolinach, szczególnie tych o stromych wysokich skarpach, umożliwiają ekspozycję widokową rzek jedynie w sezonie bezlistnym. Przykładem może być Las Dobieszkowski, gdzie z wysokiej skarpy podziwiać można menadry rzeki Młynówka z rozlewiskami i stawami.

Duży potencjał ekspozycyjny stanowią rzeki. Pełnią rolę ciągów widokowych - poruszając się po rzece np. kajakiem - przed obserwatorem pojawiają się liczne otwarcia widokowe na dolinę, krajobraz otwarty, a niekiedy też otaczające malownicze formy rzeźby terenu ukształtowanego w wyniku działalności lądolodu.

4.3. Wyniki inwentaryzacji stanu krajobrazów i jego walorów fizjonomicznych

4.3.1. Typy krajobrazu i charakterystyka krajobrazów lokalnych Parku

Charakterystyka typów krajobrazów jest jednym z elementów audytu krajobrazowego dokumentów planistycznych o randze ogólnokrajowej, skali opracowania dotyczącej obszarów poszczególnych województw. Audyt krajobrazowy dla województwa łódzkiego został uchwalony w 2025 r.

Zgodnie z przyjętą na potrzeby sporządzania Audytu metodyką identyfikacji krajobrazów przyjmuje się ich klasyfikację w odniesieniu do kilku poziomów, licząc od nadrzędnych tzw. grup krajobrazów, poprzez typy krajobrazu, a następnie podtypy.

Grupa – Nadrzędna kategoria systematyki krajobrazów wydzielona na podstawie skali aktualnego antropogenicznego przekształcenia terenu. Grupy A, B i C wskazują na przynależność krajobrazów do danej kategorii na podstawie kryterium strukturalno-procesowego (funkcjonalnego) służącego do uszeregowania krajobrazów wzdłuż umownego gradientu zastępowania naturalnych form i czynników kształtujących krajobraz przez formy i czynniki antropogeniczne.

A. Krajobrazy przyrodnicze, kulturowo (zazwyczaj ekstensywnie) użytkowane, funkcjonujące głównie w wyniku działania procesów naturalnych, jedynie w różnym stopniu modyfikowanych przez działalność człowieka.

B. Krajobrazy przyrodniczo-kulturowe ukształtowane w wyniku wspólnego działania procesów naturalnych oraz świadomych modyfikacji pokrycia terenu i struktury przestrzennej przez człowieka.

C. Krajobrazy kulturowe, w których struktura i funkcja są w pełni ukształtowane przez działalność człowieka.

Typ – Jednostka typologiczna wyróżniana na podstawie dominujących form pokrycia terenu. Podstawowa kategoria systematyki krajobrazów stosowana w procedurze delimitacji i identyfikacji krajobrazów.

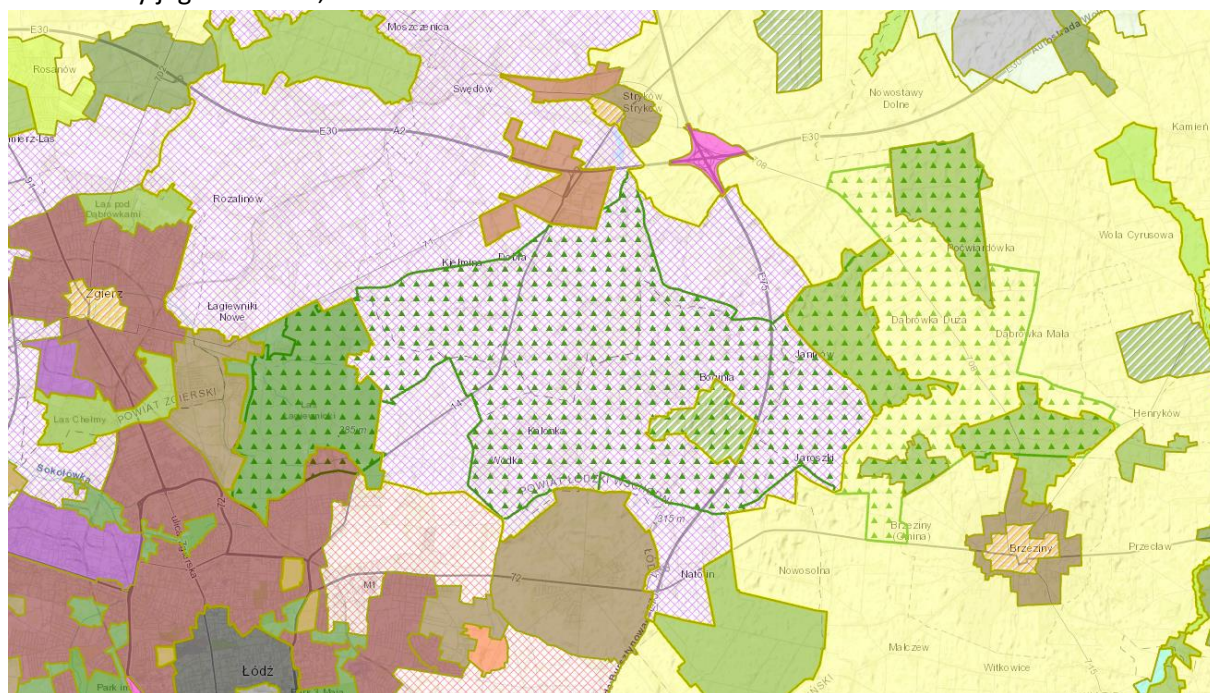
Podtyp – Drugorzędna kategoria systematyczna krajobrazów, będąca wynikiem podziału typów, wyróżniana na podstawie różnic w strukturze przestrzennej oraz charakteru dominujących w krajobrazie czynników i funkcji.

Rozpatrując granice PKWŁ audyt krajobrazowy wyróżnił następujące typy krajobrazów (Tab. XX).

Tab. 7 Typy i podtypy aktualnych krajobrazów wyróżnione dla PKWŁ wyznaczone w ramach audytu krajobrazowego województwa łódzkiego przez Biuro Planowania Regionalnego Województwa Łódzkiego.

Grupa	Typ	Podtyp
A. Krajobrazy przyrodnicze, kulturowo (zazwyczaj ekstensywnie) użytkowane, funkcjonujące głównie w wyniku działania procesów naturalnych, jedynie w różnym stopniu modyfikowanych przez działalność człowieka	3. Leśne	3b – z przewagą siedlisk lasowych
B. Krajobrazy przyrodniczo—kulturowe. Ukształtowane w wyniku wspólnego działania procesów naturalnych oraz świadomych modyfikacji pokrycia terenu i struktury przestrzennej przez człowieka	6. Wiejskie	6c – z przewagą mozaikowo rozmieszczonych użytków rolnych tworzących małe pola
	7. Mozaikowe	7a -z przewagą terenów porolnych
	8 – Podmiejskie i osadnicze	8e - wielkoobszarowe zespoły pałacowo-parkowe i klasztorne oraz inne komponowane układy architektury, zieleni i wód
C. Krajobrazy kulturowe, w których struktura i funkcja są w pełni ukształtowane przez działalność człowieka	10 - Wielkomiejskie	10c. obszary zabudowy mieszkaniowej 10e. tereny sportowo-rekreacyjne

Ogólna synteza wyników prac nad Audytem Krajobrazowym Województwa Łódzkiego, w odniesieniu do PKWŁ – podsumowująca najważniejsze uwarunkowania, problemy, walory Parku i rekomendacje dla ochrony jego zasobów, zamieszczona została w rozdziale 3.2.4.

Krajobrazy leśne:

3b. Z przewagą siedlisk lasowych

Krajobrazy wiejskie:

6c. Z przewagą mozaikowo rozmieszczonych użytków rolnych tworzących małe pola

Krajobrazy mozaikowe:

7a. Z przewagą terenów porolnych

Krajobrazy podmiejskie i osadnicze:

8e. Wielkoobszarowe zespoły pałacowo-parkowe i klasztorne oraz inne komponowane układy architektury, zieleni i wód

Krajobrazy wielkomiejskie:

10c. Obszary zabudowy mieszkaniowej

10e. Tereny sportowo-rekreacyjne

Ryc. 16 Granice PKWŁ na tle typów krajobrazów wg Audytu Krajobrazowego (źródło: Audyt Krajobrazowy - geoportal).

Powstały w ramach Audytu podział na typy krajobrazów, z uwagi na metodykę przyjętą w Rozporządzeniu a zarazem na dość ogólną skalę opracowania (poziom województwa), w pracach nad niniejszym operatem uznano za niewystarczający do ukazania zmienności krajobrazowej Parku oraz dla opracowania waloryzacji. Z uwagi na zróżnicowany charakter terenów wchodzących w skład PKWŁ, wynikający m.in. z urozmaiconej rzeźby terenu (rzeźba staro- i młodoglacjalna, powierzchnie stokowe, wysoczyzny morenowe, doliny, itp.) oraz zróżnicowanego pokrycia terenu, zdecydowano się uzupełnić wyznaczone krajobrazy o bardziej szczegółowe wydzielenia, nazwane na potrzeby operatu krajobrazami lokalnymi.

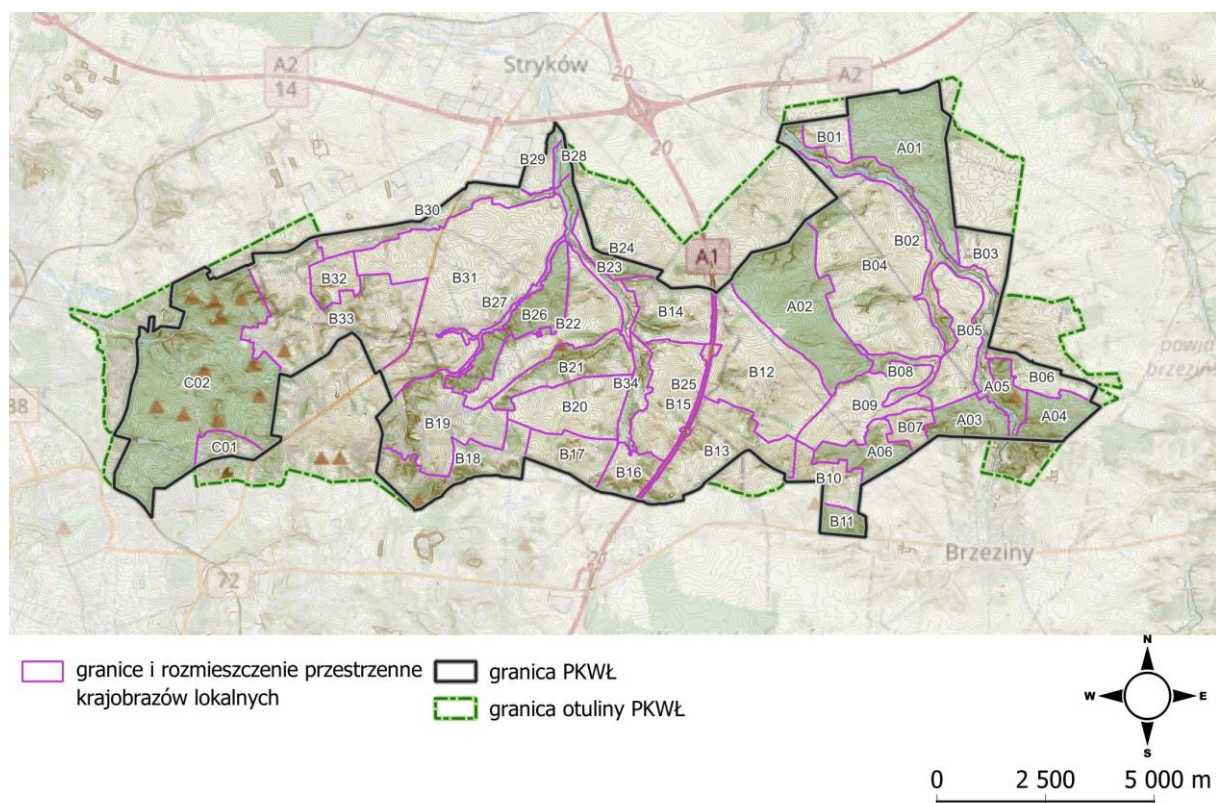
Nazwę własną krajobrazów lokalnych ustalono w oparciu o nazwę głównego ośrodka osadniczego, nazwę zwyczajową obiektu/ elementu krajobrazu lub dominującą form pokrycia terenu.

Wyznaczając krajobrazy lokalne nawiązano w dużej mierze do jednostek wytyczonych w ramach planu ochrony z 2003 r. (stanowiły one jednocześnie jednostki planistyczne na potrzeby określenia działań ochronnych i głównych zagrożeń). Podział ten zestawiono razem granicami jednostek wyznaczonych w ramach AKWŁ (Audytu Krajobrazowego Województwa Łódzkiego). Stanowiło to zasadniczą podstawę wydzielenia jednostek. W wynikowym podziale jednostek i określeniu ich granic uwzględniono własne badania terenowe, fizjonomiczne, oraz aktualną strukturę pokrycia terenu.

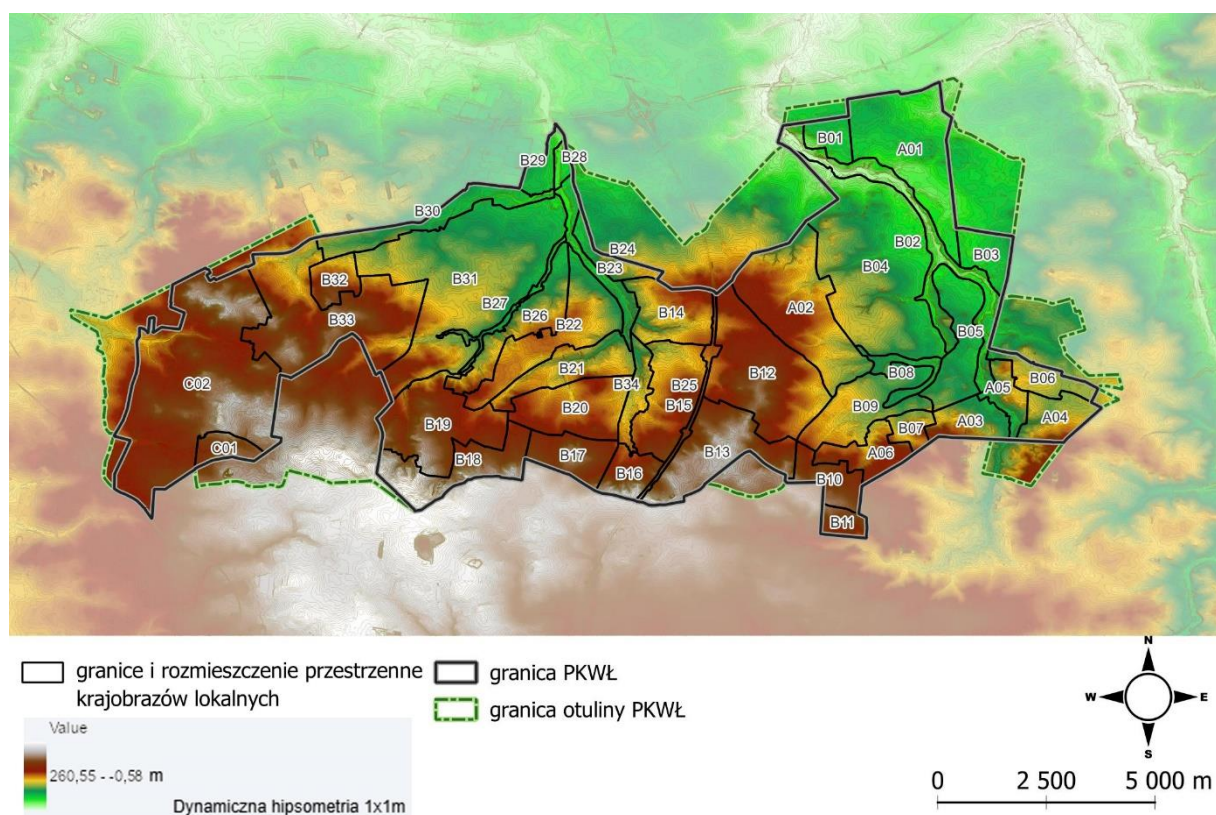
Wydzielone jednostki – krajobrazy lokalne – stanowią obszary o dość jednorodnej strukturze krajobrazowej, tj. podobnych uwarunkowaniach glebowych, geomorfologicznych, charakterystycznej szacie roślinnej, stopniu naturalności krajobrazu. Dokonano krótkiej charakterystyki krajobrazów, która w sposób syntetyczny odnosi się do następujących aspektów:

- lokalizacja w granicach Parku;
- dominujące formy rzeźby terenu;
- dominujące formy pokrycia terenu;
- stopień antropogenicznego przekształcenia krajobrazu;
- cechy wyróżniające/ wyróżniki;
- obiekty zabytkowe/ archeologia;
- walory widokowe;
- elementy dysharmonijne.

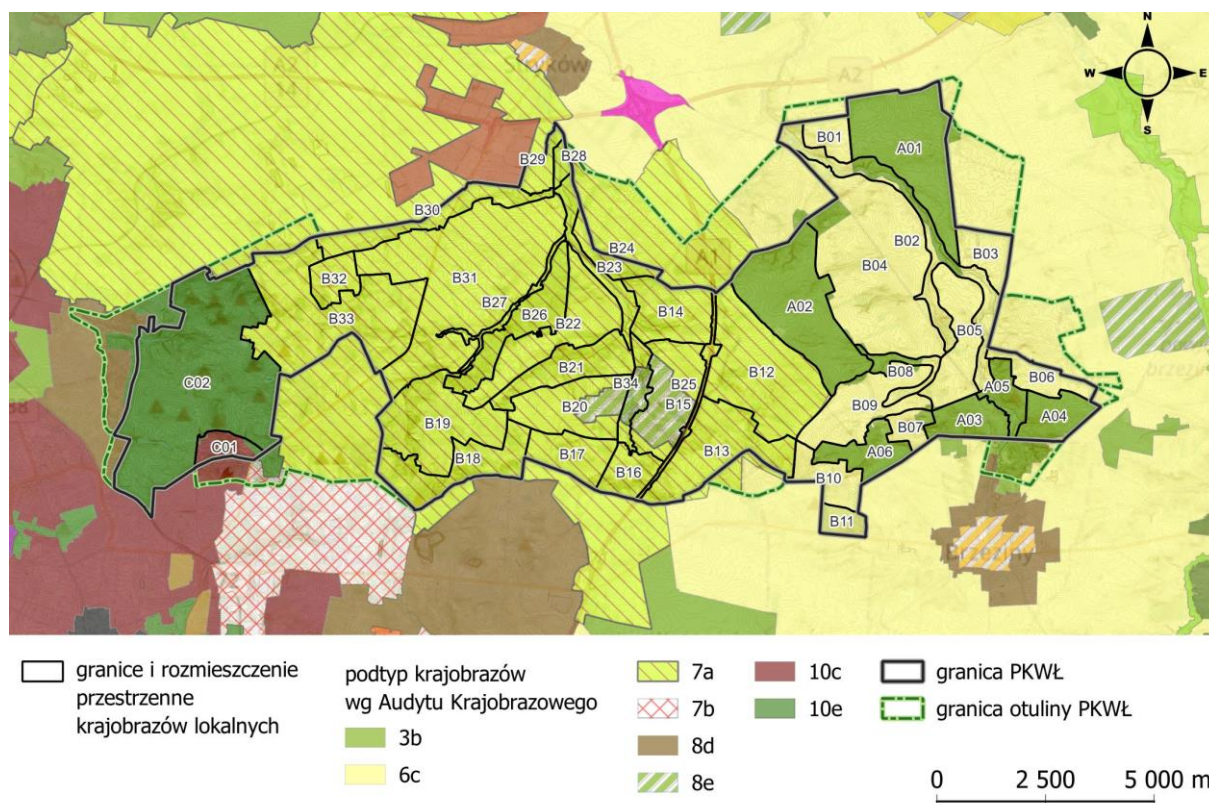
Charakterystyka krajobrazów wzbogacona badaniami studialnymi, analizą zapisów AKWŁ, badaniami terenowymi oraz analizami fizjonomicznymi stanowiły podstawę do opracowania ogólnej waloryzacji krajobrazowej Parku przedstawionej w dalszej części operatu diagnostycznego.

Ryc. 17 Granice krajobrazów lokalnych PKWL na tle sytuacji topograficznej (oprac. własne).

Ryc. 18 Granice krajobrazów lokalnych PKWL na tle zróżnicowania rzeźby terenu – dynamicznej hipsometrii (oprac. własne na podstawie danych z Geoportalu).

Ryc. 19 Granice krajobrazów lokalnych na tle typów krajobrazu wg Audytu Krajobrazowego (oprac. własne).

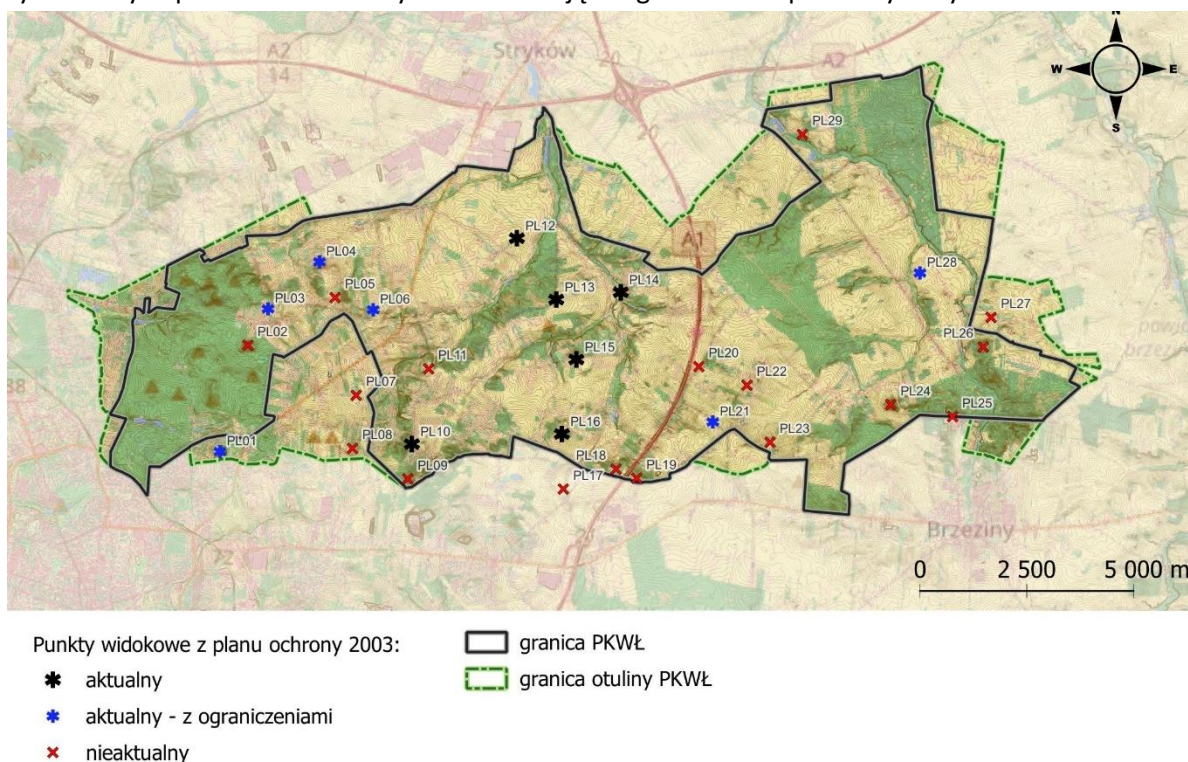
Zestawienie i krótką charakterystykę krajobrazów lokalnych w odniesieniu do klasyfikacji grup krajobrazów z Audytu Krajobrazowego przedstawiono w Załączniku 2.

4.3.2. Punkty i otwarcia widokowe

4.3.2.1. Weryfikacja dotychczas wyznaczonych punktów widokowych

Dotychczas na terenie PKWŁ wyznaczono w sumie kilkadziesiąt punktów widokowych. Są one przedstawione, w różnej liczbie i różnych konfiguracjach na mapach tematycznych planu ochrony z 2003 r. oraz na mapach turystycznych Parku. W ramach badań terenowych i analiz fizjonomicznych zweryfikowano te punkty, określając ich aktualność oraz przedstawiono główne mankamenty adaptacji dotychczas wyznaczonych punktów widokowych. Praktycznie żaden nie funkcjonuje jako urządzony punkt widokowy (tzn. nie jest wyposażony w elementy infrastruktury turystycznej ani nie jest oznaczony w terenie). Wyjątek stanowi punkt widokowy na tzw. Górze Rogowskiej (sztucznie uformowanym wzniesieniu), oferujący szeroką panoramę Łodzi. Wiele z punktów wyznaczono w miejscach trudno dostępnych, np. na wzniesieniach wśród pól, poza drogami polnymi i szlakami. Inne z kolei wytyczone zostały na obszarach leśnych (głównie na zadrzewionych kulminacjach wzniesień) przez co widoki, w szczególności w okresie wegetacyjnym, są mocno ograniczone, a w zasadzie niemożliwe. Pod względem fizjonomicznym wiele z wyznaczonych punktów ma charakter nie punktów a otwarć widokowych, a w pojedynczych przypadkach ciągów widokowych. Najbardziej dogodne do wykorzystania – spośród wytyczonych dotychczas punktów – są punkty zlokalizowane przy drogach (lokalnych i polnych) na wzniesieniach, wzgórzach morenowych oraz na skraju lasów. Pewnym problemem jest rozbieżność danych w odniesieniu do lokalizacji punktów widokowych. Na wspomnianych mapach znajdują się często w tych samych rejonach jednak ich dokładne położenie nieznacznie różni się. Niektóre z dotychczas wyznaczonych punktów uznano za wartościowe i

spełniające kryteria punktów/ otwarcie widokowych. Zostały zdiagnozowane jako punkty do adaptacji. Punkty widokowe wyznaczone w ramach prac nad planem ochrony z 2003 r. przedstawiono na poglądowej mapie, oznaczając jednocześnie i obecną aktualność. Możliwość wykorzystania wyznaczonych punktów widokowych oraz istniejące ograniczono opisano syntetycznie w tabeli.

Ryc. 20 Lokalizacja punktów widokowych wg planu ochrony z 2003 r. (oprac. własne na podstawie materiałów z zasobu PKWŁ).

Tab. 8 Krótka charakterystyka dotychczasowych (wyznaczonych na mapach i w dokumentacji do planu ochrony z 2003 r.) punktów widokowych.

Tymczasowy nr punktu w celu identyfikacji	Lokalizacja	Opis widoku	Typ punktu (wg przyjętych definicji)	Ocena punktu – możliwość wykorzystania w terenie i ograniczenia
PL01	Łódź, górka widokowa „Rogi”, tzw. Górka Rogowska	Dalekie panoramiczne widoki w różnych kierunkach, szczególnie w kierunku zachodnim, w tle zabudowa Łodzi	punkt widokowy	Punkt aktualny – z ograniczeniami - duże walory widokowe - zagrożenie ekspozycji widokowej: przesłonięcie widoków przez roślinność: podrośla drzew, krzewy. Ograniczenie ekspozycji w sezonie wegetacyjnym Diagnoza: charakter miejsca predysponuje je do zachowania i urządzenia punktu widokowego
PL02	Łódź, Las Łągiwnicki, Szpacza Góra			Punkt nieaktualny - teren zadrzewiony Diagnoza: lokalizacja punktu w silnie zadrzewionym miejscu nie stwarza możliwości jego turystycznego wykorzystania
PL03	Łódź, okolice ul. Okólnej	malowniczy daleki widok w kierunku południowym, w tle Las Łągiwnicki	punkt widokowy	Punkt aktualny - z ograniczeniami - duże walory widokowe Diagnoza: charakter miejsca predysponuje je do zachowania jako potencjalnego punktu widokowego jednak z uwagi na lokalizację z dala od drogi, na prywatnym terenie, dostępność jest ograniczona
PL04	Dobra Nowiny, punkt na wzniesieniu o wys. 220 m n.p.m.	tzw. „Górka Ślimaka”, daleki panoramiczny widok głównie w kierunku północnym i północno-wschodnim	punkt widokowy	Punkt aktualny - z ograniczeniami - przeciętne walory widokowe Diagnoza: charakter miejsca predysponuje je do zachowania jako punktu widokowego jednak z uwagi na sukcesję drzew i krzewów widoki są mocno ograniczone a dalsze funkcjonowanie punktu jest zagrożone
PL05	Dobra Nowiny, wzgórze morenowe, obecnie ogródki ROD			Punkt nieaktualny - punkt zlokalizowany na terenie rodzinnych ogrodów działkowych Diagnoza: lokalizacja punktu w niedostępnym i przekształconym krajobrazowo miejscu nie stwarza

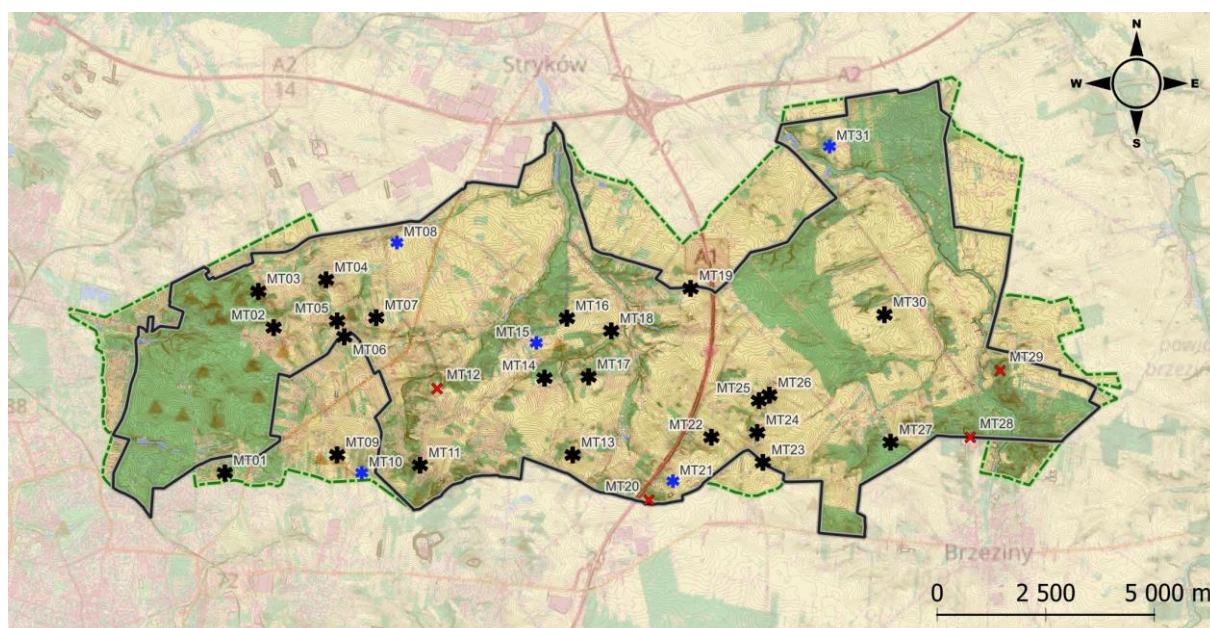
				możliwości jego turystycznego wykorzystania
PL06	Dobra Nowiny, punkt na stoku wyżyny, punkt na polu w pobliżu lasu	widok w kierunku południowym, na dolinę Młynówki i jej dopływu i Nowy Imielnik	punkt widokowy	Punkt aktualny - z ograniczeniami - duże walory widokowe Diagnoza: charakter miejsca predysponuje je do zachowania jako potencjalnego punktu widokowego jednak z uwagi na lokalizację z dala od drogi, na prywatnym terenie, dostępność jest ograniczona. Rekomenduje się wyznaczenie punktu na skraju lasu
PL07	Łódź, ul. Aksamitna – otulina PKWŁ			Punkt nieaktualny - teren zadrzewiony, przedpole ekspozycji zabudowane w znacznym stopniu, z elementami dysharmonijnymi (np. maszty telefonii komórkowej) Diagnoza: lokalizacja punktu w danym miejscu nie stwarza możliwości jego turystycznego wykorzystania
PL08	Łódź, ul. Nad Niemnem, punkt na kulminacji wzniesienia – otulina PKWŁ			Punkt nieaktualny - teren zadrzewiony i zabudowany, przedpole ekspozycji ograniczone Diagnoza: lokalizacja punktu w danym miejscu nie stwarza możliwości jego turystycznego wykorzystania
PL09	Wzgórze „Radary”, Dąbrowa			Punkt nieaktualny - teren wzniesienia mocno zadrzewiony, przedpole ekspozycji ograniczone Diagnoza: lokalizacja punktu w danym miejscu nie stwarza możliwości jego turystycznego wykorzystania
PL10	Dąbrowa, ul. Kopanka – punkt przy drodze	widok w kierunku Ei NE, krajobraz rolniczy, w tle zalesione wzgórza morenowe	otwarcie widokowe	Punkt aktualny - średnie walory widokowe Diagnoza: Istniejąca i nowopowstająca zabudowa zaburza przedpole ekspozycji; grupy zadrzewień zawężają zakres widoku; charakter miejsca predysponuje je do zachowania jako otwarcia widokowego

PL11	Dąbrówka – pole uprawne			<p>Punkt nieaktualny</p> <p>- punkt na środku pola uprawnego, stosunkowo trudno dostępny. Przedpole widoku na zaburzone poprzez zabudowę. Prawdopodobna kontynuacja rozwoju zabudowy, która całkowicie przesłoni widok.</p> <p>Diagnoza: lokalizacja punktu w danym miejscu nie stwarza możliwości jego turystycznego wykorzystania</p>
PL12	Ługi, przy drodze polnej	widoki z krawędzi wzgórza morenowego w kierunku N i NE, panorama wsi Ługi, widok na krajobraz doliny rzeki Moszczenica i jej dopływu Młynówki	punkt widokowy	<p>Punkt aktualny</p> <p>- duże walory widokowe</p> <p>Diagnoza: charakter miejsca predysponuje je do zachowania jako punktu widokowego</p>
PL13	Dobieszków, na skraju lasu	widok ze wzgórza morenowego w kierunkach E, NE i SE; dalekie panoramiczne wieloplanowe widoki krajobrazu morenowego z doliną rzeki Moszczenica i zabudową Starych Skoszew	punkt widokowy	<p>Punkt aktualny</p> <p>- bardzo duże walory widokowe</p> <p>Diagnoza: charakter miejsca predysponuje je do zachowania jako punktu widokowego; rekomenduje się też wyznaczenie punktu nieco na południe, z którego widoczna jest lepiej panorama Starych Skoszew z dominantą - kościołem</p>
PL14	Stare Skoszewy, przy drodze asfaltowej	z tego miejsca widoczne są pozostałości średniowiecznego grodziska	widok	<p>Jest to wartościowy widok, jednak miejsce to nie jest typowym punktem bądź otwarciem widokowym.</p> <p>Diagnoza: Grodzisko jest dziś słabo eksponowane w krajobrazie, jest nieoznakowane, a w jego otoczeniu panuje dysharmonia.</p>
PL15	Boginia, punkt w pobliżu drogi	Widoki z krawędzi wzgórza morenowego w kierunku południowym	otwarcie widokowe	<p>Punkt aktualny</p> <p>- duże walory widokowe</p> <p>Diagnoza: charakter miejsca predysponuje je do zachowania jako otwarcia widokowego; funkcjonowanie punktu jest zagrożone z uwagi na potencjalny rozwój nowej zabudowy</p>

PL16	Wzgórze Janów, na skraju lasu	widok z punktu kulminacyjnego na paśmie Wzniesień Łódzkich, widoki w kierunkach S, SE	punkt widokowy	<p>Punkt aktualny</p> <p>- duże walory widokowe</p> <p>Diagnoza:</p> <p>z uwagi na duże zadrzewienie na wzgórzu punkt wyznaczono na skraju lasu, nieco poniżej najwyższego punktu; charakter miejsca predysponuje je do zachowania jako punkt widokowy</p>
PL17	Nowosolna, niedaleko ul. Byszewskiej	widok z pasma Wzniesień Łódzkich, głównie w kierunku północnym		<p>Punkt nieaktualny</p> <p>- średnie walory widokowe</p> <p>Diagnoza:</p> <p>punkt stosunkowo trudno dostępny – na polu uprawnym; przedpole ekspozycji zostało zaburzone przez nową zabudowę mieszkaniową;</p> <p>lokalizacja punktu w danym miejscu i antropogeniczne przekształcenia krajobrazu sprawiają, że punkt nie stwarza możliwości jego turystycznego wykorzystania</p>
PL18	Plichtów, poza drogami i szlakiem	widok na parów, teren mocno zadrzewiony, nie jest to punkt widokowy		<p>Jest to wartościowy widok, jednak miejsce to nie jest typowym punktem bądź otwarciem widokowym.</p> <p>Punkt trudno dostępny</p> <p>Diagnoza:</p> <p>lokalizacja punktu w danym miejscu i antropogeniczne przekształcenia krajobrazu sprawiają, że punkt nie stwarza możliwości jego turystycznego wykorzystania</p>
PL19	punkt pomiędzy Plichtowem i Teolinem i Moskwą, w pobliżu autostrady A2, poza szlakiem	kulminacja wzniesienia, potencjalne widoki w różnych kierunkach, lokalnie i okresowo możliwe w kierunku W		<p>Punkt nieaktualny</p> <p>Diagnoza:</p> <p>punkt stosunkowo trudno dostępny – poza szlakiem i w miejscu dość zadrzewionym, o postępującej sukcesji (ograniczenie ekspozycji)</p> <p>lokalizacja punktu w danym miejscu, bliskość autostrady A2 i duże zadrzewienie sprawiają, że punkt nie stwarza obecnie możliwości jego turystycznego wykorzystania</p>
PL20	Głogowiec, w pobliżu autostrady, na	punkt przy górnej krawędzi dawnej suchej doliny,		<p>Punkt nieaktualny</p> <p>Diagnoza:</p>

	polu, poza szlakiem	potencjalne widoki w kierunku NW		teren mocno przekształcony przez budowę autostrady A2
PL21	Jaroszki, na polu uprawnym, poza szlakami i drogami	punkt w strefie krawędziowej Wzniesień Łódzkich z dalekimi panoramicznymi widokami w kierunkach N, NE i NW		Punkt aktualny , z zastrzeżeniem jego wyznaczenia przy drodze polnej (tak jak wyznaczono na mapach turystycznych) Diagnoza: Tereny otwarte warunkujące dalekie wieloplanowe panoramy, zaleca się bezwzględną ochronę przedpola ekspozycji
PL22	Buczek, na polu, w pobliżu drogi	punkt przy górnej krawędzi suchej doliny, potencjalne widoki w kierunku SE		Punkt nieaktualny Diagnoza: punkt stosunkowo trudno dostępny – na polu uprawnym; przedpole ekspozycji zostało zaburzone przez nową zabudowę mieszkaniową; rekomenduje się wyznaczenie punktu widokowego w pobliżu, na skraju lasu, z widokami w kierunku zachodnim
PL23	Teodorów, na polu, poza drogami i szlakami	punkt w strefie krawędziowej Wzniesień Łódzkich z dalekimi panoramicznymi widokami w kierunkach N, NE i NW		Punkt nieaktualny Diagnoza: punkt stosunkowo trudno dostępny – na polu uprawnym; rekomenduje się wyznaczenie wzdłuż drogi polnej biegnącej na południe ciągu widokowego widokowego
PL24	Grzmiąca, punkt kulminacyjny wzniesienia			Punkt nieaktualny - teren zadrzewiony Diagnoza: lokalizacja punktu w silnie zadrzewionym miejscu nie stwarza możliwości jego turystycznego wykorzystania, brak ekspozycji czynnej; Wzniesienie jest natomiast dominantą przyrodniczą i obiektem ekspozycji biernej
PL25	Tadzin, przy drodze w sąsiedztwie dawnej żwirowni			Punkt nieaktualny Diagnoza: teren mocno przekształcony przez eksploatacyjną działalność w żwirowni, obecnie zakład produkcyjny, teren zabudowany;

				potencjał ekspozycyjny mocno ograniczony
PL26	Syberia, punkt kulminacyjny wzniesienia			Punkt nieaktualny - teren zadrzewiony Diagnoza: lokalizacja punktu w silnie zadrzewionym miejscu nie stwarza możliwości jego turystycznego wykorzystania, brak ekspozycji czynnej; Wzniesienia jest natomiast ciekawym akcentem przyrodniczym i obiektem ekspozycji biernej
PL27	Syberia, punkt przy górnej krawędzi suchej doliny – otulina PKWŁ			Punkt nieaktualny Diagnoza: teren przekształcony antropogenicznie, znajduje się tu farma fotowoltaiczna
PL28	Punkt na polu uprawnym, na wzniesieniu, pomiędzy zabudowaniami Dąbrówki Dużej i Małej	Widok z krawędzi moreny w kierunku N, na dolinę cieku dopływającego do Mrożycy		Punkt aktualny - z ograniczeniami - duże walory widokowe Diagnoza: charakter miejsca predysponuje je do zachowania jako potencjalnego punktu widokowego jednak z uwagi na lokalizację z dala od drogi, na prywatnym terenie pól uprawnych, dostępność jest ograniczona.
PL29	Niesułków Kolonia, przy górnej krawędzi doliny Mrożycy			Punkt nieaktualny - teren zadrzewiony Diagnoza: lokalizacja punktu w silnie zadrzewionym miejscu nie stwarza możliwości jego turystycznego wykorzystania, brak ekspozycji czynnej;

Punkty widokowe z dotychczasowych map turystycznych:

- * aktualny
- * aktualny - umiarkowane/ przeciętne walory widokowe
- × nieaktualny

— granica PKWiL
— granica otuliny PKWiL

Ryc. 21 Lokalizacja punktów widokowych oznaczonych na mapach turystycznych (oprac. własne).

Tab. 9 Krótka charakterystyka dotychczasowych (wyznaczonych na mapach turystycznych) punktów widokowych:

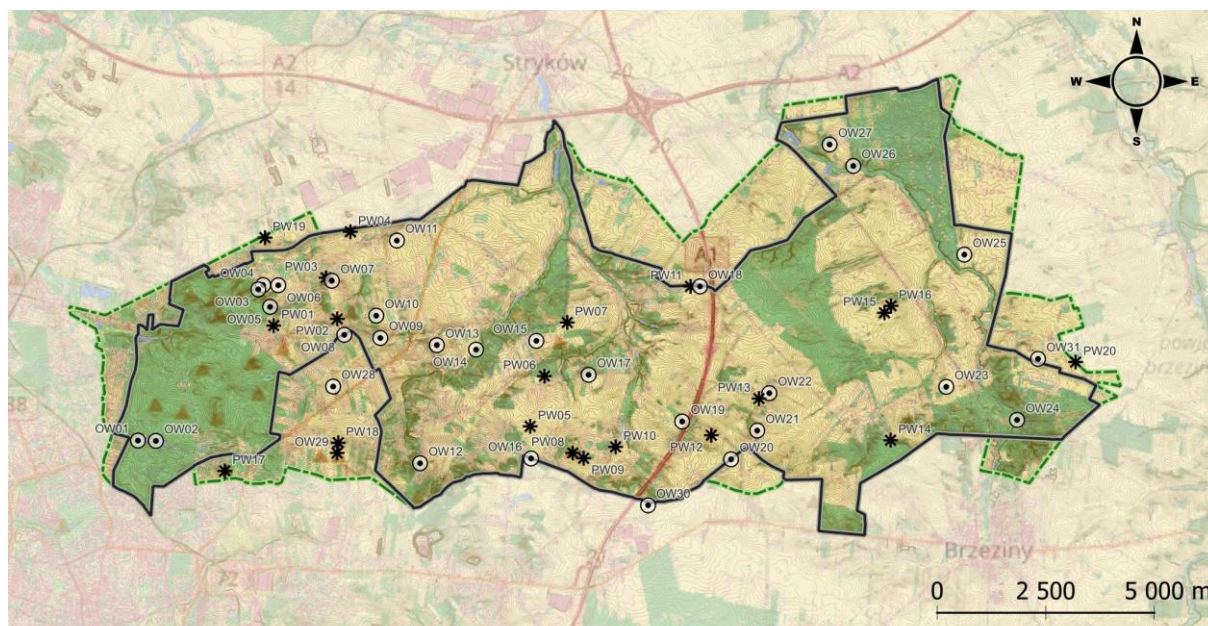
Tymczasowy nr punktu w celu identyfikacji	Lokalizacja	Opis widoku	Typ punktu (wg przyjętych definicji)	Ocena punktu – możliwość wykorzystania w terenie i ograniczenia
MT01	opis jak dla punktu PL01			Punkt aktualny - z ograniczeniami - adaptowano jako PW17
MT02	opis jak dla punktu PL03			Punkt aktualny - z ograniczeniami - adaptowano jako PW01
MT03	Łódź, Moskule, ul. Serwituty, na skraju Lasu Łągiewnickiego	widok w kierunku wschodnim; teren użytkowany rolniczo, z zadrzewieniami owocowymi i ozdobnymi; zabudowa siedliskowa i jednorodzinna; w tle zadrzewione wzniesienia wzgórz morenowych w Dobrej-Nowiny. Na horyzoncie przebijają się	otwarcie widokowe	Punkt aktualny – adaptowano jako OW03 Diagnoza: lokalizacja punktu w na szlaku, w miejscu dostępnym. Funkcjonowanie punktu jest jednak zagrożone – potencjalna nowa zabudowa może całkowicie przestąpić przedpole ekspozycji.

		sylwety hal magazynowych okolic Strykowa		
MT04	opis jak dla punktu PL04 i PW03			Punkt aktualny – adaptowano jako PW03
MT05	– opis i charakterystyka punktu w dalszych rozdziałach (punkt PW02)			Punkt aktualny – adaptowano jako PW02
MT06	– opis i charakterystyka punktu w dalszych rozdziałach (punkt OW08)			Punkt aktualny – adaptowano jako OW08
MT07	– opis i charakterystyka punktu w dalszych rozdziałach (punkt OW10)			Punkt aktualny – adaptowano jako OW10
MT08	– opis i charakterystyka punktu w dalszych rozdziałach (punkt OW11)			Punkt aktualny – adaptowano jako OW11
MT09	– opis i charakterystyka punktu w dalszych rozdziałach (punkt OW29)			Punkt aktualny – adaptowano jako OW29
MT10	Łódź-Widzew, ul. Nad Niemnem	widoki ze strefy krawędziowej Wzniesień Łódzkich w kierunku północnym, na tereny niżej położone, m.in. dolinę Młynówki	otwarcie widokowe	Punkt aktualny - z ograniczeniami – funkcjonowanie bardzo zagrożone. Pozostała jedna wąska niezabudowana działka (w kierunku na północ od punktu). Tereny na południe są już zabudowane
MT11	opis jak dla punktu PL10 i OW12			Punkt aktualny – adaptowano jako OW12
MT12	opis jak dla punktu PL11			Punkt nieaktualny
MT13	opis jak dla punktu PL16 i PW08			Punkt aktualny – adaptowano jako PW08
MT14	opis jak dla punktu PW06			Punkt aktualny – adaptowano jako PW06
MT15	opis jak dla punktu OW15			Punkt aktualny – adaptowano jako OW06
MT16	opis jak dla punktu PL13			Punkt aktualny - w pobliżu wyznaczono kolejny punkt: PW07
MT17	opis jak dla punktu PL15 i PW17			Punkt aktualny – adaptowano jako OW17
MT18	Stare Skoszewy, przy drodze polnej	Widok w kierunku południowym, na staw i dolinę Moszczenicy – teren zadrzewiony,	ciąg widokowy	Punkt aktualny – adaptowano jako ciąg widokowy Diagnoza: Widok na rzekę przestanią zadrzewienia w dolinie. Ekspozycja

		widoki przesłonięte		widokowa większa w sezonie bezlistnym.
MT19	opis jak dla punktu PW11			Punkt aktualny – adaptowano jako PW11
MT20	opis jak dla punktu PL19			Punkt nieaktualny
MT21	Moskwa	krajobraz rolniczy, widok szczególnie w kierunku północnym, ale niezbyt daleki	punkt widokowy	Punkt aktualny – przeciętne walory widokowe
MT22	opis jak dla punktu PW12			Punkt aktualny – adaptowano jako PW12
MT23	opis jak dla ciągu widokowego CW12			Punkt aktualny – adaptowano jako CW12 (ciąg widokowy)
MT24	opis jak dla punktu OW21			Punkt aktualny – adaptowano jako OW21
MT25	opis jak dla punktu PW13			Punkt aktualny – adaptowano jako PW13
MT26	opis jak dla punktu OW22			Punkt aktualny – adaptowano jako OW22
MT27	opis jak dla punktu PW14			Punkt aktualny – adaptowano jako PW14
MT28	opis jak dla punktu PL25			Punkt nieaktualny
MT29	opis jak dla punktu PL26			Punkt nieaktualny
MT30	opis jak dla punktu PW15			Punkt aktualny – adaptowano jako PW15
MT31	opis jak dla punktu OW27			Punkt aktualny – adaptowano jako OW27

4.3.2.2. Identyfikacja punktów i otwarć widokowych

Badania terenowe i kameralne (analiza map, analizy przestrzenne) pozwoliły nie tylko zweryfikować i ocenić punkty widokowe wyznaczone w dotychczasowych opracowaniach, ale także przyczyniły się do **wyznaczenia nowych miejsc**, które powinny służyć jako punkty lub otwarcia widokowe. Większość dotychczasowych punktów uznano za wartościowe i przeznaczono do adaptacji (jako punkty, otwarcia lub ciągi widokowe), część wymaga drobnych zmian w postaci nieznacznej korekty w ich lokalizacji, inne wymagają większej ingerencji i podjęcia działań w celu przeciwdziałania ograniczaniu ekspozycji widokowej (np. przesłonięcia przez roślinność, zabudowę) i powstawaniu obiektów dysharmonijnych w krajobrazie, zwłaszcza na obszarze przedpoli ekspozycji widokowej. Na obszarze Parku oraz w jego bezpośrednim sąsiedztwie (w granicach otuliny) oznaczono w sumie 20 punktów widokowych i 31 otwarć widokowych. Ich charakterystykę przedstawiono w kolejnych rozdziałach operatu.

Punkty i otwarcia widokowe zweryfikowane i wyznaczone w ramach prac nad operatem krajobrazowym (2025):

- * punkt widokowy
- ⊙ otwarcie widokowe

granica PKWŁ
 granica otuliny PKWŁ

Ryc. 22 Lokalizacja zidentyfikowanych punktów i otwarć w PKWŁ. (oprac. własne).

4.3.2.3. Szczegółowa charakterystyka i analiza fizjonomiczna wybranych punktów widokowych

Szczegółową analizę widokową sporządzoną dla wybranych punktów widokowych, prezentujących charakterystyczne dla Parku krajobrazy strefy krawędziowej Wzniesień Łódzkich, wzgórz morenowych i dolin rzecznych przedstawiono w Załączniku 3.

4.3.2.4. Syntetyczna charakterystyka pozostałych punktów widokowych

Poniżej przedstawiono syntetyczną charakterystykę pozostałych, wyznaczonych punktów widokowych.

Punkt widokowy nr PW01

Lokalizacja: Łódź-Modrzew, na polu uprawnym, przy zagajniku

Dostępność i ogólna charakterystyka: ograniczona dostępność (pole uprawne, poza drogami i szlakami); malowniczy daleki widok w kierunku południowym, w tle zadrzewione wzniesienia Lasu Łągiwnickiego

Ocena atrakcyjności widoku (bardzo duże/duże/średnie/przeciętne walory): duże walory widokowe

Zagrożenia dla funkcjonowania: potencjalne ograniczenie widoku przez zmianę sposobu użytkowania przedpola ekspozycji, np. wysokie uprawy, nowa zabudowa, itp.

Fot. 1 Widok z punktu nr PW01 (Fot. Wasilewski M., 2025).

Punkt widokowy nr PW02

Lokalizacja: Dobra-Nowiny, w pobliżu ogródków ROD

Dostępność i ogólna charakterystyka:

- punkt przy drodze polnej; dostępność umiarkowana, częściowo dojście ograniczone ze względu na lokalizację drogi na terenie prywatnym;
- widok w kierunku zachodnim, w tle zadrzewione wzniesienia Lasu Łagiewnickiego; krajobraz rolniczy pól, łąk i zadrzewień; przejawy antropopresji (pojedyncza nowa zabudowa)

Ocena atrakcyjności widoku (bardzo duże/duże/średnie/przeciętne walory): duże walory widokowe

Zagrożenia dla funkcjonowania: potencjalne ograniczenie widoku przez zmianę sposobu użytkowania przedpola ekspozycji, np. wysokie uprawy, nowa zabudowa, itp.; zaburzenia widoku panoramy (potencjalne akcenty kulturowe negatywne)

Fot. 2 Widok z punktu nr PW02 (Fot. Wasilewski M., 2025).

Punkt widokowy nr PW03

Lokalizacja: Dobra-Nowiny, punkt na wzniesieniu o wysokości 220 m n.p.m., tzw. Górka Ślimaka

Dostępność i ogólna charakterystyka:

- punkt przy drodze polnej; dostępność dobra, tzw. Górka Ślimaka, widok z krawędzi Wzniesień Łódzkich na tereny niżej położone; daleki panoramiczny widok głównie w kierunku północnym i północno-wschodnim, widok mocno ograniczony przez zadrzewienia i zakrzewienia będącej wynikiem sukcesji; w tle hale magazynowe w okolicach Strykowa;
- widok w kierunku zachodnim (na Las Łagiewnicki) przestłonięty zadrzewieniami

Ocena atrakcyjności widoku (bardzo duże/duże/średnie/przeciętne walory): przeciętne walory widokowe

Zagrożenia dla funkcjonowania: dalsza sukcesja drzew spowoduje całkowite przestłonięcie i brak ekspozycji widokowej z terenu wzniesienia; dalsze funkcjonowanie punktu jest zagrożone.

Fot. 3 Widok z punktu nr PW03 (Fot. Wasilewski M., 2025).

Punkt widokowy nr PW05

Lokalizacja: Grabina

Dostępność i ogólna charakterystyka:

- punkt przy drodze; dostępność dobra, punkt u podnóża Wzniesień Łódzkich, na terenie płaskim, równin sandrowych
- dalekie panoramiczne widoki niemal we wszystkich kierunkach; krajobraz rolniczy pól uprawnych i zadrzewień

Ocena atrakcyjności widoku (bardzo duże/duże/średnie/przeciętne walory): średnie walory widokowe

Zagrożenia dla funkcjonowania: rozwój zabudowy może ograniczyć bądź całkowicie zaburzyć ekspozycję widokową.

Punkt widokowy nr PW06

Lokalizacja: Dobra-Nowiny, punkt na wzniesieniu o wysokości 220 m n.p.m., tzw. Górka Ślimaka

Dostępność i ogólna charakterystyka:

- punkt przy drodze asfaltowej; dostępność dobra, widok górnej krawędzi powierzchni stokowych suchej doliny
- widok w kierunku południowym; krajobraz rolniczy, mozaika pól i zadrzewień, w tle zalesione wzgórza morenowe Janów i krawędź Wzniesień Łódzkich

Ocena atrakcyjności widoku (bardzo duże/duże/średnie/przeciętne walory): duże walory widokowe

Zagrożenia dla funkcjonowania: nowa zabudowa przy drodze może zaburzyć przedpole ekspozycji i przesłonić widok na wzgórze Janów.

Fot. 4 Widok z punktu nr PW06 (Fot. Wasilewski M., 2025).

Punkt widokowy nr PW07

Lokalizacja: Dobieszków, po wschodniej stronie kompleksu leśnego

Dostępność i ogólna charakterystyka:

- punkt na polu, ograniczony dostęp z uwagi na odsunięcie od drogi polnej, zależny od rodzaju upraw i możliwości penetracji terenu; w pobliżu jest wyznaczony na mapach turystycznych punkt bardziej dostępny (na skraju lasu), o nieco innym zakresie widoku
- panoramiczny widok w kierunku wschodnim, panorama Starych Skoszew z dominantą - kościołem; w tle Lasy Janinowskie

Ocena atrakcyjności widoku (bardzo duże/duże/średnie/przeciętne walory): bardzo duże walory widokowe

Zagrożenia dla funkcjonowania: potencjalne ograniczenie widoku przez zmianę sposobu użytkowania przedpola ekspozycji, np. wysokie uprawy.

Fot. 5 Widok z okolic punktu nr PW07 – z drogi (lepszy widok jest z terenu położonego wyżej, na polu uprawnym). (Fot. Wasilewski M., 2025).

Punkt widokowy nr PW08

Lokalizacja: Janów, wzgórze morenowe, przy zagajniku od strony wschodniej

Dostępność i ogólna charakterystyka:

- punkt przy zagajniku, u podnóża wzniesienia, dojście drogą polną
- panoramiczny, szeroki widok w kierunku południowym; malownicza mozaika pól uprawnych, zadrzewień i zabudowy wiejskiej, w tle wyraźna krawędź Wzniesień Łódzkich

Ocena atrakcyjności widoku (bardzo duże/duże/średnie/przeciętne walory): bardzo duże walory widokowe

Zagrożenia dla funkcjonowania: z uwagi na topografię terenu obszar przedpola wydaje się być niezagrożony – przewiduje się dalsze rolnicze wykorzystanie obszarów otaczających wzniesienie.

Fot. 6 Widok z punktu nr PW08. (Fot. Krzewina M., 2018, źródło Google Maps).

Punkt widokowy nr PW15

Lokalizacja: Dąbrówka Duża

Dostępność i ogólna charakterystyka:

- punkt przy zagajniku (od południowej strony), wśród pól uprawnych, dojście drogą polną, częściowo utrudnione (przejście przez suchą dolinę – zatarty układ dróg polnych/ leśnych)
- daleki widok w kierunku południowym i południowo-wschodnim, wieloplanowy; krajobraz rolniczy z zadrzewieniami, w tle akcenty zabudowy, na horyzoncie zadrzewiona krawędź Wzniesień Łódzkich

Ocena atrakcyjności widoku (bardzo duże/duże/średnie/przeciętne walory): średnie duże walory widokowe

Zagrożenia dla funkcjonowania: z uwagi na topografię terenu obszar przedpoła wydaje się być niezagrożony – przewiduje się dalsze rolnicze wykorzystanie obszarów otaczających wzniesienie.

Fot. 7 Widok z punktu nr PW15. (Fot. Wasilewski M., 2025).

Punkt widokowy nr PW17 – otulina PKWŁ

Lokalizacja: Łódź, tzw. Górka Rogowska

Dostępność i ogólna charakterystyka:

- urządzony punkt widokowy na sztucznym wzniesieniu tzw. Górka Rogowska
- widoki panoramiczne, wielokierunkowe, przesłonięte częściowo przez drzewa i krzewy
- najlepsza ekspozycja widokowa w kierunku zachodnim – panorama Łodzi

Ocena atrakcyjności widoku (bardzo duże/duże/średnie/przeciętne walory): średnie walory widokowe

Zagrożenia dla funkcjonowania: brak odpowiedniej pielęgnacji miejsc otwarc widokowych spowoduje dalszy rozrost drzew i krzewów co może całkowicie ograniczyć ekspozycję widokową

Fot. 8 Widok z punktu nr PW17. (Fot. Wasilewski M., 2025).

Punkt widokowy nr PW18 – otulina PKWŁ

Lokalizacja: Łódź, ul. Bursztynowa

Dostępność i ogólna charakterystyka:

- punkt widokowy przy drodze
- panoramiczny widok w kierunku północnym ze strefy krawędzowej pasma Wzniesień Łódzkich wielokierunkowe, przestłonięte częściowo przez drzewa i krzewy
- pola uprawne stanowią przedpole ekspozycji, w tle panoramy zadrzewione, niżej położone obszary wysoczyzny morenowej, na horyzoncie zadrzewione wzniesienia w rejonie Dobrej-Nowiny

Ocena atrakcyjności widoku (bardzo duże/duże/średnie/przeciętne walory): średnie walory widokowe

Zagrożenia dla funkcjonowania: rozwój nowej zabudowy wzdłuż drogi może przestłonić widok. Dalsze funkcjonowanie punktu jest zagrożone.

Punkt widokowy nr PW19 – otulina PKWŁ

Lokalizacja: Klęk

Dostępność i ogólna charakterystyka:

- punkt widokowy przy drodze z aleją drzew (topola włoska)
- malowniczy widok w kierunku południowym, widok na aleję drzew, panorama wsi Dobra-Nowiny, tle zadrzewione wzniesienia Lasu Łagiewnickiego

Ocena atrakcyjności widoku (bardzo duże/duże/średnie/przeciętne walory): duże walory widokowe

Zagrożenia dla funkcjonowania: potencjalny rozwój zabudowy wzdłuż drogi; potencjalna degradacja alei drzew

Fot. 9 Widok z punktu nr PW19. (Fot. Wasilewski M., 2025).

Punkt widokowy nr PW20 – otulina PKWŁ

Lokalizacja: Pieńki Henrykowskie

Dostępność i ogólna charakterystyka:

- punkt widokowy przy drodze, na granicy otuliny Parku
- malowniczy widok w kierunku zachodnim; krajobraz rolniczy z rozproszoną zabudową i zadrzewieniami; na horyzoncie zalesione wzgórza morenowe przy dolinie Mrożycy

Ocena atrakcyjności widoku (bardzo duże/duże/średnie/przeciętne walory): duże walory widokowe

Zagrożenia dla funkcjonowania: potencjalny rozwój zabudowy wzdłuż drogi może ograniczyć/ zaburzyć ekspozycję widokową

Fot. 10 Widok z punktu nr PW20. (Fot. Wasilewski M., 2025).

Zasięgi widoczności ze zidentyfikowanych punktów widokowych przedstawiono na rycinach w Załączniku 4.

4.3.2.5. Charakterystyka otwarć widokowych

Poniżej scharakteryzowano wybrane otwarcia widokowe, które przedstawiają tak znaczące walory krajobrazowe, jak i charakteryzują się zagrożeniami utraty ich wartości. Zasięgi widoczności ze zidentyfikowanych otwarć przedstawiono na rycinach w Załączniku 4.

Otwarcie widokowe nr OW02

Lokalizacja: Łódź, Las Łągiewnicki, mostek na zbiorniku wodnym Arturówek (Bzura)

Dostępność i ogólna charakterystyka:

- punkt dostępny
- widoki w kierunku wschodnim i zachodnim; wewnątrz krajobrazowe stanowi zbiornik Arturówek na rzece Bzura, tłem widoku są zadrzewienia.

Ocena atrakcyjności widoku (bardzo duże/duże/średnie/przeciętne walory): średnie walory widokowe

Zagrożenia dla funkcjonowania: potencjalne nowe elementy infrastruktury technicznej (mostek) i turystycznej – nieodpowiednio dobrane (styl, kolor, materiał) mogą zaburzyć widok

Fot. 11 Widok z punktu nr OW02. (Fot. Wasilewski M., 2025).

Otwarcie widokowe nr OW04

Lokalizacja: Łódź, Moskule, ul. Serwituty

Dostępność i ogólna charakterystyka:

- skraj Lasu Łągiewnickiego, na szlaku
- widok w kierunku wschodnim, pola uprawne, w tle zadrzewione wzniesienia w rejonie Dobrej-Nowiny

Ocena atrakcyjności widoku (bardzo duże/duże/średnie/przeciętne walory): średnie walory widokowe

Zagrożenia dla funkcjonowania: potencjalny dalszy rozwój nowej zabudowy może ograniczyć/ zaburzyć ekspozycję widokową

Fot. 12 Widok z punktu nr OW04. (Fot. Wasilewski M., 2025).

Otwarcie widokowe nr OW05

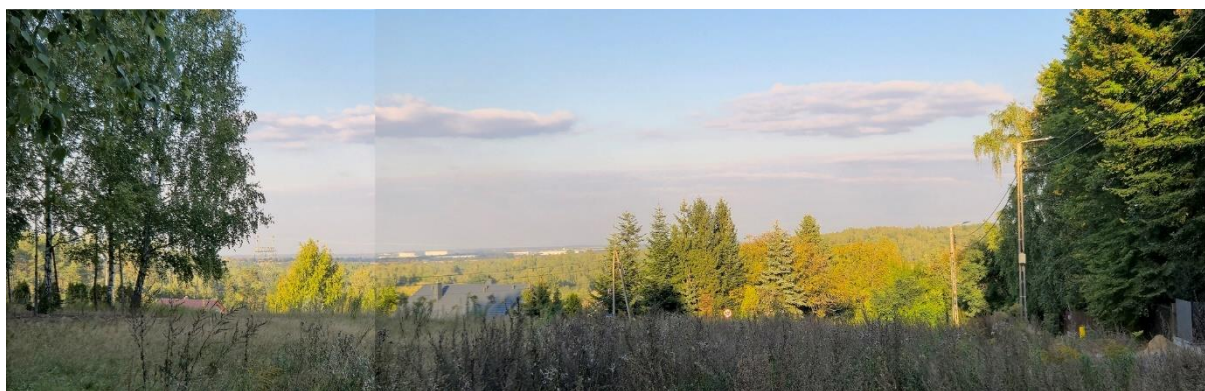
Lokalizacja: Łódź, Moskule, ul. Serwituty

Dostępność i ogólna charakterystyka:

- skraj Lasu Łągiewnickiego, na łące w pobliżu drogi z kostki betonowej
- widok w kierunku północno-wschodnim, w tle zadrzewione wzniesienia, dalej na horyzoncie widać hale magazynowe pola uprawne

Ocena atrakcyjności widoku (bardzo duże/duże/średnie/przeciętne walory): przeciętne walory widokowe

Zagrożenia dla funkcjonowania: potencjalny dalszy rozwój nowej zabudowy oraz infrastruktury technicznej może ograniczyć/ zaburzyć ekspozycję widokową; roślinność ozdobna na działkach prywatnych może przesłonić widok; elementy zagospodarowania działek (np. ogrodzenia) wprowadzają dysharmonię

Fot. 13 Widok z punktu nr OW05. (Fot. Wasilewski M., 2025).

Otwarcie widokowe nr OW06

Lokalizacja: Klęk, droga równoległa do ul. Serwituty

Dostępność i ogólna charakterystyka:

- punkt przy drodze
- widok w kierunku zachodnim na Kamienną Górę

Ocena atrakcyjności widoku (bardzo duże/duże/średnie/przeciętne walory): średnie walory widokowe

Zagrożenia dla funkcjonowania: potencjalny rozwój nowej zabudowy może całkowicie przesłonić widok; rozwój zabudowy oraz infrastruktury technicznej przy ul. Serwituty może działać dysharmonijnie na panoramę widokową

Fot. 14 Widok z punktu nr OW06. (Google Street View).

Otwarcie widokowe nr OW07

Lokalizacja: Dobra-Nowiny,

Dostępność i ogólna charakterystyka:

- punkt na łące, tuż przy drodze polnej prowadzącej do prywatnej posesji
- widok w kierunku północno-wschodnim, w tle hale magazynowe w okolicach Strykowa, kapliczka na pierwszym planie

Ocena atrakcyjności widoku (bardzo duże/duże/średnie/przeciętne walory): średnie walory widokowe

Zagrożenia dla funkcjonowania: wzrost krzewów i drzew może spowodować całkowite przesłonięcie dalekiego planu, otwarcie widokowe jest zagrożone i może stracić potencjał ekspozycyjny w niedalekiej przyszłości

Fot. 15 Widok z punktu nr OW07. (Fot. Wasilewski M., 2025).

Otwarcie widokowe nr OW10

Lokalizacja: Dobra-Nowiny

Dostępność i ogólna charakterystyka:

- punkt na skraju lasu, trudno dostępny – prowadzi przez las, ale ścieżki w lesie uległy znacznemu zatarciu, otwarcie widokowe w kierunku południowym, w tle wzgórze Dąbrowa
- widok w kierunku północno-wschodnim, w tle hale magazynowe w okolicach Strykowa, kapliczka na pierwszym planie

Ocena atrakcyjności widoku (bardzo duże/duże/średnie/przeciętne walory): średnie walory widokowe

Zagrożenia dla funkcjonowania: potencjalne ograniczenie widoku przez zmianę sposobu użytkowania przedpola ekspozycji, np. wysokie uprawy, nowa zabudowa

Fot. 16 Widok z punktu nr OW10. (Fot. Wasilewski M., 2025).

Otwarcie widokowe nr OW14

Lokalizacja: Stary Imielnik, rezerwat przyrody Struga Dobieszkowska

Dostępność i ogólna charakterystyka:

- punkt na skraju lasu, przy brzegu rzeki Młynówka
- widoki szczególnie atrakcyjne w sezonie bezlistnym, kiedy roślinność nie przesłania rzeki Młynówka i malowniczych rozlewisk

Ocena atrakcyjności widoku (bardzo duże/duże/średnie/przeciętne walory): duże walory widokowe

Zagrożenia dla funkcjonowania: zawłaszczenie doliny rzecznej – nowa zabudowa i towarzysząca jej infrastruktura (np. ogrodzenia) ograniczają i zaburzają widoki

Fot. 17 Widoki z punktu nr OW14. (Fot. Wasilewski M., 2025).

Otwarcie widokowe nr OW17

Lokalizacja: Borchówka

Dostępność i ogólna charakterystyka:

- punkt przy drodze, dostępność dobra, ale brak chodnika przy drodze
- widok w kierunku południowym; krajobraz rolniczy, mozaika pól i zadrzewień, w tle zalesione Wzgórze Janów

Ocena atrakcyjności widoku (bardzo duże/duże/średnie/przeciętne walory): średnie walory widokowe

Zagrożenia dla funkcjonowania: potencjalny rozwój nowej zabudowy wzdłuż drogi może całkowicie przesłonić widok

Fot. 18 Widoki z punktu nr OW17. (Fot. Wasilewski M., 2025).

Otwarcie widokowe nr OW19

Lokalizacja: Laski

Dostępność i ogólna charakterystyka:

- punkt przy drodze, dostępność dobra
- daleki malowniczy widok w kierunku wschodnim; krajobraz rolniczy, mozaika pól, lasów i zadrzewień, w tle wzgórze morenowe w Janowie i zadrzewione pasmo Wzniesień Łódzkich; malowniczości krajobrazowej dodaje wypas koni

Ocena atrakcyjności widoku (bardzo duże/duże/średnie/przeciętne walory): duże walory widokowe

Zagrożenia dla funkcjonowania: teren przedpola ekspozycji wydaje się nie być zagrożony jeśli dotychczasowe użytkowanie, tj. łąki i wypas, zostaną utrzymane. Nowa zabudowa w dalszych planach widoku może stanowić negatywny akcent, a lokalnie może przesłonić najbardziej wartościowe morfologicznie elementy krajobrazu (wzniesienia i moreny)

Fot. 19 Widoki z punktu nr OW19 – lipiec 2025 (po lewej), październik 2025 (po prawej) (Fot. Wasilewski M.).

Otwarcie widokowe nr OW20

Lokalizacja: Moskwa

Dostępność i ogólna charakterystyka:

- punkt przy drodze, dostępność dobra
- widok w kierunku południowym; krajobraz rolniczy, w tle zalesione pasma Wzniesień Łódzkich

Ocena atrakcyjności widoku (bardzo duże/duże/średnie/przeciętne walory): średnie walory widokowe

Zagrożenia dla funkcjonowania: potencjalny rozwój nowej zabudowy wzdłuż drogi może całkowicie przestonić widok

Fot. 20 Widoki z punktu nr OW20. (Fot. Wasilewski M., 2025).

Otwarcie widokowe nr OW21

Lokalizacja: Jaroszek

Dostępność i ogólna charakterystyka:

- punkt przy drodze, dostępność dobra
- daleki widok w kierunku południowo-wschodnim; krajobraz rolniczy z urozmaiconą rzeźbą terenu, zadrzewienia, w tle zalesione pasma Wzniesień Łódzkich (las Polik-Grzmiąca)

Ocena atrakcyjności widoku (bardzo duże/duże/średnie/przeciętne walory): duże walory widokowe

Zagrożenia dla funkcjonowania: potencjalny rozwój nowej zabudowy wzdłuż drogi może całkowicie przestonić widok; wysokie uprawy mogą przestonić widoki w sezonie wegetacyjnym

Fot. 21 Widoki z punktu nr OW21 – lipiec 2025 r. (u góry), październik 2025 r. (na dole) (Fot. Wasilewski M.).

Otwarcie widokowe nr OW22

Lokalizacja: Buczek

Dostępność i ogólna charakterystyka:

- punkt przy drodze, dostępność dobra
- krajobraz rolniczy z urozmaiconą rzeźbą terenu, zadrzewienia, w tle zalesione pasma Wzniesień Łódzkich (las Polik-Grzmiąca)

Ocena atrakcyjności widoku (bardzo duże/duże/średnie/przeciętne walory): duże walory widokowe

Zagrożenia dla funkcjonowania: potencjalny rozwój nowej zabudowy wzdłuż drogi może całkowicie przesłonić widok; wysokie uprawy mogą przesłonić widoki w sezonie wegetacyjnym

Fot. 22 Widoki z punktu nr OW22 – lipiec 2025 r. (u góry), październik 2025 r. (na dole) (Fot. Wasilewski M.).

Otwarcie widokowe nr OW23

Lokalizacja: Tadzin

Dostępność i ogólna charakterystyka:

- punkt przy drodze polnej, na skraju lasu, dostępność dobra
- krajobraz rolniczy; widok w kierunku wschodnim, w tle sylweta wzgórza morenowego Pelchowizna

Ocena atrakcyjności widoku (bardzo duże/duże/średnie/przeciętne walory): duże walory widokowe

Zagrożenia dla funkcjonowania: wysokie uprawy mogą przesłonić widoki w sezonie wegetacyjnym

Fot. 23 Widoki z punktu nr OW23 (Fot. Wasilewski M., 2025).

Otwarcie widokowe nr OW23

Lokalizacja: Tadzín

Dostępność i ogólna charakterystyka:

- punkt przy szlaku, w pobliżu mostku nad Mrożycą, dostępność dobra
- widok na malowniczą rzekę i zalesioną dolinę o urozmaiconej rzeźbie terenu

Ocena atrakcyjności widoku (bardzo duże/duże/średnie/przeciętne walory): duże walory widokowe

Zagrożenia dla funkcjonowania: potencjalne nowe elementy infrastruktury technicznej (mostek) i turystycznej – nieodpowiednio dobrane (styl, kolor, materiał) mogą zaburzyć widok

Fot. 24 Widoki z punktu nr OW214 (Fot. Wasilewski M., 2025).

Otwarcie widokowe nr OW25

Lokalizacja: Wola Cyrusowa

Dostępność i ogólna charakterystyka:

- punkt przy drodze polnej, na skraju lasu, dostępność dobra
- daleki panoramiczny widok w kierunku NE i E; obszar Natura 2000, oczka wodne w krajobrazie rolniczym

Ocena atrakcyjności widoku (bardzo duże/duże/średnie/przeciętne walory): średnie walory widokowe

Zagrożenia dla funkcjonowania: zabudowa, a przede wszystkim elementy infrastruktury technicznej (słupy wysokiego napięcia) stanowią dysharmonijny akcent w krajobrazie; zarastanie łąk może ograniczyć ekspozycję widokową; obniżenie poziomu wód gruntowych może spowodować wysychanie oczek wodnych i zmiany w szacie roślinnej

Fot. 25 Widoki z punktu nr OW25 (Fot. Wasilewski M., 2025).

Otwarcie widokowe nr OW26

Lokalizacja: Niesułków-Kolonia

Dostępność i ogólna charakterystyka:

- punkt przy szlaku, nad rzeką Mrożyca, dostępność dobra
- malowniczy widok na meandry rzeki i jej zalesioną dolinę; widoki szczególnie eksponowane w sezonie bezlistnym

Ocena atrakcyjności widoku (bardzo duże/duże/średnie/przeciętne walory): duże walory widokowe

Zagrożenia dla funkcjonowania: potencjalne nowe elementy infrastruktury turystycznej – nieodpowiednio dobrane (styl, kolor, materiał) mogą zaburzyć widok

Fot. 26 Widoki z punktu nr OW26 (Fot. Wasilewski M., 2025).

Otwarcie widokowe nr OW31

Lokalizacja: Pieńki Henrykowskie – otulina PKWŁ

Dostępność i ogólna charakterystyka:

- punkt przy drodze polnej, na skraju lasu, dostępność dobra
- widok w kierunku wschodnim i południowo-wschodnim; krajobraz rolniczy, mozaika pól i zadrzewień śródpolnych, w tle lasy

Ocena atrakcyjności widoku (bardzo duże/duże/średnie/przeciętne walory): średnie walory widokowe

Zagrożenia dla funkcjonowania: wysokie uprawy (np. kukurydza) mogłyby przesłonić widok; sukcesja na nieużytkach, w pobliżu drogi polnej też mogłaby również ograniczyć ekspozycję widokową

Fot. 27 Widoki z punktu nr OW31 (Fot. Wasilewski M., 2025).

4.3.3. Ciągi, osie widokowe i wnętrza krajobrazowe

Ciągi widokowe

Z uwagi na dynamiczny rozwój zabudowy mieszkaniowej i kurczący się zasób pól uprawnych, łąk i pastwisk, zmniejsza się potencjał ekspozycyjny związany z obiektami liniowymi, tj. przede wszystkim drogami (autostrada, drogi krajowe, wojewódzkie, lokalne), drogami polnymi i innymi szlakami. Prace nad poprzednim planem ochrony doprowadziły do identyfikacji takich panoram widokowych wzdłuż dróg, podobny wkład poczyniły prace nad Audytem Krajobrazowym dla woj. łódzkiego. Ten materiał stanowił punkt wyjścia dla wyznaczenia najbardziej atrakcyjnych krajobrazowo ciągów widokowych. Badania terenowe pozwoliły na weryfikację dotychczas zidentyfikowanych oraz wyznaczenie nowych, wartych kształtowania i ochrony ciągów widokowych.

W krajobrazie PKWŁ ciągi widokowe wyznaczono głównie na terenach położonych na północ od krawędzi pasma Wzniesień Łódzkich. Zlokalizowane są one w większości na terenach wysoczyznowych, o umiarkowanie zróżnicowanej rzeźbie terenu, zapewniają jednak ciekawe widoki na charakterystyczne dla Parku geomorfologiczne formy ukształtowania terenu zlokalizowane zwłaszcza w południowej jego części (krawędź Wzniesień Łódzkich, wzgórza morenowe, doliny o urozmaiconej rzeźbie terenu). Niektóre z ciągów wyznaczono wzdłuż dróg wiejskich, gdzie lokalne otwarcia widokowe związane są z „lukami” w zabudowie. Przekształcenia krajobrazów zabudowy wiejskiej, z układów, w których dominuje zabudowa siedliskowa, na układy zwartej zabudowy mieszkaniowej na małych działkach, a w szczególności bardziej złożone układy o charakterze podmiejskim, stwarzają duże zagrożenie dla funkcjonowania ciągów. Nieliczne jeszcze otwarcia widokowe pomiędzy istniejącą zabudową zostaną prawdopodobnie zabudowane, przesłaniając widoki i degradując malownicze ciągi i panoramy ze Wzniesieniami Łódzkimi na horyzoncie. Problemem dla ekspozycji widokowej wzdłuż dróg może być też spontaniczna roślinność w postaci wysokich krzewów czy odrostów drzew. Brak pielęgnacji może przyczynić się do przesłonięcia widoków. Nie jest to jednak w skali Parku zjawisko o znaczącej skali.

Rozlokowanie przestrzenne zidentyfikowanych głównych ciągów widokowych wskazuje na ich znaczną liczbę w północno-wschodniej części Parku, w szczególności w rejonie wsi Dobra-Nowiny, a także w rejonie wsi Plichtów, Głogowiec, Teodorów, Buczek (centralna część Parku). Wschodnia część Parku, o najmniej zróżnicowanej rzeźbie terenu oferuje zarazem niewiele tego rodzaju elementów ekspozycji czynnej. Na uwagę zasługuje natomiast ciąg widokowy w rejonie Grzmiącej, prowadzący drogą polną na północnym skraju lasu.

Zaznaczyć należy, że granicach Parku istnieje niewątpliwie więcej ciągów widokowych, jednak ich eksploracja i wykorzystanie turystyczne, z uwagi na przebieg po prywatnych terenach, na terenach rolnych trudniej dostępnych oraz z uwagi na inne przeszkody i ograniczenia (np. wygrodzenia działek prywatnych, komercjalizacja przestrzeni, itp.) odrywają one mniejszą rolę krajobrazową.

Wiele ciągów widokowych zależy w znacznej mierze od pory roku i rodzaju pokrycia terenu, który jest w sąsiedztwie. Tereny pól uprawnych, w zależności od rodzaju upraw – np. wysokie uprawy kukurydzy) mogą w sezonie wegetacyjnym tracić potencjał ekspozycyjny. Podobnie, wiele ciągów widokowych można by zapewne wyznaczyć na krawędziach wysokich moren, czy wysokich skarp wzdłuż dolin rzecznych, jednak z uwagi na duże zadrzewienie pełnią one funkcję widokową w pełnym wymiarze jedynie w okresie bezlistnym. Są to równocześnie słabo dostępne miejsca z uwagi na brak wytyczonych szlaków.

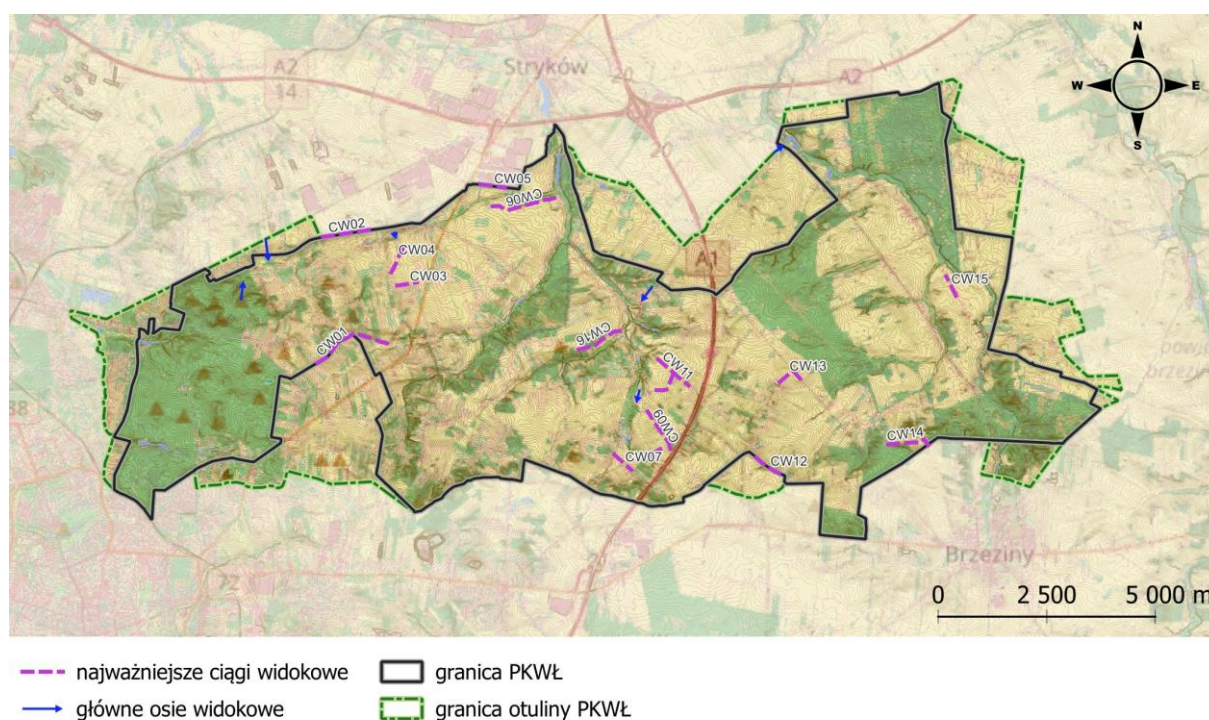
W Audycie krajobrazowym dla województwa wyznaczono kilka ciągów widokowych, które nie zostały opisane w ramach niniejszego operatu. Należą do nich:

- ciąg widokowy wzdłuż autostrady A1;
- ciąg widokowy wzdłuż drogi krajowej nr 14 (Stary Imielnik);
- ciąg widokowy droga lokalna Byszewy (dwór) – Plichtów Mały;
- ciąg widokowy wzdłuż drogi krajowej nr 71 (Łagiewniki – Zgierz).

Osie widokowe

Z uwagi na stosunkowo niewielką liczbę obiektów zabytkowych, a przynajmniej obiektów zachowanych w dobrym stanie z zachowaniem historycznych układów przestrzennych (np. parki dworskie), a także niewielką liczbą alej drzew, w granicach Parku zidentyfikowano jedynie kilka osi widokowych. Są to zazwyczaj osie widokowe na kościół prowadzące wzrok obserwatora wzdłuż istniejących dróg. Na uwagę zasługuje malownicza oś widokowa w Parku Łagiewnickim z akcentem przyrodniczym w postaci stawu Łużyk oraz oś widokowa w Kłęku prowadząca wzrok obserwatora w kierunku dawnego parku dworskiego, a której zasadniczą strukturą jest dobrze zachowana przepiękna aleja topolowa.

Lokalizację przestrzenną zidentyfikowanych ważniejszych ciągów i osi widokowych PKWŁ zaprezentowano na rycinie poniżej.

Ryc. 23 Rozmieszczenie przestrzenne najważniejszych ciągów i osi widokowych (oprac. własne).

Tab. 10 Krótka charakterystyka ciągów widokowych.

Nr	Lokalizacja	Charakterystyka
CW01	Nowe Moskule, w pobliżu obszaru ZP-K Sucha Dolina w Moskulach	Ciąg widokowy wzdłuż ul. Moskule, od ul. Gadomskiego w kierunku miejscowości Dobra-Nowiny, do skrzyżowania, i dalej na południe w kierunku Nowego Imielnika Dalekie widoki w kierunku południowym pomiędzy istniejącą zabudową. Krajobraz rolniczy pól uprawnych i zadrzewień śródpolnych. W tle zadrzewiona krawędź Wzniesień Łódzkich
CW02	Kiełmina	Ciąg widokowy na granicy PKWł, wzdłuż głównej drogi przebiegającej przez wieś. Dalekie widoki w kierunku południowym pomiędzy istniejącą zabudową. Krajobraz rolniczy pól uprawnych i zadrzewień śródpolnych. W tle zadrzewiona krawędź Wzniesień Łódzkich
CW03	Dobra-Nowiny, ul. Piotrowiczowa	Ciąg widokowy wzdłuż drogi z otwarciami widokowymi na północ, pomiędzy zabudowanymi działkami. Krajobraz rolniczy z zadrzewieniami śródpolnymi. Rzeźba terenu dość monotonna.
CW04	Dobra, ul. o. Dominika Skolimowskiego	Ciąg widokowy wzdłuż drogi polnej. Krajobraz rolniczy – mozaika pól uprawnych i zadrzewień. W tle widoków dominuje sylweta kościoła Mariawitów w Dobrej
CW05	Sosnowiec-Pieńki, droga w sąsiedztwie hal magazynowych	Ciąg widokowy wzdłuż drogi od ronda w Orzechówku w kierunku wsi Ługi. Dalekie otwarcia widokowe w kierunku południowym. Krajobraz rolniczy – mozaika pól uprawnych i zadrzewień śródpolnych. W tle widoków Lasy Dobieszkowskie
CW06	Sosnowiec-Pieńki, droga w sąsiedztwie hal magazynowych	Ciąg widokowy wzdłuż drogi z Michałowka do wsi Ługi, na południowym skraju pasma zadrzewień. Dalekie widoki w kierunku południowym. Krajobraz rolniczy – mozaika pól uprawnych i zadrzewień śródpolnych. W tle widoków Lasy Dobieszkowskie.
CW07	Byszewy-Plichtów	Ciąg widokowy wzdłuż drogi z Byszew w kierunku Plichtowa. Dalekie widoki w kierunku południowym. Krajobraz rolniczy z mozaiką pól i urozmaiconą rzeźbą terenu; widoki w kierunku południowym na pasmo wzniesień.
CW08	Plichtów Mały	Ciąg widokowy wzdłuż wąskiej lokalnej drogi asfaltowej. Krajobraz rolniczy pól i zadrzewień, dość urozmaicona rzeźba terenu, w tle zalesione wzgórza; na zachodzie widoczne Wzgórze Janów
CW09	Byszewy-Laski	Ciąg widokowy wzdłuż drogi asfaltowej. Dalekie widoki w kierunku E, NE, NW; krajobraz rolniczy z zadrzewieniami, w tle na zachodzie widoczna krawędź Wzniesień Łódzkich oraz Wzgórze Janów. W kierunku wschodnim widoczny akcent przyrodniczo-kulturowy – dawny cmentarz, obecnie mocno zadrzewiony
CW10	Byszewy-Głogowiec	Ciąg widokowy wzdłuż drogi asfaltowej. Otwarcia widokowe w kierunku południowym, w tle widoczna krawędź wzniesień, dominanta: zalesiony zabytkowy cmentarz na wzniesieniu. Ozdobą widoków są głązowiska.
CW11	Głogowiec	Ciąg widokowy wzdłuż głównej drogi w Głogowcu. Otwarcia widokowe w wielu kierunkach, najdalsze na północny wschód. Krajobraz rolniczy z zadrzewieniami, w tle Lasy Janinowskie (kier. E) i Dobieszkowskie (kier. W).
CW12	Teodorów	Ciąg widokowy wzdłuż drogi polnej. Dalekie malownicze widoki, szczególnie w kierunku północnym; krajobraz rolniczy o urozmaiconej rzeźbie terenu, zadrzewienia, w tle Lasy Janinowskie
CW13	Buczek	Ciągi widokowy wzdłuż głównych dróg we wsi. Widoki głównie w kierunku południowym na krajobraz rolniczy z panoramą wsi. Widok wieloplanowy, w tle widoczna krawędź Wzniesień Łódzkich

CW14	Grzmiąca	Ciąg widokowy wzdłuż drogi polnej na skraju lasu. Malownicze otwarcia widokowe w różnych kierunkach; szczególnie atrakcyjne widoki na wzniesienie morenowe Grzmiąca. Na horyzoncie Lasuy Janinowskie i Poćwiardówka, obiekty dysharmonijne w panoramie: słupy i linie energetyczne wysokiego napięcia
CW15	Dąbrówka Mała	Ciąg widokowy wzdłuż głównej drogi w we wsi. Widoki w kierunku W i E; krajobraz rolniczy, o dość urozmaiconej rzeźbie terenu, rozłogi pól uprawnych, zadrzewienia na wzgórzach morenowych, zadrzewienia w dolinie rzeki Mrożyca
CW16	Boginia	Ciąg widokowy wzdłuż. Widoki głównie w kierunku południowym, na dolinę rzeki Moszczenicy. Przedpole ekspozycji stanowią pola uprawne, tereny wzdłuż koryta rzeki porastają łągi.

Fot. 28 Ciąg widokowy CW01 w Nowych Moskulach (Fot. Wasilewski M., 2025).

Fot. 29 Ciąg widokowy CW03 we wsi Dobra-Nowiny (Fot. Wasilewski M., 2025).

Fot. 30 Ciąg widokowy CW04 w Dobrej. W tle sylweta kościoła (Fot. Wasilewski M., 2025).

Fot. 31 Ciąg widokowy CW06, Sosnowiec-Pieńki, krajobraz rolniczy (Fot. Wasilewski M., 2025).

Fot. 32 Ciąg widokowy CW07, Byszewy-Plichtów (Fot. Wasilewski M., 2025).

Fot. 33 Ciąg widokowy CW09, krajobraz rolniczy w rejonie wsi Byszewy (Fot. Wasilewski M., 2025).

Fot. 34 Ciąg widokowy CW10, krajobraz rolniczy w rejonie wsi Byszew i Głogowca (Fot. Wasilewski M., 2025).

Fot. 35 Sekwencje widokowe ciągu CW12 we wsi Teodorów. (Fot. Wasilewski M., 2025).

Fot. 36 Sekwencje widokowe ciągu CW12 we wsi Teodorów. (Fot. Wasilewski M., 2025).

Fot. 37 Ciąg widokowy CW13 we wsi Buczek. (Fot. Wasilewski M., 2025).

Fot. 38 Ciąg widokowy CW15 w Dąbrówce Małej – wysoczyzna morenowa w krajobrazie rolniczym. (Fot. Wasilewski M., 2025).

Fot. 39 Oś widokowa na kościół w Starych Skoszewach (Fot. Wasilewski M., 2025).

Fot. 40 Oś widokowa na kościół w Niesuńkowie (Fot. Wasilewski M., 2025).

Fot. 41 Aleja topól włoskich - oś widokowa w kierunku historycznego parku (Fot. Wasilewski M., 2025).

Wnętrza krajobrazowe

Z uwagi strukturę pokrycia terenu – otwarte tereny rolnicze, mozaiki pól uprawnych, zadrzewień i zabudowy, zalesione doliny rzeczne, zwarte kompleksy leśne – stosunkowo niewiele jest typowych wnętrz krajobrazowych. W lasach brakuje malowniczych enklaw leśnych, w pokryciu terenu brak jest jezior, które okalałyby lasy bądź też dużych dolin rzecznych pokrytych łąkami i otoczonymi ścianami lasów.

W ramach prac diagnostycznych wyróżniono 4 wnętrza krajobrazowe, posiłkując się w tym względnie studiami krajobrazowymi wykonanymi w ramach PKWŁ. Wnętrza krajobrazowe wyznaczono:

- w dolinie Mroźnicy (przy zabytkowym młynie) oraz dalej na północ, w okolicach mostku,
- w dolinie Moszczenicy (w Cesarce), po obu stronach mostu,
- w Arturówku, na zbiornikach wodnych na Bzurze.

W ramach operatu krajobrazowego w pewnym stopniu skorygowano zakres przestrzenny (kształt i rozmiar) wyróżnionych wnętrz krajobrazowych. Ich rozlokowanie przestrzenne zaprezentowano na Załączniku 6.

4.3.4. Dominanty i akcenty

Elementami eksponowanymi w fizjonomii krajobrazu są dominanty. Te związane z krajobrazem abiotycznym, urozmaiconą rzeźbą terenu i szatą roślinną o naturalnych cechach są dominantami przyrodniczymi. Obiekty będące wynikiem działalności człowieka są dominantami kulturowymi. Zarówno jedne jak i drugie mogą oddziaływać na walory krajobrazowe w sposób pozytywny jak i negatywny.

Identyfikacja i wyznaczenie dominant w krajobrazie zależy od skali analiz. W kameralnych widokach, o niedużym zasięgu, nawet obiekt o stosunkowo niedużych rozmiarach i skali może przyjąć cechy dominujące w krajobrazie i skupiać wzrok obserwatora. Będąc dominantą w jednym widoku, staje się jedynie akcentem bądź jest jedynie tłem innych widoków. Rozpatrując natomiast skalę całego obszaru Parku dominanty to często obiekty bądź twory krajobrazu wyraźnie dominujące w otaczającej przestrzeni.

Z budowy geomorfologicznej PKWŁ wynikają naturalne dominanty w postaci wzgórz morenowych. Moreny eksponowane w krajobrazie, o dużych wysokościach względnych w odniesieniu do bezpośredniego otoczenia stanowią wyraźne dominanty przyrodnicze. Zaliczyć do nich można m.in. wzgórze Grzmiąca i Pelchowizna na wysoczyźnie oraz kulminacje wysokościowe w paśmie Wzniesień Łódzkich, tj. Janów, Dąbrowa, Radary. Kompleks leśny Lasu Łagiewnickiego z wzgórzami morenowymi stanowi jako całość dominantę krajobrazową i jest elementem widocznym w krajobrazie Parku z wielu obszarów. Lokalnie, pojedyncze wzniesienia w obrębie lasu stanowią akcenty krajobrazowe w określonym widoku, dotyczy to zwłaszcza punktów i otwarć widokowych w rejonie ul. Serwituty oraz w rejonie wsi Klęk i Dobra-Nowiny.

Eksponowaną krawędź Wzniesień Łódzkich, jako całość i element krajobrazu rozciągający się na znacznej części Parku, od jego zachodnich obszarów (Las Łagiewnicki), po całą jego południową granicę można uznać za dominantę przyrodniczą. Krawędź pasma wzniesień stanowi tło i jest obiektem widocznym na horyzoncie wielu opisywanych wcześniej widoków. Nie pełni w tych wypadkach funkcji dominancy, gdyż stanowi najdalszy plan widoku i skala urozmaicenia rzeźby terenu nie jest tak czytelna. Natomiast w widokach z miejsc położonych w bliskim sąsiedztwie strefy krawędziowej wzniesień odgrywa ona niewątpliwie rolę dominancy przyrodniczej.

Dominantami kulturowymi w granicach PKWŁ są przede wszystkim kościoły. Wieże kościołów dominują swą sylwetą wśród zabudowy wiejskiej i stanowią wyróżnik wielu panoram widokowych. Wśród innych dominant kulturowych są też antropogeniczne formy ukształtowania terenu, np. sztucznie usypana tzw. Górka Rogowska, oraz wczesnośredniowieczne grodzisko

Dominantami negatywnymi w krajobrazie Parku są wysokie elementy infrastruktury technicznej, w tym przede wszystkim maszty telefonii komórkowej i maszty radiowe.

W granicach Parku zidentyfikowano następujące dominanty pozytywne:

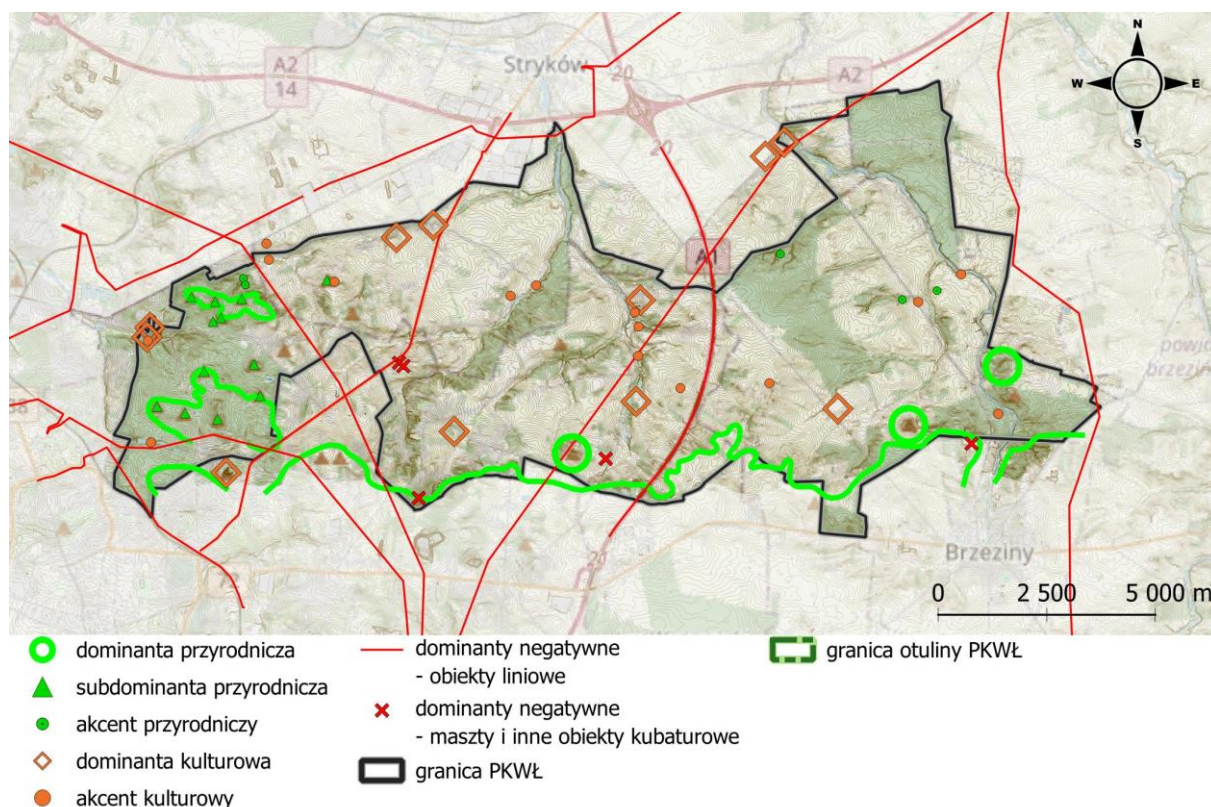
1) dominanty przyrodnicze:

- wzgórze morenowe Grzmiąca
- wzgórze morenowe Janów
- wzgórze morenowe Dąbrowa – zaburzone dominantą w postaci stacji przekaźnikowej i masztu radiokomunikacyjnego
- wzgórze morenowe Pelchowizna
- krawędź Wzniesień Łódzkich

2) dominanty kulturowe:

- Kościół Starokatolicki Mariawitów Podwyższenia Krzyża Świętego w Dąbrowej
- Kościół Starokatolicki Mariawitów Podwyższenia Krzyża Świętego w Nowej Grzmiącej
- Kościół pw. św. Wojciecha w Niesułkowie-Kolonii
- Kościół Starokatolicki Mariawitów pw. Matki Boskiej Szkaplerznej i św. Wojciecha w Lipce
- Kościół Wniebowzięcia NMP i św. Barbary w Starych Skoszewach w Starych Skoszewach
- Kościół pw. Ojca Pio w Kopance
- Kościół parafialny pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela i św. Doroty
- Kościół Starokatolicki Mariawitów w Dobrej
- Kościół św. Antoniego w zespole klasztornym oo. Franciszkanów
- Dwór w Byszewach
- Pałac Ludwika Heinzla w Łagiewnikach
- Górka Rogowska

Elementy krajobrazu urozmaicają widok, ale z uwagi na rozmiary bądź mniejszą ekspozycję w terenie nie stanowiące głównego jego przedmiotu, zostały zidentyfikowane jako akcenty. W przestrzeni Parku, z uwagi na jego urozmaiconą rzeźbę terenu oraz dominujące w strukturze pokrycia tereny pól uprawnych, odnaleźć można wiele akcentów przyrodniczych. Należą do nich mniejsze wzniesienia morenowe wyróżniające się w terenie, parowy i rozcięcia drogowe, malownicze grupy drzew eksponowane w krajobrazie, głązowiska, rzeki i cieki. Akcentami kulturowymi są natomiast zabytkowe grodzisko w Starych Skoszewach, stawy i zbiorniki wodne na Bzurze (Arturówek) i Łagiewniczance, aleja drzew (w Klęku), pozostałości dawnych parków dworskich (m.in. Byszewy, Klęk), a także pozostałe w krajobrazach wiejskich dawne budynki mieszkalne, gospodarcze (np. młyny wodne) oraz pełniące inne funkcje (np. szkoła), o tradycyjnej zabudowie.

Ryc. 24 Lokalizacja dominant w krajobrazie PKWŁ i najbliższym otoczeniu. (oprac. własne).

Fot. 42 Dominanta krajobrazowa – wzniesienie Pelchowizna. (Fot. Wasilewski M., 2025).

Fot. 43 Dominanta kulturowa – zabytkowy młyn. (Fot. Wasilewski M., 2025).

4.3.5. Przedpola ekspozycji widokowej

Przedpola ekspozycji widokowej towarzyszą punktom, otwarciom i ciągom widokowym, ponadto w zależności od uwarunkowań topograficznych i pokrycia terenu wyznaczyć je można również w otoczeniu eksponowanych w krajobrazie otwartym dominant i akcentów, do których często należą m.in. obiekty zabytkowe, a w przypadku PKWŁ także dominanty krajobrazowe – krawędź Wzniesień Łódzkich czy ostańce denudacyjne. W krajobrazie Parku przedpolami ekspozycji widokowej są przede wszystkim powierzchnie pól uprawnych, łąk, pastwisk i nieużytków. Urozmaicona rzeźba terenu sprawia, że z terenów wyniesionych - miejsca lokalizacji punktów, otwarć i ciągów widokowych - roztaczają się szerokie i dalekie panoramy, a tereny otwarte stanowią ich przedpola ekspozycji.

Z uwagi na stosunkowo niewielką liczbę obiektów zabytkowych w Parku, a także istniejące zagospodarowanie przestrzenne w ich otoczeniu, wyznaczono jedynie kilka przedpól ekspozycji widokowej wokół takich obiektów. Przykładem mogą być kościoły w Starych Skoszewach i Dobrej (kościół mariawicki). Zdecydowana większość zidentyfikowanych przedpól dotyczy punktów i otwarć widokowych. Na podstawie prac w terenie oraz badań studialnych przeanalizowano punkty, otwarcia i ciągi widokowe pod kątem: przedmiotu widoku, struktury pokrycia terenu oraz rzeźby terenu. Przy wytyczeniu zakresu przedpola ekspozycji widokowej uwzględniano też wyniki analiz przestrzennych zakresu widoczności.

Przestrzenne rozmieszczenie wyróżnionych przedpól ekspozycji widokowej zaprezentowano na poglądowej rycinie w dalszej części podrozdziału oraz na mapie walorów krajobrazowych (Zał. 1).

Fot. 44 Barkowice – przedpole ekspozycji widokowej dominanty – wzgórza Grzmiejącej (Fot. Wasilewski M., 2025).

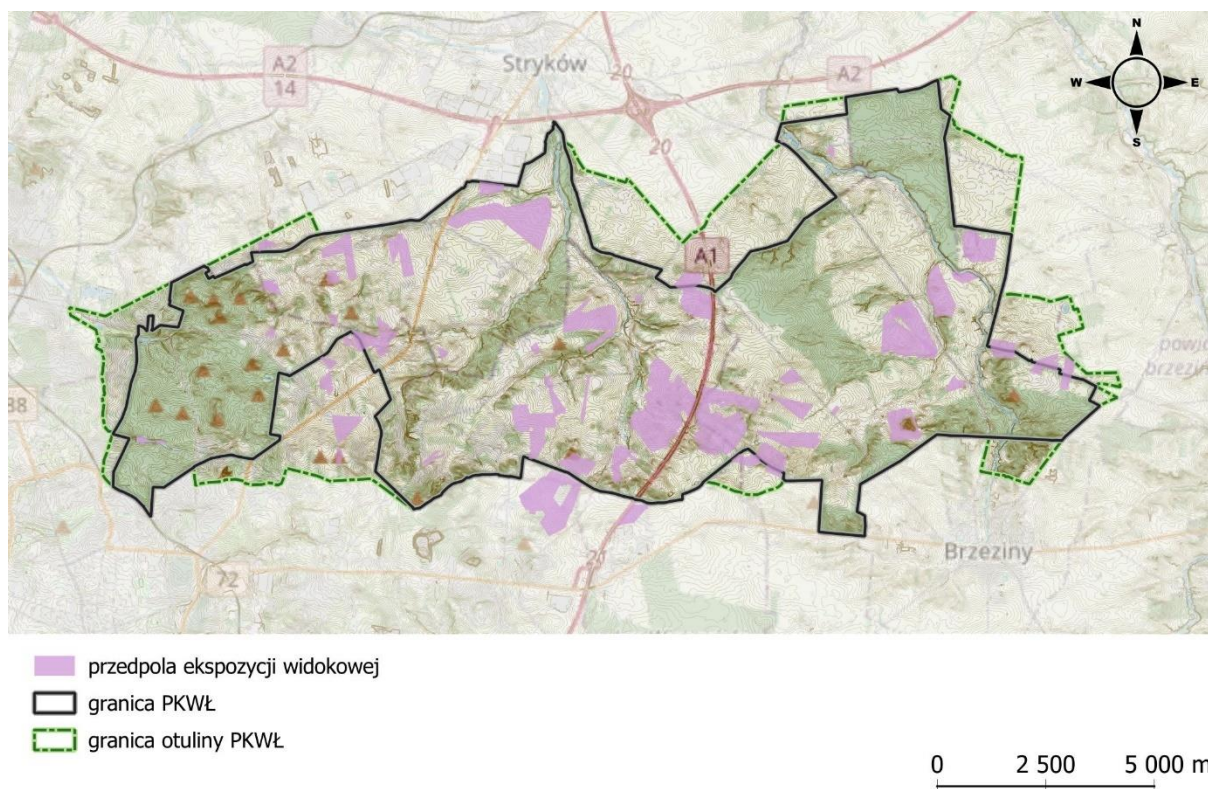
Fot. 45 Przedpole ekspozycji widokowej kościoła mariawickiego w Dobrej (Fot. Wasilewski M., 2025).

Fot. 46 Pola uprawne stanowią przedpole ekspozycji widokowej na Krawędź Wzniesień Łódzkich (Fot. Wasilewski M., 2025).

Fot. 47 Przedpole ekspozycji widokowej punktu widokowego w okolicach Jaroszek (Fot. Wasilewski M., 2025).

Ryc. 25 Rozmieszczenie przestrzenne zidentyfikowanych przedpól ekspozycji widokowej (oprac. własne).

4.3.6. Przejawy dewastacji i elementy dysharmonijne w krajobrazie PKWŁ

Przejawy dysharmonii i dewastacji krajobrazu są wynikiem zmian i przekształceń jakie w nim zachodzą w związku z działalnością człowieka.

Zagrożenia dla fizjonomii krajobrazu, ładu przestrzennego i krajobrazów harmonijnych można podzielić na kilka kategorii:

- Istniejąca i nowa zabudowa
- elementy zagospodarowania terenu towarzyszące zabudowie
- elementy infrastruktury technicznej

W zależności od rodzaju obiektów, ich skali i formy oraz lokalizacji w przestrzeni zagrożenia dla ochrony walorów krajobrazowych mogą prowadzić do:

- defragmentacji krajobrazów harmonijnych (przyrodniczych, przyrodniczo-kulturowych i kulturowych),
- wprowadzania dysharmonii w krajobrazie (negatywne dominanty, akcenty),
- zaburzenia panoram widokowych (chaos i dysharmonia),
- zaburzenia przedpoli ekspozycji widokowej,
- przesłonięcia widoków (w odniesieniu do potencjału ekspozycji czynnej),
- przesłonięcia cennych elementów krajobrazu (zaburzenie ekspozycji biernej).

W przypadku PKWŁ największym problemem jest zdecydowanie zabudowa i związane z nią przekształcenia krajobrazu. Nowa zabudowa powstaje na terenach użytkowanych dotychczas rolniczo, prowadząc do uszczuplania arealu terenów otwartych, zaburzając krajobrazy harmonijne, także kulturowe, poprzez m.in. przekształcenia tradycyjnych układów zabudowy (np. Dobieszków, Borchówka). Tereny o bogatej rzeźbie terenu, np. obszary na wschód od Lasu Łagiewnickiego, rejon wsi Dobra-Nowiny, Borchówka, Dobieszków, a w szczególności obszary i okolice miejscowości Kopanka, Dąbrowa i Kalonka, ulegają ogromnej presji urbanizacyjnej. Nowa zabudowa powstaje w oderwaniu od istniejących zabudowań, często przyjmując formę zabudowy osiedlowej podmiejskiej – tj. niewielkich działek budowlanych przecinanych geometryczną siatką dróg. Taki układ zabudowy nie wynika z topografii terenu, a jest przejawem „komercjalizacji” przestrzeni, gdyż często mamy do czynienia z tzw. osiedlami deweloperskimi. Przedpola ekspozycji widokowej umożliwiające podziwianie malowniczej krawędzi Wzniesień Łódzkich, ulegają fragmentacji a czasem wręcz bezpowrotnie znikają. Rozwój nowej zabudowy powoduje także przesłonięcia np. z ciągów widokowych wzdłuż dróg wiejskich, a coraz częściej również dróg śródpolnych, gdyż zabudowa wkracza też na tereny rolne dotychczas jej pozbawione (np. Dobra-Nowiny, na północ od ogrodów działkowych).

Powszechnym problemem, który dotyka większości krajobrazów Polski, jest też architektura, a zatem forma i styl zabudowy nowej oraz zabudowy istniejącej „modernizowanej” lub remontowanej. Ogromne zróżnicowanie stosowanych form przestrzennych, kolorystyka fasad i dachów, użyte materiały wykończeniowe elewacji i pokryć dachowych, kształt i wygląd okien wprowadzają powszechny chaos i dysharmonię. Obecne w krajobrazach wiejskich przez dziesiątki lat szare dachy z eternitu zastąpione zostały blachodachówkami o urozmaiconej kolorystyce, wcześniej najczęściej w odcieniach czerwieni i brązu, dziś z kolei szarości i antracytu. Żółte bądź zielone elewacje z końca XX w. i początku XXI w., zastąpiła dziś szaro-biała tonacja. I choć skromniejsza i stonowana paleta barw wydaje się krokiem w dobrym kierunku, to jednak różne formy zastosowania, współistnienie nowych budynków z wcześniejszą zabudową, realizowanie domków katalogowych, itp. prowadzi do nijakości w krajobrazie i braku budowania tożsamości lokalnej i regionalnej architektury. Obecnie, większość budynków nie jest projektowana przez architektów, a jedynie adaptowana z powszechnych obecnie katalogów domów jednorodzinnych. Z kolei, powstające w oparciu o indywidualne architektoniczne projekty budynki, swą kubaturą i stylem powodują dysonans w krajobrazie i stają się nierzadko negatywnym akcentem w przestrzeni wizualnej.

Obiektem eksponowanym w wielu panoramach widokowych są też hale magazynowe zlokalizowane przy granicy Parku, pod Strykowem. Ogromna baza logistyczna składa się z kilkunastu hal o dużej kubaturze – stanowią one negatywny element widoków. Poprzez powierzchnię jaką zajmują oraz „gęstość” zabudowy i elementów infrastruktury technicznej (np. ogrodzenia, barierki, drogi, itp.)

zaburzają krajobraz okolic doliny Moszczenicy i stanowią dużą barierę dla funkcjonowania korytarzy ekologicznych.

Obiekty produkcyjne/ przemysłowe stanowią w skali Parku mniejszy problem, choć powstały w miejscu dawnej żwirowni – w okolicach Brzezin – zakład produkcyjny, zaburzył widoki i eliminując funkcjonowanie punktu widokowego.

Elementy zagospodarowania terenu – z uwagi na różnicowanie i styl (forma, kolor, skala) – zaburzają krajobraz obszarów zabudowanych w istotny sposób, wprowadzają dysharmonię i chaos wizualny. W największym stopniu odnosi się to do ogrodzeń. Poza tym negatywnym oddziaływaniem stanowią też inne zagrożenia, m.in. powodują defragmentację ekologiczną krajobrazu (bariery dla zwierząt), przesłaniają i zaburzają panoramy widokowe oraz są wykorzystywane do instalacji reklam, banerów czy plakatów (szczególnie przed wyborami samorządowymi i parlamentarnymi), co z kolei potęguje dysharmonię w krajobrazie, a czasem wpływa negatywnie na odbiór wizualny obiektów znajdujących się w sąsiedztwie (np. zabytków). Wygradzanie przestrzeni prywatnych wkracza coraz częściej na tereny bardzo wrażliwe krajobrazowo – doliny rzeczne, czego przykłady obserwowane są m.in. w sąsiedztwie rezerwatu przyrody Struga Dobieszkowska.

Również stosowana na działkach prywatnych, ale też w terenach publicznych i w otoczeniu obiektów zabytkowych roślinność ozdobna jest często elementem negatywnie oddziałującym na krajobraz. Problemem jest przede wszystkim dobór gatunków roślin ozdobnych, w którym dominują gatunki obcego pochodzenia, obce dla flory naszej strefy klimatycznej i występujących w PKWł siedlisk. Stosowana roślinność – najróżniejszych gatunków i odmian – z uwagi na wygląd i kolorystykę – zaburza tradycję regionalną obszarów wiejskich oraz specję krajobraz.

Walory fizjonomiczne PKWł obniżają też elementy infrastruktury technicznej i drogowej. Do najważniejszych negatywnych dominant zaliczyć należy:

- autostrada A1 i związane z nią obiekty infrastruktury technicznej;
- droga krajowa nr 14;
- linie energetyczne najwyższego i wysokiego napięcia (Janów-Mory, Janów-Adamów, Łódź-Radogoszcz – Łódź-Widzew);
- elementy infrastruktury technicznej: maszty telefoniczne, radiokomunikacyjne, internetowe, stacje przekąźnikowe;
- elementy infrastruktury drogowej: znaki (ich nadmiar), słupy oświetleniowe (ich wygląd);
- banery i szyldy reklamowe.

Przykłady negatywnych zjawisk antropogenicznych w krajobrazie PKWł pokazano na przykładowych zdjęciach.

Fot. 48 Osiedle domków jednorodzinnych w Borchówce. (źródło fot.: Google Street View)

Fot. 49 Nowa zabudowa i współczesny ogród przydomowy (źródło fot.: Google Street View).

Fot. 50 Nowa zabudowa zaburza funkcjonowanie korytarzy ekologicznych, Fot. Wasilewski M., 2025).

Fot. 51 Indywidualizm w modzie – przykład nowej zabudowy rezydencjonalnej, Fot. Wasilewski M., 2025).

Fot. 52 Nowa zabudowa w Borchówce, Fot. Wasilewski M., 2025)

Fot. 53 Przemiany krajobrazu kulturowego – zakład produkcyjny, Fot. Wasilewski M., 2025).

Fot. 54 Wygrodzienia w przestrzeni – „prywatyzacja” krajobrazu – okolice Lasu Łagiewnickiego (Fot. Wasilewski M., 2025).

Fot. 55 Ogrodzenia ograniczają ekspozycje widokową – okolice Lasu Łagiewnickiego, Fot. Wasilewski M., 2025).

Fot. 56 Grodzenie terenów prywatnych w bliskim sąsiedztwie rzek – Struga Dobieszkowska (Fot. Wasilewski M., 2025).

Fot. 57 Dysharmonia w bezpośrednim sąsiedztwie zabytku – Niesułków-Kolonia (Fot. Wasilewski M., 2025).

Fot. 58 Maszty telekomunikacyjne stanowią negatywną dominantę w krajobrazie (Dobra-Nowiny) (Fot. Wasilewski M., 2025).

Fot. 59 Infrastruktura drogowa zaburza widoki. Ługi. (Fot. Wasilewski M., 2025).

Fot. 60 Autostrada widoczna we wsi Głogowiec (Fot. Wasilewski M., 2025).

Fot. 61 Zagospodarowanie turystyczno-wypoczynkowe zbiornika na Bzurze - Arturówek (Fot. Wasilewski M., 2025).

4.4. Rozpoznanie zmian zachodzących w krajobrazie Parku oraz analiza skuteczności dotychczasowych sposobów jego ochrony

Obszar dzisiejszego Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich przez setki lat pokrywały lasy - bory sosnowo-dębowe (na szczytach wzniesień), żyzne buczyny niżowe, łągi wzdłuż dolin rzecznych, olsy na obszarach podmokłych bezodpływowych oraz przede wszystkim dominujące w ogólnym udziale grądy. Wraz z pojawieniem się na tych terenach człowieka i jego gospodarczej działalności zaczęło się stopniowe wylesianie obszaru dzisiejszego PKWŁ. W XVI w. miał miejsce dynamiczny wzrost osadnictwa. W tym okresie funkcjonowały już, obok Łodzi, Strykowa, Brzezina i Starych Skoszew takie wsie jak Kiełmina, Klęk, Dobra, Dobieszków, Imielnik, Borchówka, Byszewy, Kalonka, Moskule i Rogi. Osadnictwo nie od razu przyczyniło się jednak do dużych wylesień. Dopiero dynamiczny rozwój Łodzi w XIX w., a w jego konsekwencji rosnące zapotrzebowanie mieszkańców na żywność, zapoczątkowały wyraźne przekształcenia w strukturze użytkowania terenu i wzrost powierzchni upraw rolnych – kosztem lasów. Puszcza została rozczłonkowana, a pojedyncze zwarte kompleksy leśne stały się wyspami pośród rozległych terenów rolniczych. W krajobrazie dominowały rozłogi pól, które krajobrazowo stanowiły obszerne pole ekspozycji widokowej strefy krawędziowej Wzniesień Łódzkich. Krajobraz Parku w tej formie nie ulegał większym przekształceniom przez długie lata, w zasadzie do początku XXI w. Park zachował czytelny układ krajobrazowy z eksponowaną strefą krawędziową Wzniesień Łódzkich, dominującymi w krajobrazie ostańcami denudacyjnymi i wzgórzami morenowymi, zwartymi kompleksami leśnymi, dolinami małych rzek i ich dopływów, rozległymi powierzchniami pól uprawnych oraz tradycyjną zabudową o w układzie ulicówek.

Obszar ten, z uwagi na uwarunkowania geomorfologiczne stanowił (i nadal stanowi) przedmiot zainteresowania naukowców różnych dziedzin, w tym w szczególności geomorfologów. Dzięki badaniom powstała min. Zarówno łódzka szkoła geomorfologiczna (utworzona przez prof. Jana Dylika). Park jednak stanowi pole badań dla wielu naukowców innych dziedzin. Bogate walory krajobrazowe i przyrodnicze stanowiły przesłankę do rozpoczęcia starań o utworzenie na tym obszarze formy ochrony przyrody. Powołanie parku krajobrazowego na tym terenie w 1996 r. miało na celu przede wszystkim zachowanie dotychczasowych, wybitnych w skali środkowej Polski walorów geomorfologicznych, innych niewątpliwych walorów krajobrazowych i przyrodniczych (m.in. obszary źródliskowe, doliny rzek, lasy), a także zrównoważony rozwój, godzący interesy zarówno ochrony przyrody jak i społeczno-gospodarcze.

Największym zagrożeniem dla walorów krajobrazowych Parku okazała się jednak jego lokalizacja. Po pierwsze lokalizacja w centrum Polski, gdzie realizować zaczęła się transformacja komunikacyjna kraju i powstanie jednego z większych węzłów drogowych (skrzyżowanie autostrad A1 i A2). Po drugie – położenie częściowo „w” oraz w pobliżu dużego miasta Łodzi. Po trzecie, związany z rozwojem komunikacyjnym i bliskością dużych miast (Łódź, Warszawa) rozwój ogromnej strefy logistycznej pod Strykowem. Te okoliczności stały się istotnymi uwarunkowaniami, które przekształciły krajobraz Parku w następnych latach w znaczącym stopniu.

Autostrada A1, oddana do użytku (na tym odcinku) już niemal 10 lat temu, przedzieliła Park na część wschodnią i zachodnią. Z budową drogi wiązały się znaczne przekształcenia, wywłaszczenia mieszkańców, likwidacja pól uprawnych, itp. Autostrada stała się barierą nie tylko dla zwierząt, ale też dla mieszkańców i odwiedzających Park turystów i rekreantów. Stała się również obiektem eksponowanym w krajobrazie i mimo zastosowania zielonych ekranów akustycznych wprowadza dysharmonię i stanowi negatywny akcent wizualny wielu panoram widokowych. Krajobraz przekształciła też istotnie cała infrastruktura towarzysząca autostradzie, tj. zjazdy, zbiorniki retencyjne, elementy zagospodarowania terenu (barierki, znaki, itp.).

Zjawiskiem, które zmieniło i nadal zmienia krajobraz Parku w ostatnich 20-latach w stopniu największym jest jednak postępująca urbanizacja, prowadząca do zmniejszenia powierzchni pól uprawnych, defragmentacji krajobrazu, dysharmonii krajobrazowej, spadku potencjału ekspozycji widokowej, przesłonięcia najcenniejszych krajobrazów Parku oraz wielu innych niekorzystnych dla walorów krajobrazowych zmian, nie wspominając już jej negatywnego oddziaływania na przyrodę. Zjawisko tzw. urban sprawl i związana z nim specyfika, w tym dynamiczne przemiany na rynku nieruchomości, spowodowały ogromną ekspansję zabudowy, przede wszystkim zabudowy mieszkaniowej, na terenach dotychczas użytkowanych rolniczo, w szczególności w sąsiedztwie Łodzi, Lasu Łągiewnickiego – w największym stopniu w zachodniej części PKWŁ. Sytuację przyspieszyły zjawiska zewnętrzne, także globalne, jak m.in. pandemia Covid-19 i wszystkie związane z nią konsekwencje. Od 2019 r. tempo rozwoju nowej zabudowy mieszkaniowej wyraźnie wzrosło, a dodatkowo pojawiła się presja ze strony zabudowy rekreacyjnej/ letniskowej. Największe przemiany w ostatnich 20-tu latach zdiagnozowano w rejonie Kopanki i wzgórza „Radary”. Duży wzrost udziału zabudowy mieszkaniowej w strukturze przestrzennej miał też miejsce w rejonie miejscowości Borchówka, Dobieszków, Klęk, Kiełmina i Stare Skoszewy, także na znajdującym się w granicach Łodzi obszarze Parku. W mniejszym stopniu rozwój zabudowy dotyczy centralnej części Parku (w bliskim sąsiedztwie autostrady) oraz w części wschodniej. Szczęśliwie, tradycyjne wiejskie układy zabudowy – ulicówki, zachowały wieś: Głogowiec, Plichtów, Grzmiąca Nowa, Grzmiąca Stara, Dąbrówka Mała, Dąbrówka Duża, Poćwiardówka oraz, w otulinie Parku: Syberia i Pierki Henrykowskie. Nie można tego stwierdzić niestety w przypadku wsi Borchówka, gdzie nowa zabudowa zaburzyła historyczny układ. Ponadto w rejonie tym powstała też w ostatnich latach zabudowa całkowicie obca w krajobrazie Parku – stylizowana na skandynawskie drewniane domki – służąca pobytom czasowym „na łonie natury” – w tym wypadku ukształtowanych stawach. Intensywna urbanizacja wschodnich i południowo-wschodnich obszarów Parku prowadzi do powstawania terenów mieszkaniowych o podmiejskich układach zabudowy, tj. gęstej siatki ulic, małych działek budowlanych, dróg wewnętrznych. Gęsta zabudowa, wygrodzenia, elementy infrastruktury technicznej (słupy oświetleniowe, znaki, słupki, barierki, itp.) nadała terenom o charakterze dotychczas rolniczym, miejskiego, a w zasadzie „miasteczkowego” charakteru.

Dynamiczny, a często przy tym też chaotyczny i niekontrolowany rozwój zabudowy, spowodował ogromne trudności, a nierzadko też niemożność realizacji działań w zakresie ochrony krajobrazu wyznaczonych w planie ochrony z 2003 r. To z kolei wpłynęło negatywnie na realizację zasadniczych celów ochrony Parku.

Przekształceniom krajobrazu związanym przede wszystkim z rozwojem nowej zabudowy, a co za tym idzie „dewastacji” walorów krajobrazowych uległy m.in. wymienione w działaniach ochronnych obszary:

- otulina Lasu Łągiewnickiego i tzw. „Panorama Dobra Nowiny” (jednostki Ł.1.9, Ł.1.10, Ł.1.11, S.1.1, S.1.2, S.1.5., S.1.7 i Ł.1.14;
- fragment doliny Moszczenicy – jednostka S.1.12;
- rejon doliny Mroźnicy koło Niesułka – jednostka S.1.21;
- rejon parowu Kalonka – jednostki N.1.1., N.1.2. (tu także zaśmiecanie, zasypywanie parowu);
- krajobraz tzw. „garbu łódzkiego” – jednostki N.1.6, Ł.2.16, Ł.2.20, N.1.3, N.1.4;
- fragment doliny Moszczenicy – północny fragment N.1.14;
- Dolina Borchówki i wzgórz na wododziale pomiędzy Moszczenicą i Borchówką – jednostki N.1.8 i N.1.9.

Pozostałe wymienione w Planie ochrony z 2003 r. wartościowe krajobrazy warte szczególnej ochrony uległy mniejszym przekształceniom i ochrona ich walorów nadal jest możliwa i warta podjęcia szczególnych starań i działań.

Nie bez znaczenia dla walorów krajobrazowych jest też rozwój bazy logistycznej pod Strykowem. Po pierwsze, jest to obiekt o dużej skali przestrzennej, przez co jest elementem widocznym w panoramach, m.in. w widokach ze skraju Lasu Łągiwnickiego czy też ze wzgórza w rejonie Dobra-Nowiny. Po drugie, z miejscem tym wiąże się wzrost mieszkańców w regionie bądź osób dojeżdżających do pracy, z sąsiedztwa. Przyczynia się do większej presji komunikacyjnej (większy ruch samochodowy), ale też potencjalnie do większej antropopresji terenów Parku co może się wiązać z zaśmiecaniem, niszczeniem krajobrazu, itp.

Z uwagi na niewielki popyt na usługi turystyczne na obszarze Parku, ta gałąź gospodarki nie wpłynęła istotnie na zmiany jakie zaszły w krajobrazie PKWŁ. Zdecydowanie większy wpływ na Park ma z kolei rekreacja, a jest to związane ze wspomnianą już bliskością dużego ośrodka miejskiego – Łodzi. Obciążenie rekreacyjne, którego przedmiotem są przede wszystkim lasy, przejawia się zarówno w urządzeniu tych terenów, m.in. poprzez urządzenie szlaków, wprowadzenie obiektów małej architektury, itp., jak i w zjawiskach negatywnych związanych z antropopresją (tj. śmiecenie, wydeptywanie gleb poza szlakami, rozjeżdżanie dróg kładami, itp.). W mniejszym stopniu dotyczy to ogólnie pojętych walorów krajobrazowych w skali Parku, jednak w kontekście poszczególnych typów krajobrazów i lokalnych widoków, takie przekształcenia i zachowania mogą również odgrywać pewną negatywną rolę.

Opisane zmiany związane z antropopresją nie dotyczą niestety tylko terenów wzniesień i obszarów morenowych. Zagrożone są też w pewnym stopniu krajobrazy dolin. Obszary w bliskim sąsiedztwie rzek Moszczenica i Mrożyca, szczególnie w północnej części Parku ulegają stopniowej zabudowie. W pobliżu Młynówki, przy granicy rezerwatu przyrody Skarpa Dobieszkowska bliskość zabudowy, a ściślej ujmując wygrodzeń posesji prywatnej ingeruje niemal bezpośrednio w koryto rzeki.

Dla wybranych obszarów Parku, gdzie zaobserwowano największe zmiany, przeprowadzono fotointerpretacyjną analizę retrospektywną skupiającą się na identyfikacji zmian zachodzących w pokryciu terenu. Skupiono się przede wszystkim na zmianach w zabudowie oraz zalesieniach i zadrzewieniach, które pojawiły się na terenach otwartych (poza lasami), głównie w wyniku naturalnej sukcesji. Stan aktualny (z uwagi na porównywalność danych wykorzystano ortofotomapę z 2024 r.) porównano z krajobrazem sprzed 10 i 20 lat (w zależności od dostępności zdjęć lotniczych dla konkretnych obszarów, analizowane przedziały czasowe nieznacznie się różniły). Analiza uwidoczniała skalę zjawiska urbanizacji jaka zaszła na terenie PKWŁ w ciągu ostatnich 20 lat. Zidentyfikowano również znaczny wzrost zadrzewień w wyniku sukcesji (głównie zarastanie nieużytków i terenów łąkowych). W wielu miejscach zadrzewienia są tym czynnikiem, który ograniczył ekspozycję widokową z punktów widokowych. W pewnym stopniu zatem brak działań z zakresu ochrony czynnej (z uwagi na strukturę własnościową w zasadzie niemożliwy do realizacji przez służby Parku) przyczynił się do zmniejszenia walorów krajobrazowych, a w szczególności przesłonięcia dalekich widoków z wzniesień oraz ograniczenia ekspozycji widokowej strefy krawędziowej Wzniesień Łódzkich.

Poniżej zaprezentowano zakres zmian zachodzących w krajobrazie na wybranych obszarach PKWŁ w okresie 2004 (2002)-2024:

Klęk i okolice:

- stały wzrost powierzchni terenów zabudowanych, rozwój nowej zabudowy mieszkaniowej we wsiach: Klęk, Kiełmina, Dobra, Dobra-Nowiny
- w ostatnich 10-ciu latach nowa zabudowa szczególnie w sąsiedztwie Lasu Łągiwnickiego (Łódź) i we wsi Dobra (szczególnie wzdłuż drogi prowadzącej na południe)
- znaczna sukcesja drzew, nowe zadrzewienia szczególnie w rejonie tzw. Górki Ślimaka – spowodowało to ograniczenie ekspozycji widokowej, przesłonięcie widoków z wierzchołka wzniesienia
- zadrzewieniu uległy także wąskie pasy nieużytkowanych działek rolnych

Cesarka i okolice:

- w ostatnich latach krajobraz zmienił się zdecydowanie w wyniku rozwoju bazy logistycznej i powstania hal magazynowych w rejonie Strykowa, w bliskim sąsiedztwie Parku
- nowa zabudowa mieszkaniowa rozwijała się w umiarkowanym tempie, związana jest głównie z okolicami zbiornika wodnego Cesarka, powstaje na terenach dotychczas zadrzewionych w niedalekim sąsiedztwie doliny rzeki Struga Dobieszkowska
- zadrzewieniu uległy stosunkowo liczne wąskie pasy nieużytkowanych działek rolnych, m.in. w rejonie miejscowości Ługi i Michałówek

Dobieszków i okolice:

- duży rozwój nowej zabudowy szczególnie w latach 2004-2015. Nowa zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna powstawała głównie wzdłuż dróg, ale liczne zabudowania powstawały w drugiej linii zabudowy. Są też przykłady zabudowy w oderwaniu od dotychczasowej siatki dróg, w układzie zagęszczonych małych parceli (np. Michałówek, przy drodze krajowej nr 14).
- w ostatnich 10-ciu latach rozwój nowej zabudowy mieszkaniowej zmalał, nowe budynki mieszkalne dogęszczają i uzupełniają istniejące układy zabudowy
- zadrzewieniu uległy stosunkowo liczne wąskie pasy nieużytkowanych działek rolnych

Borchówka i okolice:

- w ostatnich 20-tu latach nastąpił znaczący wzrost udziału terenów zabudowy mieszkaniowej w użytkowaniu terenu. Nowa zabudowa powstawała szczególnie wzdłuż istniejących dróg, ale są też przypadki stawiania domów w drugiej linii zabudowy. Na uwagę zasługuje też zabudowa w układzie „osiedlowym” oraz gęstej parceli drobnych działek budowlanych. Przykładem są tereny zabudowy przy głównej drodze przechodzącej przez Borchówkę, a także w rejonie wsi Byszewy (na północ od miejscowości) znaczący wzrost zadrzewień nastąpił w latach 2004-2015 – zalesieniu ulegały nieużytkowane działki w rejonie Boginii. W ostatnich 10-ciu latach nowych zadrzewień na nieużytkach zidentyfikowano stosunkowo niewiele.

Kopanka i okolice:

- w ostatnich 20-tu latach nastąpił bardzo wyraźny rozwój nowej zabudowy mieszkaniowej na terenach wcześniej użytkowanych rolniczo. Nowa zabudowa tworzy zwarte układy niewielkich prostokątnych działek budowlanych, wypełniających coraz więcej przestrzeni między lasami i terenami zadrzewionymi. W swym charakterze i układzie jest to typowa zabudowa podmiejska, niewątpliwie związana z sąsiedztwem Łodzi oraz Strykowa. Powstaje nowa gęsta

siatka dróg dojazdowych do budynków mieszkalnych. Rozwój jest stosunkowo równomierny, nowa zabudowa powstaje u podnóża zalesionego wzgórza Radary, w miejscowościach: Kopanka, Dąbrowa, Wódka, Bukowiec i Kalonka.

- zmiany w udziale zadrzewień (wzrost lesistości) bardzo niewielkie

Stare Skoszewy i okolice:

- krajobraz otwarty okolic Starych Skoszew oraz wsie Byszewy, Jaroszek, Buczek, Głogowiec uległ drastycznym zmianom w związku z budową autostrady A1, która przecięła Park na część zachodnią i wschodnią. Autostrada na analizowanym odcinku Parku przecięła wsie Nowe Skoszewy i Głogowiec, a jej przebieg został wytyczony przez tereny rolne (nastąpiły niewielkie przekształcenia zabudowy)
- na przestrzeni ostatnich 20-tu lat, a szczególnie w ostatnim dziesięcioleciu nie zidentyfikowano znaczącego rozwoju nowej zabudowy. Prawdopodobnie jest to związane z bliskim sąsiedztwem autostrady. Nowa zabudowa powstawała przede wszystkim w miejscowościach Stare Skoszewy i Głbie.
- zmian w udziale zadrzewień (wzrost lesistości) w zasadzie brak

Niesułków-Kolonia i okolice:

- krajobraz doliny Mroźcy, na wschodnim jej brzegu ulega umiarkowanym, acz stałym i widocznym zmianom krajobrazowym. Na tereny pól uprawnych na zachód od kompleksu leśnego Poćwiardówka wkracza stopniowa zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna. Podłużne rozłogi pól uprawnych zastępowane są przez niewielkie prostokątne działki budowlane.
- punkt widokowy na dolinę Mroźcy jest zagrożony. Dalszy rozwój zabudowy przesłoni ekspozycję.
- nowa zabudowa we wsi Lipka uzupełnia istniejący dotychczas układ dwurzędowy, wypełniając niezabudowane dotąd parcele
- zmian w udziale zadrzewień (wzrost lesistości) niewiele. Zadrzewieniu uległy przede wszystkim nieużytkowane działki rolne na południe od rzeki.

Janów i okolice:

- Krajobraz u podnóża wzniesienia Janów, od strony południowej ulega znaczącym zmianom przestrzennym. Powstaje gęsta zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna w układzie osiedli podmiejskich
- na przestrzeni ostatnich 20-tu lat przybyło sporo zadrzewień. Sukcesja nastąpiła m.in. na wzgórzu Janów – które w wyniku zadrzewiania straciło rolę punktu widokowego, zwłaszcza w sezonie wegetacyjnym. Ponadto zalesieniu uległy liczne tereny nieużytkowane rolniczo na wschód od wzniesienia.
- Przed 20-tu laty widok na wzniesienia w rejonie Plichtowa był otwarty i nieprzesłonięty. Zabudowa i zadrzewienia zmieniły zakres ekspozycji, stanowiąc jeden z pierwszych planów panoramy z punktu u podnóża wzniesienia.

Plichtów i okolice:

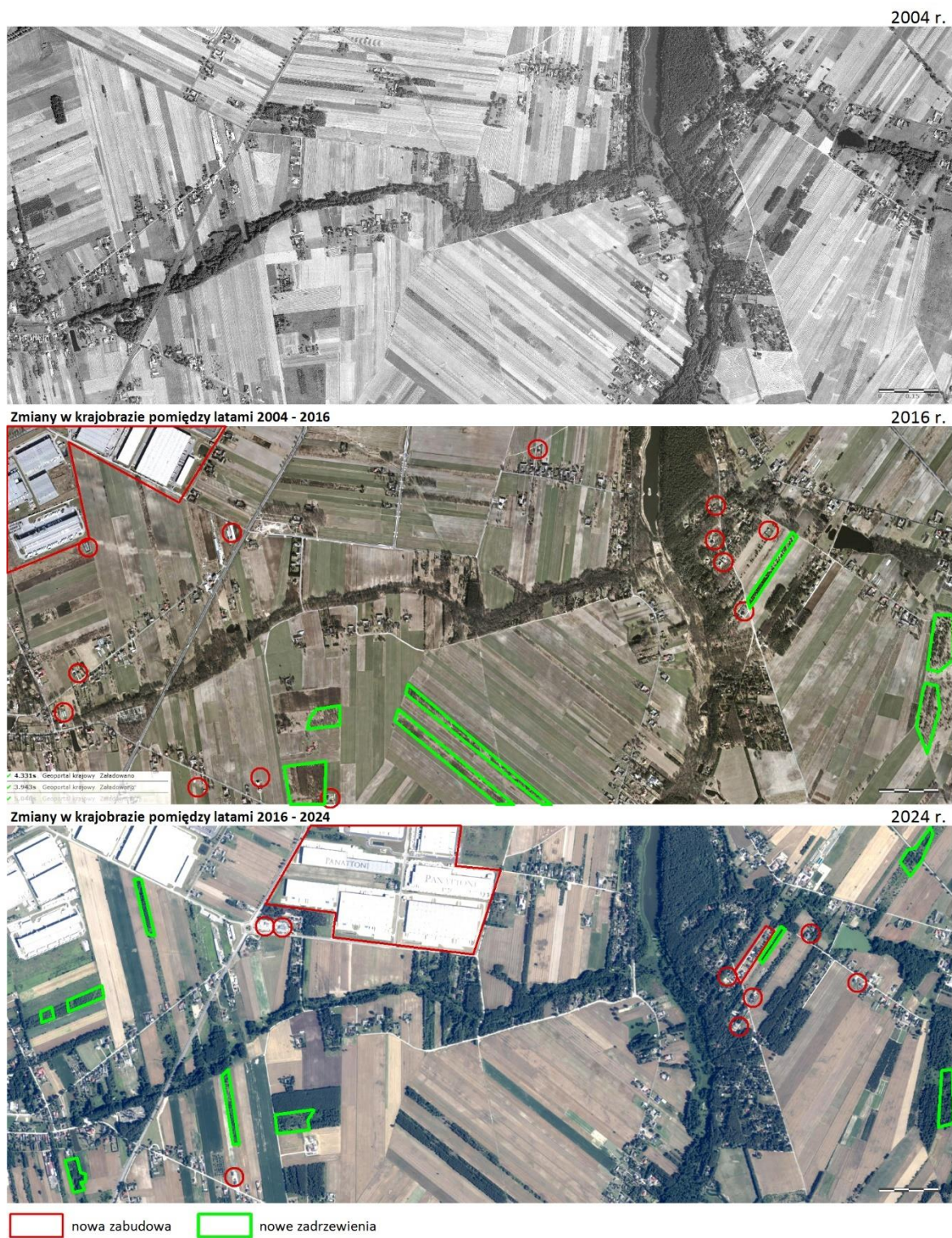
- krajobraz otwarty okolic Plichtowa i Byszew uległ drastycznym zmianom w związku z budową autostrady A1, która przecięła Park na część zachodnią i wschodnią. Autostrada na analizowanym odcinku Parku przecięła Plichtów, a jej przebieg został wytyczony przez tereny rolne (nastąpiły niewielkie przekształcenia zabudowy)
- na przestrzeni ostatnich 20-tu lat, a szczególnie w ostatnim dziesięcioleciu nie zidentyfikowano znaczącego rozwoju nowej zabudowy. Prawdopodobnie jest to związane z bliskim

sąsiedztwem autostrady. Nowa zabudowa powstawała wzdłuż dróg, głównie we wsi Byszewy oraz Teodorów.

- zmian w udziale zadrzewień (wzrost lesistości) w zasadzie brak.

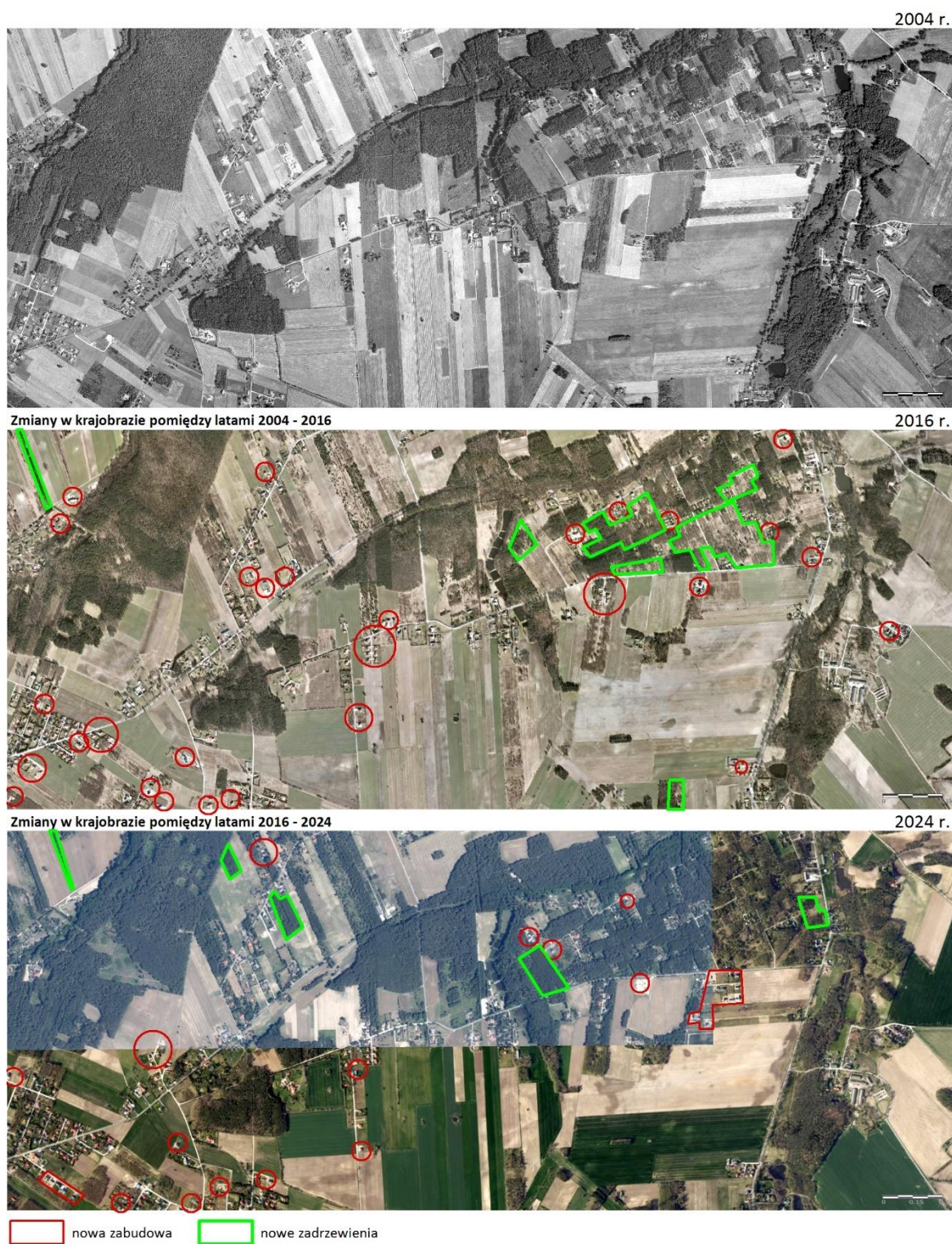
Ryc. 26 Najistotniejsze zmiany w pokryciu terenu – Kłęk i okolice (oprac. własne na podstawie ortofotomap).

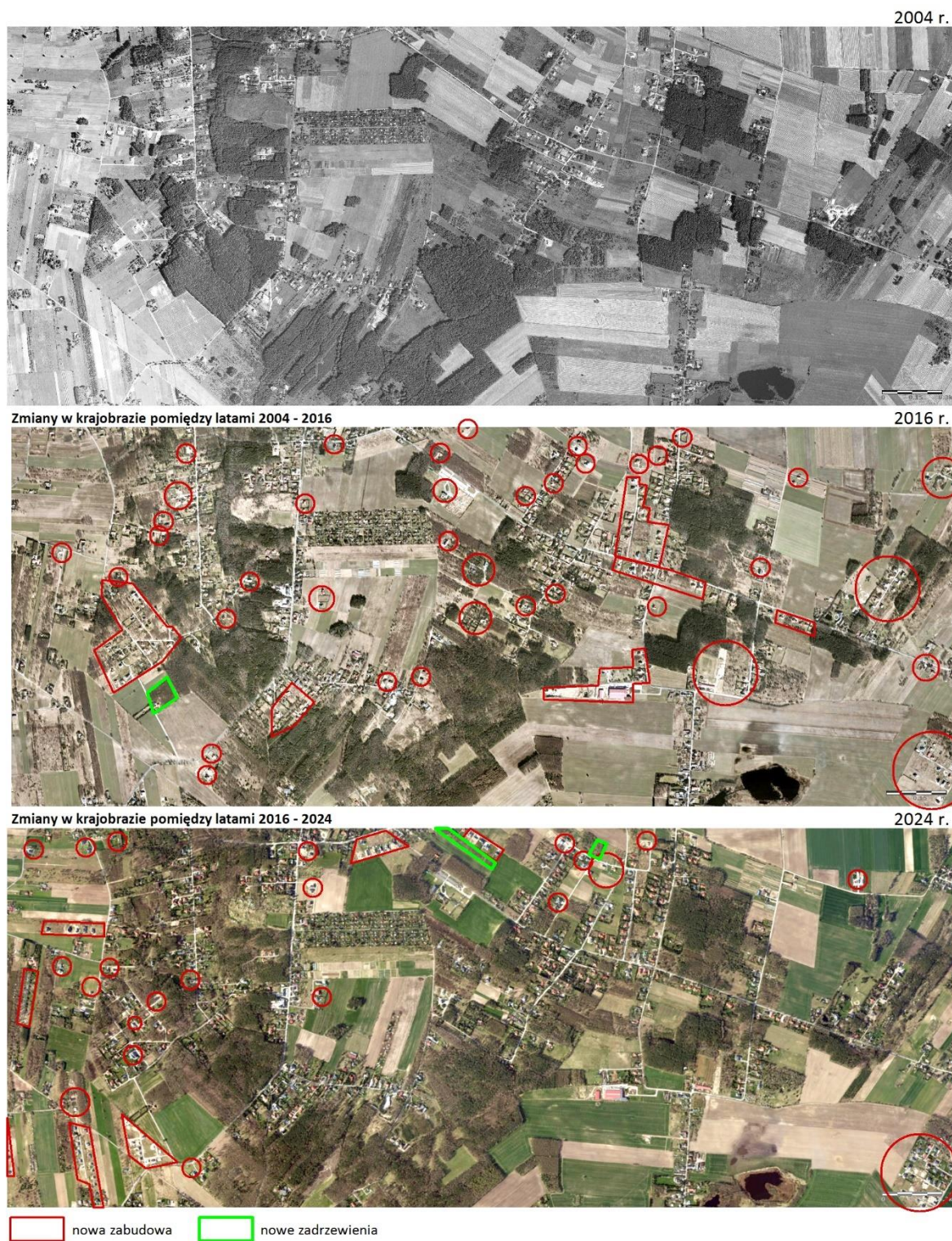
Ryc. 27 Najistotniejsze zmiany w pokryciu terenu – Cesarka i okolice (oprac. własne na podstawie ortofotomap).

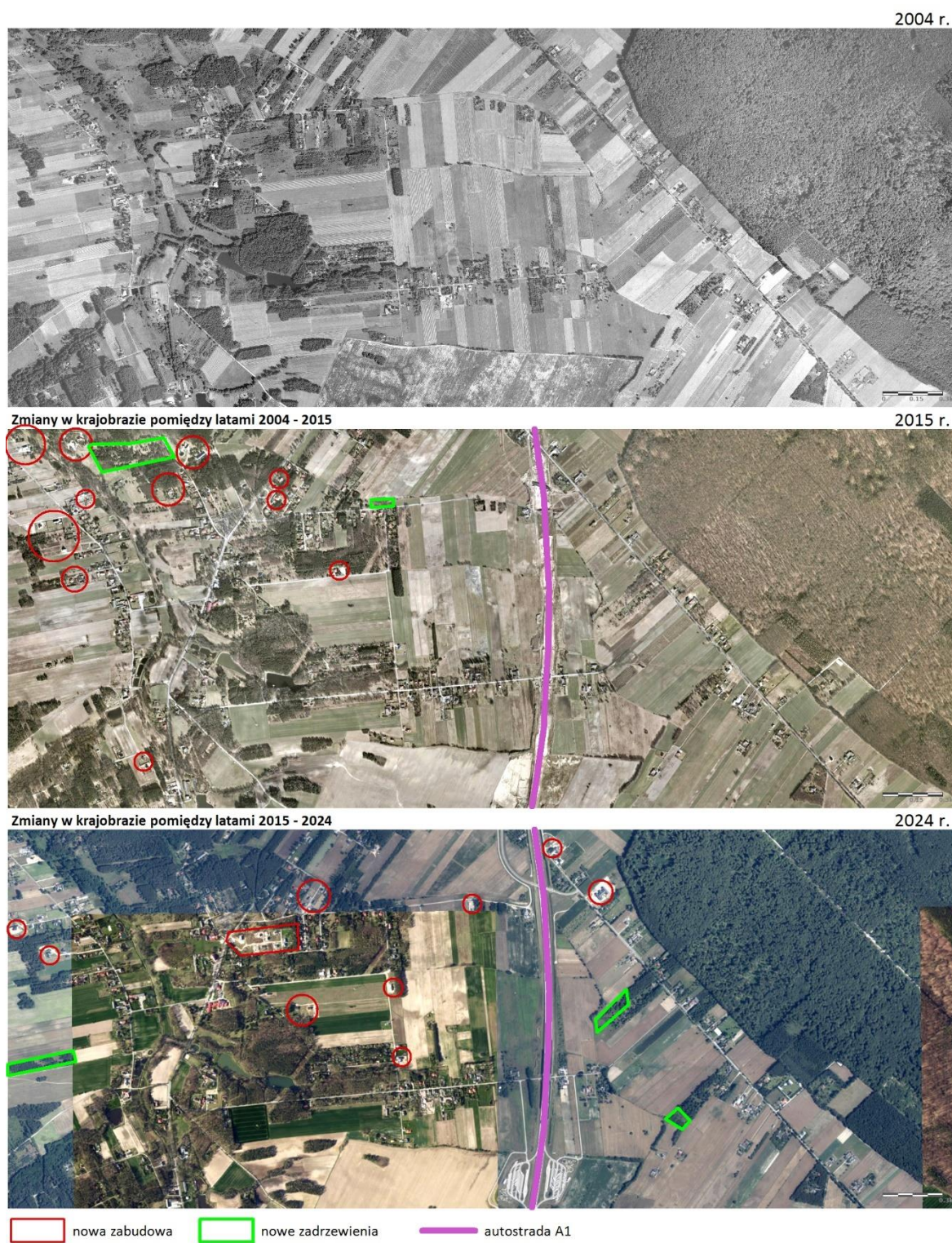
Ryc. 28 Najistotniejsze zmiany w pokryciu terenu – Dobieszków i okolice (oprac. własne na podstawie ortofotomap).

Ryc. 29 Najistotniejsze zmiany w pokryciu terenu – Borchówka i okolice (oprac. własne na podstawie ortofotomap).

Ryc. 30 Najistotniejsze zmiany w pokryciu terenu – Kopanka i okolice (oprac. własne na podstawie ortofotomap).

Ryc. 31 Najistotniejsze zmiany w pokryciu terenu – Stare Skoszewy i okolice (oprac. własne na podstawie ortofotomap).

Ryc. 32 Najistotniejsze zmiany w pokryciu terenu – Niesułków i okolice (oprac. własne na podstawie ortofotomap).

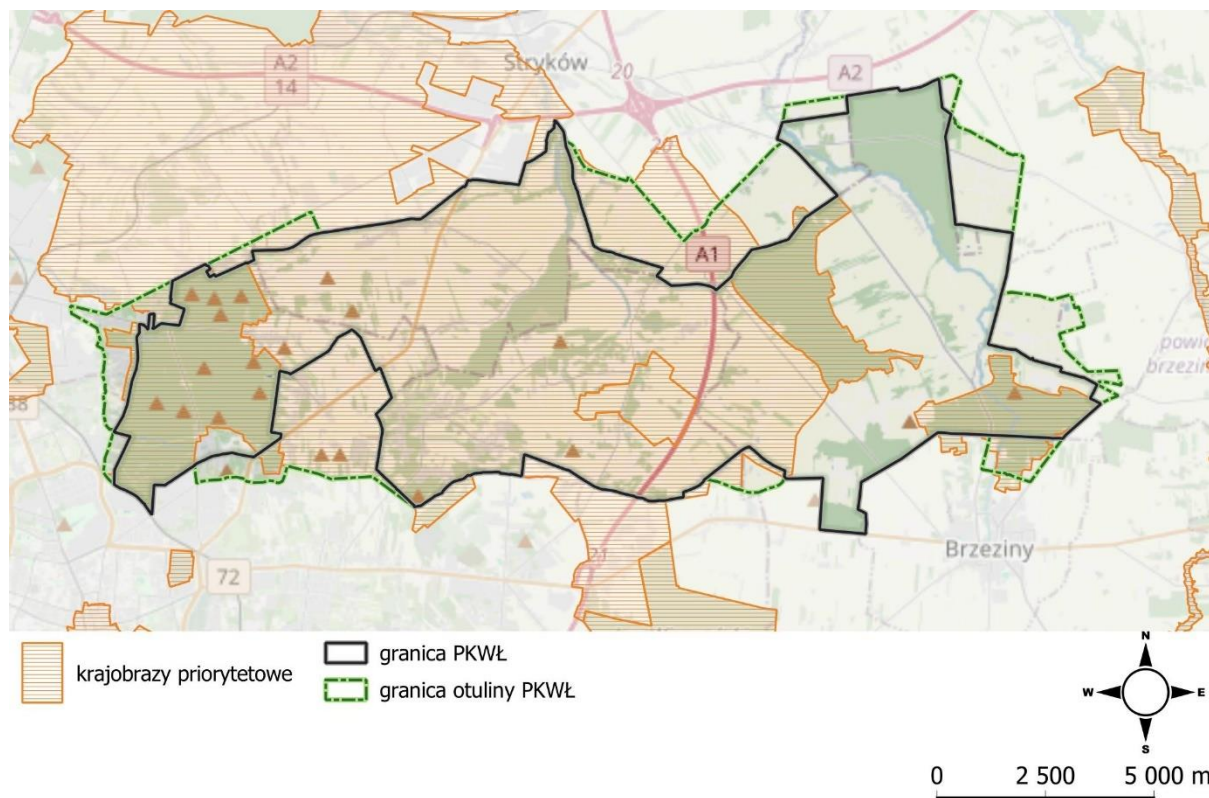
Ryc. 33 Najistotniejsze zmiany w pokryciu terenu – Janów i okolice (oprac. własne na podstawie ortofotomap).

Ryc. 34 Najistotniejsze zmiany w pokryciu terenu – Plichtów i okolice (oprac. własne na podstawie ortofotomap).

4.5. Wstępna waloryzacja krajobrazowa

Istotny etap waloryzacji krajobrazu dokonany został w uchwalonym w 2025 r. Audycie Krajobrazowym Województwa Łódzkiego, który krajobrazy o znaczących walorach przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych, a jednocześnie reprezentatywne dla regionu wyznaczył jako priorytetowe.

Ryc. 35 Lokalizacja przestrzenna krajobrazów priorytetowych na tle granic PKWŁ. (oprac. własne na podstawie Audyt Krajobrazowy Województwa Łódzkiego).

Jako priorytetowe uznane zostały m.in. większość kompleksów leśnych na terenie PKWŁ, dolina rzeki Moszczenicy i wraz z dopływami oraz krajobraz przyrodniczo-kulturowy terenów wiejskich na obszarze od Lasu Łągiewnickiego na wschodzie aż do Lasu Janinowskiego.

Z punktu widzenia zachowania walorów krajobrazowych Parku **wyznaczenie krajobrazów priorytetowych na tak dużym obszarze PKWŁ jest bardzo korzystne**. W obrębie krajobrazów priorytetowych wyznaczone mogą być bowiem **strefy ochrony krajobrazu**, w granicach których można ustanowić m.in. zakazy zabudowy czy zalesiania, co ma istotne znaczenie dla ochrony i kształtowania krajobrazów oraz ich potencjału widokowego.

W ramach prac diagnostycznych nad Operatem krajobrazowym, charakteryzując krajobraz, wyznaczono tzw. **krajobrazy lokalne**, nawiązując przy tym do przyjętego w Audycie podziału na grupy, typy i podtypy krajobrazów. Taki podział ma za zadanie w głównej mierze w bardziej szczegółowy sposób pokazać zróżnicowanie krajobrazowe Parku. Oprócz syntetycznej charakterystyki głównych krajobrazów lokalnych (przedstawionej we wcześniejszym podrozdziale), dokonano również waloryzacji tych obszarów.

Przedmiotem waloryzacji krajobrazów były ich cechy przyrodnicze (abiotyczne i biotyczne), kulturowe oraz fizjonomiczne (walory widokowe). W procesie waloryzacji pod uwagę wzięto następujące cechy poszczególnych krajobrazów lokalnych:

1. Zróżnicowanie rzeźby terenu, występowanie wód powierzchniowych
2. Zróżnicowanie form pokrycia terenu i naturalność siedlisk
3. Zasoby dziedzictwa kulturowego
4. Walory widokowe:
 - 4a. punkty, ciągi, osie widokowe, przedpola ekspozycji widokowej
 - 4b. elementy kompozycji widokowej: dominanty, akcenty, tło widoków
5. Elementy dysharmonijne w krajobrazie

Cechy wymienione na pozycjach od 1 do 4 oceniano w skali 0-3 punktów: *0-brak, 1-3 – obecność i wyrazistość cechy*.

Obecność cech destrukcyjnych (punkt 5) oceniano w sposób opisowy, syntetyczny: *brak, niewielkie oddziaływanie, widoczne oddziaływanie, duże oddziaływanie*

Punkty z pozycji 1-4 zsumowano i na tej podstawie przypisano do określonych klas. Identyfikacja elementów dysharmonijnych i oceniona skala zjawiska degradacji (punkt 5 waloryzacji) stanowiły **dodatkowy** składnik ogólnej waloryzacji krajobrazu, niezależnie od zidentyfikowanych pozytywnych uwarunkowań przyrodniczych, kulturowych i widokowych. Takie podejście zwraca uwagę na to, iż symptomy degradacji i dysharmonii w krajobrazie dotyczą zarówno przeciętne, niewyróżniające się krajobrazy, jak i te o wysokich czy wręcz wybitnych walorach krajobrazowych. Na potrzeby klasyfikacji zaś ze względu na czytelność oceny, jako przejaw degradacji, zaliczono jedynie „widoczne” lub „duże oddziaływanie” elementów dysharmonijnych w krajobrazie. „Brak” lub „niewielkie oddziaływanie” tych elementów nie wpłynęło natomiast na ogólną waloryzację krajobrazów lokalnych.

Waloryzację poszczególnych krajobrazów w odniesieniu do ocenianych cech przedstawiono w tabeli, na rycinach zaprezentowano waloryzację punktową elementów pozytywnych (dla ukazania zróżnicowania), występowanie elementów dysharmonijnych (natężenie), zaś ogólną zbiorczą ocenę i klasyfikację zarówno w tabeli, na rycinie oraz na załączniku graficznym (Zał. 5).

Tab. 11 Przyjęta klasyfikacja krajobrazów lokalnych, opracowana na podstawie elementów ogólnej oceny walorów krajobrazowych oraz przejawów degradacji.

Ogólna liczba punktów (poz. 1-4)	Ocena krajobrazu	Elementy dysharmonijne w krajobrazie	Klasa waloryzacji
10-15	najwyższe walory krajobrazowe	brak lub niewielkie oddziaływanie	I
10-15	najwyższe walory krajobrazowe z przejawami degradacji	widoczne lub duże oddziaływanie	Id
6-9	wysokie walory krajobrazowe	brak lub niewielkie oddziaływanie	II
6-9	wysokie walory krajobrazowe z przejawami degradacji	widoczne lub duże oddziaływanie	IId
1-5	niewyróżniające się walory krajobrazowe	brak lub niewielkie oddziaływanie	III

1-5	niewyróżniające się walory krajobrazowe oraz przejawy degradacji	widoczne lub duże oddziaływanie	IIIId
0	całkowicie zaburzone walory krajobrazowe	widoczne lub duże oddziaływanie	IV

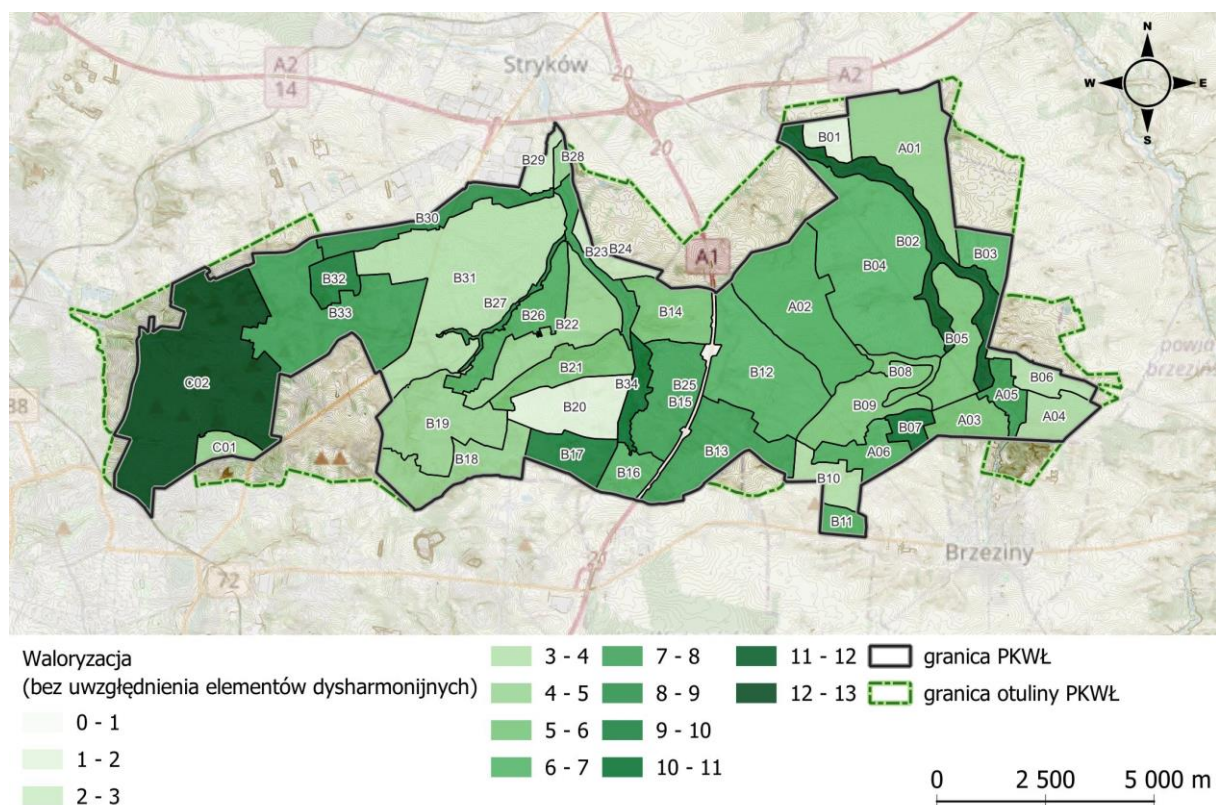
Tab. 12 Przyjęta klasyfikacja krajobrazów lokalnych, opracowana na podstawie elementów ogólnej oceny walorów krajobrazowych oraz przejawów degradacji

(elementy dysharmonijne ukazano schematycznie: „brak znaku” – brak, „x” – niewielkie oddziaływanie, „xx” – widoczne oddziaływanie, „xxx” – duże oddziaływanie)

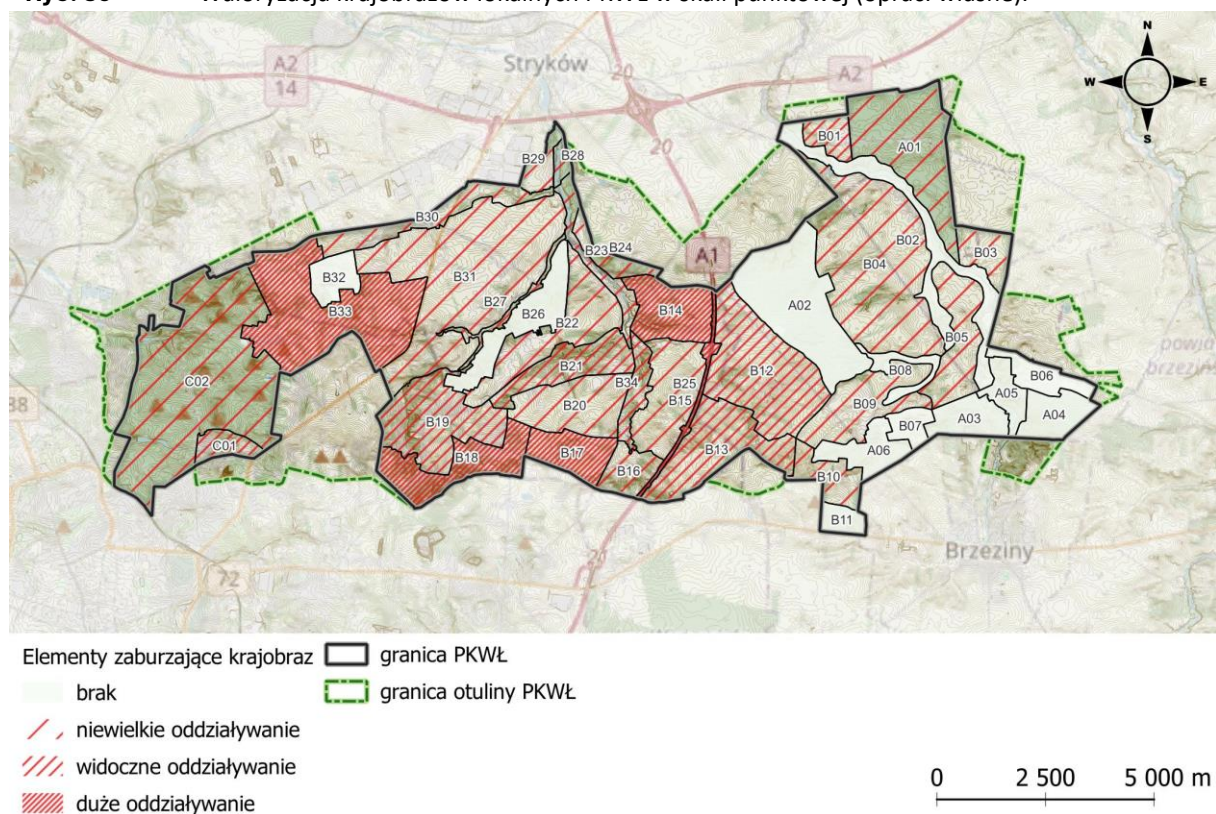
Nr i nazwa krajobrazu lokalnego	Zróżnicowa nie rzeźby terenu; występowanie wód powierzchniowych	Zróżnicowa nie form pokrycia terenu i naturalność siedlisk	Zasób dziedzictwa kulturowego	Punkty/otwarcia/ciągi widokowe/przedpola ekspozycji widokowej	Pozytywne dominanty/akcenty/istotny element ekspozycji biernej (tło widoków)	Walory krajobrazowe ogółem	Elementy dysharmonijne
A01 - Las Poćwiardówka	1	2	1	0	1	5	x
A02- Las Janinowski	2	3	0	0	2	7	
A03- Las Tadzin	2	2	1	0	1	6	
A04 - Las Szymaniszki	2	1	0	0	1	4	
A05 - Wzgórza nad Mrożycą	3	3	0	2	0	8	
A06 - Las Polik-Grzmiąca	2	2	0	1	2	7	
B01 - Niesułków-Kolonia - Wschód	0	1	0	1	0	2	xx
B02 - Dolina Mrożycy	3	2	3	2	2	12	
B03 - Wola Cyrusowa	2	1	2	2	0	7	x
B04 - Dąbrówka Duża-Poćwiardówka	2	1	1	2	1	7	x
B05 - Dąbrówka Mała i Tadzin	1	1	1	2	1	6	x
B06 - Pieńki Henrykowskie	1	1	0	2	0	4	
B07 - Wzgórze Grzmiąca	3	2	0	3	3	11	
B08 - Dolina Grzmiącej i	1	3	0	0	2	6	

tzw. "Cieku Mineralnego"							
B09 - Grzmiąca	1	0	3	0	2	6	x
B10 - Krawędź Wzniesień Łódzkich - Polik	2	0	0	2	0	4	x
B11- Las Paprotnia (Kontrewers)	3	3	0	0	1	7	
B12 - Buczek	2	1	1	3	0	7	xx
B13 - Krawędź Wzniesień Łódzkich - Moskwa-Jaroszki	3	1	1	3	0	8	xx
B14 - Stare Skoszewy - Nowe Skoszewy	2	1	2	1		6	xxx
B15 - Głogowiec	2	1	1	3	1	8	x
B16 - Krawędź Wzniesień Łódzkich - Plichtów	3	1	0	2	1	7	x
B17 - Krawędź Wzniesień Łódzkich - Janów	3	1	0	3	3	10	xxx
B18 - Kulminacja Wyżyny Łódzkiej	3	1	0	0	1	5	xxx
B19 - Kopanka-Kalonka-Wódka-Dąbrówka	2	1	1	1	0	5	xx
B20 - Górna Grabina - Byszewy	0	0	0	2	0	2	x
B21 - Dolina Borchówki	2	2	1	1	0	6	xx
B22 - Dobieszków-Głąbie	2	1	0	2	0	5	x
B23 - Dolina Moszczenicy	2	2	3	0	1	8	x
B24 - Bartolin	1	2	0	0	0	3	x
B25 - Autostrada A1	0	0	0	0	0	0	xxx

B26 - Las Dobieszkowski	3	3	0	0	1	7	
B27 - Dolina Młynówki	3	3	0	2	1	9	x
B28 - Cesarka	2	2	0	1	0	5	x
B29 - Sosnowiec- Pieńki	1	1	0	1	0	3	x
B30 - Dolina Kiełmiczanki	1	2	2	2	2	9	x
B31 - Dobra- Nowiny - Michałówek - Ługi - Dobieszków - Stary Imielnik	1	1	1	1	0	4	x
B32 - Wzgórze morenowe Dobra-Nowiny	3	1	1	2	3	10	
B33 - Krawędź Wzniesień Łódzkich - Klęk-Moskule- Dobra-Nowiny	3	1	1	2	1	8	xxx
B34 - Moszczenica - Byszewy	2	3	3	1	2	11	xx
C01 - Rogi nad Bzurą	3	2	1	1	0	7	xx
C02 - Las Łagiewnicki	3	3	3	1	3	13	x

Ryc. 36 Waloryzacja krajobrazów lokalnych PKWŁ w skali punktowej (oprac. własne).

Ryc. 37 Waloryzacja krajobrazów lokalnych PKWŁ – elementy dysharmonijne (oprac. własne).

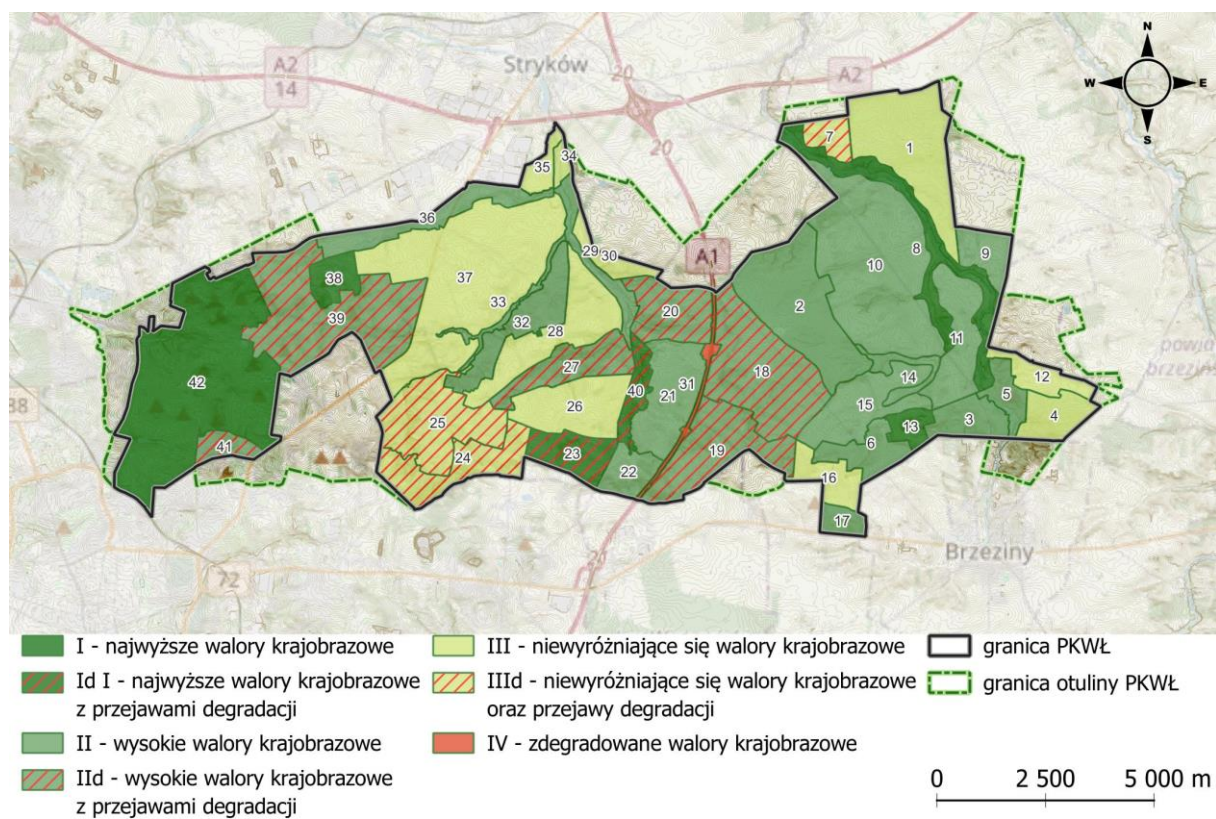
Tab. 13 Ogólna waloryzacja krajobrazów lokalnych.

Nr i nazwa krajobrazu lokalnego	Walory krajobrazowe ogółem	Elementy dysharmonijne	Klasa waloryzacji - symbol	Klasa waloryzacji - opis
A01 - Las Poćwiardówka	5	niewielkie oddziaływanie	III	niewyróżniające się walory krajobrazowe
A02- Las Janinowski	7	brak	II	wysokie walory krajobrazowe
A03- Las Tadzín	6	brak	II	wysokie walory krajobrazowe
A04 - Las Szymaniszki	4	brak	III	niewyróżniające się walory krajobrazowe
A05 - Wzgórza nad Mroźcą	8	brak	II	wysokie walory krajobrazowe
A06 - Las Polik-Grzmiąca	7	brak	II	wysokie walory krajobrazowe
B01 - Niesułków-Kolonia - Wschód	2	widoczne oddziaływanie	IIId	niewyróżniające się walory krajobrazowe oraz przejawy degradacji
B02 - Dolina Mroźcy	12	brak	I	najwyższe walory krajobrazowe
B03 - Wola Cyrusowa	7	niewielkie oddziaływanie	II	wysokie walory krajobrazowe
B04 - Dąbrówka Duża-Poćwiardówka	7	niewielkie oddziaływanie	II	wysokie walory krajobrazowe
B05 - Dąbrówka Mała i Tadzín	6	niewielkie oddziaływanie	II	wysokie walory krajobrazowe
B06 - Pieńki Henrykowskie	4	brak	III	niewyróżniające się walory krajobrazowe
B07 - Wzgórze Grzmiąca	11	brak	I	najwyższe walory krajobrazowe
B08 - Dolina Grzmiącej i tzw. "Cieku Mineralnego"	6	brak	II	wysokie walory krajobrazowe
B09 - Grzmiąca	6	niewielkie oddziaływanie	II	wysokie walory krajobrazowe
B10 - Krawędź Wzniesień Łódzkich - Polik	4	niewielkie oddziaływanie	III	niewyróżniające się walory krajobrazowe
B11- Las Paprotnia (Kontrewers)	7	brak	II	wysokie walory krajobrazowe
B12 - Buczek	7	widoczne oddziaływanie	IIId	wysokie walory krajobrazowe z przejawami degradacji
B13 - Krawędź Wzniesień Łódzkich - Moskwa-Jaroski	8	widoczne oddziaływanie	IIId	wysokie walory krajobrazowe z przejawami degradacji

B14 - Stare Skoszewy - Nowe Skoszewy	6	duże oddziaływanie	IIId	wysokie walory krajobrazowe z przejawami degradacji
B15 - Głogowiec	8	niewielkie oddziaływanie	II	wysokie walory krajobrazowe
B16 - Krawędź Wzniesień Łódzkich - Plichtów	7	niewielkie oddziaływanie	II	wysokie walory krajobrazowe
B17 - Krawędź Wzniesień Łódzkich - Janów	10	duże oddziaływanie	Id	najwyższe walory krajobrazowe z przejawami degradacji
B18 - Kulminacja Wyżyny Łódzkiej	5	duże oddziaływanie	IIId	niewyróżniające się walory krajobrazowe oraz przejawy degradacji
B19 - Kopanka-Kalonka-Wódka-Dąbrówka	5	widoczne oddziaływanie	IIId	niewyróżniające się walory krajobrazowe oraz przejawy degradacji
B20 - Górna Grabina - Byszewy	2	niewielkie oddziaływanie	III	niewyróżniające się walory krajobrazowe
B21 - Dolina Borchówki	6	widoczne oddziaływanie	IIId	wysokie walory krajobrazowe z przejawami degradacji
B22 - Dobieszków-Głąbie	5	niewielkie oddziaływanie	III	niewyróżniające się walory krajobrazowe
B23 - Dolina Moszczenicy	8	niewielkie oddziaływanie	II	wysokie walory krajobrazowe
B24 - Bartolin	3	niewielkie oddziaływanie	III	niewyróżniające się walory krajobrazowe
B25 - Autostrada A1	0	duże oddziaływanie	IV	całkowicie zaburzone walory krajobrazowe
B26 - Las Dobieszkowski	7	brak	II	wysokie walory krajobrazowe
B27 - Dolina Młynówki	9	niewielkie oddziaływanie	II	wysokie walory krajobrazowe
B28 - Cesarka	5	niewielkie oddziaływanie	III	niewyróżniające się walory krajobrazowe
B29 - Sosnowiec-Pieńki	3	niewielkie oddziaływanie	III	niewyróżniające się walory krajobrazowe
B30 - Dolina Kiełmiczanki	9	niewielkie oddziaływanie	II	wysokie walory krajobrazowe
B31 - Dobra-Nowiny - Michałówek - Ługi - Dobieszków - Stary Imielnik	4	niewielkie oddziaływanie	III	niewyróżniające się walory krajobrazowe
B32 - Wzgórze morenowe Dobra-Nowiny	10	brak	I	najwyższe walory krajobrazowe

B33 - Krawędź Wzniesień Łódzkich - Kłęk-Moskule-Dobra-Nowiny	8	duże oddziaływanie	IIId	wysokie walory krajobrazowe z przejawami degradacji
B34 - Moszczenica - Byszewy	11	widoczne oddziaływanie	Id	najwyższe walory krajobrazowe z przejawami degradacji
C01 - Rogi nad Bzurą	7	widoczne oddziaływanie	IIId	wysokie walory krajobrazowe z przejawami degradacji
C02 - Las Łagiewnicki	13	niewielkie oddziaływanie	I	najwyższe walory krajobrazowe

Spośród ogółem 42 krajobrazów lokalnych wyznaczonych w granicach PKWŁ, w wyniku waloryzacji wskazano **6 jednostek o najwyższych walorach**, aż **22 jednostki o walorach wysokich**, 13 jednostek o przeciętnych, niewyróżniających się walorach krajobrazowych oraz 1 jednostkę o zdegradowanych walorach (autostrada A1). Znaczna liczba krajobrazów lokalnych ma niepokojące przejawy degradacji – elementy dysharmonijne mają tu widoczne i duże oddziaływanie, co zaburza walory widokowe i może prowadzić do dalszej degradacji krajobrazów. Są to przede wszystkim obszary położone w pobliżu Łodzi, ulegające silnej urbanizacji, a także obszary zlokalizowane w bliskim sąsiedztwie autostrady. Należy zauważyć, że waloryzacja pokazuje jedynie zbiorczą ocenę krajobrazów, nie określa potrzeby i zasadności ochrony krajobrazów. Istotne jest zatem, że także krajobrazy ocenione jako niewyróżniające się, są warte ochrony przed niekorzystnymi zmianami przestrzennymi. Na ich obszarze znajdują się bowiem również cenne wartości krajobrazowe (w tym przyrodnicze, kulturowe i widokowe). Co ciekawe, waloryzacja ukazała dużą wartość krajobrazową obszarów położonych we wschodniej części Parku, które nie zostały zaklasyfikowane w Audycie Krajobrazowym jako priorytetowe. Dolina Mroźnicy oraz tereny otwarte (rolne) w okolicach Dąbrówki Dużej i Małej, o urozmaiconej rzeźbie terenu, są niewątpliwie warte ochrony m.in. ze względu na duży potencjał ekspozycyjny.

Ryc. 38 Waloryzacja krajobrazów lokalnych PKWŁ. (oprac. własne).

5. ZAGROŻENIA DLA WALORÓW KRAJOBRAZOWYCH ORAZ MOŻLIWE SPOSOBY ICH ELIMINACJI LUB OGRANICZENIA

5.1. Charakterystyka oraz źródła zagrożeń wewnętrznych oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia

Na obszarze PKWŁ główne zagrożenia związane są z ogromną presją urbanizacyjną. Tereny w dobrze skomunikowane, w sąsiedztwie dużej aglomeracji, atrakcyjnego Lasu oraz bazy logistycznej oferującej miejsca pracy są podlegają ogromnej presji inwestycyjnej. Znaczna część zabudowy powstaje poza procedurą miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, w sprzeczności z ustaleniami kierunków rozwoju ustalonych w studium. Silna presja urbanistyczna i niedoskonałości systemu planowania prowadzą do defragmentacji krajobrazu, zaburzenia jego walorów oraz degradacji środowiska przyrodniczego. Zagrożeniem o mniejszej randze, choć w istotnym stopniu wpływającym na potencjał ekspozycyjny Parku jest sukcesja drzew i krzewów na terenach porolnych, nieużytkach, terenach chronionych. Zadrzewienia w krajobrazach otwartych, oferujących dalekie widoki, ograniczają bądź całkowicie wykluczają ekspozycję widokową.

Szczegółową charakterystykę zagrożeń w odniesieniu do miejsca występowania, skali zagrożenia oraz możliwych sposobów eliminacji zagrożeń i ich skutków zaprezentowano w tabeli poniżej.

Tab. 14 Charakterystyka oraz źródła zagrożeń wewnętrznych oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia.

Lp.	Charakterystyka i źródła zagrożenia	Bonitacja zagrożenia*	Miejsce występowania w obrębie Parku	Możliwe sposoby eliminacji lub ograniczenia zagrożeń i ich skutków
1.	Intensywna urbanizacja terenów podmiejskich – postępująca defragmentacja krajobrazu, uszczuplanie powierzchni terenów otwartych, zaburzenie przedpoli ekspozycji widokowej, zaburzenie funkcjonowania korytarzy ekologicznych Rozwój nowej zabudowy mieszkaniowej, na małych działkach – często w układach „łanowych”, na terenach otwartych, użytkowanych rolniczo terenach.	12	Tereny rolne i nieużytki w obrębie Parku. W szczególności: tereny na wschód od Lasu Łągownickiego Łódź (rejon ul. Moskule, Okólnej), Kłęk Dobra-Nowiny – gmina Stryków Kopanka, Dąbrowa, Kalonka, Wódka, Grabina – gmina Nowosolna	1. Realizowanie nowej zabudowy jedynie w oparciu o miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Zachowanie tradycyjnych układów wsi (ulicówka, wielodrożnica, owalnica, itp.). 2. Zachowanie przedpoli ekspozycji widokowej z punktów widokowych poprzez ustanowienie stref ochrony krajobrazów z zakazem zabudowy
2.	Przekształcenia tradycyjnych układów wsi - zacieranie historycznych układów przestrzennych.	12	Stare Skoszewy, Nowe Skoszewy, Janów, Borchówka,	1. Realizowanie nowej zabudowy jedynie w oparciu o miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Zachowanie

Lp.	Charakterystyka i źródła zagrożenia	Bonitacja zagrożenia*	Miejsce występowania w obrębie Parku	Możliwe sposoby eliminacji lub ograniczenia zagrożeń i ich skutków
	Podział działek, zabudowa w układzie osiedlowym, podmiejskim.		Dobieszków, Stary Imielnik, Dobra,	tradycyjnych układów wsi (ulicówka, wielodrożnica, owalnica, itp.). 2. Ochrona układów ruralistycznych – wprowadzenie zasięgów historycznych układów do dokumentów planistycznych, studium i (ewentualnych) planów miejscowych. 3. Wprowadzanie lub odnawianie zabudowy na terenie zabytkowych ośrodków osadniczych zgodnie z wytycznymi urzędu konserwatora zabytków, a na terenach nie objętych ochroną konserwatorską prowadzenie specjalistycznych konsultacji w zakresie nowo wprowadzanej lub odnawianej zabudowy 4. Opracowanie planów odnowy wsi dla miejscowości położonych w granicach Parku. 5. Zachowanie przedpoli ekspozycji widokowej z punktów widokowych poprzez ustanowienie stref ochrony krajobrazów
3.	Zatracanie tożsamości tradycyjnych wsi poprzez zastępowanie zabudowy zagrodowej zabudową mieszkaniową (bądź też powstającą nową zabudową mieszkaniową).	11	Obszary zabudowy wiejskiej	1. Wprowadzanie odpowiednich zapisów do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i realizowanie zabudowy w oparciu o te dokumenty. 2. Opracowanie planów odnowy wsi dla miejscowości położonych w granicach Parku.
4.	Zanik cech architektury regionalnej; unifikacja materiałów i form architektury wiejskiej oraz jej bezpośredniego kontekstu krajobrazowego (ogrodzenia,	11	Obszary zabudowy wiejskiej	1. Promocja tradycyjnego budownictwa, przez stymulację programami wsparcia. Opracowanie wzornika form i detali architektonicznych dla regionu.

Lp.	Charakterystyka i źródła zagrożenia	Bonitacja zagrożenia*	Miejsce występowania w obrębie Parku	Możliwe sposoby eliminacji lub ograniczenia zagrożeń i ich skutków
	nawierzchnie, podjazdy, mała architektura, zieleni)			2. Stosowanie tradycyjnych regionalnych materiałów i form elementów architektonicznych. 3. Wprowadzenie odpowiednich standardów i zapisów w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. 4. Opracowanie i zatwierdzenie uchwał reklamowych.
5.	Zabudowa terenów rolniczych w układzie rozproszonym, z dala od istniejącej zabudowy – zaburzenie tradycyjnego układu wsi skupionych. Wkraczanie zabudowy w krajobrazy otwarte.	9	Przykładowo: Dobra, Dobra-Nowiny, Borchówka	1. Realizowanie nowej zabudowy jedynie w oparciu o miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. 2. Ograniczenia wkraczania zabudowy poprzez narzędzia planistyczne, zwłaszcza w newralgicznych krajobrazach wskazanych jako krajobrazy o cechach priorytetowych – wprowadzenie stref ochrony krajobrazu z zakazem zabudowy
6.	Ekspansja zabudowy rekreacji indywidualnej i mieszkaniowej o charakterze deweloperskim	9	Przykładowo: Borchówka, Boginia	Realizowanie nowej zabudowy jedynie w oparciu o miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.
7.	Lokalizacja zabudowy turystyczno-rekreacyjnej zorganizowanej terenach atrakcyjnych krajobrazowo/ Przekształcenia krajobrazowe i środowiskowe cennych przyrodniczo terenów dolinnych.	6	Borchówka	1. Realizowanie nowej zabudowy jedynie w oparciu o miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. 2. Nadzór budowlany – kontrola inwestycji budowlanych celem weryfikacji realizacji zgodnie z przepisami oraz zgodnie z ustaleniami mpzp
8.	Modernizacja infrastruktury drogowej i technicznej wsi w stylu estetycznym obcym dla tradycyjnego harmonijnego krajobrazu wiejskiego – zaburzenie tożsamości dawnych wsi.	8	Obszary zabudowy wiejskiej	Wprowadzanie odpowiednich zapisów do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i realizowanie inwestycji w oparciu o te dokumenty.

Lp.	Charakterystyka i źródła zagrożenia	Bonitacja zagrożenia*	Miejsce występowania w obrębie Parku	Możliwe sposoby eliminacji lub ograniczenia zagrożeń i ich skutków
				Wprowadzenie uchwał reklamowych.
9.	Zagęszczenie dysharmonijnych w krajobrazie form wizualnych reklam (banery, tablice, szyldy reklamowe). Brak uchwał reklamowych.	5	Obszary zabudowy wiejskiej	Wprowadzenie uchwał reklamowych – uwzględnienie walorów fizjonomicznych PKWł.
10.	Lokalizacja nowych wysokościowych dominant przestrzennych – maszty telefoniczne i radiowe na terenach eksponowanych widokowo (tereny użytkowane rolniczo, wzgórza morenowe)	2	Obszar PKWł	Możliwość ograniczenia odpowiednimi zapisami w mpzp. Lokalizacja elementów po wykonaniu analiz krajobrazowych.
11.	Niszczenie cennych wartości historycznych i architektonicznych zabytków poprzez dysharmonijną i przypadkową zabudowę, infrastrukturę oraz stosowaną roślinność ozdobną w ich bezpośrednim otoczeniu	7	Stare Skoszewy - grodzisko Byszewy - dwór i park podworski	1. Wprowadzenie stref ochrony ekspozycji wraz ze stosownymi zapisami regulującymi sposób zagospodarowania terenu. 2. Uszczegółowienie regulacji planistycznych w zakresie gatunków roślin użytych do zagospodarowania terenów
12.	Brak użytkownika obiektu zabytkowego lub właściciel nie podejmujący prac konserwacyjnych. Brak należytej ochrony i konserwacji zabytkowych obiektów.	11	dawne młyny	Prawna egzekucja obowiązku dbania o obiekt zabytkowy (ewentualnie inwestor zastępczy). Pozyskiwanie środków na remonty, regulacja prawa własności.
13.	Degradacja historycznych założeń dworsko-parkowych i pałacowo parkowych, wraz z komponowanymi układami zieleni.	12	Tereny wsi z założeniami dworsko-parkowymi i pałacowo-parkowymi	Stały nadzór, wprowadzenie społecznych opiekunów zabytku. Opracowanie programów rewitalizacji zabytkowych założeń.
14.	Degradacja starych cmentarzy.	11	Dawne (w tym wojenne) cmentarze w granicach Parku.	Stały nadzór konserwatorski oraz prowadzenie prac konserwatorskich, odtwarzających i podtrzymujących walory historyczno-kulturowe. Wprowadzenie społecznych opiekunów historycznych cmentarzy.

Lp.	Charakterystyka i źródła zagrożenia	Bonitacja zagrożenia*	Miejsce występowania w obrębie Parku	Możliwe sposoby eliminacji lub ograniczenia zagrożeń i ich skutków
15.	Brak ochrony prawnej obiektu (zabytkowa stara zabudowa wiejska nie objęta wpisem do ewidencji. Brak kart ewidencyjnych zabytków	8	Obszary zabudowy wiejskiej	Uzupełnienie dokumentacji ewidencyjnej (karty zabytków, gminne ewidencje zabytków). Stały nadzór, wprowadzenie społecznych opiekunów zabytków.
16.	Zarastanie krajobrazów otwartych. Brak użytkowania terenów rolniczych sprzyjający naturalnej sukcesji naturalnych i półnaturalnych zbiorowisk leśnych. Zaburzenia przedpoli ekspozycji widokowej. Zanikanie charakterystycznych przestrzennych układów rozłogów pól, poprzez zmiany struktury własności, wzrost powierzchni lasów i zadrzewień	8	Tereny użytkowanie rolniczo na obszarze PKWŁ	Regularne odkrzaczanie i przycinanie roślinności w punktach o potencjale estetyczno – widokowym ewentualnie wypas. Promowanie wstęgowych rozłogów pól jako wyróżników krajobrazu PKWŁ
17.	Składowiska odpadów - dzikie wysypiska śmieci w suchych dolinach i parowach.	8	Przykładowo: Kopanka	Usuwanie dzikich wysypisk; Monitorowanie miejsc najczęściej zanieczyszczanych; Współpraca z urzędami gmin w sprawie ustalenia sprawców i nałożenia kar; Egzekwowanie prawa kodeksu wykroczeń dotyczącego zanieczyszczania lasu; Edukacja w zakresie zagrożeń spowodowanych zanieczyszczaniem środowiska przyrodniczego;
18.	Degradacja i przekształcenia osobliwych form rzeźby terenu (skarp dolin, parowów)	2	Przykładowo: parowy nieobjęte rezerwatową formą ochrony przyrody	Ograniczenia wkraczania zabudowy oraz zmiany rzeźby terenu poprzez narzędzia planistyczne (zapisy mpzp).
19.	Zmiany stosunków wodnych oraz przekształcenia istniejących stawów/ zespołów stawów na rzekach	12	Przykładowo: Borchówka	Nadzór budowlany – kontrola inwestycji budowlanych celem weryfikacji realizacji zgodnie z przepisami, zezwoleniami oraz zgodnie z ustaleniami mpzp

Lp.	Charakterystyka i źródła zagrożenia	Bonitacja zagrożenia*	Miejsce występowania w obrębie Parku	Możliwe sposoby eliminacji lub ograniczenia zagrożeń i ich skutków
20.	Zanikanie przydomowych sadów w krajobrazie wiejskim.	8	Ośrodki osadnicze PKWŁ.	Promocja upraw tradycyjnych gatunków drzew owocowych
21.	Monotypizacja upraw rolnych z dominacją upraw kukurydzy i rzepaku. Zanikanie tradycyjnych upraw.	11	Cały obszar Parku	Promowanie wprowadzania zadrzewień śródpolnych poprawiających warunki klimatyczno-wilgotnościowe, łączność ekologiczną, a jednocześnie ograniczających ujednolicanie krajobrazu wiejskiego. Promowanie prośrodowiskowych programów sprzyjających tradycyjnym uprawom.
22.	Niewystarczająca ochrona oraz nieprofesjonalnie prowadzone cięcia i zabiegi pielęgnacyjne zadrzewień przydrożnych.	11	Cały obszar Parku	Monitoring, obejmowanie ochroną cennych zadrzewień przydrożnych (w tym m.in. przeprowadzanie odpowiednich zabiegów pielęgnacyjnych i stosownych uzupełniających nasadzeń).
23.	Brak dbałości o estetyczne wkomponowanie tras i węzłów komunikacyjnych w otaczający krajobraz	8	Autostrada A1, droga krajowa nr 14 i nr 71	Wykorzystanie roślinności jako bariery wizualnej dla przesłonięcia obiektów infrastruktury drogowej. Wprowadzenie szpalerów drzew wzdłuż dróg krajowych. Wprowadzenie wielopiętrowej roślinności wzdłuż autostrady i ekranów akustycznych.
24.	Nierównomierne obciążenie turystyczno-rekreacyjne obszaru Parku	12	Obszary leśne PKWŁ: Las Łagiewnicki, Las Dobieszkowski	Rozwinięcie infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej w lasach o mniejszych walorach przyrodniczych, położonych we wschodniej części Parku, np. w kompleksie leśnym w Poćwiardówce. Rozwój nowych szlaków rowerowych wraz z niezbędną infrastrukturą w części centralnej i wschodniej Parku

Lp.	Charakterystyka i źródła zagrożenia	Bonitacja zagrożenia*	Miejsce występowania w obrębie Parku	Możliwe sposoby eliminacji lub ograniczenia zagrożeń i ich skutków
25.	Nadmierna eksploatacja Parku przez ruch turystyczny i prze ruch pojazdów silnikowych (motokrosów, samochodów terenowych, quadów)		Obszary leśne Parku	
26.	Niska świadomość społeczna w odniesieniu do walorów kulturowych, historycznych i krajobrazowych Parku.	8	Cały obszar Parku	Stworzenie oferty edukacyjnej, organizowanie warsztatów i zajęć przez samorządy i organizacje pozarządowe mających na celu podniesienie świadomości o zasobach kulturowych Parku. Opracowanie broszur i materiałów internetowych popularyzujących wiedzę o Parku.

* Zagrożenia oceniono stosując skalę bonitacji zagrożeń T.J. Chmielewskiego (2014) według przyjętej skali:

0 – brak zagrożeń	7 – zagrożenia istniejące, umiarkowane, o słabnącym natężeniu
1 – zagrożenia potencjalne, niewielkie	8 – zagrożenia istniejące, umiarkowane, względnie stałe
2 – zagrożenia potencjalne, umiarkowane	9 – zagrożenia istniejące, umiarkowane, o narastającym natężeniu
3 – zagrożenia potencjalne, duże,	10 – zagrożenia istniejące, duże, o słabnącym natężeniu
4 – zagrożenia istniejące, niewielkie, o słabnącym natężeniu	11 – zagrożenia istniejące, duże, względnie stałe
5 – zagrożenia istniejące, niewielkie, względnie stałe,	12 – zagrożenia istniejące, duże, o narastającym natężeniu
6 – zagrożenia istniejące, niewielkie, o narastającym natężeniu	? – zagrożenie trudne do oceny

5.2. Charakterystyka oraz źródła zagrożeń zewnętrznych oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia

Wpływ planowanych elementów zagospodarowania na wartości krajobrazu, a w konsekwencji na zmianę charakteru krajobrazu, dotyczy przede wszystkim rozwijającej się zabudowy jednorodzinnej postępującej podobnie jak w to opisano w zagrożeniach wewnętrznych.

Tab. 15 Charakterystyka oraz źródła zagrożeń zewnętrznych oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia.

Lp.	Charakterystyka i źródła zagrożenia	Bonitacja zagrożenia*	Miejsce występowania w obrębie Parku	Możliwe sposoby eliminacji lub ograniczenia zagrożeń i ich skutków
1	Wady systemu prawnego, w tym słabości narzędzi z zakresu ochrony przyrody oraz niedoskonałości systemu planowania przestrzennego (obecnie przechodzącego reformę)	3	Cały obszar Parku	1. Współpraca z samorządami (władzami gmin) w zakresie polityki przestrzennej opracowywanej w ramach planów ogólnych.
2	Nadmierna presja inwestycyjna w otulinie Parku – rozwój nowej zabudowy mieszkaniowej. Konsekwencją takich będą zaburzenia ciągłości i funkcjonowania korytarzy ekologicznych oraz większa presja rekreacyjno-wypoczynkowa na obszar Parku	12	Otulina Parku	1. Realizowanie nowej zabudowy jedynie w oparciu o miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. 2. Uwzględnianie przebiegu korytarzy ekologicznych w opracowywanych mpzp
3	Dalszy rozwój bazy logistycznej pod Strykowem – potencjalny większy ruch samochodowy w Parku i jego sąsiedztwie, większa antropopresja	2	Otulina Parku	Wprowadzenie roślinnych barier akustycznych i wizualnych na granicy Parku
4	Lokalizacja wysokościowych dominant przestrzennych – maszty telefoniczne i radiowe	2	Obszar Parku i otuliny	Brak możliwości eliminacji zapisami planu ochrony. Możliwość ograniczenia odpowiednimi zapisami w mpzp
5	Zmiany klimatyczne prowadzące m.in. do spadku poziomu wód gruntowych i podziemnych, zmniejszania zasobów wodnych siedlisk, przekształceń zbiorowisk roślinnych.	3	Cały Park	Zmniejszenie skutków tego zjawiska wymaga wielopłaszczyznowych działań na różnych szczeblach (lokalnym, regionalnym, krajowym, ogólnosiwiatowym)

* Skalę bonitacji zagrożenia opisano pod tabelą z zagrożeniami wewnętrznymi

Część IB

Charakterystyka i diagnoza stanu dziedzictwa kulturowego

6. OGÓLNE UWARUNKOWANIA OCHRONY WALORÓW KULTUROWYCH W PARKU

6.1. Uwarunkowania prawa powszechnego i miejscowego

W przypadku dóbr kultury obowiązuje systematyka określona w prawodawstwie (wykaz rodzajów elementów środowiska kulturowego mogących być uznanymi jako zabytki podano wyżej). W ślad za systematyką dóbr kultury opracowane zostały przepisy dotyczące ich prawnej ochrony.

Podstawowymi formami ochrony zabytków są: wpis do rejestru zabytków, wpis na planowaną Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za Pomnik Historii RP, utworzenie parku kulturowego, ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji i realizacji inwestycji oraz w decyzji warunkach zabudowy.

Rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu, bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku.

Duży zasób obiektów, znaczący z punktu widzenia identyfikacji dziedzictwa kulturowego konkretnych obszarów, stanowią zabytki ujęte w wojewódzkiej i gminnej ewidencji. Wojewódzką ewidencję zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków, w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa. O zamiarze włączenia karty ewidencyjnej zabytku do wojewódzkiej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty wojewódzki konserwator zabytków zawiadamia niezwłocznie właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem. W szczególnych wypadkach (zabytek będący historycznym układem urbanistycznym lub ruralistycznym, historycznym zespołem budowlanym, terenem, na którym znajduje się znaczna ilość zabytków archeologicznych, lub nieruchomością o nieuregulowanym stanie prawnym) zawiadomienie odbywa się w drodze obwieszczenia umieszczanego na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej.

Gminną ewidencję zabytków prowadzi Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

O zamiarze włączenia karty ewidencyjnej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty ewidencyjnej zabytku z gminnej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty wójt (burmistrz, prezydent miasta) zawiadamia na zasadach analogicznych do wskazanych powyżej odnoszących się do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

7. CHARAKTERYSTYKA WALORÓW KULTUROWYCH

7.1. Zarys historii obszaru Parku i jego otoczenia oraz ogólna charakterystyka zasobów kulturowych na tle regionu

Około 180 tysięcy lat temu środkową część dzisiejszej Polski ogarniało postępujące ochłodzenie klimatu. Znaleźliśmy się w strefie zlodowacenia warciańskiego, sięgało ono rejonu rzek górnej Warty i Widawki. Łądołód skandynawski pchał materiał skalny pomieszany ze zdzieraną powierzchnią ziemi, w późniejszym okresie czapa lodowa stopniowo topniała, ocieplenie klimatu doprowadziło do całkowitego jej zniknięcia, jedynie w niektórych miejscach przetrwały bryły lodu zapadnięte w grunt, zagłębienia wypełnione wodą stopniowo porastały zielenią i dziś są rzadkością, np. staw w miejscowości Syberia. Krajobraz polodowcowy pełen jest dolin i wysokich wzniesień, były one w przeszłości wyższe, ale z upływem lat uległy wygładzeniu. Ok. 10 tys. lat temu polodowcowy, surowy krajobraz zaczął przypominać tundrę, a następnie tajgę, w której występowały świerki, ok. 6 tys. lat temu pojawiły się bory sosnowo-dębowe, a w zagłębieniach olsy. Lesisty krajobraz przyciągał ludzi zajmujących się myślistwem, a ok. 4 tys. lat przed nową erą ludzie epoki neolitycznej zakładali pierwsze osady o rolniczo-hodowlanym charakterze. Wykopiska archeologiczne oraz przekazy pisane z okresu od VI wieku do XIII wieku pozwalają stwierdzić nierównomierne rozmieszczenie śladów po dawnych osadach otwartych nieobronnych. O powstaniu sieci osadniczej w owym czasie decydowała bliskość wody. Tereny wysoczyzny i północna krawędź Wzniesień Łódzkich (wododział) stanowiły zasadniczą przeszkodę dla osiedlania. Znacznie ubożej przedstawia się sytuacja osad obronnych w dzisiejszym obszarze Parku, gdzie liczba grodzisk i osiedli otwartych jest wręcz skromna, a największą wartość kulturową przedstawia grodzisko w Starych Skoszewach.

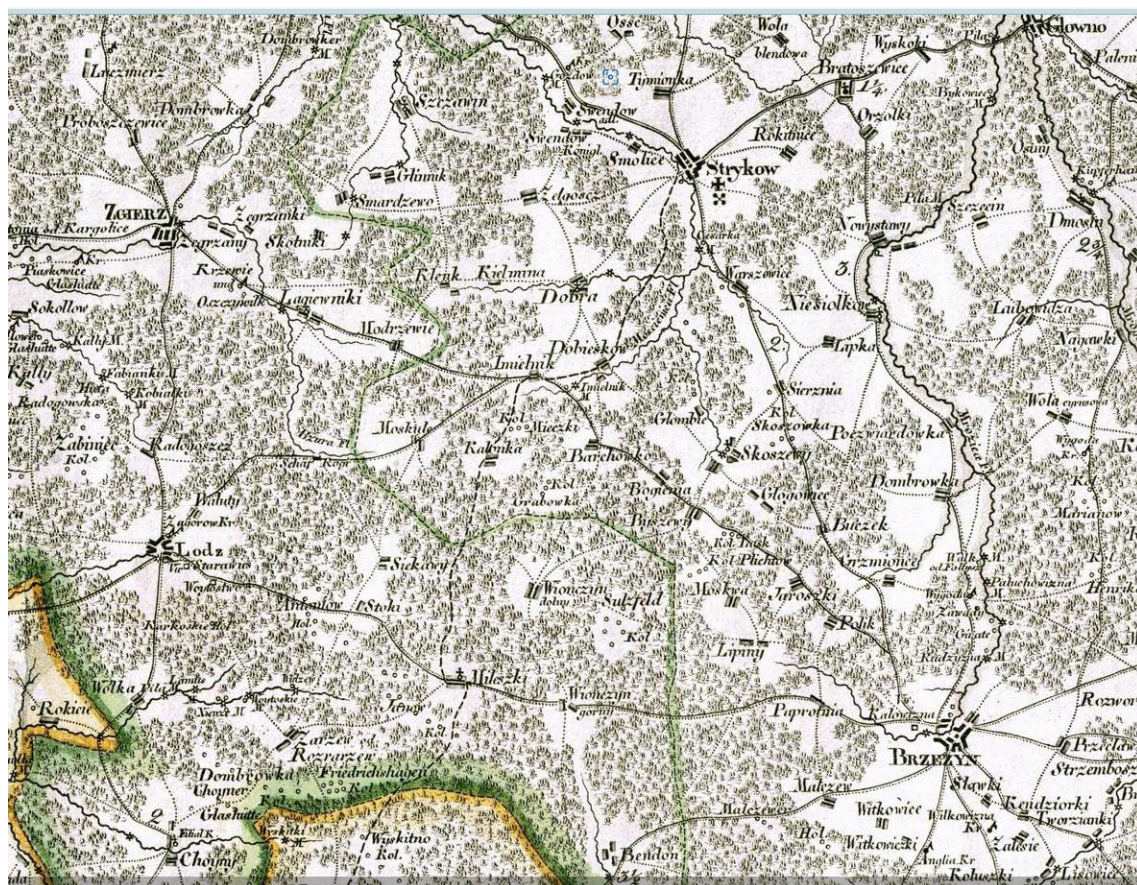
Główną dziedziną gospodarki w tym czasie (VI-XIII w.) było rolnictwo z metodami upraw przerzutowo-żarowych (wypalano lasy i po kilku latach wyjałowienia gleb, przerzucano się na nowe tereny), by z kolei zastąpić je stałymi metodami pszenno-odłogowymi (dwupolówka). Obok rolnictwa i hodowli rozwijało się łowiectwo i rybołówstwo. W bezpośrednim sąsiedztwie grodów zaczęły powstawać podgrodzia (zaczątki miast). Rozrastają się dobra biskupie, klasztorne oraz książęce i możnych świeckich. W końcu średniowiecza (XIII w.) drobne rozproszone wsie i przysiółki, zmieniają się w zwartą wieś zbiorową typu owalnica, ulicówka. Wymienione typy wsi występują na niższych terenach parku. Prawo polskie zostaje zamienione przez kolonizacyjne prawo niemieckie (XIII w.). Ślady tej kolonizacji to wsie o nazwach „Wola”, „Wólka”, np. Wola Cyrusowa, Wólka Krosnowska. Zaludnienie terenu parku było znikome. Gros obszaru zajmują lasy. Jeszcze na mapie Gilly'ego z 1803 roku przeważają (85%) tereny leśne (Puszcza Łódzka).

Historycy wydzielają trzy etapy pochodzenia osadnictwa kosztem puszczy na interesującym nas terenie. Pierwszy etap - wczesnohistoryczny, drugi - w późnym średniowieczu i trzeci najnowszy obejmujący okres od XVII do początków XX wieku. W rezultacie podniesiony został poziom rolnictwa i hodowli, wprowadzono nawożenie obornikiem, dokonano komasacji gruntów, upowszechniła się trójpolówka. W XV wieku powstają pierwsze folwarki produkujące duże nadwyżki plonów rolnych, skupowane zarówno przez miasta - podgrodzia (Skożewy Stare - 1386 r.) jak i miasta targowe. Do końca średniowiecza powstały wszystkie miasta znajdujące się na tym obszarze lub z nim sąsiadujące, jak: Jeżów 1167 r., Dmosin 1334 r., Brzeziny 1332 r., Stryków 1389 r., Zgierz 1231 r., Łódź - pierwsza wzmianka 1332 r. W średniowieczu znane są też i inne miejscowości z obszaru parku, jak: Moskule - pierwsza wzmianka 1388 r., Łagiewniki - 1395 r., Modrzew - 1419 r.

Po drugim rozbiórce Polski, wkracza na nasz teren kolonizacja olenderska (fryderycjańska), powstają nowe wsie, pierwsza to utworzona w 1801 r. Nowosolna o typie wsi zwanym rzędówką, Borki,

Moskuliki, Dąbrówka Duża. Poza niepodważalnym znaczeniem dolin w procesie rozwoju najdawniejszego osadnictwa na omawianym terenie, w okresach późniejszych wkracza ono na tereny o średnich wysokościach. Doceniano wartości mikroklimatyczne tych obszarów (wystawa, nasłonecznienie), glebowe (lekkie gleby stokowe), różnice klimatu lokalnego pomiędzy dniem i nocą oraz topograficzne - szczególnie den dolinnych i innych form wklęsłych. Znajduje to uzasadnienie w nazwach wsi: Syberia, Moskwa, Rosyjka. Głód powierzchni uprawnych decyduje o wkraczaniu w XIX wieku na tereny wysoczyznowe - pocięte zazwyczaj różnymi formami morfologicznymi i pokryte lasami. Najwyższa część Wzniesień Łódzkich oparła się w zasadzie wszystkim falom osadniczym, praktycznie aż do najnowszych czasów. Stąd obszar parku, stanowiący jednocześnie dział wodny 1° rzędu między Wisłą a Odrą był najbardziej zapóźniony w rozwoju gospodarczym i w osadnictwie. Do tego należy dodać słabe skomunikowanie obszaru. Najważniejszy trakt przebiegał skośnie z Brzezin przez Niesułków do Strykowa, Łęczycy i Torunia. Pozostałe drogi miały charakter lokalny.

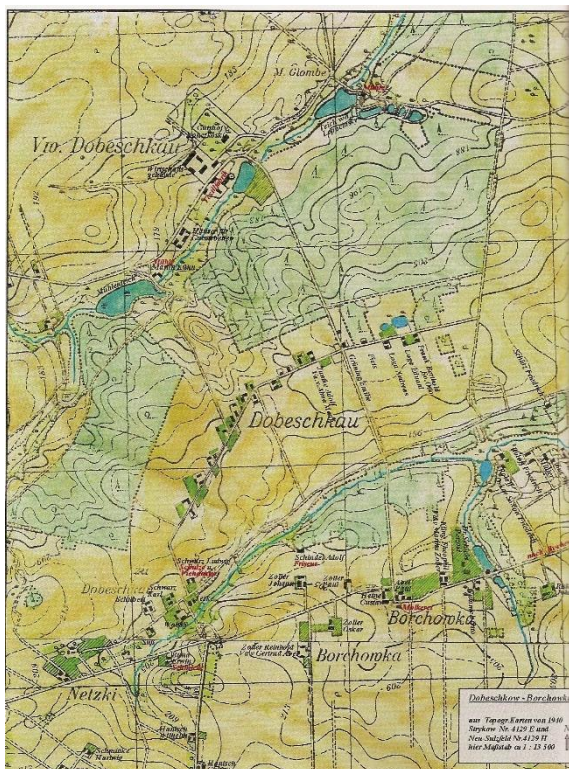
W przypadku zasiedlania obszaru Parku znaczącą rolę odegrała również rzeźba terenu - wysokości względne (> 100 m), strome stoki, pocięte suchymi dolinami, zawieszone niecki denudacyjne na północnej krawędzi (Plichtów, Tadzín, Rozworyn, Olsza Stara), ostańce (Janów) nie ułatwiały penetracji terenu i zakładania nowych gospodarstw. Wymarzanie kamieni z utworów plejstocénskich stanowiło o zubożeniu pól uprawnych. Oto skrócone uzasadnienie ułomności obszaru a tym samym obecności „cienia osadniczo-gospodarczego” w tej części Polski środkowej, a jednocześnie doskonały argument dla tworzenia przyrodniczego obszaru ochronnego jakim jest Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich wraz ze swoją otuliną. Zahamowanie rozwoju osadnictwa wiejskiego i miejskiego po wojnach napoleońskich i powstaniach narodowych zostało definitywnie przerwane po uwłaszczeniu chłopów w 1864 roku. Znaczną część ludności wchłonęły znajdujące się w pobliżu ośrodki przemysłowe. Wiejskie gospodarstwa także korzystały z bliskości przemysłowych miast – dostarczały produkty żywnościowe, wyroby drewniane itp., a w zamian pozyskiwały tanie wyroby włókiennicze, sprzęty i narzędzia rolnicze. To jest jedną z przyczyn niewykształcenia się na tym obszarze odrębności etnograficznej. Cechą charakterystyczną dla terenów Parku jest wielokulturowość mieszkańców, żyli tu obok siebie Polacy i Niemcy, katolicy, ewangelicy i mariawici. Po 1945 r. niemieccy mieszkańcy olenderskich osad opuścili Polskę, ich miejsce zajęli nowi gospodarze, nie przywiązani do tradycji i historii miejsca. W ostatnich latach, w wyniku przemian politycznych i ekonomicznych obszar PKWŁ stał się atrakcyjnym miejscem dla osób zamieniających życie miejskie, na kontakt z przyrodą. Efektem jest szybkie rozrastanie budownictwa wiejskiego, którego charakter pozostaje w dysharmonii z tradycją, a ogrodzenia działek utrudniają przemieszczanie się zwierząt, a niekiedy ludzi. Lokalni mieszkańcy wiosek starają się dorównać przybyszom, przebudowują dawne domy, upiększają je na wzór nowych „rezydencji”.

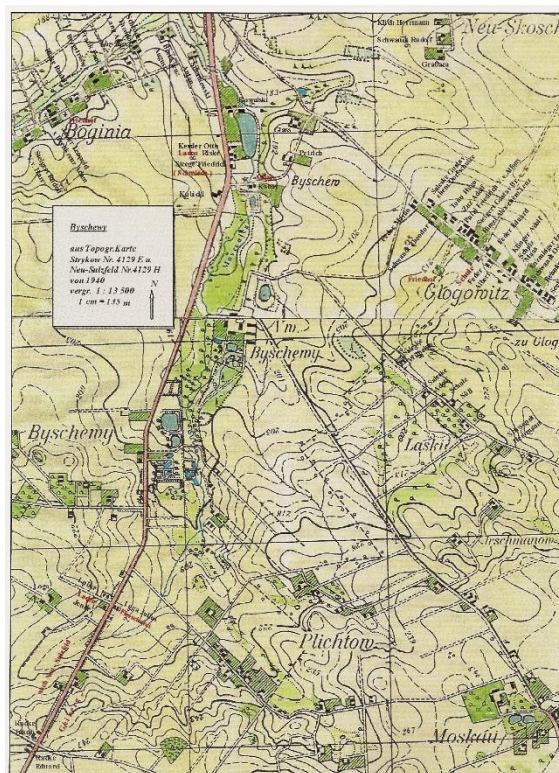
Ryc. 39 Mapa Gilly'ego z 1802-1803 r. - okolice Łągowik, Strykowa i Brzezin.

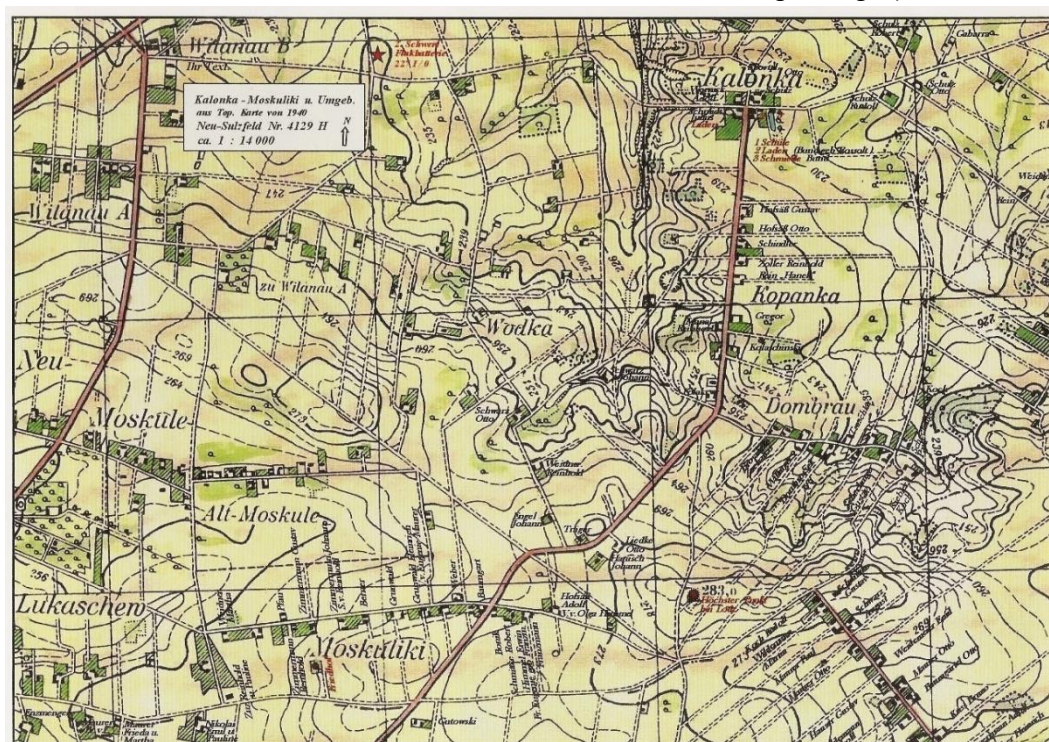
Ryc. 40 Tereny Strykowa i Brzezin za czasów Królestwa Polskiego – 1839 r.

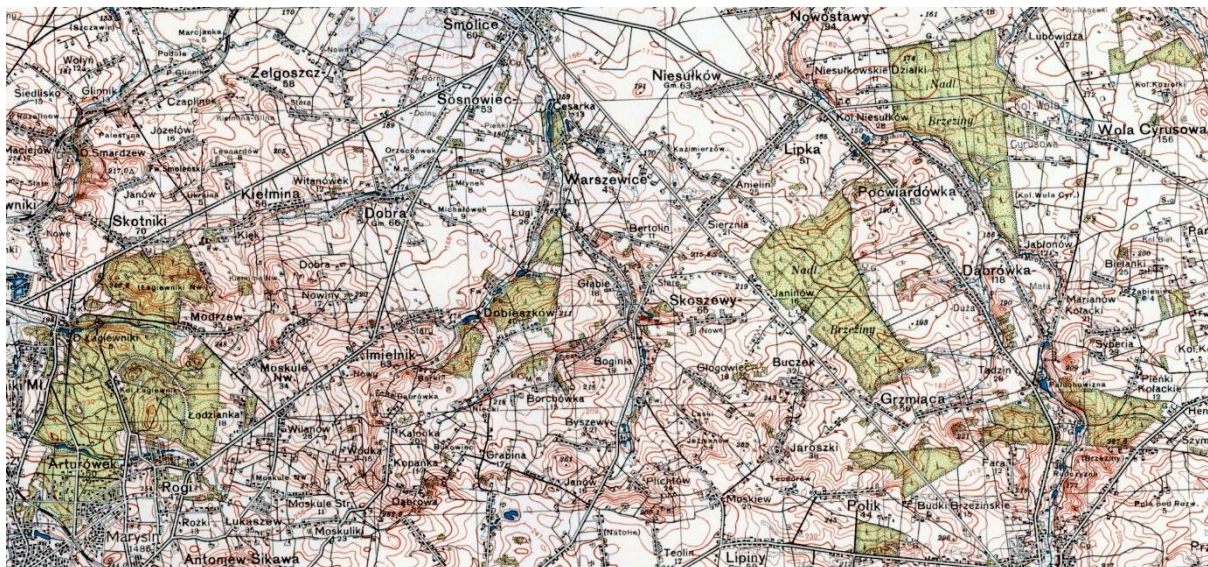
Ryc. 41 Dobieszków i Borchówka na rycinie z 1940 r. (źródło: Schöller H.A., 2009, Neu-Sulzfeld/Nowosolna. 23. Mai 1801–17. Januar 1945. Illustrierte historisch-geographische Erinnerungen an ein Dorf und seine Menschen, Selbstverlag, Erlangen).

Ryc. 42 Byszewy na mapie rycinie z 1940 r. (źródło: Schöller H.A., 2009, Neu-Sulzfeld/Nowosolna. 23. Mai 1801–17. Januar 1945. Illustrierte historisch-geographische Erinnerungen an ein Dorf und seine Menschen, Selbstverlag, Erlangen).

Ryc. 43 Kopanka, Kalonka, Moskule – na mapie niemieckiej z 1940 r.

Ryc. 44 Mapa terenów dzisiejszego Parku – 1937 r. (źródło: mapa Wojskowego Instytutu Geograficznego z 1937 r.).

7.2. Wyniki inwentaryzacji i ocena znaczenia zasobów kulturowych

7.2.1. Archeologia

Grodzisko w Starych Skoszewach

Jest jednym z najstarszych w centralnej Polsce, istniejące od przełomu IX i X wieku, a ślady osadnictwa sięgają nawet VII wieku. Było to strategiczne centrum obronne i komunikacyjne, otoczone wałem ziemno-drewnianym, które pełniło swoją funkcję do XIII wieku. W późniejszych wiekach częściowo wykorzystano jego wały, budując na nich nowe założenia, a na jego obszarze funkcjonowały też chaty i budynki gospodarcze.

Położone jest na cyplu wysoczyzny, górującym nad pradoliną rzeki Moszczenicy, zajmuje około 1 ha. Częściowo zachowane około 3-4 metrowych wały ziemno-drewniane i sucha fosa. Majdan miał kształt elipsy 60 x 140 m. Badania archeologiczne potwierdziły, że istniało tu osadnictwo już w VII wieku. Na przełomie IX i X wieku powstała warownia o strategicznym znaczeniu, która spłonęła prawdopodobnie podczas najazdów Polan pod koniec IX wieku. Grodzisko zostało odbudowane, ale zniszczono je ponownie w pierwszej połowie X wieku. Po kolejnej odbudowie funkcjonowało do XIII wieku, a od XIV do XVII wieku na jego wschodniej części powstało podgrodzie.

Osady odkryte przez archeologów (w rejestrze WKZ jest ich ok. 80, nie oznaczone w terenie) – większość z nich znajduje się na prywatnych gruntach rolniczych, nie mają spektakularnych walorów. Ujawnienie położenia byłoby zachętą do amatorskich poszukiwań.

7.2.2. Układy przestrzenne

Na terenie PKWł nie występują historyczne układy przestrzenne, jedynie przylegająca do granic Parku wieś Nowosolna zachowała charakterystyczny układ z 1802 r. oparty na planie utworzonym przez cztery przecinające się drogi.

7.2.3. Obiekty nieruchome – obiekty budowlane i zielen komponowana

7.2.3.1. Obiekty sakralne

Kościoły katolickie

1. *Łagiewniki, ul. Okólna 185*

a. zespół klasztorny o. Franciszkanów XVIII w. (sanktuarium św. Antoniego, miejsce kultu o. Rafała Chylińskiego), złożony z barokowej świątyni (1702 – 1723), zabudowań klasztornych (1735 – 43) i gospodarczych, dzwonnicy (ok. 1845) oraz współczesnego gmachu seminarium. W murach klasztornych tkwi pocisk artyleryjski z 1914 r. Po drugiej stronie ulicy znajduje się pagórek, na którym do 1940 r. stała drewniana kaplica św. Walentego otoczona cmentarzem.

b. kaplice św. Antoniego, ul. Wycieczkowa 75, stała pierwotnie w miejscu dzisiejszego kościoła, zbudowana w 1676 r., została w 1782 przeniesiona nad strumień łagiewniczanka, w jej wnętrzu znajduje się studzienka z „cudowną wodą”.

c. kaplica św. Rocha, ul. Wycieczkowa 75, powstała z rozebranego drewnianego kościoła klasztorного (pocz. XVIII w.)

2. *Stare Skoszewy* – kościół paraf. (sanktuarium MB Skoszewskiej), pierwszy drewniany kościół stanął przed 1399 r. i zapewne był świątynią parafialną pod wezwaniem Narodzenia Najświętszej Marii Panny, znajdował się w nim słynący łaskami obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem Jezus. Powstał w drugiej połowie XIV w.. W 1694 r. wybudowano z drewna modrzewiowego nową większą świątynię, przetrwała do 1914 r. (w czasie działań wojennych spłonęła). W następnym roku w jego miejsce wybudowano kaplicę św. Barbary w której umieszczono uratowany z pożaru obraz Matki Bożej. Kolejny pożar w 1934r. pochłonął wszystko. Obecny kościół powstawał w latach 1934-1936. został wymurowany z cegły w stylu neogotyckim. Ordynariusz łódzki, biskup Wincenty Tymieniecki ufundował parafii nowy obraz, który był wierną kopią spalonego (autorstwa Marii Mrozińskiej). Obraz ozdobiony był srebrnymi sukniami i pończotkami koronami. Poświęcił go w pałacu watykańskim Ojciec Święty Pius XI w dniu 8 października 1934r. Wprowadzenie obrazu do nowej świątyni nastąpiło podczas uroczystości jej konsekracji 20 czerwca 1936r. W marcu 1989 r. cenne szaty i korony zostały skradzione. Ponieważ nie udało się odnaleźć skradzionego wystroju obrazu podjęto starania o ufundowanie Maryi nowych koron. W dniu 15 sierpnia 1996r. arcybiskup Władysław Ziśka w asyście dokonał koronacji obrazu. Natomiast w dniu 7 października 2002r. arcybiskup prawnie ustanowił Sanktuarium Maryjne.

W ostatnich latach przeprowadzono wiele remontów m.in. renowację ołtarza głównego, pokrycia dachowego, schodów przed Kościołem, wymianę okien, montaż witraży, remont plebani i organistówki oraz wykonanie alei cmentarnych.

3. *Niesułków* – kościół drewniany p.w. Świętego Wojciecha z 2 poł. XVII w. Zbudowany z fundacji biskupów włocławskich. W 1903 r. dobudowano murowaną zakrystię i skarbczyk. W 1934 r. rozbudowany – przedłużenie nawy.. Ołtarz główny wczesnobarokowy z poł. XVII w. Dwa ołtarze barokowe z 1 poł. XVIII w. Ambona barokowa z 1 poł. XVIII w. Liczne obrazy z okresu od XVI – XVIII w. Epitafia z XIX w. Polichromia na stropie z XX w. z scenami z Nowego Testamentu Dzwonnica drewniana, dwukondygnacyjna, kryta gontowym dachem namiotowym. Świątynia otoczona murem ceglano – kamiennym (głazy narzutowe).

4. *Dobra* – kościół parafialny pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela i św. Doroty. Obecny murowany kościół stoi na miejscu dawnego drewnianego, krytego gontem, ufundowanego przez rodzinę Dobrskich w XVI w. Kościół posiadał trzy ołtarze: wielki – Ukrzyżowanego Zbawiciela oraz dwa

boczne – św. Doroty i św. Izydora. W końcu XIX wieku ks. proboszcz Cyprian Umiński rozpoczął przebudowę drewnianego kościoła na kościół murowany. Wzniósł fronton i rozpoczął budowę ścian bocznych. Jego następca ks. Paweł Skolimowski w latach 1904-1905 dobudował dwie boczne kaplice i zakończył przebudowę świątyni. Od 6 lutego do 21 listopada 1906 roku kościół i plebania znalazły się w posiadaniu mariawitów, ponieważ ówczesny proboszcz ksiądz Paweł Skolimowski odszedł z Kościoła Katolickiego, a wraz z nim część parafian.

Kościół parafialny posiada 5 ołtarzy. W głównym ołtarzu znajduje się łaskami słynący obraz Matki Boskiej Częstochowskiej – pochodzący z 1525 r. dar Jana i Doroty Dobrskich. Przy nim znajdują się figury św. Piotra oraz św. Józefa z Dzieciątkiem. W bocznych ołtarzach umieszczono obrazy św. Jana Chrzciciela i św. Doroty ufundowane przez dziedzica Dobieszkowa W. Dąbrowskiego oraz figury świętych: Augustyna, Stanisława BM, Dominika i Marii Magdaleny. Ołtarze w bocznych kaplicach ozdobione są obrazami św. Rozalii oraz Jezusa Miłosiernego. Obok świątyni znajduje się dzwonnica.

5. *Kalonka* – kościół par. św. Ojca Pio, w czasie II wojny światowej w we wsi Kalonka niemiecki osadnik zbudował magazyn strażacki. Po wojnie w tym budynku mieściła się szkoła, później urząd gminy, kolejno ochotnicza straż pożarna oraz koło gospodyń wiejskich. W 1995 roku budynek został zaadaptowany na filialną kaplicę, a po erygowaniu parafii 08.09.2001 roku kaplica stała się centrum życia parafialnego, dziś w jej sąsiedztwie powstaje nowa świątynia. Proboszcz kościoła jest inicjator akcji promujących aktywny wypoczynek w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich.

Kościóły mariawickie (wszystkie z początku XX w., neogotyckie)

1. *Lipka* - kościół parafialny pw. Matki Boskiej Szkaplerznej i św. Wojciecha, parafia 8 lutego 1906, ogłosiła swoją niezależność i wyodrębniła się z rzymskokatolickiej parafii w Niesułkowie. Pierwszą siedzibą nowo utworzonej parafii był kościół rzymskokatolicki w Niesułkowie. Świątynia była w rękach mariawitów do grudnia 1906, kiedy to w wyniku postanowienia sądu gminnego następnego dnia od ogłoszenia wyroku wszystkie budynki parafialne w Niesułkowie miały zostać zwrócone pierwotnemu właścicielowi – Kościołowi rzymskokatolickiemu. Uroczystego poświęcenia nowo wybudowanego mariawickiego kościoła, w dniu 17 października 1909 dokonał nowo konsekrowany w Utrechcie biskup mariawicki ks. Jan Maria Michał Kowalski. W 1914 kościół w Lipce w wyniku działań wojennych został doszczętnie zniszczony. Zburzona również została plebania. Po zakończeniu walk w okolicy, przystąpiono do odbudowy zabudowań kościelnych. Świątynia odzyskała dany neogotycki wygląd.
2. *Dobra* - poświęcenie kościoła pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela odbyło się 8 września 1908. Kościół został wzniesiony w stylu neogotyckim. Zbudowano także rozległy piętrowy dom, który przez długie lata służył jako placówka oświatowo-kulturalna. W nim mieściła się szkoła parafialna, ochronka, czytelnia oraz piekarnia. Działalność ta prowadzona była przez siostry zakonne ze Zgromadzenia Sióstr Mariawitek. W domu parafialnym w okresie międzywojennym, a nawet kilka lat po wojnie były prowadzone zajęcia lekcyjne przez nauczycieli świeckich. Kapłan Paweł Maria Dominik Skolimowski był współzałożycielem orkiestry parafialnej w 1909, która kontynuuje swoją działalność do chwili obecnej !. Parafia mariawicka w Dobrej dwukrotnie była odwiedzona przez św. Marię Franciszkę Kozłowską. Pierwszy raz przed budową kościoła w 1907 r., drugi raz w 1910 r.
3. *Wola Cyrusowa* – kościół pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny zbudowano w latach 1911-12, w stylu neogotyckim. Obok świątyni przetrwał zakupiony w 1908 r. dwór ziemski (obecnie

budynek plebanii mariawickiej) z ogrodem i stawem oraz 6 mórg ziemi. Dwór ten nosił ślady licznych uszkodzeń i zniszczeń dokonanych w trakcie bitwy stoczonej we wsi w 1863 r.. We dworze mieściła się ochronka dla dzieci, prowadzona przez siostry mariawitki.

4. *Grzmięca* – kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego powstał w 1911 r., jako filia parafii Lipka-Niesułków. W 1948 proboszczem został kapłan Jan Siuder, placówka przestała być filią parafii w Lipce i rozpoczęła samodzielny rozwój. W 1970 przeprowadzono kapitalny remont kościoła, z jednonawowego przebudowano go w trójnawowy, zrobiono nowe sklepienie i zmieniono wystrój wewnętrzny. Białe tynkowane ściany wyróżniają tę świątynię od innych.
5. *Poćwiardówka* – kościół św. Michała Archanioła ma formę dużej kaplicy połączonej z budynkiem mieszkalnym. Tutejsza parafia wyodrębniła się w 1935 po rozłamie w parafii Matki Boskiej Szkaplerznej i św. Wojciecha w Lipce. Parafia mariawicka w Lipce była pierwszą, która na 8 lutego 1906, ogłosiła swoją niezależność i wyodrębniła się z rzymskokatolickiej parafii w Niesułkowie. Parafianie lipkowscy zorganizowali również kaplice domowe w Dąbrówce Małej i Dużej, w Poćwiardówce, w Nowostawach Górnych i Dolnych i w Niesułkowie. W 1935 parafia podzieliła się. Duża część wiernych zorganizowała się w odrębne parafie nowo powstałego Kościoła Katolickiego Mariawitów, w którym funkcje kapłańskie mogły spełniać kobiety. Powstały wtedy parafie w Dąbrówce Małej, Poćwiardówce, Niesułkowie i w Nowostawach Dolnych (ta ostatnia obecnie nie istnieje).

Fot. 62 Zespół klasztorny o. Franciszkanów XVIII w.
(Fot. Wasilewski M., 2025)

Fot. 63 Kapliczki w Łągiewnikach (Fot. Bonisławski R.)

Fot. 64 Sanktuarium MB Skoszewskiej (Fot. Bonisławski R.).

Fot. 65 Wnętrze kościoła w Starych Skoszewach
(Fot. Bonisławski R.).

Fot. 66 Drewniany kościół w Niesułkowie (Fot. Bonisławski R.).

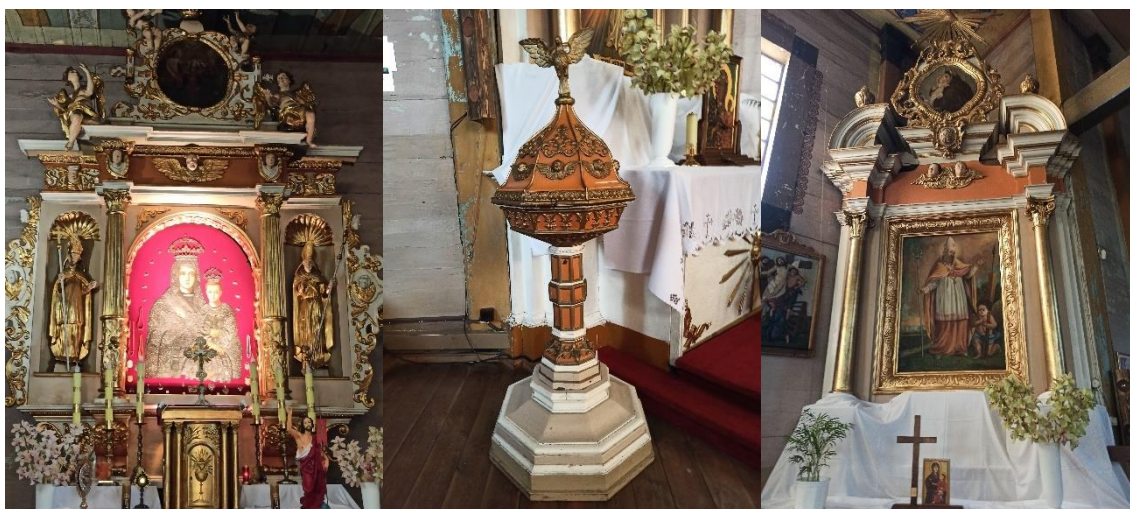
Fot. 67 Kościół p.w. Św. Wojciecha w Niesułkowie (Fot. Bonisławski R.).

Fot. 68 Wnętrze kościoła w Niesułkowie (Fot. Bonisławski R.).

Fot. 69 Relikwiarz w kościele w Niesułkowie (Fot. Bonisławski R.).

Fot. 70 Wyposażenie kościoła w Niesułkowie (Fot. Bonisławski R.).

Fot. 71 Dobra - kościół parafialny pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela i św. Doroty (Fot. Bonisławski R.).

Fot. 72 Poćwiardówka – kościół św. Michała Archaniola (Fot. Bonisławski R.).

Fot. 73 Lipka - kościół parafialny pw. Matki Boskiej Szkaplerznej i św. Wojciecha (Fot. Bonisławski R.).

Fot. 74 Lipka – wnętrze kościoła (Fot. Bonisławski R.).

Fot. 75 Dobra - kościół pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela (Fot. Bonisławski R.).

Fot. 76 Dobra – wnętrze kościoła (Fot. Bonisławski R.).

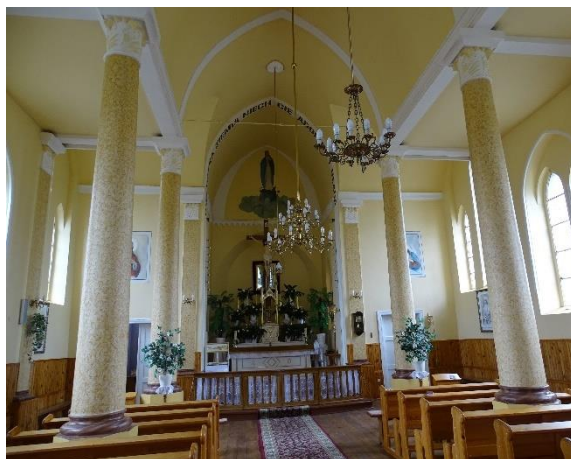
Fot. 77 Wola Cyrusowa - kościół pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny (Fot. Bonisławski R.).

Fot. 78 Wola Cyrusowa – wnętrze kościoła (Fot. Bonisławski R.).

Fot. 79 Grzmiąca – kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego (Fot. Bonisławski R.).

Fot. 80 Kościół mariawicki w Grzmiącej – wnętrze (Fot. Bonisławski R.).

Cmentarze katolickie

1. **Łagiewniki** – ul. Okólna 185 (kancelaria) powstał w 1902 r. niedaleko klasztoru, przy drodze Zgierz – Stryków. Obok kaplicy cmentarnej (zbudowanej w latach 1974–1976) usytuowana jest kwatera żołnierzy Armii Krajowej, nieco dalej mogiła żołnierzy WP z 1939 r.. Na cmentarzu znajdują się dwie zbiorowe kwatery nagrobków ojców franciszkanów. Przy głównej kwaterze znajduje się rzeźba bł. Rafała Chylińskiego, natomiast na drugiej rzeźba św. Franciszka. Obie rzeźby zostały odsłonięte w 1997, autorem rzeźb i kwater jest mieszkający w sąsiedztwie klasztoru artysta Wojciech Gryniewicz. Pochowani na cmentarzu: Maria Bukowska-Strzyżewska (1929–2009) – prof. dr hab., chemik, Zofia Danilewicz-Stysiak (1922–2013) – lekarz-stomatolog, prof. dr Akademii Medycznej w Łodzi, Edward Dudkiewicz (1898–1939) – nauczyciel, działacz ZNP, redaktor, poseł na Sejm II Rzeczypospolitej, rozstrzelany 12 listopada 1939, Leon Dyczewski (1936–2016) – franciszkanin, filozof i socjolog, Hieronim Gieroń (1913–2007) – nauczyciel, żołnierz Batalionów Chłopskich, Bronisław Górecki (1913–2003) – dr pedagogiki, nauczyciel łódzkich szkół specjalnych, żołnierz AK, Henryk Jakóbczyk (1917–1989) – dziennikarz i literat, Władysław Korliński (1933–2018) – profesor zwyczajny dr hab. inż., wykładowca Politechniki Łódzkiej, specjalista w zakresie włókienniczej inżynierii mechanicznej, Henryk Krawczyk (1948–2017) – chemik, profesor Politechniki Łódzkiej, Lucjan Muszyński (1943–2013) – filolog, radny

Rady Miejskiej w Łodzi trzech pierwszych kadencji, Kazimierz Sioma (1941–2013) – polski aktor, Zofia Szczerska (1917–1995) – lekarz, harcerka, działaczka, społeczna, Mieczysław Szczerski (1912–1975) – lekarz, żołnierz Armii Krajowej, więzień Workuty, Marian Wadowski (1897–1939) – urzędnik, poseł na Sejm II Rzeczypospolitej, rozstrzelany 12 listopada 1939, Izabela Wasiak (1927–1990) – nauczycielka, wydawca drugiego obiegu, żołnierz Powstania Warszawskiego, Jerzy Wasiak (1924–2012) – nauczyciel, kierownik i dyrektor łódzkiej szkoły dla dzieci głuchych, Tomasz Wasilewski (1877–1939) – nauczyciel, działacz ZNP, senator II Rzeczypospolitej, rozstrzelany 12 listopada 1939, Bronisław Wilczek (1940–1976) – aktor

Fot. 81 Cmentarz w Łagiewnikach – nagrobki o. Franciszkanów (Fot. Bonisławski R.).

Fot. 82 Cmentarz w Łagiewnikach: najstarszy nagrobek (po lewej), mogiła nauczycieli (w środku), mogiła żołnierzy W.P. (po prawej) (Fot. Bonisławski R.).

2. *Dobra* - cmentarz parafialny pw. Św. Józefa, utworzony na skraju wsi, przy drodze z Łodzi do Strykowa, znajduje się na nim zbiorowa mogiła powstańców 1863 r., opatrzona nową kamienną tablicą z nazwiskami poległych, w sąsiedztwie mogiła bezimienna żołnierzy polskich poległych w 1939r., najstarszy nagrobek – Antoni Żenczykowski 1883 r.

Fot. 83 Cmentarz w Dobrej – pomnik upamiętniający powstańców styczniowych (po lewej) (Fot. Wasilewski M., 2025).

3. *Stare Skoszewy* – cmentarz parafialny znajduje się na północ od kościoła przy drodze Nowosolna – Niesułków. Na cmentarzu są m.in. dwie mogiły zbiorowe: jedna ze szczątkami 21 żołnierzy polskich poległych podczas kampanii wrześniowej, druga będąca miejscem spoczynku ofiar walk religijnych stoczonych w Strykowie pomiędzy katolikami i mariawitami w 1906 roku.

Fot. 84 Pomniki nagrobne na cmentarzu w Starych Skoszewach (Fot. Bonisławski R.).

4. *Niesułków* – cmentarz parafialny utworzony na niewielkim wzniesieniu po lewej stronie drogi do Strykowa, najstarszy grób z 1918 r. Walentego Sasina, dwie zbiorowe mogiły 20 żołnierzy WP z 1939 r., grób, w którym spoczywają dwaj żołnierze WP zmarli w marcu 1945 r.

Cmentarze mariawickie

1. *Grzmiąca* – cmentarz utworzony po 1912 r., bezimienny nagrobek trzech rosyjskich żołnierzy poległych w 1914 r.
2. *Wola Cyrusowa* – cmentarz utworzony po 1907 r. po prawej stronie lokalnej drogi z Marianowa Kołackiego do Lubowidzy, w pobliżu wejścia dwie duże mogiły żołnierzy WP poległych w 1939 r., w głębi, przy trzeciej alei mogiła sióstr mariawitek oraz kilka nagrobków typu ludowego, a także krzyże żeliwne.

Fot. 85 Mogiły żołnierzy WP poległych w 1939 r. (Fot. Bonisławski R., 2025).

3. *Dobra* – cmentarz utworzony w 1907 r. na niewielkim wzniesieniu na południe od kościoła, najstarszy nagrobek z 1918 r. – Józefy Korzeniewskiej (przy ogrodzeniu, po lewej stronie na wysokości krzyża).

Fot. 86 Dobra – cmentarz mariawicki (Fot. Wasilewski M., 2025).

4. *Niesułków* – cmentarz utworzony w 1907 r. przy drodze do Strykowa, po prawej stronie alei głównej grób dwu nieznanymi żołnierzy WP poległych w 1939 r., w głębi cmentarza po prawej stronie za krzyżem najstarszy nagrobek z 1920 r. Mateusza Szychoskiego.

Cmentarze ewangelickie (nie są oznakowane, znaczny stopień zniszczenia)

1. *Głogowiec* – niewielki cmentarz (działka nr 37). położony wśród pól 250 m. od wsi, porośnięty drzewami, z resztkami kamiennego ogrodzenia, wśród zarośli kilka kamieni nagrobnych z zatartymi inskrypcjami. W 2008 r. Fundacja "Pamięć" dokonała badań sondażowych i ekshumacji szczątków żołnierzy niemieckich poległych w 1939 r., przeniesiono je na cmentarz w Siemianowicach Śląskich.
2. *Boginia* – niewielki cmentarz w centrum wsi (działka nr 50), przy lokalnej drodze gruntowej
3. *Warszewice* – niewielki cmentarz (działka 144) na pograniczu wsi Cesarka, porośnięty lasem.
4. *Grabina Dolna* – niewielki cmentarz (działka nr 69) na skraju lasu przy gruntowej drodze po wschodniej stronie wsi. Silnie zarośnięty z resztkami ogrodzenia po stronie zachodniej, destrukty nagrobków.

5. *Głębie* – niewielki cmentarz (działka 43 obręb Stare Skoszewy) po zachodniej stronie wiejskiej drogi na niewielkim wzniesieniu, zachowane fragmenty ceglanego ogrodzenia oraz nieczytelne kawałki nagrobków
6. *Bukowiec* – niewielki cmentarz 250 m od wsi (działka nr 8), na skraju lasu przy gruntowej drodze, ogrodzenie z kamieni polnych, bardzo zarośnięty, przetrwało kilka kamiennych nagrobków, najstarszy nagrobek Rudolfa Willingera z 1909 r.. W 2006 r. Fundacja "Pamięć" dokonała badań sondażowych i ekshumacji szczątków żołnierzy niemieckich poległych w 1939 r., przeniesiono je na cmentarz w Siemianowicach Śląskich.

Cmentarze wojenne 1914 r.

1. *Janinów* – miejsce po cmentarzu wojennym w sąsiedztwie parkingu za leśniczówką.
2. *Poćwiardówka* – największy na terenie PKWł cmentarz wojenny z 1914 roku. Zajmuje powierzchnię około 0,9 ha. Cmentarz kryje prochy około dwóch tysięcy żołnierzy niemieckich i rosyjskich oraz wielu Polaków wcielonych w szeregi armii obu państw zaborczych.

Pochowani są tu również żołnierze ekshumowani podczas akcji komasacyjnej na początku lat 30. XX wieku z okolicznych cmentarzy, najprawdopodobniej w Buczku, Janinowie, Sierżni i Starych Skoszewach. W ciągu lat nekropolia została zapomniana, odnowiono ją dopiero w 2001 roku staraniem Urzędu Gminy Brzeziny, Nadleśnictwa Brzeziny oraz dyrekcji Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich. Niestety, nie dało się już odtworzyć pełnego układu mogił zbiorowych z drewnianymi krzyżami w części centralnej, pozostał tylko pomnik centralny, zarys ogrodzenia oraz część nagrobków obecnie zebranych wokół pomnika i centralnej alejki.

W czasie operacji Łódzkiej w tym rejonie dochodziło do krwawych bitew w dniach 17 listopada - 5 grudnia 1914 roku. Walki wywiązały się w wyniku niemieckiego uderzenia od Strony Strykowa na broniące dostępu do Łodzi i Brzezin oddziały rosyjskie.

Przewaga niemiecka była przeszło czterokrotna, a jeśli chodzi o artylerię - prawie sześciokrotna. Pomimo tego, rosyjska grupa utrzymała stanowiska prawie do wczesnego popołudnia 18 listopada, po czym rozpoczęła odwrót.

W związku z rozpoczęciem ciężkich walk pod Strykowem, w celu uniknięcia oskrzydlenia, Niemcy zmuszeni zostali do cofnięcia lewego (wschodniego) skrzydła XX. Korpusu z linii Nowosolna-Lipiny około 3 km ku północy. Obszar Lasu Poćwiardowskiego ponownie znalazł się w rękach rosyjskich.

W ich wyniku zniszczone zostały wszystkie okoliczne wsie, zaś Nowe Skoszewy zostały przez intensywny ostrzał artyleryjski całkowicie zrównane z ziemią.

Fot. 87 Cmentarz wojenny w Poćwiardówce (Fot. Wasilewski M., 2025).

7.2.3.2. Dwory, pałace, parki podworskie

1. *Łągiewniki* – ul. Okólna 166, pałac Ludwika Heinza wzniesiony w 1898 r., zaprojektowany przez Franza Schwechтена, architekta z Berlina. Ludwik był synem znanego przemysłowca łódzkiego Juliusza Heinza, ożenił się z hrabianką Marią Colonna Walewską, ich córka Konstancja, wyszła za mąż za dyplomata austriackiego, a później polskiego Oswalda Kermenica. Po 1939 r. oboje pozostali na emigracji w Peru. W czasie II wojny światowej pałac był siedzibą niemieckiej służby zdrowia. W latach 1945 – 47 wojsko radzieckie prowadziło w pałacu szkołę oficerską, potem powstał tam oddział dziecięcy Szpitala Chorób Płuc. W 2003 roku Urząd Marszałkowski w Łodzi przejął pałac od skarbu państwa i w 2013 roku wystawił go na sprzedaż. Nowy właściciel rewitalizuje pałac z przeznaczeniem na stylowy, 5-gwiazdkowy hotel. Budowla posiada bogate eklektyczne zdobienia, z dominującymi elementami neorenesansowymi. Każda elewacja pałacu zdobiona jest innymi elementami, główne wejście zdobi sześciokolumnowy portyk, z tarasem. Od południa znajduje się zamknięty półkoliście taras reprezentacyjny, przed którym niegdyś znajdowała się fontanna. Elewację od strony ogrodu zdobią oryginalne płaskorzeźby i rzeźby. W odrestaurowanym ogrodzie stawy, ścieżki spacerowe, mostki itp.. We wnętrzu dwa oryginalne okna witrażowe z herbami Heińzów i Walewskich. Od strony zachodniej przylegają dawne budynki folwarczne, w dawnych stajniach ma siedzibę Łódzki Klub Jeździecki.
2. *Byszewy* – dwór klasycystyczny zbudowany przez Teodora Plichtę na pocz. XIX w., powiązany z folwarkiem i parkiem. Dwór został odbudowany po pożarze i znajduje się obecnie w rękach prywatnych. Warto przypomnieć, że bywał w nim przed 1913 r. Jarosław Iwaszkiewicz – guwerner synów właściciela. Park czeka na prace przywracające dawny wygląd. W sąsiedztwie dworu nie dopasowane wyglądem powojenne zabudowania. W sąsiedztwie dworu dawna stajnia zbudowana z kamieni i cegieł oraz powojenne zabudowania mieszkalne tutejszego PGR. Park wymaga pilnych, fachowych działań rewitalizacyjnych.

Fot. 88 Dwór w Byszewach (Fot. Wasilewski M., 2025).

3. *Buczek* – dwór z pocz. XX w. i niewielki park (teren prywatny).

4. *Stare Skoszewy* – dwór bezstylowy, zbudowany z użyciem betonu po 1920 r. przez F. Zdzitowieckiego w miejscu starszego drewnianego zniszczonego podczas działań wojennych w 1914 r.. Położony malowniczo na skarpie nad stawami. Dwór znajduje się w rękach prywatnych.
5. *Dobieszków* – dwór Mieczkowskich zbudowany w XIX w., przebudowany po 1975 r. na potrzeby OHP, w otoczeniu resztki parku. Obecnie hotel, sale konferencyjne i restauracja.
6. *Klęk* – park podworski utworzony w XIX w. przez Hertzów. W jego centrum znajdował się okazały pałac zbudowany w stylu neorenesansowym. Po 1945 r. zniszczony. W parku kilka pomnikowych drzew, dziś jest to teren prywatny.
7. *Niesułków Kolonia* – park podworski pozostałość po dawnym założeniu dworskim należącym od XVI w. do biskupów kujawskich. Na ogrodzonym terenie kilka pomnikowych drzew.
8. *Tadzin* – budynek Nadleśnictwa o charakterze dworowym

7.2.3.3. Budynki gospodarcze i inne

1. *Dąbrówka Mała* – młyn z 1948 r. zbudowany w miejscu wcześniej istniejących nad Mrożycą. Obecnie nie czynny. Prowadzi do niego charakterystyczna droga wyłożona na kształt wąwozu kołami wozów dostawczych.

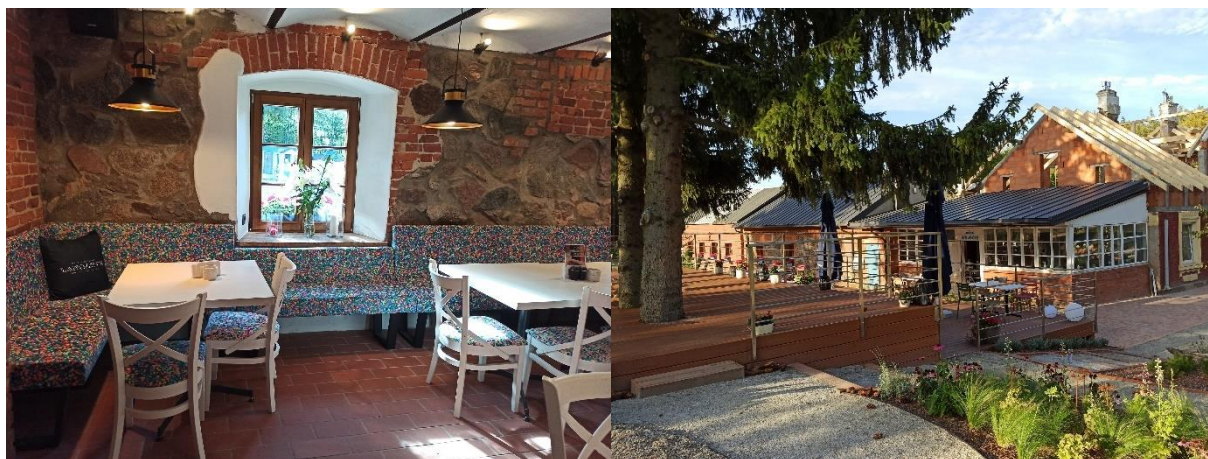

Fot. 89 Młyn w Dąbrówce Małej (Fot. Bonisławski R., 2025).

2. *Dobieszków – Ługi* – młyn b. zniszczony, nie nadaje się do odbudowy.
3. *Niesułków* – młyn został zniszczony i wykreślony z rejestru zabytków, relikty niedostępne, teren prywatny.
4. *Borchówka* – podmiejska willa łódzkiego lekarza Eugena Schichta, zabudowania mieszkalne i gospodarcze są remontowane z przeznaczeniem do obsługi turystów. W budynkach zachowano tradycyjny kolor ceglanych ścian, a także połączenie ich z kamieniami. W posesji dobrze zachowana aleja grabowa.

Fot. 90 Borchówka – pozostałości dawnej zabudowy gospodarczej (Fot. Bonisławski R.)

Fot. 91 Remontowane dawne zabytkowe budynki w Borchówce – na cele turystyczne (Fot. Bonisławski R.)

5. Łódź, ul. Wycieczkowa 107, pawilon „kąpeli słonecznych” dawnego prewentorium przeciwgruźliczego z 1928 r., obecnie Ośrodek Edukacji Ekologicznej.
6. Łódź, ul. Studencka 4, willa myśliwska i stajnia Heinzlów, obecnie hotel „Daria”

7.2.4. Obiekty nieruchome – obiekty upamiętniające wydarzenia historyczne i osoby

Miejsca pamięci związane z powstaniem styczniowym 1863 r.

1. Dobra – pomnik na mogile powstańczej na cmentarzu katolickim.
2. Sosnowiec Pieńki – miejsce potyczki i śmierci Marii Piotrowiczowej zaznaczone obeliskiem.
3. Dobieszków – upamiętnienie potyczki, którą stoczono na niedalekiej grobli młyńskiej.
4. Wola Cyrusowa – pomnik upamiętniający bitwę stoczoną 4 września 1863 r.

Fot. 92 Pomnik na mogile powstańczej w Dobrej (Fot. Wasilewski M., 2025).

Fot. 93 Obelisk upamiętniający miejsce potyczki i śmierci Marii Piotrowiczowej (Fot. Bonisławski R.)

Fot. 94 Dobieszków – pomnik upamiętniający potyczkę (Fot. Bonisławski R.)

Fot. 95 Wola Cyrusowa – pomnik upamiętniający bitwę w czasie powstania styczniowego (Fot. Bonisławski R.)

Miejsca związane z działaniami wojennymi 1914 r.

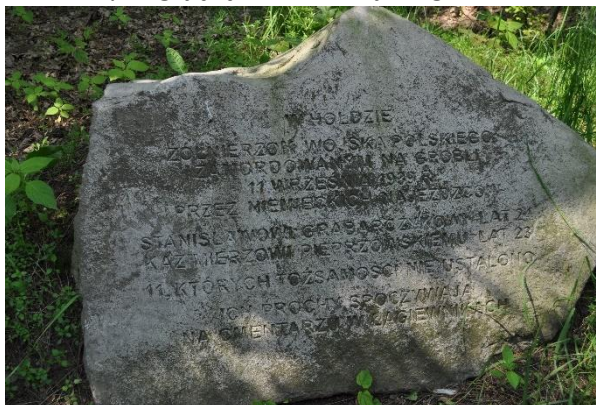
1. *Głaz pamiątkowy* upamiętniający żołnierzy niemieckich poległych w osadzie Rogi, znajduje się na skraju lasu przy końcu ulicy Boruty.

Fot. 96 Głaz upamiętniający poległych w 1914 r. żołnierzy niemieckich (Fot. Bonisławski R.)

Miejsca związane z II wojną światową

1. *Obelisk kamienny* postawiony w miejscu śmierci żołnierzy WP we wrześniu 1939 r., Położenie: w lesie na północ od ul. Jaskółczej, dojście; 500 m ścieżką wybiegającą na zachód z ul. Łagiewnickiej przed mostem na rz. Łagiewniczance.
2. *Głazy kamienne* postawione w miejscu egzekucji hitlerowskich w listopadzie 1939 r.. Położenie: na południe od Leśnictwa Miejskiego przy ul. Łagiewnickiej, skośną ścieżką wybiegającą z kamiennej drogi do Arturówka (kier. południowo-wschodni).

Fot. 97 Obelisk upamiętniający poległych w 1939 r. żołnierzy WP (Fot. Bonisławski R.).

Fot. 98 Głazy upamiętniające poległych w egzekucji hitlerowskiej z 1939 r. (Fot. Bonisławski R., 2025).

7.2.5. Wykaz zabytków w odniesieniu do formy ochrony zabytków

Tab. 16 Wykaz obiektów w Rejestrze Zabytków.

Obiekty w Wojewódzkim Rejestrze Zabytków								
Lp.	Obiekt	Adres	Miejscowość	Gmina	Powiat	Nr rejestru	Położenie	Dane o obiekcie
1	cmentarz	Grzmiąca 74a	Grzmiąca	Brzeziny	brzeziński	A/79 z 10.11.1993	teren parku	cmentarz mariawitów
2	kościół	Grzmiąca 74a	Grzmiąca	Brzeziny	brzeziński	A/78 z dnia 3.06.2009	teren parku	kościół mariawicki p.w. Podwyższenia Krzyża Św.
3	cmentarz		Wola Cyrusowa	Dmosin	brzeziński	A/232 z 02.02.1994	otulina parku	cmentarz mariawicki przykościelny
4	cmentarz		Wola Cyrusowa	Dmosin	brzeziński	A/231 z 19.12.1991 r.	poza parkiem i otuliną, w pobliżu granic	północna część cmentarza mariawickiego
5	zespół dworsko - parkowy; stajnia, gorzelnia, park	Byszewy nr 43	Byszewy	Nowosolna	Łódzki Wschodni	A/270 z 27.05.1967	teren parku	dwór
6	kościół	ul. Okólna 185	Łódź		Łódź	A/11 z 20.01.1971	teren parku	kościół pw. św. Antoniego
7	dzwonnica	ul. Okólna 185	Łódź		Łódź	A/12 z 20.01.1971	teren parku	dzwonnica przy kościele św. Antoniego
8	klasztor	ul. Okólna 185	Łódź		Łódź	A/13 z 20.01.1971		zabudowania klasztorne
9	ogrodzenie	ul. Okólna 185	Łódź		Łódź	A/390 z 5.12.2019	teren parku	ogrodzenie zewnętrzne terenu Klasztoru O.O. Franciszkanów (ul. Okólna 185 i ul. Przyklasztorze bn.), ogrodzenie wewnętrzne w zespole klasztoru (ul. Okólna 185), budynek gospodarczy w zespole klasztoru (ul. Okólna 185),
10	kaplica	ul. Wycieczkowa 77 (Łągiwniki)	Łódź		Łódź	A/15 z 20.01.1971	teren parku	kaplica p.w. św. Antoniego

11	kaplica	ul. Wycieczk owa 77 (Łagiewni ki)	Łódź		Łódź	A/14 z 20.01.1971	teren parku	kaplica p.w. św. Rocha
12	budynek (dawny pałac)	ul. Okólna 166	Łódź		Łódź	A/97; I-ZS-1	teren parku	dawny pałac Heinzla, park z pałacem i cieplarnią
13	budynek	ul. Studenck a 2/4	Łódź		Łódź	A/1 z 29.12.1999	teren parku	willa L. Heinzla „Leśniczówka” oraz zabudowanie gospodarcze (dawne stajnie)
14	kościół		Niesułków	Stryków	zgierski	336 z 30.05.1967	teren parku	kościół par. p.w. św. Wojciecha
15	grodzisko		Stare Skoszewy	Nowosolna	Łódzki- wschodni		teren parku	grodzisko średniowieczne z przełomu IX i X w.

Tab. 17 Wykaz obiektów znajdujących się w gminnych ewidencjach zabytków

Obiekty w gminnych ewidencjach zabytków						
Lp.	Obiekt	Adres	Miejscowość	Gmina	Powiat	Położenie
1	Budynek - stajnia w założeniu pałacowo-folwarczno-parkowym Ludwika Heinzla	ul. Łagiewnicka 307	Łódź		Łódź	teren parku
2	dwór		Buczek	Brzeziny	brzeziński	teren parku
3	dom	nr 43	Buczek	Brzeziny	brzeziński	teren parku
4	dom	Nr 75	Dąbrówka Duża	Brzeziny	brzeziński	teren parku
5	Krzyż przydrożny		Dąbrówka Duża	Brzeziny	brzeziński	
6	Kapliczka murowana		Dąbrówka Duża	Brzeziny	brzeziński	
7	Cmentarz przykościelny		Grzmiąca	Brzeziny	brzeziński	
8	Kapliczka murowana		Jaroszki	Brzeziny	brzeziński	
9	Dom drewniany	Nr 48	Poćwiardówka	Brzeziny	brzeziński	
10	Dom drewniany	Nr 49	Poćwiardówka	Brzeziny	brzeziński	
11	Kaplica mariawicka		Poćwiardówka	Brzeziny	brzeziński	
12	Cmentarz z I wojny światowej		Poćwiardówka	Brzeziny	brzeziński	
13	Krzyż przydrożny		Syberia	Brzeziny	brzeziński	otulina
14	Kapliczka murowana		Tadzin	Brzeziny	brzeziński	

15	zespół kościoła mariawitów kościół i plebania		Wola Cyrusowa	Dmosin	brzeziński	otulina
16	dom	Nr 13	Wola Cyrusowa	Dmosin	brzeziński	otulina
17	dom	Nr 48	Wola Cyrusowa	Dmosin	brzeziński	Poza parkiem i otuliną
18	Cmentarz ewangelicki		Boginia	Nowosolna	łódzki wschodni	
19	Willa letniskowa	Nr 4	Borchówka	Nowosolna	łódzki wschodni	
20	Cmentarz ewangelicki		Bukowiec	Nowosolna	łódzki wschodni	
21	Cmentarz ewangelicki		Głogowiec	Nowosolna	łódzki wschodni	
22	Cmentarz ewangelicki		Grabina Dolna	Nowosolna	łódzki wschodni	
23	Kościół katolicki		Stare Skoszewy	Nowosolna	łódzki wschodni	
24	plebania		Stare Skoszewy	Nowosolna	łódzki wschodni	
25	Cmentarz przykościelny		Stare Skoszewy	Nowosolna	łódzki wschodni	
26	Ogrodzenie kościoła		Stare Skoszewy	Nowosolna	łódzki wschodni	
27	Cmentarz katolicki		Stare Skoszewy	Nowosolna	łódzki wschodni	
28	Cmentarz ewangelicki (Głąbie)		Stare Skoszewy	Nowosolna	łódzki wschodni	
29	Zespół dworsko- parkowy: dwór, relikty parku		Stare Skoszewy	Nowosolna	łódzki wschodni	
30	Młyn wodny		Dobieszków	Stryków	zgierski	
31	Dwór i park		Dobieszków	Stryków	zgierski	
32	Kościół katolicki		Dobra	Stryków	zgierski	
33	dzwonnica		Dobra	Stryków	zgierski	
34	Plebania drewniana		Dobra	Stryków	zgierski	
35	Cmentarz katolicki		Dobra	Stryków	zgierski	
36	Kościół mariawcki		Dobra	Stryków	zgierski	
37	Cmentarz mariawicki		Dobra	Stryków	zgierski	
38	Park podworski		Klęk	Stryków	zgierski	
39	Kościół mariawicki		Lipka	Stryków	zgierski	poza Parkiem i otuliną
40	dzwonnica drewniana przy kościele katolickim		Niesułków	Stryków	zgierski	

41	Cmentarz katolicki		Niesułków	Stryków	zgierski	
42	Cmentarz mariawicki		Niesułków	Stryków	zgierski	
43	Oficyna dworska		Niesułków	Stryków	zgierski	
44	Park podworski		Niesułków	Stryków	zgierski	

Tab. 18 Wykaz pozostałych cennych obiektów zabytkowych (poza rejestrem i ewidencją zabytków).

Inne obiekty dziedzictwa kultury wyróżniające się w PKWŁ, nie objęte formą ochrony konserwatorskiej, ani wpisem do ewidencji						
Lp.	Obiekt	Adres	Miejscowość	Gmina	Powiat	Położenie
1	Cmentarz katolicki	ul. Godlewskiego	Łódź		m. Łódź	teren Parku
2	Dawny pawilon szpitalny	Ul. Wycieczkowa	Łódź		m. Łódź	teren Parku
3	Drewniany młyn wodny z 1948 r.	Dąbrówka Mała	Dąbrówka Mała	Brzeziny	brzeziński	teren Parku
4	pomnik powstańców 1863 r. w Woli Cyrusowej	Wola Cyrusowa, przy skrzyżowaniu	Wola cyrusowa	Dmosin	brzeziński	poza Parkiem i otuliną, tuż przy granicy otuliny
5	relikty cmentarza ewangelickiego w Warszewicach-Cesarce	Cesarka	Cesarka	Stryków	zgierski	otulina Parku
6	głaz pamiątkowy upamiętniający żołnierzy niemieckich poległych w osadzie Rogi	Łódź, Rogi	Łódź		m. Łódź	teren Parku

Lokalizację przestrzenną wymienionych zabytków przedstawiono w Załączniku 8.

7.2.6. Muzea, izby pamięci itp.

1. *Wola Cyrusowa* – izba pamięci w szkole podstawowej – w stanie likwidacji
2. *Byszewy* – właściciele dworu pragną w przyszłości stworzyć izbę historyczną poświęconą dzieciom wsi, rodzin szlacheckich oraz Jarosławowi Iwaszkiewiczowi (bywał tu przed 1914 r.).

7.2.7. Wartości niematerialne

1. *Możliwość prezentowania historii mariawityzmu* na terenie PKWŁ w oparciu o parafię w Lipce (wystawy edukacyjne, plansze historyczne na zewnątrz budynku parafialnego itp.)
2. *Możliwość prezentowania osadnictwa fryderycjańskiego* i innych aspektów historycznych związanych z terenem PKWŁ we współpracy z właścicielami terenów rekreacyjnych w Borchówce (wystawy edukacyjne itp.)
3. *Zespoły folklorystyczne* w Lipce i Ługach (tu softysem jest Andrzej Janeczko – piosenkarz, artysta malarz, grafik – organizator imprez)
4. *Orkiestra dęta* przy parafii mariawickiej w Dobrej założona w 1909 r. !

5. *Klasztor o. Franciszkanów w Łagiewnikach* – koncerty organowe i kameralne, koncerty pasyjne, Akademia Muzyczna w Starym Klasztorze, koncerty pieśni patriotycznych itp.

7.3. Ocena stanu ochrony i przekształceń zasobów kulturowych, ze szczególnym uwzględnieniem ostatniego 20-lecia

Zasób kulturowy winien pobudzać poczucie tożsamości mieszkańców, być interesującym dla turystów, wzbogacać różnorodność kulturową. W praktyce, nie tylko na terenie PKWŁ, bywa różnie. Ochrona zabytków, a zwłaszcza ich otoczenia budzi często większy lub mniejszy opór właścicieli obiektu zabytkowego, użytkowników, a nawet samorządów gminnych zobowiązanych do ochrony dziedzictwa zapisanej np. w celach rozwoju gminy.

Na terenie PKWŁ ważnym etapem historycznego osadnictwa było pojawienie się tzw. "olendrów", najczęściej Niemców. Zrujnowany kraj i zubożałe społeczeństwo nie było w stanie wykorzystywać walorów miejscowości o charakterze przedwojennym. Ponadto napływowi i przesiedleni mieszkańcy, pozbawieni tożsamości lokalnej oraz mający w pamięci wydarzenie wojenne, odczuwali niechęć w stosunku do „poniemieckiego” zagospodarowania. Przez lata temat tego osadnictwa promieniującego z Nowosolnej był wstydliwie pomijany, dziś brakuje charakterystycznej czerwonej zabudowy, zastąpiono ją nowymi domami, a jedynymi świadkami dawnych czasów są małe cmentarze ewangelickie. Niestety, mimo zapisu w ewidencji są bardzo zaniedbane, pozbawione nagrobków i części ogrodzeń kamiennych.

W przeszłości mury i ogrodzenia kamienne były na terenie Parku naturalnym składnikiem zabudowy gospodarczej, dziś zastąpiły je ogrodzenia betonowe i metalowe. Znikają także drewniane domy mieszkalne, a na ich miejscu wyrastają nieprzystające do lokalnego pejzażu "rezydencje". Degradacja zabytków wyraża się poprzez dążenie do poprawienia standardu zamieszkania w obiekcie zabytkowym, zacieranie jego pierwotnych cech, budowanie „nowych zabytków”. Otoczenie zabytku jest często traktowane jako coś nienależącego do niego, całkowicie odrębnego, często deprecjonując formą zagospodarowania.

W ostatnich latach wykreślono z ewidencji :

- *Dąbrówka Duża*: domy nr 3, 5, 6, 10, 17, 33, 34, 43, 47, 70, 110 i budynek szkoły
- *Grzmiąca*: domy nr 2, 32, 33, 68, 69
- *Janinów*: domy i budynki gospodarcze nr 10, 11, 12
- *Jaroszki*: domy nr 11, 12, 26
- *Poćwiardówka*: domy nr 2, 30, 64, 69
- *Polik*: domy nr 3, 7, 17
- *Teodorów*: domy nr 6, 10

7.4. Znaczenie zasobów kulturowych dla funkcji turystycznej i rekreacyjnej Parku

Zasób dziedzictwa kulturowego PKWŁ nie jest traktowany jako wartość przekładająca się na konkretne korzyści rozwojowe, w tym w szczególności finansowe. Stanowi uwarunkowanie kolidujące z intensywnym zagospodarowywaniem terenów poszczególnych miejscowości w jego obrębie. Obiektów zabytkowych w obrębie PKWŁ jest stosunkowo niewiele. Obiekty o najwyższych wartościach architektonicznych i historycznych to zabytki sakralne i dwory. Najbardziej unikatowymi walorami kulturowymi są:

- duże skupisko świątyń mariawickich na niewielkim terenie;
- dwa sanktuaria (Łagiewniki i Stare Skoszewy);
- osadnictwo fryderycjańskie ("olenderskie") i jego ślady.

Biorąc pod uwagę unikalny charakter zasobów kulturowych Parku posiada duży potencjał mogący przyciągać turystów, zwłaszcza w zakresie turystyki kwalifikowanej i historycznej. Warto pamiętać o ważnych dla dziejów kraju wydarzeniach, o powstaniu styczniowym, o I i II wojnie światowej. Do niedawna istniała w Woli Cyrusowej w miejscowej szkole Izba Historyczna, dziś jej nie ma, a indywidualny turysta wiedzę historyczną może jedynie pozyskać z tablic informacyjnych. Wyjściem z tej sytuacji jest pozyskanie partnerów chętnych do promowania historii - już dziś obietnicę współpracy uzyskaliśmy w Lipce (parafia mariawicka) i w ośrodku wypoczynkowym w Borchówce (historia osadnictwa na terenie Parku). W przyszłości Izba Historyczna może powstać w Byszewach, właściciele dworu są zainteresowani promocją życia dworskiego i osób związanych z dworem m.in. Jarosław Iwaszkiewicz.

W oparciu o obiekty zabytkowe można organizować atrakcyjne plenery fotograficzne połączone z wystawami prac w siedzibach gmin, administracji Parku, na parafiach i w obiektach świadczących usługi dla turystów. W tych ostatnich można wykladać, wywieszać różnorodne informacje (podkładki obiadowe, plakaty, foldery itp.).

Należy zadbać o równomierne zagospodarowanie turystyczne obszaru Parku (miejsca noclegowe i gastronomia skoncentrowane są w zachodniej i środkowej części wydłużonego obszaru).

Najważniejsze dla przyszłości Parku są:

- zachowanie dziedzictwa kulturowego, jako podstawy rozwoju społeczno-gospodarczego
- w tym rozwój turystyki;
- ochrona obiektów zabytkowych (zabezpieczanie, konserwacja), zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wzmacnianie tożsamości kulturowej oraz upowszechnienie wiedzy o dziedzictwie;
- kulturowym i walorach turystycznych gminy. Pomocne w tym są szlaki kulturowe;
- możliwość wprowadzania nowej zabudowy do układów historycznych na zasadzie harmonijnej kontynuacji
- promowanie tradycyjnych form i cech lokalnej architektury;
- dbałość o odpowiednią ekspozycję obiektów zabytkowych, wykluczenie wysokiej zabudowy w sąsiedztwie ;
- ograniczenie substandardowej zabudowy mieszkalnej.

8. ZAGROŻENIA DLA WALORÓW KULTUROWYCH ORAZ MOŻLIWE SPOSOBY ICH ELIMINACJI LUB OGRANICZENIA

Stan i zagrożenia:

1. Niemal we wszystkich miejscowościach pojawia się nowe budownictwo nie związane z charakterem otoczenia, dowolność form architektonicznych i układów przestrzennych wywołująca dysharmonię w krajobrazie;
2. Widoczne jest zastępowanie tradycyjnej zabudowy, lub jej gruntowna przebudowa prowadząca do zatarcia pierwotnych cech (w tym także obiektów wpisanych do ewidencji gminnej nowymi budynkami);
3. Niszczenie i rozkradanie ogrodzeń kamiennych dawnych cmentarzy ewangelickich;
4. Brak dostępności grodziska w Starych Skoszewach;
5. Zły stan młyna wodnego w Ługach, w ocenie fachowców nie ma możliwości jego rewitalizacji, podzieli los młyna w Niesułkowie, jedyny w pełni wyposażony młyn stoi na skraju wsi Dąbrówka Mała, jest nieużywany, istnieje obawa, że może być zdewastowany przez wandalów;
6. Stan wszystkich zabytkowych świątyń katolickich na terenie PKWŁ jest dobry, podobnie świątyń mariawickich, brakuje w niektórych miejscach tablic z informacjami historycznymi;
7. Kamienne nagrobki na cmentarzu wojennym w Poćwiardówce są pokryte porostami, a przez to nieczytelne. Nazwiska ofiar wojny pokazują, że w obu ścierających się armiach służyli Polacy.

Zalecenia:

1. Porządkowanie gospodarki przestrzennej w celu ograniczenia przypadkowej działalności inwestycyjnej, objęcie ochroną i nadzorem, przez wpisanie do rejestru zabytków, wybranych obiektów, w szczególności reprezentujących: budownictwo drewniane, budownictwo z wykorzystaniem „kamienia polnego”;
2. Aktualizację ewidencji zabytkowych obiektów o znaczących walorach kulturowych i historycznych;
3. Ochronę otoczenia zabytkowych obiektów przed lokalizacją budowli i funkcji degradujących ukształtowane walory estetyczne i historyczne przez ustanawianie stref ochronnych;
4. Skoszewy Stare - wykorzystanie historycznych i krajobrazowych walorów miejscowości do rozwoju funkcji turystycznej – miejsce obsługi turystów w centralnej części Parku, z udostępnieniem lokalnych atrakcji (grodzisko, kościół, staw wędkarski), szczególną ochronę grodziska wczesnośredniowiecznego oraz jego udostępnienie dla zwiedzających wraz z organizacją informacji o walorach tego miejsca;
5. Byszewy - rewaloryzacja zespołu parkowo-pałacowego z wykorzystaniem jako atrakcyjnego obiektu turystycznego, zagospodarowanie zieleni w otoczeniu dworu;
6. Ochronę parków wiejskich (podworskich) oraz ich rekonstrukcja nawiązująca do założeń historycznych (Klęk, Dobieszków, Niesułków, Byszewy, Buczek), w porozumieniu z właścicielami czynić starania o ich udostępnienie na określonych zasadach. Należy postawić tablice z opisem historycznym i wskazaniem najbardziej wartościowych drzew;
7. Ochronę pozostałości dawnych cmentarzy ewangelickich, prowadzenie akcji uświadamiającej znaczenie dawnego osadnictwa fryderycjańskiego dla walorów kulturowych PKWŁ (foldery, tablice informacyjne itp.);

8. Ochronę młyna stojącego na skraju Dąbrówki Małej i w porozumieniu z właścicielami wykorzystanie go do celów edukacyjnych, wystawienniczych itp.;
9. Oczyszczyć nagrobki cmentarza wojennego w Poćwiardówce;
10. Spopularyzować narodziny i trwałą obecność mariawityzmu na terenie PKWŁ (tablice informacyjne, foldery, udostępnianie świątyń);
11. Na cmentarzach powinny pojawić się tablice informujące o najstarszych pochówkach, zabytkowych nagrobkach i grobach wojennych;
12. Otoczyć szczególną ochroną najstarsze nagrobki na cmentarzu mariawickim w Woli Cyrusowej, zachowały unikatową "ludową" formę i zdobnictwo.

9. SPIS RYCIN, FOTOGRAFII I TABEL

Spis rycin:

Ryc. 1	Położenia Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich na tle podziału administracyjnego	12
Ryc. 2	Położenie PKWŁ na tle wybranych form ochrony przyrody (oprac. własne).	14
Ryc. 3	Ład przestrzenny (Źródło: BPPWŁ).	33
	36
Ryc. 4	Udział powierzchniowy jednostek krajobrazowych wg grup i podtypów krajobrazów w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich.	36
Ryc. 5	Krajobrazy priorytetowe wg podtypów na tle struktury krajobrazów w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich.	37
Ryc. 6	Podtypy krajobrazów PKWŁ oraz wyznaczone krajobrazy priorytetowe (źródło: Audyt Krajobrazowy, zmienione-autor).	38
Ryc. 7	Udział zagrożeń dla wartości krajobrazów Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich ze względu na przedmiot zagrożenia (odbiorcę presji).	41
Ryc. 8	Udział zagrożeń dla wartości krajobrazów Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich ze względu na skalę.	41
Ryc. 9	Fragment kierunków zagospodarowania wg Studium Gminy Nowosolna (źródło: Studium).	54
Ryc. 10	Położenie PKWŁ na tle mezoregionów fizyczno-geograficznych. (Źródło: geoserwis - zmienione).	56
Ryc. 11	Położenie PKWŁ na tle systemu korytarzy ekologicznych ECONET. (źródło: https://mapa.korytarze.pl).	58
Ryc. 12	Położenie PKWŁ na tle obszarów chronionego krajobrazu. (źródło: https://mapa.korytarze.pl) ..	58
Ryc. 13	Lokalne korytarze ekologiczne oraz zagrożenia ich funkcjonowania. (źródło: dokumentacja planu ochrony 2003, zmieniona-autor).	59
Ryc. 14	Szkic geomorfologiczny strefy krawędziowej Wzniesień Łódzkich. (źródło ryciny: Kurowski J.K. (red.) 1998 Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich. Monografia, ryc. na str. 27).	61
Ryc. 15	Układ topograficzny Parku. (oprac. własne na podstawie BDOT10k).	62
Ryc. 16	Granice PKWŁ na tle typów krajobrazów wg Audytu Krajobrazowego (źródło: Audyt Krajobrazowy - geoportal).	67
Ryc. 17	Granice krajobrazów lokalnych PKWŁ na tle sytuacji topograficznej (oprac. własne).	68
Ryc. 18	Granice krajobrazów lokalnych PKWŁ w odniesieniu do hipsometrii (oprac. własne).	68
Ryc. 19	Granice krajobrazów lokalnych na tle typów krajobrazu wg Audytu Krajobrazowego (oprac. własne).	69
Ryc. 20	Lokalizacja punktów widokowych wg planu ochrony z 2003 r. (oprac. własne na podstawie materiałów z zasobu PKWŁ).	70
Ryc. 21	Lokalizacja punktów widokowych oznaczonych na mapach turystycznych (oprac. własne).	77
Ryc. 22	Lokalizacja zidentyfikowanych punktów i otwarć w PKWŁ. (oprac. własne).	80
Ryc. 23	Rozmieszczenie przestrzenne najważniejszych ciągów i osi widokowych (oprac. własne).	96
Ryc. 24	Lokalizacja dominant w krajobrazie PKWŁ i najbliższym otoczeniu. (oprac. własne).	104

Ryc. 25	Rozmieszczenie przestrzenne zidentyfikowanych przedpoli ekspozycji widokowej (oprac. własne). 106	
Ryc. 26	Najistotniejsze zmiany w pokryciu terenu – Klęk i okolice (oprac. własne na podstawie ortofotomap).	116
Ryc. 27	Najistotniejsze zmiany w pokryciu terenu – Cesarka i okolice (oprac. własne na podstawie ortofotomap).	117
Ryc. 28	Najistotniejsze zmiany w pokryciu terenu – Dobieszków i okolice (oprac. własne na podstawie ortofotomap).	118
Ryc. 29	Najistotniejsze zmiany w pokryciu terenu – Borchówka i okolice (oprac. własne na podstawie ortofotomap).	119
Ryc. 30	Najistotniejsze zmiany w pokryciu terenu – Kopanka i okolice (oprac. własne na podstawie ortofotomap).	120
Ryc. 31	Najistotniejsze zmiany w pokryciu terenu – Stare Skoszewy i okolice (oprac. własne na podstawie ortofotomap).	121
Ryc. 32	Najistotniejsze zmiany w pokryciu terenu – Niesułków i okolice (oprac. własne na podstawie ortofotomap).	122
Ryc. 33	Najistotniejsze zmiany w pokryciu terenu – Janów i okolice (oprac. własne na podstawie ortofotomap).	123
Ryc. 34	Najistotniejsze zmiany w pokryciu terenu – Plichtów i okolice (oprac. własne na podstawie ortofotomap).	124
Ryc. 35	Lokalizacja przestrzenna krajobrazów priorytetowych na tle granic PKWŁ. (oprac. własne na podstawie Audyt Krajobrazowy Województwa Łódzkiego).	125
Ryc. 36	Waloryzacja krajobrazów lokalnych PKWŁ w skali punktowej (oprac. własne).	130
Ryc. 37	Waloryzacja krajobrazów lokalnych PKWŁ – elementy dysharmonijne (oprac. własne).	130
Ryc. 38	Waloryzacja krajobrazów lokalnych PKWŁ. (oprac. własne).	134
Ryc. 39	Mapa Gilly’ego z 1802-1803 r. - okolice Łagiewnik, Strykowa i Brzezin.	147
Ryc. 40	Tereny Strykowa i Brzezin za czasów Królestwa Polskiego – 1839 r.	147
Ryc. 41	Dobieszków i Borchówka na rycinie z 1940 r. (źródło: Schöller H.A., 2009, Neu-Sulzfeld/Nowosolna. 23. Mai 1801–17. Januar 1945. Illustrierte historisch-geographische Erinnerungen an ein Dorf und seine Menschen, Selbstverlag, Erlangen).	148
Ryc. 42	Byszewy na mapie rycinie z 1940 r. (źródło: Schöller H.A., 2009, Neu-Sulzfeld/Nowosolna. 23. Mai 1801–17. Januar 1945. Illustrierte historisch-geographische Erinnerungen an ein Dorf und seine Menschen, Selbstverlag, Erlangen).	148
Ryc. 43	Kopanka, Kalonka, Moskule – na mapie niemieckiej z 1940 r.	148
Ryc. 44	Mapa terenów dzisiejszego Parku – 1937 r. (źródło: mapa Wojskowego Instytutu Geograficznego z 1937 r.).	149
Ryc. 45	Lokalizacja i zasięg widoku z punktu widokowego nr PW04 (oprac. własne). Błąd! zdefiniowano zakładki.	Nie
Ryc. 46	Analiza kompozycji widokowej z punktu nr PW04. Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.	
Ryc. 47	Lokalizacja i zasięg widoku z punktu widokowego nr PW09 (oprac. własne) Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.	

Ryc. 48	Analiza kompozycji widokowej z punktu nr PW09.	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.	
Ryc. 49	Lokalizacja i zasięg widoku z punktu widokowego nr PW10 (oprac. własne). Błąd!		Nie zdefiniowano zakładki.
Ryc. 50	Analiza kompozycji widokowej z punktu nr PW10.	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.	
Ryc. 51	Lokalizacja i zasięg widoku z punktu widokowego nr PW11 (oprac. własne). Błąd!		Nie zdefiniowano zakładki.
Ryc. 52	Analiza kompozycji widokowej z punktu nr PW11.	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.	
Ryc. 53	Lokalizacja i zasięg widoku z punktu widokowego nr PW12 (oprac. własne). Błąd!		Nie zdefiniowano zakładki.
Ryc. 54	Analiza kompozycji widokowej z punktu nr PW12.	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.	
Ryc. 55	Analiza kompozycji widokowej z punktu nr PW12 (kier. N).	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.	
Ryc. 56	Lokalizacja i zasięg widoku z punktu widokowego nr PW13 (oprac. własne). Błąd!		Nie zdefiniowano zakładki.
Ryc. 57	Analiza kompozycji widokowej z punktu nr PW13.	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.	
Ryc. 58	Lokalizacja i zasięg widoku z punktu widokowego nr PW14 (oprac. własne). Błąd!		Nie zdefiniowano zakładki.
Ryc. 59	Analiza kompozycji widokowej z punktu nr PW14.	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.	
Ryc. 60	Lokalizacja i zasięg widoku z punktu widokowego nr PW16 (oprac. własne). Błąd!		Nie zdefiniowano zakładki.
Ryc. 61	Analiza kompozycji widokowej z punktu nr PW16.	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.	

Spis fotografii:

Fot. 1	Widok z punktu nr PW01 (Fot. Wasilewski M., 2025).	81
Fot. 2	Widok z punktu nr PW02 (Fot. Wasilewski M., 2025).	81
Fot. 3	Widok z punktu nr PW03 (Fot. Wasilewski M., 2025).	82
Fot. 4	Widok z punktu nr PW06 (Fot. Wasilewski M., 2025).	83
Fot. 5	Widok z okolic punktu nr PW07 – z drogi (lepszy widok jest z terenu położonego wyżej, na polu uprawnym). (Fot. Wasilewski M., 2025).	83
Fot. 6	Widok z punktu nr PW08. (Fot. Krzewina M., 2018, źródło Google Maps).	84
Fot. 7	Widok z punktu nr PW15. (Fot. Wasilewski M., 2025).	84
Fot. 8	Widok z punktu nr PW17. (Fot. Wasilewski M., 2025).	85
Fot. 9	Widok z punktu nr PW19. (Fot. Wasilewski M., 2025).	85
Fot. 10	Widok z punktu nr PW20. (Fot. Wasilewski M., 2025).	86
Fot. 11	Widok z punktu nr OW02. (Fot. Wasilewski M., 2025).	86
Fot. 12	Widok z punktu nr OW04. (Fot. Wasilewski M., 2025).	87
Fot. 13	Widok z punktu nr OW05. (Fot. Wasilewski M., 2025).	87
Fot. 14	Widok z punktu nr OW06. (Google Street View).	88
Fot. 15	Widok z punktu nr OW07. (Fot. Wasilewski M., 2025).	88

Fot. 16	Widok z punktu nr OW10. (Fot. Wasilewski M., 2025).....	89
Fot. 17	Widoki z punktu nr OW14. (Fot. Wasilewski M., 2025).....	89
Fot. 18	Widoki z punktu nr OW17. (Fot. Wasilewski M., 2025).....	90
Fot. 19	Widoki z punktu nr OW19 – lipiec 2025 (po lewej), październik 2025 (po prawej) (Fot. Wasilewski M.).	90
Fot. 20	Widoki z punktu nr OW20. (Fot. Wasilewski M., 2025).....	91
Fot. 21	Widoki z punktu nr OW21 – lipiec 2025 r. (u góry), październik 2025 r. (na dole) (Fot. Wasilewski M.).	91
Fot. 22	Widoki z punktu nr OW22 – lipiec 2025 r. (u góry), październik 2025 r. (na dole) (Fot. Wasilewski M.).	92
Fot. 23	Widoki z punktu nr OW23 (Fot. Wasilewski M., 2025).....	92
Fot. 24	Widoki z punktu nr OW214 (Fot. Wasilewski M., 2025).....	93
Fot. 25	Widoki z punktu nr OW25 (Fot. Wasilewski M., 2025).....	93
Fot. 26	Widoki z punktu nr OW26 (Fot. Wasilewski M., 2025).....	94
Fot. 27	Widoki z punktu nr OW31 (Fot. Wasilewski M., 2025).....	94
Fot. 28	Ciąg widokowy CW01 w Nowych Moskulach (Fot. Wasilewski M., 2025).....	98
Fot. 29	Ciąg widokowy CW03 we wsi Dobra-Nowiny (Fot. Wasilewski M., 2025).	98
Fot. 30	Ciąg widokowy CW04 w Dobrej. W tle sylweta kościoła (Fot. Wasilewski M., 2025).....	98
Fot. 31	Ciąg widokowy CW06, Sosnowiec-Pieńki, krajobraz rolniczy (Fot. Wasilewski M., 2025).....	99
Fot. 32	Ciąg widokowy CW07, Byszewy-Plichtów (Fot. Wasilewski M., 2025).	99
Fot. 33	Ciąg widokowy CW09, krajobraz rolniczy w rejonie wsi Byszewy (Fot. Wasilewski M., 2025).....	99
Fot. 34	Ciąg widokowy CW10, krajobraz rolniczy w rejonie wsi Byszew i Głogowca (Fot. Wasilewski M., 2025).	100
Fot. 35	Sekwencje widokowe ciągu CW12 we wsi Teodorów. (Fot. Wasilewski M., 2025).....	100
Fot. 36	Sekwencje widokowe ciągu CW12 we wsi Teodorów. (Fot. Wasilewski M., 2025).....	101
Fot. 37	Ciąg widokowy CW13 we wsi Buczek. (Fot. Wasilewski M., 2025).....	101
Fot. 38	Ciąg widokowy CW15 w Dąbrówce Małej – wysoczyzna morenowa w krajobrazie rolniczym. (Fot. Wasilewski M., 2025).	101
Fot. 39	Oś widokowa na kościół w Starych Skoszewach (Fot. Wasilewski M., 2025).	102
Fot. 40	Oś widokowa na kościół w Niesułkowie (Fot. Wasilewski M., 2025).....	102
Fot. 41	Aleja topól włoskich - oś widokowa w kierunku historycznego parku (Fot. Wasilewski M., 2025).	102
Fot. 42	Dominanta krajobrazowa – wzniesienie Pelchowizna. (Fot. Wasilewski M., 2025).	105
Fot. 43	Dominanta kulturowa – zabytkowy młyn. (Fot. Wasilewski M., 2025).	105
Fot. 44	Barkowice – przedpole ekspozycji widokowej dominanty – wzgórza Grzmiącej (Fot. Wasilewski M., 2025).	105
Fot. 45	Przedpole ekspozycji widokowej kościoła mariawickiego w Dobrej (Fot. Wasilewski M., 2025). 105	

Fot. 46	Pola uprawne stanowią przedpole ekspozycji widokowej na Krawędź Wzniesień Łódzkich (Fot. Wasilewski M., 2025).	106
Fot. 47	Przedpole ekspozycji widokowej punktu widokowego w okolicach Jaroszek (Fot. Wasilewski M., 2025).	106
Fot. 48	Osiedle domków jednorodzinnych w Borchówce. (źródło fot.: Google Street View)	108
Fot. 49	Nowa zabudowa i współczesny ogród przydomowy (źródło fot.: Google Street View).	108
Fot. 50	Nowa zabudowa zaburza funkcjonowanie korytarzy ekologicznych, Fot. Wasilewski M., 2025).	109
Fot. 51	Indywidualizm w modzie – przykład nowej zabudowy rezydencjonalnej, Fot. Wasilewski M., 2025).	109
Fot. 52	Nowa zabudowa w Borchówce, Fot. Wasilewski M., 2025)	109
Fot. 53	Przemiany krajobrazu kulturowego – zakład produkcyjny, Fot. Wasilewski M., 2025).	109
Fot. 54	Wygradzenia w przestrzeni – „prywatyzacja” krajobrazu – okolice Lasu Łagiewnickiego (Fot. Wasilewski M., 2025).	109
Fot. 55	Ogrodzenia ograniczają ekspozycje widokową – okolice Lasu Łagiewnickiego, Fot. Wasilewski M., 2025).	109
Fot. 56	Grodzenie terenów prywatnych w bliskim sąsiedztwie rzek – Struga Dobieszkowska (Fot. Wasilewski M., 2025).	109
Fot. 57	Dysharmonia w bezpośrednim sąsiedztwie zabytku – Niesułków-Kolonia (Fot. Wasilewski M., 2025).	109
Fot. 58	Maszty telekomunikacyjne stanowią negatywną dominantę w krajobrazie (Dobra-Nowiny) (Fot. Wasilewski M., 2025).	110
Fot. 59	Infrastruktura drogowa zaburza widoki. Ługi. (Fot. Wasilewski M., 2025).	110
Fot. 60	Autostrada widoczna we wsi Głogowiec (Fot. Wasilewski M., 2025).	110
Fot. 61	Zagospodarowanie turystyczno-wypoczynkowe zbiornika na Bzurze - Arturówek (Fot. Wasilewski M., 2025).	110
Fot. 62	<i>Zespół klasztorny o. Franciszkanów XVIII w. (Fot. Wasilewski M., 2025)</i>	152
Fot. 63	<i>Kapliczki w Łagiewnikach (Fot. Bonisławski R.)</i>	152
Fot. 64	<i>Sanktuarium MB Skoszewskiej (Fot. Bonisławski R.)</i>	152
Fot. 65	<i>Wnętrze kościoła w Starych Skoszewach (Fot. Bonisławski R.)</i>	152
Fot. 66	<i>Drewniany kościół w Niesułkowie (Fot. Bonisławski R.)</i>	153
Fot. 67	<i>Kościół p.w. Św. Wojciecha w Niesułkowie (Fot. Bonisławski R.)</i>	153
Fot. 68	<i>Wnętrze kościoła w Niesułkowie (Fot. Bonisławski R.)</i>	153
Fot. 69	<i>Relikwiarz w kościele w Niesułkowie (Fot. Bonisławski R.)</i>	153
Fot. 70	<i>Wyposażenie kościoła w Niesułkowie (Fot. Bonisławski R.)</i>	153
Fot. 71	<i>Dobra - kościół parafialny pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela i św. Doroty (Fot. Bonisławski R.)</i>	154
Fot. 72	<i>Poćwiardówka – kościół św. Michała Archanioła (Fot. Bonisławski R.)</i>	154
Fot. 73	<i>Lipka - kościół parafialny pw. Matki Boskiej Szkaplerznej i św. Wojciecha (Fot. Bonisławski R.)</i>	154
Fot. 74	<i>Lipka – wnętrze kościoła (Fot. Bonisławski R.)</i>	154

Fot. 75	<i>Dobra - kościół pod wezwaniem św. Jana Chrzyciela (Fot. Bonisławski R.).</i>	154
Fot. 76	<i>Dobra – wnętrze kościoła (Fot. Bonisławski R.).</i>	154
Fot. 77	<i>Wola Cyrusowa - kościół pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny (Fot. Bonisławski R.).</i>	155
Fot. 78	<i>Wola Cyrusowa – wnętrze kościoła (Fot. Bonisławski R.).</i>	155
Fot. 79	<i>Grzmięca – kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego (Fot. Bonisławski R.).</i>	155
Fot. 80	<i>Kościół mariawicki w Grzmięcej – wnętrze (Fot. Bonisławski R.).</i>	155
Fot. 81	<i>Cmentarz w Łagiewnikach – nagrobki o. Franciszkanów (Fot. Bonisławski R.).</i>	156
Fot. 82	<i>Cmentarz w Łagiewnikach: najstarszy nagrobek (po lewej), mogiła nauczycieli (w środku), mogiła żołnierzy W.P. (po prawej) (Fot. Bonisławski R.).</i>	156
Fot. 83	<i>Cmentarz w Dobrej – pomnik upamiętniający powstańców styczniowych (po lewej) (Fot. Wasilewski M., 2025).</i>	157
Fot. 84	<i>Pomniki nagrobne na cmentarzu w Starych Skoszewach (Fot. Bonisławski R.).</i>	157
Fot. 85	<i>Mogiły żołnierzy WP poległych w 1939 r. (Fot. Bonisławski R., 2025).</i>	158
Fot. 86	<i>Dobra – cmentarz mariawicki (Fot. Wasilewski M., 2025).</i>	158
Fot. 87	<i>Cmentarz wojenny w Poćwiardówce (Fot. Wasilewski M., 2025).</i>	159
Fot. 88	<i>Dwór w Byszewach (Fot. Wasilewski M., 2025).</i>	160
Fot. 89	<i>Młyn w Dąbrówce Małej (Fot. Bonisławski R., 2025).</i>	161
Fot. 90	<i>Borchówka – pozostałości dawnej zabudowy gospodarczej (Fot. Bonisławski R.).</i>	162
Fot. 91	<i>Remontowane dawne zabytkowe budynki w Borchówce – na cele turystyczne (Fot. Bonisławski R.)</i>	162
Fot. 92	<i>Pomnik na mogile powstańczej w Dobrej (Fot. Wasilewski M., 2025).</i>	163
Fot. 93	<i>Obelisk upamiętniający miejsce potyczki i śmierci Marii Piotrowiczowej (Fot. Bonisławski R.)...</i>	163
Fot. 94	<i>Dobieszków – pomnik upamiętniający potyczkę (Fot. Bonisławski R.).</i>	163
Fot. 95	<i>Wola Cyrusowa – pomnik upamiętniający bitwę w czasie powstania styczniowego (Fot. Bonisławski R.)</i>	163
Fot. 96	<i>Głaz upamiętniający poległych w 1914 r. żołnierzy niemieckich (Fot. Bonisławski R.)</i>	164
Fot. 97	<i>Obelisk upamiętniający poległych w 1939 r. żołnierzy WP (Fot. Bonisławski R.).</i>	164
Fot. 98	<i>Głazy upamiętniające poległych w egzekucji hitlerowskiej z 1939 r. (Fot. Bonisławski R., 2025).</i>	164
Fot. 99	<i>Cmentarz wojenny w lesie Poćwiardówka (Fot. Wasilewski M., 2025).</i> Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.	
Fot. 100	<i>Starodrzew bukowy (Fot. Wasilewski M., 2025).</i>	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Fot. 101	<i>Las Szymaniszki (Fot. Wasilewski M., 2025).</i>	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Fot. 102	<i>Dolina rzeki Mrożyca (Fot. Wasilewski M., 2025).</i>	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Fot. 103	<i>Las grądowy. (Fot. Wasilewski M., 2025).</i>	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Fot. 104	<i>Krajobraz rolniczy w Niesułkowie-Kolonii – otwarcie widokowe (Fot. Wasilewski M., 2025).</i> Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.	
Fot. 105	<i>Rzeka Mrożyca w rejonie Niesułkowa (Fot. Wasilewski M., 2025).</i> Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.	

- Fot. 106** Drewniany młyn z 1948 r. (Fot. Wasilewski M., 2025).**Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 107** Krajobraz rolniczy w Woli Cyrusowej (Fot. Wasilewski M., 2025). **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 108** Krajobraz rolniczy w Poćwiardówce (Fot. Wasilewski M., 2025)...**Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 109** Krajobraz rolniczy w Dąbrówce Dużej (Fot. Wasilewski M., 2025).**Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 110** Wzniesienia morenowe – Dąbrówka Mała (Fot. Wasilewski M., 2025).**Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 111** Tadzin – zagajnik i widok na zadrzewione wzniesienie Pelchowizna (Fot. Wasilewski M., 2025).
Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
- Fot. 112** Krajobraz rolniczy – mozaika pól i zadrzewień (Fot. Wasilewski M., 2025).**Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 113** Wzgórze morenowe Grzmiąca (Fot. Wasilewski M., 2025).**Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 114** Kościół Mariawitów w Grzmiącej (Fot. Wasilewski M., 2025).**Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 115** Buczek – widok w kierunku zachodnim (Fot. Wasilewski M., 2025).**Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 116** Buczek – widok w kierunku wschodnim (Fot. Wasilewski M., 2025).**Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 117** Panorama widokowa z punktu na wzniesieniu morenowym (Fot. Wasilewski M., 2025).**Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 118** Oś widokowa na kościół w Starych Skoszewach (Fot. Wasilewski M., 2025).**Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 119** Rosyjka – widok w kierunku południowym (Fot. Wasilewski M., 2025).**Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 120** Droga z Byszew na południe (Fot. Wasilewski M., 2025).**Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 121** Laski – wypas koni (Fot. Wasilewski M., 2025).**Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 122** Pola uprawne między Byszewami a Głogowcem (Fot. Wasilewski M., 2025).**Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 123** Widok z Byszew w kierunku Plichtowa (Fot. Wasilewski M., 2025).**Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 124** Strefa krawędziowa Wzniesień Łódzkich w okolicach Janowa (Fot. Wasilewski M., 2025).**Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 125** Stacja przekaźnikowa na Wzgórzu Radary (Fot. Wasilewski M., 2025).**Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 126** Kopanka – widok w kierunku północno-wschodnim (Fot. Wasilewski M., 2025).**Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 127** Boginia – otwarcie widokowe w kierunku południowym (Fot. Wasilewski M., 2025).**Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 128** Punkt widokowy w Borchówce. Na horyzoncie Wzgórze Janów (Fot. Wasilewski M., 2025).**Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 129** Wieloplanowa dalekie widoki ze skraju Lasu Dobieszkowskiego w kierunku zachodnim (Fot. Wasilewski M., 2025).**Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**

- Fot. 130** Pozostałości średniowiecznego grodziska (Fot. Wasilewski M., 2025). **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 131** Autostrada w rejonie Głogowca (Fot. Wasilewski M., 2025)..... **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 132** Autostrada w rejonie wsi Byszewy (Fot. Wasilewski M., 2025)..... **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 133** Las Dobieszkowski – urozmaicona rzeźba terenu (Fot. Wasilewski M., 2025). **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 134** Rozlewiska na Młynówce – widok z górnej krawędzi doliny w rezerwacie przyrody (Fot. Wasilewski M., 2025). **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 135** Dolina Młynówki na wysokości wsi Ługi (Fot. Wasilewski M., 2025). **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 136** Dolina Moszczenicy w okolicach Cesaraki (Fot. Wasilewski M., 2025). **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 137** Hotel i SPA – ośrodek wypoczynkowo-rekreacyjny w Cesarce (Fot. Wasilewski M., 2025). **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 138** Wnętrze krajobrazowe na uregulowanym odcinku Moszczenicy (Fot. Wasilewski M., 2025). **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 139** Dolina Kiełmiczanki (Fot. Wasilewski M., 2025). **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 140** Krajobraz rolniczy w rejonie wsi Dobra i Michałówek (Fot. Wasilewski M., 2025). **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 141** Dobra – widok z drogi polnej na sylwetę kościoła mariawickiego (Fot. Wasilewski M., 2025). **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 142** Zachodzące procesy sukcesji na wzgórzu morenowym w rejonie Dobra-Nowiny (Fot. Wasilewski M., 2025). **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 143** Malownicza kapliczka wśród łąk na wzniesieniu (Fot. Wasilewski M., 2025). **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 144** Krajobraz podmiejski okolic Lasu Łągiewnickiego (Fot. Wasilewski M., 2025). **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 145** Urozmaicona rzeźba terenu w rejonie Dobra-Nowiny (Fot. Wasilewski M., 2025). **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 146** Urozmaicona rzeźba terenu w rejonie Nowego Imielnika (Fot. Wasilewski M., 2025). **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 147** Dwór w Byszewach (Fot. Wasilewski M., 2025). **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 148** Malowniczy staw w Bogini z elementem dysharmonijnym – liniami wysokiego napięcia (Fot. Wasilewski M., 2025). **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 149** Las Łągiewnicki – na pierwszym planie staw Łużyk (Fot. Wasilewski M., 2025). **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 150** Ścieżka nad zbiornikami wodnymi na Bzurze w Arturówku (Fot. Wasilewski M., 2025). **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 151** Sanktuarium św. Antoniego Padewskiego (Fot. Wasilewski M., 2025). **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**
- Fot. 152** Widok z punktu nr PW04 (Fot. Wasilewski M., 2025). **Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**

Fot. 153	Widok z punktu nr PW09 (Fot. Wasilewski M., 2025).	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Fot. 154	Widok z punktu nr PW10 (Fot. Wasilewski M., 2025).	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Fot. 155	Widok z punktu nr PW11 (Fot. Wasilewski M., 2025).	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Fot. 156	Widok z punktu nr PW12 (Fot. Wasilewski M., 2025).	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Fot. 157	Widok z punktu nr PW12 – kier. widoku N (Fot. Wasilewski M., 2025).	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Fot. 158	Widok z punktu nr PW13 (Fot. Wasilewski M., 2025).	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Fot. 159	Widok z punktu nr PW14 (Fot. Wasilewski M., 2025).	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Fot. 160	Widok z punktu nr PW16 (Fot. Wasilewski M., 2025).	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.

Spis tabel:

Tab. 1	Zestawienie dostępnej literatury z analizą jej przydatności na potrzeby Operatu ochrony walorów krajobrazowych i dziedzictwa kulturowego Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich.	16
Tab. 2	Uwarunkowania prawne ochrony walorów krajobrazowych i kulturowych.	27
Tab. 3	Jednostki krajobrazowe wg grup, podtypów i typów krajobrazów w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich.	35
Tab. 4	Krajobrazy priorytetowe wg kryteriów wyboru w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich.	37
Tab. 5	Walory estetyczno-widokowe (widokowo-kompozycyjne) w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich wg jednostek krajobrazowych.	39
Tab. 6	Rekomendacje w zakresie obszarów, wskazanych do analiz w kierunku zasadności kontynuacji dotychczasowej ochrony oraz uzupełnienia stanu wiedzy w kierunku możliwości objęcia ochroną, w krajobrazach położonych w Parku Krajobrazowym Wzniesień Łódzkich wg jednostek krajobrazowych.	42
Tab. 7	Typy i podtypy aktualnych krajobrazów wyróżnione dla PKWŁ wyznaczone w ramach audytu krajobrazowego województwa łódzkiego przez Biuro Planowania Regionalnego Województwa Łódzkiego.	66
Tab. 8	Krótką charakterystyką dotychczasowych (wyznaczonych na mapach i w dokumentacji do planu ochrony z 2003 r.) punktów widokowych.	71
Tab. 9	Krótką charakterystyką dotychczasowych (wyznaczonych na mapach turystycznych) punktów widokowych:	77
Tab. 10	Krótką charakterystyką ciągów widokowych.	97
Tab. 11	Przyjęta klasyfikacja krajobrazów lokalnych, opracowana na podstawie elementów ogólnej oceny walorów krajobrazowych oraz przejawów degradacji.	126
Tab. 12	Przyjęta klasyfikacja krajobrazów lokalnych, opracowana na podstawie elementów ogólnej oceny walorów krajobrazowych oraz przejawów degradacji.	127
Tab. 13	Ogólna waloryzacja krajobrazów lokalnych.	131
Tab. 14	Charakterystyka oraz źródła zagrożeń wewnętrznych oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia.	135
Tab. 15	Charakterystyka oraz źródła zagrożeń zewnętrznych oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia.	142
Tab. 16	Wykaz obiektów w Rejestrze Zabytków.	165
Tab. 17	Wykaz obiektów znajdujących się w gminnych ewidencjach zabytków.	166

Tab. 18	Wykaz pozostałych cennych obiektów zabytkowych (poza rejestrem i ewidencją zabytków). ... 168
Tab. 19 zakładki.	Karta charakterystyki krajobrazu „Las Poćwiardówka nad Mrożycą”. Błąd! Nie zdefiniowano
Tab. 20	Karta charakterystyki krajobrazu „Las Janinowski”. Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 21	Karta charakterystyki krajobrazu „Las Tadzín”. Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 22	Karta charakterystyki krajobrazu „Las Szymaniszki”. Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 23	Karta charakterystyki krajobrazu „Wzgórza nad Mrożycą”. Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 24	Tab. 12 Karta charakterystyki krajobrazu „Las Polik-Grzmiąca”. .. Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 25	Karta charakterystyki krajobrazu „Niesułków-Kolonia – Wschód”. Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 26	Karta charakterystyki krajobrazu „Dolina Mrożycy”. Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 27	Karta charakterystyki krajobrazu „Wola Cyrusowa”. Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 28 zakładki.	Karta charakterystyki krajobrazu „Dąbrówka Duża-Poćwiardówka”. Błąd! Nie zdefiniowano
Tab. 29	Karta charakterystyki krajobrazu „Dąbrówka Mała i Tadzín”. Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 30	Karta charakterystyki krajobrazu „Pieńki Henrykowskie”. Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 31	Karta charakterystyki krajobrazu „Wzgórze Grzmiąca”. Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 32	Karta charakterystyki krajobrazu „Dolina Grzmiącej i tzw. Cieku Mineralnego”. Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 33	Karta charakterystyki krajobrazu „Grzmiąca”. Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 34 zakładki.	Karta charakterystyki krajobrazu „Krawędź Wzniesień Łódzkich – Polik”. Błąd! Nie zdefiniowano
Tab. 35	Karta charakterystyki krajobrazu „Las Paprotnia (Kontrewers). ... Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 36	Karta charakterystyki krajobrazu „Buczek”. Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 37	Karta charakterystyki krajobrazu „Krawędź Wzniesień Łódzkich – Moskwa - Jaroski”. Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 38 zakładki.	Karta charakterystyki krajobrazu „Stare Skoszewy – Nowe Skoszewy”. Błąd! Nie zdefiniowano
Tab. 39	Karta charakterystyki krajobrazu „Głogowiec”. Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 40	Karta charakterystyki krajobrazu „Krawędź Wzniesień Łódzkich – Plichtów”. Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 41 zakładki.	Karta charakterystyki krajobrazu „Krawędź Wzniesień Łódzkich – Janów”. Błąd! Nie zdefiniowano
Tab. 42	Karta charakterystyki krajobrazu „Kulminacja Wyżyny Łódzkiej”. Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 43 zakładki.	Karta charakterystyki krajobrazu „Kopanka-Kalonka-Wódka-Dąbrówka.”. Błąd! Nie zdefiniowano
Tab. 44	Karta charakterystyki krajobrazu „Górna Grabina – Byszewy”. Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 45	Karta charakterystyki krajobrazu „Dolina Borchówki”. Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 46	Karta charakterystyki krajobrazu „Dobieszków – Głębie”. Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 47	Karta charakterystyki krajobrazu „Dolina Moszczenicy”. Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.

Tab. 48	Karta charakterystyki krajobrazu „Bartolin”.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 49	Karta charakterystyki krajobrazu „Autostrada A1”.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 50	Karta charakterystyki krajobrazu „Las Dobieszkowski”.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 51	Karta charakterystyki krajobrazu „Dolina Młynówki”.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 52	Karta charakterystyki krajobrazu „Cesarka”.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 53	Karta charakterystyki krajobrazu „Sosnowiec-Pieńki”.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 54	Karta charakterystyki krajobrazu „Dolina Kiełmiczanki”.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 55	Karta charakterystyki krajobrazu „Dobra-Nowiny - Michałówek - Ługi - Dobieszków - Stary Imielnik”.	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 56	Karta charakterystyki krajobrazu „Wzgórze morenowe Dobra-Nowiny”.	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 57	Karta charakterystyki krajobrazu „Krawędź Wzniesień Łódzkich - Klęk-Moskule-Dobra-Nowiny”.	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 58	Karta charakterystyki krajobrazu „Moszczenica – Byszewy”.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 59	Karta charakterystyki krajobrazu „Rogi nad Bzurą”.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 60	Karta charakterystyki krajobrazu „Las Łagiewnicki”.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 61	Krótką charakterystyką punktu widokowego PW04.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 62	Zestawienie charakterystycznych cech widoku z punktu nr PW04.	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 63	Krótką charakterystyką punktu widokowego PW09.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 64	Zestawienie charakterystycznych cech widoku z punktu nr PW09.	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 65	Krótką charakterystyką punktu widokowego PW10.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 66	Zestawienie charakterystycznych cech widoku z punktu nr PW10.	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 67	Zestawienie charakterystycznych cech widoku z punktu nr PW11.	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 68	Krótką charakterystyką punktu widokowego PW12.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 69	Zestawienie charakterystycznych cech widoku z punktu nr PW12.	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 70	Zestawienie charakterystycznych cech widoku z punktu nr PW12 (kier. widoku N).	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 71	Krótką charakterystyką punktu widokowego PW13.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 72	Zestawienie charakterystycznych cech widoku z punktu nr PW13.	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 73	Krótką charakterystyką punktu widokowego PW14.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 74	Zestawienie charakterystycznych cech widoku z punktu nr PW14.	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tab. 75	Krótką charakterystyką punktu widokowego PW16.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.

Tab. 76 Zestawienie charakterystycznych cech widoku z punktu nr PW16. **Błąd!** **Nie** **zdefiniowano**
zakładki.